

De verhouding der vorsten op Java tot de Ned.-Indische regeering

<https://hdl.handle.net/1874/234641>

J 40192
1895

Jur. 27 Mei 1895

DE VERHOUDING DER VORSTEN OP JAVA
TOT DE NED.-INDISCHE REGEERING

PROEFSCHRIFT

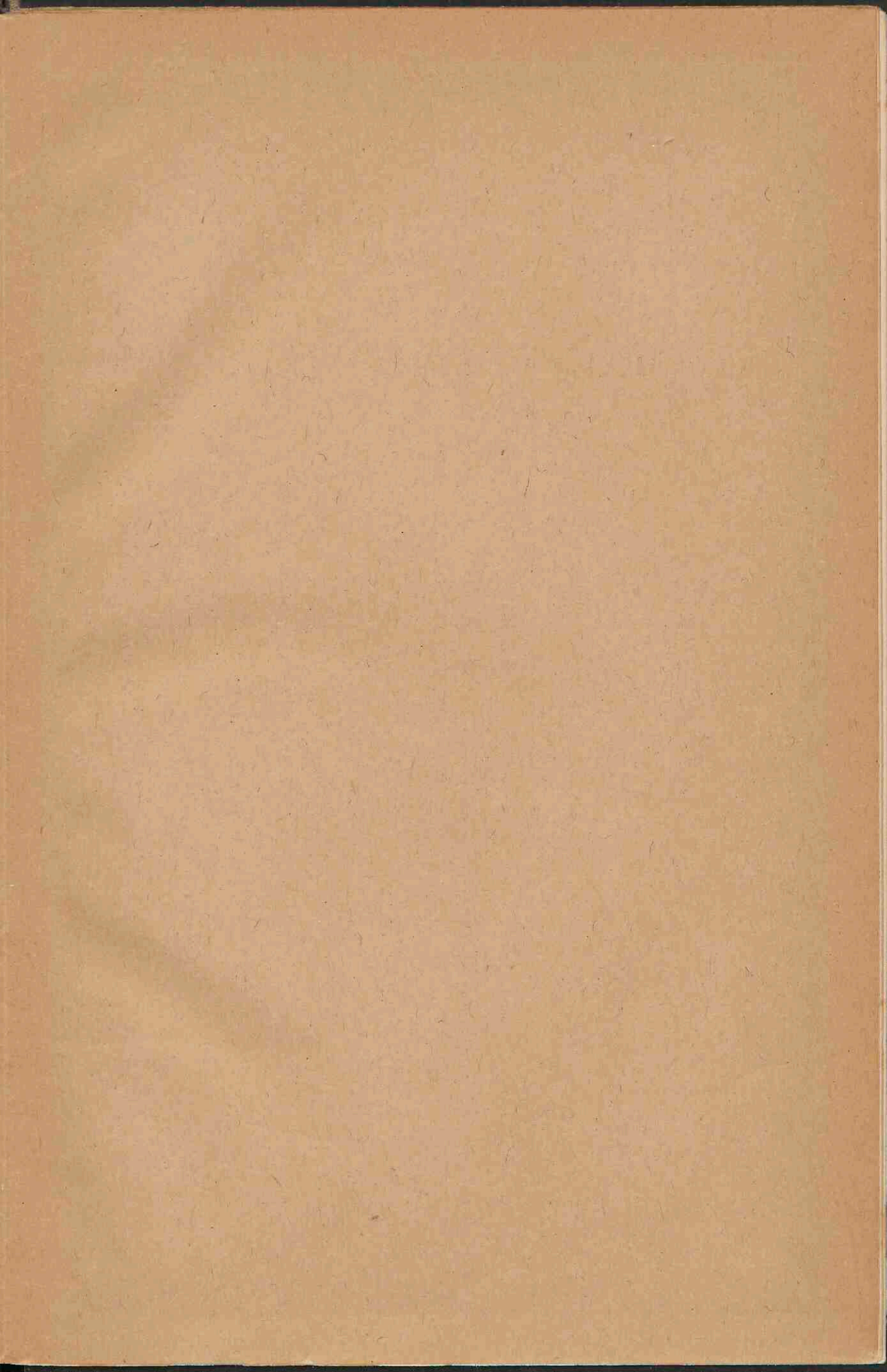
DOOR

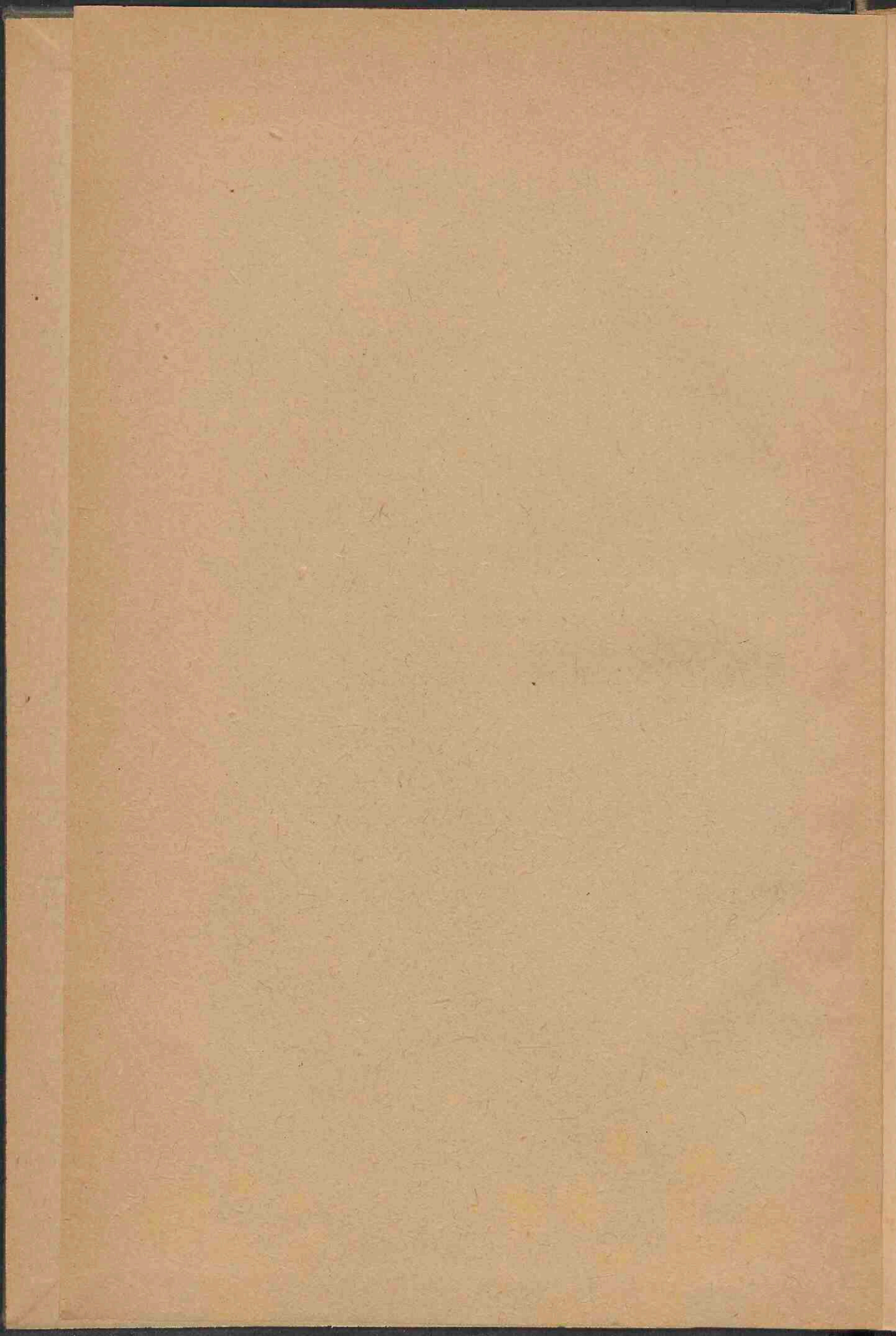
P. W. FILET

's GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF

1895

A. qu.
192

DE VERHOUDING DER VORSTEN OP JAVA
TOT DE NED.-INDISCHE REGEERING.

LEIDEN; BOEKDRUKKERIJ VAN L. VAN NIFTERIK HZ.

DE
VERHOUDING DER VORSTEN OP JAVA
TOT DE NED.-INDISCHE REGEERING.

PROEFSCHRIFT

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

Doctor in de Rechtswetenschap,

AAN DE RIJKS-UNIVERSITEIT TE UTRECHT,

NA MACHTIGING VAN DEN RECTOR-MAGNIFICUS

D^r. H. C. DIBBITS,

Hoogleeraar in de faculteit der Wis- en Natuurkunde,

VOLGENS BESLUIT VAN DEN SENAAAT DER UNIVERSITEIT,

TEGEN DE BEDENKINGEN VAN DE

FACULTEIT DER RECHTSGELEERDHEID

TE VERDEDIGEN

op Maandag den 27sten Mei 1895, des namiddags ten 3½ ure,

DOOR

PIETER WILLEM FILET.

GEBOREN TE MENADO.

's GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1895.

DR

ATTORNEY AT LAW
OFFICE OF THE ATTORNEY GENERAL

STATE OF NEW YORK

IN SENATE

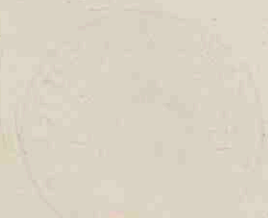
JANUARY 1887

REPORT OF THE

COMMISSIONERS OF THE LAND OFFICE

FOR THE YEAR 1886

PUBLISHED BY THE STATE

ALBANY

WHELAN & COMPANY, PRINTERS

1887

Aan mijne Moeder.

INHOUDSOPGAVE.

	Bladz.
INLEIDING	pag. 4—6
EERSTE DEEL. Geschiedenis.	
EERSTE HOOFDSTUK, tot 1646	" 6—27
TWEEDE HOOFDSTUK, van 1646—1749	" 27—73
DERDE HOOFDSTUK, van 1749—1800	" 73—87
VIERDE HOOFDSTUK, van 1800—1816	" 87—101
VIJFDE HOOFDSTUK, van 1816—heden	" 101—125
TWEEDE DEEL.	
EERSTE HOOFDSTUK, Eenige algemeene opmerkingen	" 125—139
TWEEDE HOOFDSTUK, Soerakarta	" 139—221
Grondgebied	" 139—151
Bevolking.	" 151—154
Bestuur	" 154—182
Inlandsch Bestuur	" 154—174
Europeesch Bestuur	" 174—182
Justitie en Politie	" 182—211
Justitie	" 182—208
Rechtspraak over des Socsoehoenans onderdanen	" 192—202
Rechtspraak over de Gouvernementsonderdanen	" 202—208
Politie	" 208—211
Financiën	" 211—216
Bepalingen van onderscheiden aard	" 216—221
DERDE HOOFDSTUK, De Sultan van Djokjokarta	" 221—232
VIERDE HOOFDSTUK, De Pangeran Adipati Mangkoe Negara	" 232—246
VIJFDE HOOFDSTUK, De Pangeran Adipati Pakoe Alam	" 246—253
BESLUIT	" 253—255
BIJLAGEN	" 255—317
—	
STELLINGEN	" 319—326

INDEX

GENERAL INDEX

Page 100
Page 101
Page 102
Page 103
Page 104

SPECIAL INDEX

Page 105
Page 106
Page 107
Page 108
Page 109
Page 110
Page 111
Page 112
Page 113
Page 114
Page 115
Page 116
Page 117
Page 118
Page 119
Page 120
Page 121
Page 122
Page 123
Page 124
Page 125
Page 126
Page 127
Page 128
Page 129
Page 130
Page 131
Page 132
Page 133
Page 134
Page 135
Page 136
Page 137
Page 138
Page 139
Page 140
Page 141
Page 142
Page 143
Page 144
Page 145
Page 146
Page 147
Page 148
Page 149
Page 150
Page 151
Page 152
Page 153
Page 154
Page 155
Page 156
Page 157
Page 158
Page 159
Page 160
Page 161
Page 162
Page 163
Page 164
Page 165
Page 166
Page 167
Page 168
Page 169
Page 170
Page 171
Page 172
Page 173
Page 174
Page 175
Page 176
Page 177
Page 178
Page 179
Page 180
Page 181
Page 182
Page 183
Page 184
Page 185
Page 186
Page 187
Page 188
Page 189
Page 190
Page 191
Page 192
Page 193
Page 194
Page 195
Page 196
Page 197
Page 198
Page 199
Page 200

INLEIDING.

Wanneer wij een' blik werpen op de staatkundige kaart van Nederlandsch-Indië, treft ons oog eene even bonte verscheidenheid van kleuren, als ons die van het reusachtige Britsch-Indië te aanschouwen geeft. Zoowel hier als daar vinden wij het grondgebied in hoofdtrekken verdeeld in: landen onder het directe bestuur van het Gouvernement, en zoogenaamde „native states”. Doch de politieke verhouding dier „native states” tot het Gouvernement bestaat in zoo talrijke variëteiten, als slechts moeielijk zou zijn weer te geven.

„Native States” is een naam, die toegepast wordt op al die meer of minder georganiseerde inlandsche maatschappijen in den Archipel, die niet onder het direct bestuur staan van het Gouvernement.

Met het oog op de verhouding tot ons Gouvernement kunnen wij die inlandsche staatjes onderscheiden in die, wier geheele onafhankelijkheid openlijk of stilzwijgend wordt erkend, en die, welke onder de Nederlandsche heerschappij staan (hiertoe rekent Professor de Louter „Handleiding tot de beoefening van het staats- en administratief recht van Nederlandsch-Indië, 3^e dr. p. 16” ook die stammen, waarmee

geen bepaalde betrekkingen zijn aangeknoopt, maar die niettemin worden gerekend, tot onze onderdanen te behooren, en bij voorkomende gelegenheden ook als zoodanig worden behandeld ¹⁾).

Met de meeste staten van deze laatste categorie zijn door het Indische Gouvernement tractaten of contracten gesloten, die onder erkenning van Nederland's souvereiniteit de staatkundige verhouding tot onze Regeering regelen.

Deze verhouding wordt gemeenlijk bestempeld met den niet veelzeggenden naam van „leenverband”.

Voor zoover Europa betreft, vinden wij in het Turksche rijk thans nog vele sporen van die oude instelling terug, die er vroeger zoo welig getierd heeft; want, hoe los de band ook moge zijn en hoe weinig invloed het Turksche rijk ook moge uitoefenen op de vorstendommen Tripolis, Bulgarije enz., zoo zijn die staten toch nog als leenstaten te beschouwen. Van vazalstaat toch moet men spreken, zegt Bluntschli ²⁾, zoodra de souvereiniteit van een' staat van eenen anderen staat wordt afgeleid, en die staat als erkenning en als gevolg daarvan zich steeds ten aanzien van dien anderen (leenheer of suzerain genoemd) in eene zekere betrekking van ondergeschiktheid bevindt.

Tusschen die twee staten ontstaat dan eene zekere rechtsbetrekking, die leenverband genoemd wordt. Zij brengt verschillende rechten en verplichtingen mee, zoowel voor leenman als leenheer, en met name die van onderlinge trouw ³⁾).

1) De onderscheiding der Inlandsche staatjes met recht van zelfbestuur in bondgenootschappelijke en andere landen laat ik geheel buiten bespreking.

2) Bluntschli, Das moderne Völkerrecht der civilisirten Staaten. 3e ed. pag. 94 (§ 76).

3) Zoo mogen zij b.v. elkaar den oorlog niet aandoen en doet trouweloosheid 't leen vervallen.

Die band kan meer of minder los zijn, zoodat daarin allerlei schakeeringen gevonden worden van een' toestand van bijna volkomen afhankelijkheid tot dien van geheele vrijheid. De leenroerigheid behoeft niet noodzakelijk het verlies van feitelijke zelfstandigheid mee te brengen voor een' souverainen staat, die door zoodanige rechtsbetrekking aan eene andere mogendheid verbonden wordt ¹⁾. Het tractaat of contract, tusschen de twee staten gesloten, is de eenige basis voor die rechtsbetrekking, welke, aangezien zij dorden niet aangaat, ook geheel door beide partijen alleen wordt bepaald. Andere staten hebben slechts te onderzoeken, of de internationale betrekkingen daardoor zijn gewijzigd d. w. z. of een van de partijen soms het souvereine recht verloren heeft, om voor 't verkeer met andere staten zelf zijne vertegenwoordigers aan te wijzen en te machtigen.

Aan de betrokken partijen staat het geheel vrij, de verhouding van vazal tot leenman te regelen, gelijk zij dat verkiesen, met dien verstande echter, dat 't wel meestal zal gebeuren, dat de machtigste hier zijn' wil zal weten door te drijven en als zoodanig de mate van afhankelijkheid van den vazal ten zijnen opzichte geheel naar zijnen wensch zal kunnen regelen, alles natuurlijk afhangende van de omstandigheden, waaronder de rechtsbetrekking geboren wordt.

Het aangegane contract of tractaat loert dan of en in hoeverre de vazalstaat zijne souvereiniteitsrechten behouden heeft, en in welke mate de suzerain mag ingrijpen in diens inwendige aangelegenheden, in het kort, welke rechten de wederzijdsche partijen hebben verkregen, welke verplichtin-

1) „Den Herrscherrechten des Vasallen über sein Land und gegen andere Souveräne thut der Lehnverband keinen Abbruch, nur müssen die im Letzteren begründeten Verbindlichkeiten und Formen, welche mit den Ersteren unverträglich sind, die nöthigen Modificationen erleiden,” zegt Heffter, Das Europäische Völkerrecht. 7e druk. Berlijn 1882, p. 52 (§ 22).

gen zij op zich genomen hebben, wat de straf zal zijn voor het niet nakomen daarvan, d. w. z. voor ontrouw.

In den tegenwoordigen tijd, zegt Pradier Fodéré ¹⁾, vergezelt de leenroerigheid in den regel den toestand van een' half-souvereinen staat, staande onder beschermheerschap, en cijnsplichtig; en wanneer een soevereine staat door zoodanigen band aan eene andere mogendheid wordt verbonden, verkrijgt deze als suzerain daardoor niets dan eene superioriteit in naam en hoogstens het recht om de benoeming van het hoofd van den vazalstaat van zijne goedkeuring te doen afhangen.

De vazalstaten worden hoe langer hoe zeldzamer; langzamerhand dreigt dan ook deze oude instelling geheel te verdwijnen. Terecht merkt Bluntschli ²⁾ op: „Da die Souveränität in welcher sich die Einheit und Hoheit des States gipfelt, eine natürliche Tendenz zur Einheit hat, so ist diese Spaltung derselben in eine Oberherrliche und in eine Vasallensouveränität nicht dauerhaft. Entweder erheben sich im Laufe der Zeit die Vasallenstaten zu Vollsouveränen Staten, indem die Oberherrlichkeit immer mehr zur blossen Form und ohnmächtig wird, oder der Oberherrliche Staat zieht hinwieder die verliehenen Hoheitsrechte an sich und einverleibt sich dem vasallen Stat.“ „Das Völkerrecht muss diese natürliche Entwicklung beachten und es soll sie schützen, es darf sie nicht dadurch hemmen wollen, dass es unhaltbare Formen der älteren Rechtsbildung zu verewigen sucht.“

De waarheid hiervan zien wij in de geschiedenis van onzen Archipel bevestigd. Om op Java slechts te blijven, wijzen wij op Bantam en Madura, die, eertijds onafhankelijke vor-

1) Pradier Fodéré t. a. p. pag. 195.

2) Bluntschli t. a. p. (§ 77) pag. 94 sqq.

stendommen, al vroeg aan het Nederlandsch gezag leenplichtig zijn geworden, totdat ten slotte de een na den ander zijn bestaan geheel heeft verloren en onder het directe bestuur van het Gouvernement is ingelijfd. Doch nog hebben wij talrijke sporen van deze oude instelling in onzen Archipel. Op Java echter treffen wij die slechts aan in de zoo-genaamde Vorstenlanden. Hier nl. bevinden zich eenige inlandsche staatjes, overblijfselen van het eens zoo machtige rijk van Mataram, die den Nederlandschen Staat als hun suzerain erkennen. Het zijn de rijken van Soerakarta en Djoejkarta, en die van de veelal doch verkeerdelijk genoemde independente prinsen Mangkoe Negarâ en Pakoe Alam. De rechtsverhouding van deze inlandsche staatjes tot ons Gouvernement nader aan te toonen en te ontwikkelen, is het doel van het schrijven dezer bladzijden. Daartoe willen wij eerst een historisch overzicht leveren van het ontstaan en de verdere wording dier staten in verband met hunne betrekking tot het Nederlandsch gezag, om in het tweede deel aan de hand der contracten die betrekking, daarin onder den naam van leenverband aangeduid, nader te ontwikkelen.

EERSTE DEEL.

Geschiedenis.

EERSTE HOOFDSTUK.

Ten aanzien van de oudste geschiedenis van Java komt Raffles tot de volgende uitkomst zijner onderzoekingen: „of the earlier history of Java we must confess ourselve unable in the present state of our information, to separate truth from fable.” Latere navorschingen hebben wel wat meer aan het licht gebracht, en met name heeft onze kennis der monumenta van Java wel eene groote schrede voorwaarts gedaan, waardoor eene belangrijke bron voor den geschiedschrijver is geopend; maar toch blijft er in de oudste geschiedenis zooveel onzekerheid en tegenstrijdigheid, dat wij die niet dan met eenige grove trekken zullen weergeven, om eerst met de komst der Westerlingen, en met name der Nederlanders, die ons zekerder bronnen voor die geschiedenis hebben nagelaten, in meerdere details te treden.

Het is, vooral om tot beter begrip te komen van vele toestanden en daadzaken in de vorstenlanden en van de tegenwoordige verhouding van het gouvernement tot de vorsten op Java, dat de aanraking der Nederlanders met

Mataram en de daaruit ontstane rijken niet slechts in grove omtrekken is geschetst.

De oudste berichten omtrent Java hebben wij uit Hindostan; zelfs de naam is van Hindoeschen oorsprong (Jawadwipa = giersteiland, verbasterd in de 12^e en 13^e eeuw tot Djawa, welke naam echter oudtijds niet beperkt bleef tot het tegenwoordige eiland Java). De invloed der Hindoes op Java is zeer groot geweest; met het Hindoe tijdperk wordt de oudste geschiedenis van Java ons ook eerst bekend. Wanneer wij dit Hindoe tijdperk moeten doen aanvangen, is nog zeer onzeker. Wij weten alleen, dat er reeds eene Hindoesche overheersching op Java in de 2^e eeuw onzer jaartelling bestond. Ofschoon wij dan ook geen bepaalde berichten omtrent den aanvang van de Hindoe kolonisatie of Hindoe heerschappij hebben, zoo kunnen wij dien toch op niet veel later dan het begin onzer tijdrekening stellen. De bloeitijd der twee voornaamste Hindoe rijken op Java moet tusschen de 9e en de 15e eeuw geweest zijn; het zijn de rijken van Mádjàpahit en Padjadjaran, waarvan de Jonge¹⁾ verhaalt, dat Mádjàpahit zou gesticht zijn tijdens een' broederoorlog in Padjadjaran en langzamerhand in luister en macht het Rijk van Padjadjaran ging overtreffen, aangezien diens vasallen zich hoe langer hoe meer bij den stichter van Mádjàpahit aansloten.

Voth daarentegen meent te moeten constateeren, vooral tengevolge van de onthullingen, die Friedrich en anderen door de studie der overblijfselen en oudheden van Java hebben bewerkstelligd, dat Mádjàpahit eigenlijk het eenige, groote Hindoe rijk op Java geweest is.

„Het westen van Java, de tegenwoordige Soendalanden,

1) Zie de Jonge. Opkomst van het Nederlandsch gezag in Oost-Indië, dl. II, p. 150.

heeft òf niet tot 't Hindoerijk behoord, òf is er alleen in de laatste eeuwen en door een' zeer lossen band mede verbonden geweest. De overlevering plaatst in de 12e eeuw de stichting van een eigen rijk in dit gebied, door uit Oost-Java stammende vorsten bestuurd en Padjadjaran geheeten" ¹⁾. „Vermoedelijk,” zegt Veth verder, „hebben de Mádjàpahitsche vorsten op dien grond ook eenige suzerciniteit, althans in naam, over Padjadjaran geoefend en zich derhalve met eenig recht als de „heeren van geheel Jawa-dwipa” beschouwd, en daaruit laten zich dan het gemakkelijkst de aanspraken verklaren, die later de vorsten van Mataram als opvolgers der oppervorsten, die te Mádjàpahit ten troon zaten, van tijd tot tijd ook op de Soendasche rijken van Bantam en Tjeribon lieten gelden ²⁾.

Of mag worden aangenomen, dat nog andere rijken hebben bestaan, zooals b.v. dat van Mendang Kemoelan of Prambanan (in Soera- en Djokjokarta), van Dâhâ (in Madioen en Kediri), van Djenggâlâ (in Soerabaija) en van Singâsari (in Pasaroean), moot in het midden gelaten worden.

In het tijdperk van zijn' hoogsten bloei (d. i. toen het zijn' val nabij was), voerde de Maharadja van Mádjàpahit zijn gezag over geheel Java en nog ver daar buiten, en had zijn' zetel te Mádjàpahit. Vele leenvorsten stonden toen onder zijne suzereiniteit; wij noemen die van Dâhâ, Bâwernâ, Singâsari, Balambangan (de vorsten van Balambangan waren echter vrijwel onafhankelijk, welke stelling zij ook behielden tegenover Mataram tot de 2e helft van de 18e eeuw), Prambanan (aan wie weer ondergeschikt waren de hoofden van Koeripan, Djapara en Bagelen) en Padjadjaran met zijne onderhoorigheden, hetwelk door zijne afgezonderde ligging

1) Veth, Java: dl. II, pag. 142.

2) Zie Veth, dl. II, pag. 145—146.

bijna als onafhankelijk kon worden beschouwd (deze alle op Java)¹⁾. Doch de leenvorsten waren te wijd en zijd verspreid, te ver van het centrum van het gezag verwijderd, dan dat het den Suzerein mogelijk zou geweest zijn, om hen allen onder zijne heerschappij te houden.

En bovendien bestond er nog eene dieper liggende oorzaak van verval van dit groote Hindoerijk, n.l. de aanhoudende komst van aanhangers der Mohammedaansche leer, welke zij ook op Java ingang trachtten te doen vinden, waardoor weldra twisten en oorlogen ontstonden. (Ampel, Gresik, Giri, Bonang en Goenoeng Djati werden de hoofdzetels van den Islam op Java.)

De Javaansche babads geven ons een wonderlijk verhaal van den val van Mádjàpahit. Als de groote held wordt hierbij Raden Patah genoemd, een zoon, volgens de Javaansche legenden, van Angkå Widjàjä, den vorst van Mádjàpahit, door dezen verwekt bij eene naar Palembang verstooten bijzit. Raden Patah vestigde zich in Demak, verwierf zich er een' grooten aanhang en weigerde zelfs eindelijk de hofreize naar Mádjàpahit te doen, (hij had van Bra Widjàjä den titel van Adipati gekregen en was regent van Bintará geworden). In bondgenootschap met nog zeven andere priestervorsten, (waaronder vooral vermeld worden de Soenans van Giri, Bonang, Goenoeng Djati en Koedoes), werd de strijd begonnen, die den val van Mádjàpahit ten doel had en hetwelk ten slotte plaats had in 't jaar 1478²⁾. Vele bijzonderheden omtrent dezen strijd leert ons deze legende, waaraan wij nochtans weinig historische waarde mogen hechten wegens

1) Zie Veth, dl. II, pag. 178.

2) Wel te verstaan na Chr. De Javanen doen hun jaartelling beginnen met de vermeende komst van een' zekeren Adji Sákå, d. i. in 't jaar 78 onzer jaartelling.

de vele ongerijmdheden, waartoe wij anders zouden geraken 1).

Raden Patah voerde na den val van Mádjápahit de regalia naar Demak en liet zich daar verklaren tot oppervorst van het eerste Mohammedaansche rijk, en werd ook door de priester-vorsten erkend als de beheerscher der geloovigen onder den titel van Panembahan Djamboen. Van dit legendarische verhaal kunnen wij zeker voor waar aannemen, en ook in de eerste Portugeesche berichten (o. a. van den Portugeeschen schrijver Mendez Pinto²⁾ vinden wij dit gestaafd, den val van Mádjápahit en het ontstaan van het Rijk van Demak.

Den overgang van het oppergezag van het huis van Demak tot het huis van Mataram kennen wij ook weer schier alleen uit de Inlandsche overlevering.

Reeds met den dood van den derden vorst, den Sultan Tranggana, zou de dynastie en het rijk van Demak gevallen zijn. Het rijk werd toen verdeeld onder zijne zonen en schoon-zonen, zeven in aantal.

De vrede bleef niet lang tusschen hen bewaard; door hun ijverzucht en onderlingen haat werd Java vele jaren lang het tooneel van broederkrijg en verwoesting. „Voor al de Adipati van Djipang was door tougellooze heerschezucht bezielt”³⁾. Door sluipmoorden trachtte hij zijne broeders uit den weg te ruimen; eene poging tegen den vorst van Padjang mislukte. De toeleg van den Adipati van Djipang werd ontdekt. De vorst van Padjang en de weduwe van Soesoehoenan Kali Njamat, (die ook door een' verraderlijken aanslag op last van den Adipati van Djipang was gevallen), vorstin van Djapara, rustten zich nu uit tot een' krijg tegen Djipang. De Adipati werd gedood en zijn gebied gevoegd

1) Zie over deze legende Veth II, pag. 192 sqq.

2) Zie over dezen schrijver Veth II, pag. 241 sqq.

3) Cf. Veth II, pag. 255.

bij dat van den vorst van Padjang, die zich in 1568 door den priestervorst van Giri-Gresik liet huldigen als Sultan ¹⁾. Het gezag van den Sultan van Padjang breidde zich hierna nog verder uit ²⁾.

In den krijg tegen Djipang had zich bijzonder verdienstelijk gemaakt Kjai Gedé Pamanahan, een der rijks grooten van Padjang. Hij werd hiervoor zoowel door de vorstin van Djapara, wier echtgenoot nu gewroken was, die hem eenige rogalia uit het oude vorstenhuis van Mádjàpahit gaf (nl. twee ringen), als door den vorst van Padjang, die hem het bestuur van Mataram gaf, beloond. Pamanahan aanvaardde 't regentschap van die landstreek, onder den titel van Kjai Gedé Mataram. Onder zijn bestuur nam Mataram zeer in bloei toe. Na zijnen dood volgde hem zijn zoon Mas Ngabéhi Soetá Widjàjá op, die van den vorst van Padjang onder den titel Senápati ing-ngalägá het opperbevelhebberschap kreeg van al de troepen van diens rijk. Als bewijs van hulde aan zijnen Suzerein moest hij zich jaarlijks op het Moeloedfeest aan het Hof vertoonen. Doch langzamerhand matigde zich de heerschzuchtige Senápati de houding van volkomen onafhankelijkheid aan, tengevolge waarvan de vorst van Padjang hem den strijd aandeed. De Senápati onttrok zich echter wijselijk daaraan, maar wist zijnen Suzerein door vergif van 't leven te berooven.

Na diens dood in 1582 viel de keuze der rijks grooten in plaats van op zijn' zoon, die zich met de waardigheid van Adipati van Djipang moest vergenoegen, op den vorst van Demak, welke keuze zeer de algemeene ontevredenheid op-

1) Cf. De J., II p. 162 geeft ons een heel ander verslag der gebeurtenissen na den dood van Sultan Trangáná en van de vestiging van het Sultanaat van Padjang.

2) Zoo Veth II, pag. 251—258.

wekte. De Senapati trachtte hiervan voordeel te trekken, deed hem den oorlog aan en veroverde de hoofdstad Padjang. Doch aanvankelijk waagde hij het nog niet, zich van het oppergebied geheel meester te maken; de regalia nam hij echter met zich mee naar Mataram.

Tot tweemaal toe stelde hij nu personen naar zijne keuze op den troon van Padjang; doch toen de tweede vorst was gestorven, bracht hij eindelijk zijn lang gekoesterd voornemen tot uitvoering, om zich als oppervorst van Java te doen huldigen, en vestigde hij in en om zijnen kraton (te Pasar Gedé) den hoofdzetel van het Rijk. De regenten der Oostelijke gewesten en ook van Tjeribon werden door de wapenen gedwongen de suzereiniteit van Mataram te erkennen, en spoedig werd hij nu dan ook door den priestervorst van Giri erkend. Hij heeft zich met den titel van Panembahan vergenoegd, ofschoon de vorsten van Padjang den Sultanstitel voerden.

Het Rijk van Mataram was nu gesticht, dat van zoo grooten invloed op de latere geschiedenis van Java zou worden. 't Oppergezag der vorsten van Mataram strekte zich langzamerhand over bijna geheel Java uit. In den Oosthoek bleef de tegenstand nog lang ongebroken, en ook Banten en Jacatra waren vrij wel onafhankelijk van Mataram. Als wereldlijke vorsten waren de vorsten van Tjeribon vazallen van Mataram, onder welks oppergezag ook de tegenwoordige Preanger-Regentschappen stonden. De stichter, bekend onder den titel van Panembahan Senapati Ngabehi Soetâ Widjâjâ leefde nog tot het jaar 1601. De Senapati liet zijn Rijk in 1601 na aan zijn' tweeden zoon Panembahan Sedâ Krapjak en had aan zijn' oudsten zoon, Pangeran Poeger, slechts het bestuur over Demak gegeven, waardoor deze laatste zijns broeders vazal werd. Tusschen beide broeders ontbrandde weldra een krijg (aangezien Pangeran Poeger in die beschikking niet wilde berusten), die eindigde met de

verovering van Demak in 1604 en de gevangenneming en verbanning van Poeger. In het Oosten echter lukte 't Sedå Krapjak, evenmin als eertijds zijnen vader, 't gezag in al de provinciën te doen erkennen. Daar was de machtige Adipati van Soerabaija de ziel van den opstand. De oorlog, dien Sedå Krapjak tegen dezen begon, liep niet geheel in zijn voordeel uit.

In 1613 stierf deze tweede vorst van Mataram en werd opgevolgd door zijnen zoon Martå Poerå, die den titel van Soesoehoenan voerde en tot 1638 leefde; doch zijn broer Raden Mas Rangsang, ook genoemd Praboe Panditå Tjåkrå Koesoemå, en later zoo beroemd geworden onder den naam van Sultan Ageng, aanvaardde in zijne plaats de regeering. 't Was onder het bestuur van dezen vorst, dat het eerste Hollandsche gezantschap in 1614 onder den kommandeur Gaspar van Zurck naar Mataram werd gevaardigd. De uitkomst van deze eerste zending was voor de Compagnie van niet gering belang. Volgens de Jonge, IV onuitgegeven stukken n^o. V, n°. XVI en n°. XVII werd van den vorst verkregen de vrije uitvoer van rijst uit Japara en de vergunning om zich eenen steenen loge aldaar te bouwen, waarvoor zelfs bijstand van wege den vorst werd toegezegd; Jortan, (Djaratan, eene handelswijk bij Gresik), konden de Hollanders desnoods krijgen, en zoo noodig zou hij hen helpen tegen Bantam.

Deze gunstige uitkomst leidde er toe, dat de Gouverneur-Generaal Reijnst in Mei 1615 den Raad van Indië Steven Doenssen last gaf, om het Nederlandsche kantoor naar Japara te verplaatsen, aldaar de beraamde versterking te bouwen, de onlangs gesloten vriendschap met den Panembahan te bevestigen en zoo mogelijk eene betere overeenkomst met dezen vorst te sluiten.

Toen deze afgevaardigde te Japara kwam, vond hij er de

schoone beloften niet vervuld en nog slechts zeer weinig bouw materiaal verzameld. De oorlog hield nog steeds den Panembahan bezig. Een verzoek om tot hem te worden toegelaten, door Doenssen aan den Regent van Kendal gedaan, die met een leger in den omtrek van Cliamat (Kali Njamat) lag, werd dan ook geweigerd. Deze zending mislukte dus, terwijl bovendien de Hollanders door steeds hooger wordende eischen van de regenten werden geplaagd.

Een derde gezantschap onder Gerrit Druyff in 1616, dat trachten moest een persoonlijk onderhoud met den Panembahan te verkrijgen, ten einde hem door 't prikkelen zijner roemzucht tot een bondgenootschap met de Compagnie tegen Banten op te wekken, had evenmin een gunstig gevolg. De slechte ontvangst moet waarschijnlijk worden geweten aan ontstanen weezin bij den Panembahan tegen de vreemdelingen en overmoed ten gevolge van den voorspoed in den krijg.

Toch staakte de Compagnie hare pogingen niet, om de toegezegde voordeelen bevestigd te zien, en toen dan ook in 1618 't opkopen van rijst den Hollanders werd lastig gemaakt, aarzelde Reael niet, wederom een' gezant met eenige geschenken naar den Panembahan te zenden, ten einde van hem weer den vrijen uitvoer van rijst te bedingen. Hij werd wel niet tot den Panembahan toegelaten, doch werd zeer welwillend ontvangen en ontving zelfs uit diens naam de inwilliging van zijn verzoek. Weinig vermoeden werd dus bij de Hollanders opgewekt van de kwade gezindheid, die de Panembahan jegens hen koesterde, en van zijne booze voornemens. Doch dit bleek hun maar al te duidelijk, toen slechts weinige dagen na den terugkeer van den gezant te Japara de Nederlandsche loge aldaar op last van den Panembahan door den Regent plotseling werd afgeloopen en de bezetting gedood of gevangen genomen. En toen nu ongeveer gelijktijdig verraad werd gepleegd (gelukkig verijdeld)

to Jacatra, twijfelde Coen er niet langer aan, of „bij de coningen van Bantam en Jacatra was met toestemming van den Mattaram en alle andere omliggende grooten voorgenomen geweest, omme het bouwen van een generaal rendez-vous met een generale moort en beroovinge van alles te prevenieren”¹⁾.

Terstond na den aanslag zond Coen den kommandeur Adr. Martensz. Block met 4 schepen naar Japara, ofschoon hij zelf zich te Jacatra in benarde omstandigheden bevond. De vredelievende weg der onderhandeling werd eerst door dezen scheepsbevelhebber beproefd, ten einde loslating der gevangenen te verkrijgen; doch, toen dit vruchteloos bleek, werd tot eene landing overgegaan, de versterking veroverd en een aantal prauwen op de reede verbrand. De instructies van Block vergunden hem echter niet, langer te Japara te blijven, ten einde nogmaals onderhandelingen over de vrijlating en het herstel van den vrede te voeren, waarvoor de regent van Demak zijne bemiddeling had toegezegd. Het volgende jaar hadden de gevangenen nog al hunne vrijheid niet herkregen en was er nog geen herstel van de beleedigen gegeven, weshalve Coen, die uit de Molukken tot ontzet van Jacatra terugkeerde, het noodig oordeelde, eene tweede tuchtiging aan Japara te geven. Hij liet deze stad andermaal aantasten en voor een groot gedeelte verbranden. Of Coen hiermede staatkundig gchandeld had, meent de Jonge op pag. CXLIV deel IV te moeten betwijfelen, aangezien de oorzaken van den aanslag op de Nederlandsche loge niet met juistheid bekend waren, en sommigen der bezetting door hun onbehoorlijk gedrag jegens de vrouwen van Javaansche hoofden daartoe wel de naaste aanleiding

1) Brief van Coen en de Raden van Indië aan de Bewindhebbers van de O.-I. Comp. de J. IV, p. 108.

konden gegeven hebben. 't Kon den Panembahan toch al zeer weinig deren, dat eene kustplaats als Japara verbrand werd. Meer aanstoot gaf hem het feit, dat Coen sedert den aanvang van 1619 betrekkingen met den Adipati van Soerabaja had aangeknoopt. Hij trachtte Coen derhalve vrees aan te jagen, door opnieuw den rijstuitvoer te verbieden, het gerucht te verspreiden, dat weldra een groot Javaansch leger zich voor Batavia zou vertoonen, en last te geven, den Nederlanders te Grissée te doen aantasten (eene poging, die gelukkig verijdeld werd). Doch Coen bleek zich hierdoor niet van zijn stuk te doen brengen, en dus veranderde de Panembahan van tactiek en toonde meer teekenen van vrede-lievende gezindheid. Zijdelings liet hij blijken geven van zijne geneigdheid tot vrede, door den regent van Kendal een' brief naar Batavia te doen schrijven, waarin deze verklaarde, dat de Panembahan de gevangenen noch dooden, noch voor geld wilde loslaten, maar hun de vrijheid zonder losprijs zou teruggeven, zoo een Nederlandsch gezantschap zich aan het hof te Karta aanmeldde. Onderhandelingen met den Pangeran van Kendal leerden Coen, dat de eigenlijke bedoeling van den Mataramschen vorst was, dat de Nederlanders, nu zij zich te Batavia op Java hadden gevestigd, hem zouden erkennen als oppervorst, aan wien door eene jaarlijksche hofreize (gezantschap) hulde moest bewezen worden, hetgeen nog duidelijker sprak door een' onderschepten brief van den Panembahan, aan den Capitan-Moor te Malakka gericht, waarin onomwonden verklaard werd, dat de Nederlanders door hunne vestiging te Jacatra zich alzoo tot onderzaten van het Rijk van Mataram hadden gemaakt. Met leede oogen zag hij het aan, dat die ongeroepen onderdanen, welke hij gaarne kwijt zou willen zijn, door kruisers den rijstuitvoer naar Malakka verhinderden, en dat eenige Nederlandsche jachten voor Grissee den Adipati van Soerabaja tot steun

verstrekten. Want nog steeds had hij dezen vorst niet ten onder weten te brengen, hoewel menige veldtocht al tegen hem gericht was. De vriendschap der Nederlanders was hem dus veel waard en moest hij trachten te winnen. Dit zal dan ook de reden geweest zijn, dat hij in den loop van het jaar 1620 zes Nederlandsche gevangenen zonder losprijs terugzond. In Juni 1622 meldden zich zelfs gezanten van den Toemenggoeng van Tagal namens den Panembahan bij Coen aan, die steeds eene afwachtende houding jegens hem bewaarde, daar hij met argwaan al zijne handelingen gadesloeg, ten einde dezen te polsen over een verbond tot verovering van Banten, welk rijk nog altijd der Compagnie vijandig bleef. Den Gouverneur-Generaal zelf, of anders een gezantschap van zijnentwegen wenschte de Panembahan nu gaarne te Karta te zien, ten einde hierover te onderhandelen. Aan dit verzoek werd gehoor gegeven, en drie gezanten, waarvan 't hoofd Dr. de Haan, vertrokken nu naar Karta. Zij vonden er eene zeer gunstige ontvangst ¹⁾.

De vrede en vriendschap met Mataram waren nu hersteld; maar nochtans bleven Coen, evenals zijn opvolger de Carpentier, met argwaan de beraamde plannen van den Panembahan tegen het Westen van Java afwachten.

Intusschen werd de oorlog tegen Soerabaija nog steeds door dezen voortgezet, hetwelk echter eerst in 1625, en nog wel door gebrek en vrees, opgewekt door het afdammen van de Kali Mas, in zijne handen viel. Madura was reeds in 1623 door hom veroverd.

Twee gezantschappen waren er in de jaren 1623 en '24 alweer naar Karta gevaardigd; want De Parmentier volgde in zijne betrekking tot den Panembahan van Mataram geheel

1) De J. IV pag. 305—310, onuitgegeven stuk n°. XLV geeft een omstandig verhaal van dit gezantschap.

den weg, hem aangewezen door Coen, die van oordeel was, dat het noodig was, „dat vriendschap en alliantie met den Mattaram gecontinueert en van onser zijde in zijnen presumptueusen monarchalen Javaenschen staet vooralsnog met hoofsche besendinge gevoedet worde”¹⁾. Het doel van de eerste zending was geweest, van den Panembahan grooteren toevoer van rijst uit de kustplaatsen van Java naar Batavia te verkrijgen, welk verzoek werd ingewilligd, terwijl tovens eene waarschuwing aan den Nederlandschen opperlandvoogd werd meegegeven, dat Bantam het voornemen koesterde, om, met de Portugeezen verbonden, weldra een' aanslag op Batavia te wagen. Ook aan het tweede gezantschap lag hetzelfde doel ten grondslag, daar de rijstaanvoer door misgewas en door den voortdurenden oorlog op Java te Batavia hoe langer hoe meer werd belemmerd; doch het voorwendsel werd te baat genomen van den Panembahan te willen gelukwenschen met de schitterende overwinningen, door hem op Madura behaald. De Nederlandsche gezant, de opperkoopman Vos, werd met onderscheiding te Karta ontvangen. Aanvankelijk poogden vertrouwde raadslieden van den Mataramschen vorst den Nederlandschen gezant de suzeriniteit van Mataram over Batavia te doen erkennen. Zij wilden nl. den opperkoopman er toe brengen, dat hij zich den titel zou laten welgevallen van „slaaf, afgezant van den slaaf des Pangérans Ing-Ngologo”; maar hierop werd door Vos het fiere antwoord gegeven: „de Gouverneur-Generaal De Carpentier is slaaf noch dienaar van den Keizer van Mataram, maar wel diens goede vriend, en zijne Edelheid is aan niemand onderdanig dan alleen aan God en den Koning van Holland.” Deze krachtige taal schaadde niet aan de goede verstandhouding, integendeel, de betuiging werd gedaan, dat het

1) De J., V, pag. II.

gebied van Mataram voor de Nederlanders openstond, om er te komen handelen. De Panembahan kwam nu ook met een verzoek voor den dag en wel, dat de Compagnie haren bijstand aan zijnen tegenstander, den Adipati van Soerabaja, met hare schopen moest onthouden. Vos echter antwoordde, dat hij geen last had om zulke belangrijke onderhandelingen te voeren, en de Panembahan dus maar afgevaardigden hiervoor naar Batavia moest sturen. Hiervan wilde de Panembahan niets weten; „dit was de eerste reys, dat hij oenige assistentie van S.Ed. begeerde of versocht hadt, ende soo hetselfde hem gewijgert mogt worden van S.Ed., zijn gesandt beschaempt soude staan ende tot grooten nadeel van S. M. soudt strecken, waardoor sijn vianden haer zeer souden verblijden” 1).

Door den val van Soerabaja was schier geheel Java onder de macht van den Soesoehocnan; alleen Balambangan en Giri in 't Oosten, Banten en 't door de Compagnie veroverde Djakarta in 't Westen vielen er nog buiten. Doch in dat groote gebied heerschte door de voortdurende oorlogen en de daaruit ontstane rampen groot gebrek. Niets blocide er te dien tijde, zegt De J., V p. LXIX, dan het onbegrensde despotisme van den vorst van Mataram, die zich nu ook in 1625 met den wijschen titel van Soesoehocnan tooide. Zijne eerezucht kende geen perken meer; ook over Banten en Batavia zou hij Mataram's suzeriniteit doen erkennen 't Was hem een doorn in het oog, dat de Compagnie geleidelijk haren invloed op Java uitbreidde en in macht wies. De eerste vestiging toch der Nederlanders te Jacatra in 1610 word 't fundament van een zoolang gewenscht algemeen rendezvous. En toen die Compagnie in 1619 hare loge tegen de vorsten van Jacatra, Banten en de Engelschen zoo gelukkig.

1) Cf. De J., V, pag. 53—54.

had weten te beschermen, was de toekomst van deze, thans in „Batavia” gedoopte jonge stichting, gewaarborgd.

Eindelijk was in dezen krijg een eigen grondgebied op Java veroverd, een Nederlandsch Rijk onder Neêrlands Souvereiniteit gevestigd. Volgens besluit van Gouverneur-Generaal en Raden ter bepaling van de grenzen voor de vaststelling van de jurisdictie en de uitgestrektheid van Neêrlands Souvereiniteit zou het zich uitstrekken „aen d'oostzijden tot aen de limieten van den Coninck van Bantham, aen de zuijtzijde te lande 't geheele lant over tot aen de zuijderzee ende aen de noortzijde te water over de zee ende alle d'eijlanden hieromtrent liggende”¹⁾.

Den steun der Compagnie trachtte de Soesochoenan in 1626 te verwerven bij zijn' beraamden aanval op Banten, waarvoor hij de belofte deed, dan het recht der Compagnie op het door haar veroverd gebied te zullen erkennen. Dit verzoek werd te Batavia door Gouv.-Generaal en Raden afgeslagen, aangezien zij van oordeel waren, dat Banten niet geheel ten onder mocht worden gebracht, en met den Soesochoenan wel de vriendschap moest worden bewaard, maar zijne macht niet al te groot mocht worden. Allerlei teekenen van een' aanslag tegen Banten of Batavia door den Mataramschen vorst begonnen zich nu te openbaren. Deze toch had een verbond gesloten met den Sultan van Palembang, den ervijand van Banten, terwijl een Nederlandsch gezantschap, in Aug. 1626 naar Mataram gezonden, niet tot de hofreis naar Karta werd toegelaten en in Tagal reeds werd afgewezen onder voorwendsel, dat de geschenken te gering waren en men in den brief, voor den Soesochoenan bestemd, dezen niet hoog genoeg had betiteld. Toch kwam

1) Resolutie van Gouv.-Generaal en Raden van 29 Maart 1620. Cf. De J., IV, pag. 221.

het in 1627 nog niet tot eene uitbarsting en wel wegens een oproer, door den Regent van Pati verwekt. Zelfs verscheen in April 1628 de broeder van den Toemenggoeng van Tagal als gezant van den Soesoehoenan te Batavia met het verzoek, dat weder een Nederlandsch gezantschap zou gezonden worden en de Compagnie hem hare hulp tegen Banten zou verleenen. Op beide vragen werd hetzij ontwijkend, hetzij weigerend geantwoord; want het gezantschap naar Karta werd kennelijk alleen als bewijs van leenhulde verlangd. Het mislukken van deze laatste poging om leenhulde en hulp van de Nederlandsch-Indische Regeering te verkrijgen, deed den Soesoehoenan gevolg geven aan zijn lang gekoesterd voornemen om Batavia aan te tasten. En aan dat plan gaf hij uitvoering, door de stad van land- en zeezijde te doen aanvallen. Doch zijne legers leden gevoelige nederlagen en moesten weer terugtrekken; alle drie door den Soesoehoenan beproefde aanslagen werden afgeslagen in 1628 en 1629. Dit was de eerste maal, dat de anders steeds zogevierende legers van Mataram waren tot staan gebracht. Van dezen gevoeligen stoot heeft de Soesoehoenan zich nooit hersteld; want nu was getoond, dat op Java naast 't machtige Mataramsche vorstenhuis, in 't Westen eene even machtige Compagnie bestond, die hare volksplanting Batavia onwrikbaar op Java had gevestigd.

Pogingen tot onderhandeling over den vrede hadden in 1630 geen gunstig gevolg, tengevolge van wederzijdsch wantrouwen; doch op last der heeren XVII moest met Mataram de vrede bewaard blijven, weshalve weer getracht werd, in betrekking met den Soesoehoenan te geraken. In Maart 1632 werd een gezantschap naar Japara gezonden; dit werd verraderlijk aldaar gevangen genomen; 't schijnt, dat zucht tot wraak over de geleden nederlaag de aanleiding daartoe heeft gegeven. De Compagnie bleef dus in voort-

durenden oorlogstoestand met den Soesoehoenan, die intussen ook cindelijk den titel van Sultan van uit Mokka schijnt te hebben verkregen, (waarin hij dan ook in de geschiedenis bekend is onder den naam van Sultan Ageng), tot groot nadeel van den handel. De Hooge Regeering te Batavia trachtte hierom den vorst van Boecleng op Bali, die tevens suzerain was van Balambangan, tot een' strijd tegen den Soesoehoenan op te wekken; doch deze poging stuitte af op den onwil van dien vorst, om den bestaanden vrede met Mataram te verbreken. De niet onderbroken onderhandelingen met den Soesoehoenan over den vrede werden dus weer voortgezet. In 1634 vertrok zelfs een gezantschap, dat door den Soesoehoenan verlangd werd, naar Tagal; doch ook deze zending mislukte: de vorst verlangde een voor allen zichtbaar bewijs van leenhulde door de hofreis van twee Nederlandsche gevolmachtigden naar Mataram, 'tgeen standvastig geweigerd werd. Na al deze mislukte pogingen, om in onderhandeling over den vrede met den Soesoehoenan te geraken, bleven niettemin de heeren XVII dezelfde vredelievende politiek aan het bestuur in Indië voorschrijven, welke zienswijze aldaar niet werd geduld. De Gouverneur-Generaal van Diemen toch, die in 1636 Brouwer was opgevolgd, schreef aan de H.H. XVII, dat hij hun aan den staatkundigen grondregel der Compagnie op Java moest herinneren, n.l. dat „uit Batavia's opgang volgt Bantam's ruïne, en dat dus uit het tegendeel belemmering van Batavia's progres moest volgen,” en dat tevens niet uit het oog mocht worden verloren de „aangenomen maxime, dat men Bantam niet te klein en den Soesoehoenan niet te groot mogt maken”¹⁾.

Uit vrees van Banten voor Mataram was het, dat in 1636

1) Cf. de J. V, pag. CXII.

tusschen de Compagnie en Banten, die sinds 1633 alweer met elkaar in oorlog waren, een wapenstilstand werd gesloten, die eindelijk in 1639 tot vernieuwing van den vrede leidde. Sultan Ageng was er n.l. over vertoornd, dat ook Banten's vorst den Sultanstitel had verkregen. Hij liet daarom in 1638 te Batavia pogingen doen, om niet alleen den vrede te herstellen, maar om zelfs in eene offensieve alliantie te treden tegen de vijanden van beide partijen. Doch men doorzag aldaar 't eigenlijke doel van den Sultan, n.l. een aanslag tegen Banten en Westelijk Java, en gedachtig aan den staatkundigen stelregel „Mataram niet te groot, Bantam niet te klein”, weigerde daarom de Indische Regeering op die voorstellen in te gaan.

De onderhandelingen tusschen Sultan Ageng en de Hooge Regeering werden nu voor een tijdlang gestaakt, doch feitelijk werd er sedert een wapenstilstand gehouden.

In 't Oosten van Java werd hij in dien tijd bezigghouden; Balambangan werd door hem veroverd; doch op Bali vond hij zoodanigen weerstand, dat hij zich moest tevreden stellen met de verwoesting van eerstgemelde streek. De steeds grooter wordende invloed en macht van den Mataramschen vorst op Sumatra werd door de Compagnie in 1641 gekeerd. Eene door hem naar Palembang gezonden scheepsmacht werd verwoest, waardoor de vorst van dat gewest de zijde van Mataram verliet, om tot die van de Nederlandsche Compagnie terug te keeren. Gevoeliger slag werd Sultan Ageng toegebracht door de inneming van Malakka door de Nederlanders in 1641, hetgeen ook gestaafd wordt in den brief van Gouverneur-Generaal van Diemen aan de Heeren XVII ¹⁾; de uitkomst bewees, dat van Diemen goed had gezien.

1) Cf. de J. V, pag. 247.

De verstandhouding tusschen Mataram en Batavia bleef nu eenige jaren gespannen, temeer ook, omdat de Engelschen den Sultan in zijn' haat tegen de Nederlanders trachtten te stijven bij gelegenheid, dat zij met hem onderhandelden tot verkrijging van het eiland Banka voor de Engelsche Compagnie, in ruil waarvoor zij schepen zouden beschikbaar stellen tot 't overbrengen van een gezantschap van den Sultan naar Mekka. Deze poging der Engelschen om invloed bij den Mataramschen vorst tot nadeel der Hollanders te verkrijgen, werd gelukkig verijdeld ¹⁾.

Onverwacht kwam in 1646 eene wending in deze gespannen verhouding, en wel tongevolge van den dood van Sultan Ageng, die slechts eenige maanden na dien van den Gouverneur-Generaal van Diemen plaats had, op het einde van het jaar 1645. Het Rijk van Mataram had onder zijn bestuur den hoogsten trap zijner macht bereikt; na hem begon de luister van het Rijk te tanen. Schier geheel Java stond onder zijne heerschappij, en zelfs ver daar buiten deed hij zijne aanspraken op de suzeriniteit op tal van landen en eilanden gelden. Hij werd opgevolgd door zijn' tweeden zoon Pangeran Arjâ Praboe Adi Mataram onder den titel van Amangkoerat, een zwakkeling, volleerd in alle ondeugden, die den Javaanschen dwingeland kenmerken. Slechts eenige maanden nadat hij in de regeering was opgevolgd, n.l. in Juni 1646 zond hij een gezantschap naar Batavia met de verklaring, dat de Sultan (hij had dien titel van den priestervorst van Tjoribon verkregen, doch werd toch meestal Soesoehoenan genoemd) den vrede begeerde en de Nederlandsche gevangenen zou vrijlaten, zoo slechts de Hooge Regeering de eerste schrede wilde doen. Deze toonde zich daartoe bereid en zond een' gezant naar Samarang met de

1) Cf. de J., V, pag. CXXIV, over deze gebeurtenis meer in excensio.

Javaansche gevangenen, die nu werden losgelaten, waarna ook de Nederlandsche gevangenen terstond de vrijheid herkregen. Daarop kwam een gezantschap vanwege den Sultan te Batavia aan, om de voorwaarden kenbaar te maken, waarop deze den vrede wilde sluiten. De meeste daarvan willigde de Hooge Regeering in, hetzij onveranderd, hetzij na wijziging; zelfs de bepaling, dat de Compagnie jaarlijks een gezantschap aan den Sultan zou zenden, waarmee Amangkoerat toch blijkbaar slechts bedoelde, zijne hoogheid en suzereiniteit tegenover de Nederlanders, door hen jaarlijks eene hofreize te laten doen, te handhaven tenminste voor het oog der omliggende vorsten. Bij het vijfde artikel, waarin bepaald werd, dat de Nederlanders den Sultan te hulp zouden moeten komen tegen zijne vijanden, terwijl de Sultan hetzelfde zou doen tegenover de Nederlanders, werd door de Hooge Regeering echter het voorbehoud gemaakt, dat de Compagnie hen alleen zou bijstaan tegen zijne vijanden, indien deze tevens ook vijanden waren van de Compagnie.

In het zesde en laatste artikel, waarbij aan des Sultans onderdanen de vrije handel zou worden toegestaan, werd de wijziging gebracht, dat naar Ternate, Amboina en Banda geen Javanen zouden mogen varen, en dat diegenen, welke naar of langs Malakka hunne reis namen, Nederlandsche passen moesten hebben.

De overige artikelen behelsden: „dat de Hooge Regeering te Batavia jaarlijks aan den Soesoehoenan zou doen weten, welke kleeden en zeldzaamheden uit andere landen te Batavia waren aangekomen, en dat zij bovendien jaarlijks aan den Soesoehoenan een gezantschap zenden zou; „dat, indien de Soesoehoenan eenige personen, hetzij priesters, hetzij anderen naar verre landen wilde doen vervoeren, de Nederlanders die gezanten op hunne schepen zouden moeten overbrengen, dat men de gevangenen en de overloopers over en

weer zou uitleveren" 1). Op deze voorwaarden werd de vrede voorloopig te Batavia gesloten, waarna een Nederlandsch gezantschap naar den Soesoehoenan vertrok, ten einde van de getoekende vredesartikelen de ratificatie te verzoeken. In den aanvang van 1647 werd door een nieuw gezantschap vanwege Amangkocrat de verlangde ratificatie te Batavia gebracht.

Daar nu ook met Banten in 1645 een tractaat van vriendschap en tienjarigen vrede (het is den rechtzinnigen Islamiet niet geoorloofd, voor altijd zich tot vrede en vriendschap jegens een Kafir te verbinden) was gesloten, kon De Jonge, V, p. cxxix terecht schrijven: „zoo was dan nu eindelijk na een schier onafgebroken strijd van bijna 30 jaren (1619—1647) het Nederlandsch gezag in vrede te Batavia gevestigd." „Die vestiging der Nederlanders op het grondgebied van het eiland Java was nu niet meer alleen een feit, zij kreeg nu ook een recht van bestaan door de plechtige verbonden, welke de twee aanzienlijkste vorsten van Java, de Sultan van Bantam in het Westen, en de Soesoehoenan, de machtige gebiedcr in het Oosten des eilands, met de Hooge Regeering te Batavia hadden gesloten." „Nu kon Batavia zich rustig en in vrede ontwikkelen; maar nu ook was de eerste schrede gezet op den weg, dien de Nederlandsche Compagnie ook zelfs tegen haren wil leidden zou tot uitbreiding van het Nederlandsch gezag op Java; want nauwelijks 30 jaren later beriep de Soesoehoenan zich op het vijfde artikel van het in 1646 gesloten vredestractaat en verzocht hij van de Hooge Regeering te Batavia hulp tegen zijne vijanden. Reeds bij die eerste gelegenheid breidden het grondgebied der Compagnie en het Nederlandsch gezag op Java zich uit."

1) Cf. de J. V. p. 286 en 287; onuitgegeven stuk n°. XLVIII c.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De vrede, in 1646 met Mataram gesloten, was sedert van beide zijden goed onderhouden. Jaarlijks vertrokken er gezantschappen naar het Hof van Mataram, gevolg gevende aan de bepaling van artikel I van het vredescontract; soms ook met nog andere doeleinden, zooals in 1652; want in dit jaar had de Soesoehoenan het verbod van rijstuitvoer uit de havens van Mataram gedecreteerd, hetgeen Batavia met gebrek bedreigde. Dit verbod wist de Nederlandsche gezant Van Goens nog in datzelfde jaar opgeheven te krijgen, bij welke gelegenheid hij een vijftal artikelen voor de Compagnie wist te bedingen, die allen den handel der Compagnie betroffen¹⁾. Doch niet lang zou de goede verstandhouding met den Soesoehoenan voortduren. De gezanten van de Compagnie in 1653 werden reeds met minder onderscheiding ontvangen, en zelfs Van Goens, die twee jaren geleden des Soesoehoenans gunst had weten te winnen, werd in 1654 vrij koel door hem bejegend. Het doel van die laatste zending was geweest, den vrijen uitvoer van

1) Cf. n°. IX der onuitgegeven stukken bij de J. VI. en vooral p. 31, 32, 33, 34.

rijst te bevorderen en Amangkoerat over te halen tot een verbond tegen de Makassarren, waarmee de Compagnie in oorlog was. Doch hoe goed diplomaat Van Goens zich ook betoonde, hij wist hem daartoe niet over te halen. Kort hierna nam de Soesoehoenan zelfs eene geheel andere houding aan. De gezanten, die hij beloofd had naar Batavia te zullen zenden, verschenen niet, en alle uitvoer uit de havens van het Rijk van Mataram werd nu niet alleen aan de Compagnie, maar aan alle natiën verboden. Gouverneur-Generaal en Raden zonden nu wederom een gezant in 1655 naar den Soesoehoonan, om in dien toestand verandering te krijgen; doch deze werd zelfs niet eens tot hem toegelaten, weshalve de jaarlijksche gezantschappen door de Hooge Regeering nu ook maar weer achterwege werden gelaten. Geheel willekeurig werd de rijstuitvoer door den Socsoehoonan weer uit eigen beweging opengesteld. Wispelturigheid bepaalde al de handelingen van dien jeugdigen despoot, die, met onnoemelijke wreedheid en aan waanzin grenzende dwingelandij behept, daaraan ook den vrijen teugel vierde.

De verstandhouding van Mataram en de Compagnie bleef echter niettemin vrij goed. Slechts werden in 1660 weer voor een tijd, gelukkig niet lang, de havens van Java gesloten. Zelfs werd in 1666 door den Regent van Japara aan den Gouverneur-Generaal kennis gegeven, dat de Soesoehoonan weder Hollanders voor zich wilde zien. Aan dit verlangen werd in 1667 gevolg gogeven. Een gezant werd naar het Hof van Mataram gezonden, en op verzoek des Socsoehoenans werd in 1668 de zending herhaald. Het bleek toen echter, dat alleen de begeerte, om zich door de Hooge Regeering „hommage” te doen bewijzen, bij Amangkoerat voorzat. Niet lang echter zou het meer duren, of Mataram's Soesoehoonan, die nu nog eischte, dat de Nederlanders hem leenhulde zouden bewijzen, zou straks uit handen van een

Nederlandschen bevelhebber de oude kroon van Mádjàpahit ontvangen.

In het rijk van den nietswaardigen Amangkoerat zag het er treurig uit. Door zijne wreedheid had hij zich vele bittere vijanden gemaakt, en voortdurend verminderde de kring zijner aanhangers. Haast niet te tellen was het aantal dergenen, die op zijnen last werden gedood, hetzij uit wraak, hetzij louter voor zijn genoegen. De ontevredenheid nam dan ook hand over hand toe, en weinig zou er slechts noodig zijn, om een' algemeenen opstand te doen losbarsten. Onder zulke omstandigheden moest deze Soesoehoenan het hoofd bieden aan de woeste aanslagen der uitgeweken Makassaren en aan de samenzwering, aan 't hoofd waarvan Troenå Djåjà stond. Omtrent de afkomst van dien Troenå Djåjà bestaat onzekerheid. Volgens zijn eigen beweren was hij een wettige kleinzoon van Tjakraningrat, den eenig overgebleven zoon uit het Madoereesche vorstengeslacht, als Regent van Sampang door Sultan Ageng aangesteld; volgens de Madoereesche babad echter is zijn vader een bij eene goendik verwekte zoon van dien Tjakraningrat. Het is onbekend, om welke reden Troenå Djåjà in opstand kwam tegen den Soesoehoenan. Vermoedelijk schijnt hij aanvankelijk er slechts naar getracht te hebben, zijn' onbeduidenden oom Tjakra-ning-Rat II uit 't bestuur van Sampang te stooten en zich in zijne plaats te stellen. Doch weldra steeg zijne eerezucht hooger, en ofschoon eerst slechts den titel van Panembahan Madoeratna aangenomen hebbende, maakte hij later als beweerde afstammeling van Brå Widjåjà aanspraak op de kroon van Mádjàpahit en noemde hij zich de „ware en oprechte vorst van Java” 1). Daartoe verzekerde hij zich van de hulp van de Makassaren, die nu vooral sedert 1675 onder Kraëng Galesoeng in Oost-

1 Cf. De J., VI, pag. XCIV.

Java als ware zeeroovers huishielden en er overal schrik en verwoesting toewegbrachten. Ter bezegeling van het verbond had Troenå Djåå zijne dochter aan het Makassarsche hoofd ten huwelijk gegeven. Als derde bondgenoot sloot zich de prietervorst van Giri bij hen aan, terwijl Troenå Djåå welhaast ook in Bantam krachtigen steun zou vinden. In Mataram daarentegen heerschte in de vorstenfamilie zelve de grootste oneenigheid. Vier zonen van den Soesoehoenan betwisten daar elkaar de opvolging tot zijn troon, waardoor slechts haat en tweedracht gezaaid werden. In de eerste dagen van 1676 ontving de Hooge Regeering te Batavia het bericht van den Resident te Djapara van de groote verwoestingen, door de Makassaren aldaar aangericht. Daar reeds gedurende het vorige jaar de rijstuitvoer door hen was afgesneden, besloot de Regeering hen als vijanden te behandelen en te doen aantasten. De eerste onder kapitein Holsteijn gezonden expeditie kon niets uitrichten, aangezien de Javanen met wantrouwen alle handelingen der Hollanders gadesloegen. De listige prietervorst van Giri toch had het praatje doen verbreiden, dat zij eigenlijk met de Makassaren heulden. Bovendien bleek, dat de bevelhebber niet vóór de hem opgedragen taak was berekend. Het door den Soesoehoenan uitgezonden Javaansche leger leed ook door slechte leiding de nederlaag tegenover de stoutmoedige Makassaren. Poolman, in Aug. 1676 met versterking uit Batavia gezonden, nam nu het opperbevel van Holsteijn over. Door zijn energiek optreden werden de Makassaren, zoowel te land als te water, door de Compagnie-troepen verslagen, waarop zij de vlucht naar het gebergte namen. Het leger des Soesoehoenans had hun nu daar den laatsten slag moeten toebrengen, door den verslagen vijand te land te vervolgen en hen het herzamelen te beletten. Doch de talrijke door den Soesoehoenan uitgezonden troepen verschenen niet snel genoeg en stonden

bovendien onder onkundige aanvoerders. De Makassaren wisten zich te hereenigen en werden zelfs versterkt door versche scharen onder Troena Djaja. Gezamenlijk tastten dezen het Mataramsche leger aan, en ofschoon zeker vijfmaal minder talrijk, behaalden zij eene schitterende overwinning bij Singasari in October 1676. Pangeran Adipati Anom, de oudste zoon des Soesoehoenans, welke dezen veldtocht had geleid, werd nu door het gerucht als verrader aangezien, doch geheel ten onrechte.

Al de aanvankelijk behaalde voordeelen door Poolman waren hiermee te niet gedaan. De geheele kust van Oost-Java met Demak en Semarang viel in handen van Troena Djaja en zijne bondgenooten. Deze zond nu zelfs een brief naar Batavia, waarin hij de Hooge Regeering verzocht zich niet in zijnen strijd tegen den Soesoehoenan te mengen, en boden werden door hem overal heengezonden, om de bevolking tot onderwerping aan zijn gezag over te halen. Daar ook van Japara herhaaldelijk verzoeken werden gedaan om tusschenbeide te komen in dezen strijd ter uitvoering van het vijfde artikel van het contract, in 1646 met den Soesoehoenan gesloten, begon de Hooge Regeering te Batavia eindelijk in te zien, dat zij hier voor gewichtige feiten stond, en besloot zij deel te nemen in dezen oorlog, overwegende, dat deze Makassaren ook bittere vijanden van de Compagnie waren, aangezien zij gedurende het geheele voorafgaande jaar den handel hadden belemmerd. Speelman, die zich reeds in Celebes gevreesd had gemaakt door zijne overwinningen op de Makassaren, werd tot admiraal en veldoverste eener groote expeditie benoemd, die einde 1676 Batavia verliet. Het was meer dan noodig, dat eindelijk krachtige maatregelen werden genomen; want de troepen van Troena Djaja waren reeds tot Tjeribon doorgedrongen. En ook Speelman bleek het alras, dat hij hier tegenover een' machtigen vijand geplaatst

was, en dat de opstand in het Mataramsche Rijk reeds diep had ingegrepen. Met zijn' scherpzinnigen blik doorzag hij de zwakke positie van den Soesoehoenan en meende nu ook het oogenblik gekomen, om van hem voor de Compagnie voordeelige voorwaarden te kunnen afdwingen.

Op zijn' tocht van Batavia naar Samarang, waarheen hij zich eerst begeven wilde, ten einde met Troenå Djåjà onderhandelingen te openen geheel volgens advies van de Hooge Regeering, deed hij Tagal en Tjeribon aan, om zich aldaar te vergewissen van de gezindheid van de vorsten der beide plaatsen. Slechts de eerste was den Soesoehoenan trouw gebleven en ongenegen, zich bij de partij der opstandelingen aan te sluiten. De vorst van Tjeribon gaf zonder omwegen te kennen, dat hij zich liever onder het gezag van Troenå Djåjà stelde dan onder dat des Soesoehocnans. Banten scheen zich thans in de zaken van Tjeribon te mengen en deed op dat land aanspraken gelden. Daar men op dat oogenblik liever niet met den Sultan van Banten in botsing wilde komen, bepaalde Speelman er zich toe, den Regent van Tjeribon tot trouw aan den Soesoehoenan aan te manen. Zijn plan om eerst naar Samarang te stevenen gaf hij op wegens de ongunstige berichten, die hij uit Japara ontving, waarheen hij zich nu eerst wilde begeven. Hij vond aldaar een gezant van den Soesoehocnan, gemachtigd om met hem eene nieuwe overeenkomst te sluiten. Belangrijke voordeelen bedong hij nu reeds dadelijk voor de Compagnie, waarvan wij alleen noemen: geheele tolvrijheid voor de Compagnie bij invoer in de kustplaatsen van Java, vrijheid tot het stichten van loges en de verplichting van den Soesoehoenan, om jaarlijks 4000 lasten rijst aan Batavia tegen marktprijs te leveren. Hiertegenover verbond de Compagnie zich opnieuw tot het verleenen van hulp en bescherming aan den Soesoehoenan. Zij zou Japara van garnizoen

voorzien en de vijanden van Mataram in alle havens aantasten; doch de kosten, daardoor door haar gemaakt, zouden door den Soesoehocnan worden gedragen.

Vermeldenswaardig is ook vooral art. 3, waarbij het verzoek gedaan werd, dat de Compagnie de grenzen van haar gebied, in 1652 tot aan de rivier van Krawang uitgelogd, thans ook zou mogen voortschuiven tot aan de rivier van Pamanoekan. Dit voorloopig contract¹⁾ moest nu nog de bekrachtiging erlangen van den Soesoehocnan, weshalve Couper naar het Hof van Mataram (sedert Sultan Ageng te Plorèd) gezonden werd. Tevens moest deze van den Soesoehocnan voor Speelman de volmacht trachten te bekomen, om als zijn gemachtigde met Troenå Djåjà in onderhandeling te treden. Eene intusschen reeds gedane poging leerde echter, dat met Troenå Djåjà voorloopig geen onderhandelingen meer beproefd moesten worden. Speelman vernam bij die gelegenheid, dat het verbond, tusschen Troenå Djåjà en de Makassaren in het voorafgaande jaar gesloten, nu reeds weer was verbroken, doordat het opperhoofd der Makassaren, Kraëng Galesoeng, de dochter van Troenå Djåjà, die hij van dezen ten huwelijk ontvangen had, niet met dien eerbied had behandeld, als aan hare hooge geboorte was verschuldigd.

Couper, den 25sten Maart 1677 weer van het Hof teruggekeerd, hing een treurig tafereel op van den ellendigen toestand in het Rijk des Soesoehocnans. Hij vond er dezen niet meer in staat zelf het bewind te voeren, terwijl zijne vier zonen vol onderlingen naijver voor hem de regeering waarnamen. Raden Kadjoran was zelfs openlijk den Soesoehocnan afgevallen en had het Hof verlaten.

1) Cf. de J., VII, onuitgegeven stukken n°. XIII, p. 79.

Toch had Couper ondanks alle verwarring, welke er in 't bestuur van Mataram heerschte, de verlangde ratificatie van het door Speelman ontworpen voorloopig contract van den Soesoehoenan en zijne vier zonen weten te verwerven. Alle bepalingen, daarin vervat, had de Soesoehoenan goedgekeurd met uitzondering alleen van artikel 3, waarbij het verzoek gedaan werd tot uitbreiding van de grenzen van Jacatra-Batavia tot de Pamanoekean. Geld had Couper echter van den Soesoehoenan niet kunnen krijgen wegens den treurigen toestand van de schatkist.

Nadat alle pogingen tot onderhandeling met Troenå Djåjà vruchteloos gebleven waren, besloot Speelman door kracht van wapenen de rust in Oost-Java te herstellen. Soerabaija, het hoofdkwartier van Troenå Djåjà, viel Speelman in handen; doch het opperhoofd der opstandelingen zelf was ontsnapt en had naar Kediri de wijk genomen. Eene poging om Madoera weer onder het gezag van den Soesoehoenan te brengen, eerst door onderhandeling, later door geweld, mislukte. En ook zijn plan van een' veldtocht naar Mataram te doen uitvoeren, moest door hem worden opgegeven; want verontrustende tijdingen waren er uit Japara tot hem gekomen, n.l. dat de hofplaats Mataram was ingenomen en verwoest, de Soesoehoenan gevlucht en op zijne vlucht overleden, de rijkssieraden en andere regalia naar Kediri waren weggevoerd, omdat Adipati Anom als opvolger in de regeering over het Rijk was opgetreden, terwijl te Kediri Troenå Djåjà zich gereed maakte, om met eene aanzienlijke macht zich op Soerabaija te werpen.

Tegelijk met deze berichten ontving Speelman van de Hooge Regeering te Batavia het bevel, om zijne krijgsmacht bijeen te trekken en af te zien van het ondernemen van een' veldtocht, ten einde op het eerste bevel naar Batavia te kunnen terugkeeren, aangezien men er eene samenspanning

van Banten met andere Mohamedaansche vorsten tegen Batavia vreesde.

Terstond ging Speelman nu over tot regeling der zaken in Soerabaja, waar hij Couper namens den Soesoehoenan als bevelhebber aanstelde, en zond twee brieven weg, een aan Kraëng Galosong, om alsnog te trachten hem tot de partij des Soesoehoenans over te halen, en een anderen aan Troena Djaja, hoofdzakelijk slechts met het doel om door zijne boodschappers de verblijfplaats en de macht van dezen te doen bespieden. Hierna stovende hij den 18^{den} Augustus naar Japara en vond er de door hem ontvangen berichten bewaarheid. Hij vernam daar ook, dat de jonge Soesoehoenan nog steeds zich te Tegal bevond, waar de Regent Mertå Låjå hem zocht over te halen, geen bescherming meer bij de Hollanders te zoeken, maar alleen door Javaansche hulp, zoo noodig zelfs door ondersteuning van Banten, moest trachten zich in zijn Rijk te herstellen.

De hulp der Compagnie toch, zoo spiegelde hij hem voor, en terecht, was voor den Soesoehocnan meer tot nadeel dan tot voordeel geweest, omdat de vijanden daardoor den opstand als een krijg voor het ware geloof konden doen voorkomen en den Soesoehoenan als een bondgenoot der gehate kafirs in verdenking wisten te brengen. Speelman stelde daarom alle mogelijke middelen in het werk, om den Soesoehoenan uit Tegal weg te krijgen en naar Japara te ontbieden, waar hij eindelijk den 19^{den} September verscheen. Doch, zien wij, wat ommekeer er intusschen in de zaken van Mataram had plaats gehad.

Na de ongelukkige nederlaag van de Pangerans Adipati Anom en Singåsari nabij Sidayoe in October 1676 (cf. boven pag. 30/31) tegen de Makassaren en Madoereezen geleden, heerschte eene groote radeloosheid aan het Hof van Mataram.

Raden Kadjoran koos openlijk de partij der opstandelingen

en week uit de hofplaats, welk voorbeeld later door zijn' neef Pangeran Poerbaija en andere hofgrooten werd gevolgd.

De landen van Samarang, Koedoes, Pati en Demak werden door de opstandelingen met talrijke benden bezet, en zelfs verscheen nu het vijandelijke leger tot voor de uitgestrekte hofplaats van Mataram. De zonen van den Soesoehoenan, beurtelings als opperbevelhebbers tegen den vijand uitgezonden, leden voortdurend de nederlaag, waarna zij de een na den ander westwaarts de vlucht namen, zoodat de oude, halfversufte Soesoehoenan schier van alle kanten verlaten, alleen in zijnen kraton overbleef. Ook hij moest ten slotte de hofplaats verlaten, om zijn heil in de vlucht te zoeken. Na vier dagen zwervens vond hij zijn' oudsten zoon Adipati Anom te Nampoedadi; zijne jongere zoons hadden hem als een te gevaarlijk beschermeling van zich afgestooten en hem gelast verder te gaan. Over deze bejegening verbitterd, had hij daarom hier aan zijn' oudsten zoon de weinige rijkssieraden overhandigd, die hem nog waren overgebleven, waarna hij hem in tegenwoordigheid van eenige mantris als zijn' opvolger aanwees. Adipati Anom nam sedert dien tijd den titel aan van Soesoehocnan Amangkoerat Senapati Ing-ngalaga. Gezamenlijk werd nu door hen de tocht ondernomen in de richting van Japara, waar zij bij de Hollanders hunne bescherming wenschten te zoeken. Maar den ouden vorst bleek de vermoënis te zwaar; slechts kort hierna reeds stierf hij te Wanaajasa en werd te Tegal Aroem begraven, waar zijn graf als heilige plaats nog door duizenden bedevaartgangers wordt bezocht, terwijl hij bij zijn leven als het grootste monster werd gevreesd. Te Adjibarang zijn einde voelende naderen, drukte hij zijnen zoon ernstig op het hart, zich naar Speelman te begeben, in alles diens raad te volgen en geheel Java aan hem op te dragen. Pangeran Adipati Anom, thans Soesoehoenan Amangkoe-Rat II,

reisde verder naar Tagal, waar hij zich eenigen tijd ophield. Het plan van den Regent van Tagal Mertå Låjå was nu, den Soesoehoenan tot een verbond met Banten over te halen, in plaats van hulp te zoeken bij de gehate Compagnie; doch dit plan strandde op de ongunstige gezindheid van den Sultan van Banten jegens den Soesoehoenan.

Zijne broers, de Pangerans Poeger en Mertå Sånå, naar wie hij 't bericht zond van het overlijden zijns vaders en van zijne eigen opvolging in de regeering, stuurden hem als eenig antwoord, dat zij zelf den titel van Soesoehoenan hadden aangenomen, zoodat terecht Speelman kon spreken van „de bekommerlijke successie” des Soesoehoenans.

Den jongen Soesoehoenan schoot dus niets anders over dan de hulp en de bescherming der Compagnie te zoeken, zoodat hij eindelijk tegen Mertå Låjå's raad zich naar Japara tot den admiraal Speelman begaf, waar hij den 19den September verscheen.

Intusschen was Mataram in de eerste dagen van Juni 1677 door de opstandelingen veroverd, en was de geheele hofplaats met uitzondering alleen van den kraton en nog eenige gebouwen in de asch gelegd. De vrouwen, dochters, dienstvrouwen, de schatkist, de rijkssieraden, waaronder de oude kroon van Mådjåpahit, werden nu naar Kediri weggevoerd en aan Troenå Djåjå aangeboden.

Terstond nadat de jonge Soesoehoenan te Japara was gearriveerd, zond Speelman den resident van Japara met boden van den Socsoehoenan naar Bagelen tot diens broeders, om te vernemen, of zij diens opvolging erkenden, en om hen te bewegen naar Japara te komen, om daar over de belangen van het Rijk te beraadslagen en de middelen te beraamen, om aan alle broeders zooveel mogelijk genoegdoening te verschaffen.

De jonge Soesoehoenan bekommerde zich echter al heel

weinig over staatszaken en hield zijne zinnen meer bezig met zijne vrouwen, terwijl bovendien de kwaal der verlieftheid hem verteerde, waarvoor hij verlichting trachtte te zoeken bij zijn' vader, den admiraal. Eene dochter van Pangéran Blitar, die zich op dat oogenblik te Banten bevond, wilde hij tegen elken prijs met de hulp der Compagnie trachten te verwerven. In ruil hiervoor zou hij alles aan de Compagnie willen afstaan.

Met dergelijke buitensporige onderwerpen hield zich deze onbeduidende vorst van Mataram bezig.

Doch Speelman wijdde zich met alle kracht van zijn' geest aan de regeling der staatszaken. Uit een' brief van Pangéran Poeger, zijn' broeder, ontvangen, en uit de heerschende stemming in Midden-Java meende hij te kunnen opmaken, dat zonder een' broederstrijd de troonsbestijging van den jongen Soesoehoenan zou kunnen plaats vinden, zoo hij zich slechts weer in de oude hofplaats van Mataram vertoonde. Eene krijgsmacht der Compagnie zou hem dan daarheen moeten vergezellen, opdat de Compagnie de eer dier herstelling mocht behouden, en de Soesoehoenan zich te meer aan haar verplicht zou voelen.

Van de zwakke positie des Soesoehoenans wenschte Speelman ook gebruik te maken, ten einde voor de Compagnie belangrijke voordeelen te bedingen. Hij wist nl. van den Soesoehoenan twee acten of verklaringen te verkrijgen, beide dagteekenende van den 19den October 1677. De eerste hield in eene bevestiging der overeenkomst van den 25sten Februari, te voren met den overleden Soesoehoenan Amangkoerat gesloten, en nogmaals de erkenning van den Soesoehoenan, dat hij aan de Compagnie schuldig was 250.000 realen, waarbij maandelijks 20.000 realen zouden komen, benevens 3000 kojang rijst als vergoeding voor de krijgskosten. Doch bovendien werd als zekerheid voor die schuld, welke door

wanbetaling en achterstand reeds tot 310.000 realen was opgeloopen, aan de Compagnie het eigendom gecedeerd van alle zechavens van het Noorderstrand, van Krawang tot aan Java's uitersten Oosthoek, en wel totdat de geheele schuld zou gekweten zijn uit de inkomsten dier steden, zoodat de Soesoehoenan zelf, zoolang de schuld nog niet geheel was afbetaald, die havens slechts ter leen en precario van de Compagnie zou bezitten ¹⁾. In de tweede acte werd door dien Soesoehoenan verklaard, dat hij en al de zijnen afstand deden van alle pretentie op het land van Jacatra, begrepen tusschen de rivieren Ontong-Java en Krawang, en zuidwaarts zich over de geheele breedte van het eiland tot aan de Zuidzee uitstreckende, dat hij uit dankbaarheid voor altijd in vollen eigendom aan de Compagnie schonk het land tusschen de rivier van Krawang en de Pamanoekan-rivier insgelijks tot aan de Zuidzee, en hij dus voor goed afstand deed van alle aanspraak op die landen. Voorts zou de Compagnie het monopolie hebben van den invoer en verkoop van Indische en Perzische doeken en kledjes en van amfoen in alle havens van des Soesoehoenans gebied ²⁾.

Speelman wist nu nog, ter verzekering van de voordeelen uit deze twee contracten, den Soesoehoenan te doen besluiten de kustlanden van Java in twee landvoogdijen te verdeelen, een Wester- en een Ooster-Gouvernement met de rivier Toedoengang als grensscheiding ³⁾. De Groot-Gouverneurs over deze twee hoofdafdeelingen zouden jegens de Compagnie voor de inkomsten der kustplaatsen en voor de handhaving der bepalingen in de twee door den Soesoehoenan verleende acten verantwoordelijk blijven. Van den Regent

1) Cf. de Jonge, VII, onuitgegeven stukken n°. XXXVI, p. 163 sqq.

2) Zie de acte zelf bij de J., VII, onuitgegeven stukken n°. XXXVII, p. 166 sqq.

3) Veth II, pag. 373 meent te moeten schrijven: de rivier Tangoel Angin.

van Japara, Groot-Gouverneur der Ooster-afdeeling, wist Speelman bovendien onder toestemming van den Soesochoenan de overgave te bedingen van het gebied en de regeering over de stad en de landen van Samarang en Kaligawe, met alle landen en dorpen daartoe behoorende, aan de Ned. O.-I. Compagnie, terwijl de Soesochoenan zelf op dienzelfden 15^{en} Januari 1678 nog aan de Compagnie het monopolie van den opkoop en uitvoer van suiker te Japara en omliggende landen verleende¹⁾. Tegenover al deze groote voordeelen verbond de Compagnie zich slechts tot het verlenen van hulp en bescherming aan den Soesochoenan tegen zijne vijanden en opstandelingen.

Doch de schroomvallige Regeering te Batavia, wel verre van die handelingen van Speelman, waardoor voor de Compagnie meer verkregen was dan men zou durven hopen, goed te keuren, maakte tal van bezwaren. Ze achtte de vergrooting van haar gebied van twijfelachtig nut, waaraan misschien meer nadeel dan voordeel verbonden was; bovendien kon zij de inmenging in dezen broederkrijg niet goedkeuren, omdat de taak van de herstelling van den Soesochoenan wellicht te zwaar was voor hare krachten en daardoor een oorlog met Banten te vreezen was. Speelman was werkelijk bij de onderhandelingen over en het sluiten van de contracten met den jeugdigen Amangkoerat II zijne instructiën te buiten gegaan, weshalve de Regeering zijne handelingen had kunnen verlooehen. Doch dat deed ze niet; ze liet hem alle vrijheid van handelen en bond hem slechts aan de onmogelijke voorwaarde van vóór half November met het expeditiecorps terug te zijn.

Op dit oogenblik weer terugtreden, achtte Speelman even bezwaarlijk als voortgaan. De toestand op Java was zoodanig,

1) Cf. de J., VII, pag. XXXV—XXXVI.

dat de Soesoehoenan volstrekt de hulp der Compagnie behoefde, en het lot van het Mataramsche Rijk geheel in hare handen lag, doch dat zij ook door hare tusschenkomst in deze benarde omstandigheden zich een blijvend overwicht kon verzekeren. Moeilijk zou een goed opvolger voor Speelman te vinden zijn, die al deze moeilijke vraagstukken, waarvoor men thans geplaatst was, zou kunnen oplossen. Speelman werd dus toch weer door de Hooge Regeering aangezocht, om zich met de leiding der zaken te blijven belasten, nadat deze, tengevolge van de herhaalde uitnoodiging van vóór half November terug te kooren, van aftreden had gesproken. En werkelijk waren intusschen de zaken des Soesoehoenans er niet op verbeterd. Speelman had zijn plan om troepen naar Mataram te doen oprukken, wegens gebrek aan middelen moeten opgeven. Middelerwijl had Pangéran Poeger weer bezit genomen van de door de opstandelingen geplunderde hofplaats en in den Kraton zijn verblijf gevestigd, alwaar hij op den passeban door zijne aanhangers als Soesoehoenan werd erkend. Gezanten van zijn' broeder Amangkoerat wilde hij niet tot zich toelaten, en uit zijne brieven aan Speelman bleek nu duidelijk zijn wensch, dat de Compagnie niet den eenen broeder boven den anderen zou bevoordeelen, waaruit niets anders was op te maken dan: „laat mij ongemoeid in het bezit van Mataram, mijn broeder vergevoege zich met de zeestranden en lage landen.” Het contract, met zijn' vader gesloten, zou hij dan blijven onderhouden.

Meer teleurstelling ondervond men in 't Oosten van Java: Soerabaija was den opstandelingen in handen gevallen, en nog meerdere steden kwamen in de macht van Troenâ Djâjâ. Veel van de behaalde voordeelen was hiermee weer verloren. Speelman liet daarom den Soesoehoenan Amangkoerat, die slechts aan zijn vermaak dacht, wel verstaan, dat hij het moede was steeds te moeten herstellen, wat door hem werd

bedorven en verwaarloosd, en hij dus verwachtte, dat de vorst en zijne dienaren thans zelve de handen uit de mouwen zouden steken.

De beide Groot-Gouverneurs Mertå Poerå en Mertå Låjå toonden zich bereid, om tegen den vijand op te rukken. Onder bedekking van Hollandsche detachementen behaalden hunne Javaansche benden verschillende overwinningen op den vijand. Koedoes, Pati en Djewana werden weer op den vijand teruggewonnen en eindelijk ook Djepan bezet, welke plaats Speelman als den sleutel beschouwde voor verdere krijgsverrichtingen. Tegelijk kwamen er ook van den Oosthoek betere tijdingen. Tengevolge van de opnieuw, doch nu feller dan ooit uitgebroken twisten tusschen 't hoofd der Makasaren, Kraëng Galesoeng en Troenå Djåjå, was deze laatste genoodzaakt binnen Kediri terug te trekken, waarop Soerabaja weer door Couper zonder tegenstand onder het gezag des Soesoehoenans was gebracht.

Doch niet lang zou deze tijdelijke voorspoed mogen duren. Speelman werd ernstig ziek, zoodat hij zich niet meer met de gewone veerkracht aan de belangen der Compagnie wijden kon. En veel van de behaalde voordeelen was tengevolge van het verraderlijk gedrag van Mertå Låjå weer verloren gegaan. Kadjoran en de Sultan van Banten schenen hem te hebben overgehaald, Djepan over te leveren aan den vijand en de zijde des Soesoehoenans te verlaten, in ruil waarvoor hij onafhankelijk leenvorst van Tagal zou worden onder de suzeriniteit van Banten. Het opzet van Mertå Låjå gelukte niet geheel: Djepan viel wel weer in handen van den vijand, doch aan het leger van Mertå Låjå werd het belet zich naar Samarang te begeven, om zich aldaar met den vijand te vereenigen. Het gesmeede verraad vond zijne bloedige ont-knooping in den dood van de beide Groot-Gouverneurs Mertå Poerå en Mertå Låjå.

Het was uit alles op te maken, dat de door de Compagnie erkende en beschermde Soesoehoenan Amangkoerat der Javaansche bevolking steeds minder welgevallig werd en dit niet alleen door zijn persoonlijkheid en gedrag, waarover zijne vijanden allerlei geruchten verspreidden, maar voornamelijk, doordat hij door de Compagnie werd ondersteund en weinig ijver voor den Islam betoonde. De opstand kreeg nu langzamerhand een godsdienstig anti-Europeesch karakter.

De Soesoehoenan, bloode en machteloos, reeds op jeugdigen leeftijd door zijne levenswijze afgemat, kon geen' enkelen zedelijken invloed stellen tegenover de wapenen, die zijne vijanden vonden in zijne handelwijze en zijn' weinigen ijver voor den Islam. Hij was slechts de beschermeling der Compagnie, en elke overwinning, die zijne legers mochten behalen, werd toch beschouwd als alleen de vrucht van de hulp der Nederlanders te zijn. De hoofden van den opstand, de Sultan van Banten, Troen Dajaja, Kadjoran en Pangéran Mas Giri, hadden den buit reeds onderling verdeeld en aan ieder zijn aandeel in het vaneengescheurde Rijk des Soesoehoenans aangewezen en waren derhalve weinig geneigd den strijd op te geven¹⁾. Adipati Anom zou volgens die verdeling van alle gebied zijn uitgesloten, en wel, omdat hij de beschermeling was der gehate Compagnie.

Intusschen zouden alleen, indien door de hulp van de Compagnie de jeugdige Soesoehoenan op den troon van Mataram was geplaatst, de door Speelman bedongen voorwaarden bewaarheid kunnen worden. En toch bleef de Regeering te Batavia nog steeds even huiverig, zich in deze Javaansche omwenteling te mengen, en deed zij gedurig Speelman aanschrijven, dat volgens het contract de Compagnie geenszins

1) Cf. de J., VII, Instructie van Speelman, pag. 197—198.

tot inmenging in dezen broederkrijg verplicht was, en zij reeds alles gedaan had, waartoe zij door 't contract gebonden was te doen; dat de Hooge Regeering derhalve hare troepen terug trok en Speelman uitnoodigde terug te keeren.

Hiermede toonde zij ook haar weinig doorzicht, daar sedert de acten, door den jeugdigen Soesoehoenan aan Speelman verleend, en de verdeelingsplannen, door de opstandelingen gemaakt, het voor de Compagnie van een alles overwegend gewicht was geworden, dat zij meester bleef van de gebeurtenissen op Java. Dat vertrek werd ten slotte verplichtend door zijne benoeming tot Directeur-Generaal ten gevolge van den dood van Joan Mactsuijker, den Gouverneur-Generaal, in wiens plaats nu de Directeur-Generaal van Goens trad.

Speelman was ernstig ziek, toen de dringende aanschrijving tot overkomst naar Batavia hem bereikte. Hij kon nog moeielijk te Japara gemist worden bij den vrij kommerlijken staat van zaken tengevolge van het verraad van Mertå Låjå. Doch na herhaald bevel gaf hij eindelijk de leiding over aan den kommandeur de St. Martin, die hem onder overlegging eener hoogst belangrijke instructie zou opvolgen, en verliet in de laatste dagen van Maart 1678 Japara. Dit vertrek van Speelman oefende op de zaken van den Soesoehoenan geen' gunstigen invloed uit. De St. Martin wilde nu ook liever niet het opperbeleid der zaken in handen houden, nadat hij gezien had, dat zelfs Speelman, medelid der Hooge Regeering, Gouverneur-Generaal en Raden niet had kunnen overtuigen van de hooge noodzakelijkheid, om in den Javaanschen opstand krachtdadig in te grijpen. De ongunstige berichten, die hij dan ook over den voortdurenden voortgang der opstandelingen naar Batavia stuurde, hadden niet veel meer uitwerking dan de mondelinge mededeelingen van Speelman. Slechts werd aan den Oud-Gou-

verneur van Ambon de last gegeven, om op zijne terugreis te Japara aan land te gaan en er een of twee maanden voorloopig het opperbestuur der zaken in handen te nemen. Eerst na het verslag zijner bevinding van zaken ging de Hooge Regeering er toe over te besluiten de zaken van den Soesoehoenan met kracht aan te vatten, om hem zoo mogelijk op den troon van Mataram te plaatsen. Deze plotselinge wisseling van zienswijze trachtte ze te verdedigen door het feit, dat twee van de kroonpretendenten, de Pangérans Singásari en Mertá Sána, middelerwijl gestorven waren, opzettelijk uit 't oog verliezende, dat de ernstigste pretendent, Pangóran Poeger, nog leefde en te Mataram zich Soesoehoenan noemde.

Eene groote expeditie werd dus cindelijk voorbereid onder het opperbevel van Antonio Hurdt, terwijl de St. Martin als kommandeur werd aangesteld. Tevens werd besloten de hulp te vragen van den trouwen bondgenoot Aroe Palakka en zijne Boegincezen, doch wegens den dreigenden stand van zaken hunne overkomst niet af te wachten.

Op den 27^{en} Juli 1678 verliet Hurdt Batavia. Te Japara aangekomen, werd nu ook besloten, cindelijk eens niet meer alleen defensief, doch aanvallend op te treden en zoo noodig tot het binnenland door te dringen, teneinde Troena Djaja in Kediri zelf, zijn hoofdzetel, aan te tasten. Hierna zou men den Soesoehoenan op den troon van Mataram herstellen ¹⁾.

1) Wij zullen de lotgevallen dezer expeditie niet in details schetsen; bij de J., VII, p. LXV—LXXXII en in het dagregister van Hurdt, zie de J., VII, onuitgegeven stukken no. LIII, gelijk ook bij Veth, II, p. 379 sqq. enz. vinden we een meer omstandig verhaal van dezen voor de ontwikkelingsgeschiedenis van Neerlands gezag over Java zoo merkwaardigen krijgstoct tegen Kediri. Desgelijks bij Stellwagen in de Indische Gids 1894.

Den 5den September 1678 werd de tocht naar de binnenlanden van Java, nog zoo weinig bekend, ondernomen. Na vele wederwaardigheden en groote vermoeienissen werd den 25en November 1678 Kediri bereikt, en deze hoofdzetel van Troenå Djåjà denzelfden dag stormenderhand ingenomen. Troenå Djåjà zelf wist echter te midden der groote verwarring, die er bij de bestorming heerschte, te ontsnappen. De uit Mataram hierheen weggevoerde rijkssieraden had men weer teruggevonden, waaronder ook de oude koninklijke kroon van Mådjàpahit.

Op Zondag 27 November 1678 werd voor het front der troepen den Soesochoenan, die met een groot Javaansch leger dezen krijgstoct had meegemaakt, met groote plechtigheid door den opperbevelhebber Hurdt deze kroon van Mådjàpahit aangeboden. De Soesochoenan nam haar in zijne handen en plaatste zich die op 't hoofd. Het was thans de eerste maal, dat een vorst uit 't trotsche huis van Mataram zijne kroon uit handen van een' Nederlandschen bevelhebber ontving.

Met deze inneming van Kediri was echter de opstand nog niet gedempt. In Oost-Java hadden zich de Makassaren onder Kraëng Galesoeng te Kappar versterkt, en Troenå Djåjà had in de gebergten van Pasarocan eene schuilplaats gezocht. Met de hulp der Makassaren onder Aroe Palakka en die der Balineezen onder hun' dapperen aanvoerder Djaja Lalana, werd Kapper in 1679 door Couper vermeesterd, en nog in dat zelfde jaar gaf zich ook Troenå Djåjà aan de Compagnie over, nadat hij gezien had, dat ontkomen toch niet meer mogelijk was. Op verlangen van den Soesochoenan werd hij aan dezen overgeleverd; en Troenå Djåjà voor zich ziende komen, „trok de Soesochoenan zijn kris, en tot zijn dolk zeggende: ik heb u beloofd, u eens in de borst van Troenå

Djaja eene scheede te geven, stak hij de kris den gevangene in het hart" 1).

Over deze persoonlijke wraakoefening van Amangkoerat onthield zich de Regeering te Batavia van elk blijk van afkeuring. Hem werd alle hulp verleend, om nog de laatste sporen van den opstand uit te wisschen en de rust op Java te herstellen. De priestervorst van Giri, die zich eindelijk openlijk tot de partij der opstandelingen verklaarde, werd overwonnen en met zijn geheele geslacht om het leven gebracht.

Hetzelfde lot had in 1679 ook Kadjoran ondergaan, zoodat van alle vorsten, die tegen den Soesoehoenan hadden samengespannen, alleen nog Pangéran Poeger en de Sultan van Banten overbleven. Nadat vergeefs onderhandelingen met Poeger waren aangeknoopt, werd de keizerlijke hofplaats, waar hij als Soesoehoenan gezeteld had, met geweld door Couper genomen in het einde van het jaar 1680 en Amangkoerat II daarbinnen geleid en op den troon hersteld. Doch deze plaats kon niet de hoofdplaats van het Mataramsche Rijk blijven. Men besloot eene nieuwe hoofdplaats te bouwen te Wanákertâ, dat nu den naam kreeg van Karta Soera di ningrat 2).

Poeger had bij de inname van Plered weten te vluchten naar Bagelen, waar hij zich weer een' grooten aanhang verwierf. In 1681 waagde hij het zelfs de nieuwe hoofdplaats te beleggen, doch werd afgeslagen en eindelijk door Couper in November 1681 onderworpen. Zijn partijganger Namroed, zich noemende Missier, had zich in Banjoemas verschanst; eerst na een uiterst bloedig gevecht kon ook deze ten onder

1) Zoo de schrijver van 't Javaansche verhaal van pag. 204—227 op pag. 216 Tijdschr. v. Nederl. Indië, 1849. 2).

2) Cf. van der Lith, dl. I, 2e dr. pag. 485.

gebracht worden. Ofschoon de rust nog niet overal geheel was hersteld, mocht toch de opstand hiermede als geëindigd beschouwd worden. Een gezantschap van den Soesoehoenan trok naar Batavia, om er de Hooge Regceering plechtig dank te zeggen voor de verleende hulp.

Hunne onafhankelijkheid hadden de vorsten van Mataram, hoewel niet in naam, dan toch inderdaad voor goed verloren. Dezelfde Compagnie, die zij vroeger als hun vazal leenhulde hadden willen doen bewijzen, zou eens ook en weldra hun soeverein worden.

Nadat ook de vorsten van Tjeribon en Madura gedwongen waren geworden door de Compagnie, om haar oppergezag te erkennen, en de vorsten van Banten in 't contract van 1684 ook eindelijk onder schuld van de Compagnie waren gesteld en voor de betaling van die schuld de vrijheid van den handel in hun Rijk hadden prijsgegeven, ja zelfs 't monopolie aan de Compagnie hadden verleend, kunnen wij zeggen, dat geheel onafhankelijke vorsten op Java feitelijk opgehouden hadden te bestaan.

Niettegenstaande al de hulp, die de Compagnie den Soesoehoenan had verleend, werd de verhouding tot 't hof van Mataram langzamerhand weer veel lossers. Wel bleef er nog altijd eene bezetting van de Compagnie te Kartasoerå; doch van uitvoering van het contract van 1677 werd nog maar steeds niet gerept, en evenmin van afdoening der schuld. Een gezantschap werd daarom in 1684 naar Mataram gezonden, om den Soesoehoenan ernstig daartoe aan te manen, (nadat Cops in 't vorige jaar vergeefs voor hetzelfde doel met eene zending was belast), doch tevens om de uitlevering te verzoeken van een' zekeren Soerapati, Balinees, die (verraderlijk) in opstand was geraakt tegen de Compagnie, tengevolge van de onvoorzichtige handelwijze van een der Compagniedienaren.

Een der Compagnie vijandelijke geest was reeds bij den Soesoehoenan merkbaar geworden, misschien opgewekt door de voordeelen, die de Compagnie verworven had, en waarin hij door de Hofgrooten, vooral door den Rijksbestuurder, werd gesterkt. Deze zond Tak bericht, dat hij aan zijn verlangen, om Soerapati over te leveren aan de Compagnie, zou voldoen; doch toen Tak in 1686 te Soerakarta was aangekomen, werd hij door misleiding verraderlijk om het leven gebracht, en werd er eene slachting gehouden op de Nederlandsche macht, die Tak naar Soerakarta had medegebracht. De Soesoehoenan liet zich dadelijk over deze gebeurtenis bij de Hooge Regeering verontschuldigen en zond in December 1686 en nogmaals in Juni 1689 gezanten naar Batavia, om zijne onschuld aan dezen moord te betuigen; maar, daar zij niet voorzien waren van eene volmacht tot afdoening der zaken en onderhandeling over het aanbieden van voldoening wegens den dood van Tak en van zoovele Hollanders te Kartasoera, werden zij niet tot de Hooge Tafel toegelaten en ontvingen spoedig hun afscheid. Het was de Hooge Regeering thans duidelijk geworden, ook door onderschepte brieven van den Soesoehoenan aan Jang dipertoewan, zich noemende Vorst van Menangkabau, dat Amangkoerat II onder den invloed van den vijand der Compagnie was geraakt.

De teruggetrokken houding der Regeering te Batavia tegenover de gezanten, evenals ook het terugroepen der Nederlandsche bezetting uit Soerakarta baarden niet weinig angst aan het Hof des Soesoehoenans. Men vreesde, dat de Compagnie op wraak bedacht was. Door den moord van Tak was de opdracht der Hooge Regeering onvolvoerd gebleven; de overdracht bij het contract van 20 October 1677 van het gebied tot de Pamanoekan was nog steeds achterwege gebleven. En de verhouding van Mataram tot Tjeribon

en Madoera bleef nog altijd onbeslist. De Hooge Regeering wenschte echter geen onderhandelingen meer te hervatten, doch zelve liever zooveel mogelijk uitvoering te doen geven aan de bepalingen der gesloten contracten.

Men bleef te Batavia met wantrouwen den Socsoehoenan en zijne Hofgrooten gadeslaan en verdacht hen van met Soerapati te heulen. Deze was na de gebeurtenissen te Kartasocra in 1686 naar Oost-Java getrokken en wist zich weldra het gezag te verschaffen over een groot en machtig gebied in het tegenwoordige Pasoeroean, Probolingo en Bezoeki. Herhaaldelijk werden door den Socsoehoenan gezanten gestuurd, teneinde hulp te vragen tegen Soerapati; doch men wantrouwde die aanzoeken, omdat daarbij nooit van afdoening der schuld werd gerept, en geene ernstige pogingen werden gedaan, om tot regeling der hangende quaestiën te komen. Tusschen Batavia en Kartasocra bleef eene verwijdering bestaan, tot eindelijk in 1697 het uitzicht op toenadering geopend werd. Een groot gezantschap kwam er dat jaar namens den Socsoehoenan, om over de afdoening der schuld in onderhandeling te komen. De Hooge Regeering gaf haar toen een' brief mee voor Amangkoerat, waarin de rekening-courant en een goed bijgehouden register van zijne zonden ten nadeele der Compagnie. Deze brief verwekte groote ontsteltenis aan het Hof, vooral het hooge eindcijfer der rekening (165,071 rijksdaalders voor oorlogskosten, 1,200,000 rijksdaalders voor oplopende schuld en 3000 kojangs rijst). De Regeering te Batavia liet echter na een gedaan voorstel van de zijde van den Soesoehoenan weten, dat men tot eene bevredigende oplossing zou komen, zoo een gezantschap naar Batavia gezonden werd, bestaande uit personen, voldoende gemachtigd en met kennis der gesloten contracten. De Socsoehoenan en vooral de rijksbestuurder Sindâ Redjâ bleken niet ongenuegd daarop in te gaan; doch ongelukkig was

de toestand aan het Hof te Kartasoera inmiddels hoe langer hoe meer verward geworden. De Soesoehoenan was geen meester meer in zijn eigen land. Adipati Anom had zich feitelijk reeds meester gemaakt van de teugels van het bewind en getracht zich als Soesoehoenan te doen erkennen door de Rijksgrooten; hij stond bovendien ook in verstandhouding tot Soerapati.

Den 3den November 1703 stierf Soesoehoenan Amangoerat. Kort vóór zijn' dood had hij Adipati Anom als troonsopvolger aangewezen, die daarvan terstond kennis gaf aan de Regeering te Batavia in een' brief, waarin hij echter met geen woord repte van eenige bekrachtiging der door zijn' vader gesloten contracten of regeling der hangende quaestien. De Hooge Regeering had weinig lust, de regeering van het Mataramsche Rijk in handen te laten van een' vorst, van wien zij wist, dat hij een bondgenoot van Soerapati was en een bitter vijand van de Compagnie. Bovendien bestond er groot gevaar, dat zijne opvolging niet algemeen zou worden erkend en het Rijk van Mataram zou worden verbrokkeld. Vele grooten waren dan ook reeds terstond na zijne troonsbeklimming uit de Hofplaats Kartasoera geweken, omdat deze al dadelijk van het bekomen gezag had gebruik gemaakt, om aan den hem eigen bloeddorst den vrijen teugel te laten; onder hen bevond zich ook zijn oom, Pangeran Poeger. Deze kwam zich nu den 12den Maart 1704 te Samarang onder de bescherming der Compagnie stellen. Al de pogingen, die Adipati Anom te Samarang en daarna te Batavia deed, teneinde de uitlevering van Pangeran Poeger te verkrijgen, bleven vruchteloos. Zijn aanhang verminderde voortdurend, terwijl daarentegen de rij dergenen, die de partij van Pangeran Poeger kozen, steeds grooter werd. De brieven van Poeger, aan de Hooge Regeering te Batavia gezonden, waarin hij de erkenning als vorst van Mataram en

de hulp der Compagnie verzocht, vonden een gunstig onthaal ¹⁾.

Op last van de Hooge Regeering begaf zich dan ook de kapitein Bitter van Rheede naar Samarang, waar hij den 6den Juli 1704 den Pangeran Poeger in tegenwoordigheid van den vorst van Sampan en den Regent van Japara mededeelde, dat Gouverneur-Generaal en Raden besloten hadden, hem uit naam van de Compagnie tot Soesoehoenan te verklaren en als zoodanig te erkennen. Onmiddellijk daarop werd nu ook Poeger, die deze verklaring dankbaar had aanvaard, door de mantri's van zijn' aanhang onder den naam van Pakoe Boewânâ als Soesoehoenan erkend en gehuldigd. De vraag, hem voorgelegd, of hij de tot nog toe door de Vorsten van Mataram met de Compagnie gesloten contracten zou handhaven, werd door hem onvoorwaardelijk bevestigend beantwoord. De Hooge Regeering besloot nu derhalve hem ook de helpende hand te bieden tot 't veroveren van 't Rijk, waarover hij reeds als Vorst was erkend, op zijn' neef Adipati Anom. De oorlog nam nu een' aanvang, bekend onder den naam van „eerste Javaansche-successieoorlog”.

De Compagnie zond echter eerst in 1705 eene groote legermacht uit (Batavia was nl. niet van voldoende strijdkrachten voorzien; er moest dus op aanvulling uit het moederland worden gewacht), onder het opperbevelhebberschap van Herman de Wilde, om Pakoe Boewânâ op den troon van Mataram te bevestigen. De Wilde kreeg den last mee, om terstond na de onderwerping van Adipati Anom, of zoodra Soesoehoenan Pakoe Boewânâ op den troon van Mataram zou zijn gesteld, een nieuw contract te sluiten voor de

1) Vergel. Hageman, Handl. tot de gesch. enz. van Java, dl. I, p. 171.

Compagnie met den Soesoehoenan, dat reeds vooraf was bereid 1).

Door al die voorbereidselen der Compagnie begon Adipati Anom, die nog steeds te Kartasoera als Soesoehoenan op den troon zat, bevreesd te worden. Hij zond derhalve afgevaardigden tot de Wilde met een' brief, waarin hij zeer groote beloften deed, mits de Compagnie hem slechts als Soesoehoenan wilde erkennen, en zijn oom Poeger naar Kartasoera of Batavia opzenden wilde. Zijne aanbiedingen werden afgewezen en hij zelf werd uitgenoodigd, zich aan Poeger te onderwerpen. De aanhang van Adipati Anom was allengs sterk verminderd, en ook zelfs op het leger, dat hij tegen de troepen van de Compagnie te velde bracht, kon hij geen staat maken, zoodat de Wilde zonder slag of stoot binnen de hofplaats Kartasoera zijnen intocht deed. Pangeran Poeger werd nu ook in de hoofdstad van het Mataramsche Rijk als Soesoehoenan gehuldigd. De onderhandelingen, die nu terstond door de Wilde werden geopend, leidden tot het teekenen en bezegelen van een contract op den 5den October 1705. Hierbij werden de contracten van 1646 en 1677 bekrachtigd, en verkreeg de Compagnie de souvereiniteit over al de landen bewesten een lijn, (zeer globaal genomen; voor de juistere grensbepaling, zie art. 2 van 't contract) getrokken van den mond van de Tji-Losari tot aan 't tegenwoordige Tjilatjap aan de monding van de Tji-Donan 2).

1) Over de andere punten van den lastbrief, cf. onuitgegeven stuk No. XXXIII de J., dl. VIII.

2) Den 12den Juli 1706 werd ingevolge de bepalingen van dit contract eene acte van linietschiding opgemaakt door de gecommiteerden van den Soesoehoenan en die van den Gouv.-Generaal en Raden van Nederl. Indië. Cf. de J., VIII, onuitgegeven stukken No. XL.

De Soesoehoenan deed bij art. 3 afstand van de suzeriniteit over het Rijk van Tjeribon, welks vorsten voortaan vazallen zouden zijn van de Compagnie. Hetzelfde gebeurde bij art. 4 ten aanzien van de landen van Soemenap en Pamakassan op Madoera. De opdracht van het bezit, gebied en bestuur over de stad en landen van Samarang en Kaligawe, reeds den 15den Januari 1678 aan de Compagnie gedaan, werd thans weer bij art. 5 bevestigd, terwijl daarbij nog gevoegd werden Torbaya en Goemalax¹⁾ onder beding, dat de Soesoehoenan de inkomsten van den tol in al die bij art. 5 afgestane landen zou blijven genieten. De Compagnie gaf daarentegen een aantal dorpen onder Samarang weer aan den Soesoehoenan terug. Geheele tolvrijheid werd aan de Compagnie verleend voor hare eigen goederen; doch den invoer van ingezetenen van het gebied der Compagnie en van hen, die met passen van de Compagnie voorzien waren, zou de Soesoehoenan met inkomende rechten, op den voet in art. 6 vermeld, mogen belasten. Art. 7 bepaalde, dat de Compagnie overal in des Soesoehoenans gebied loges en factorijen zou mogen oprichten tot het drijven van handel, terwijl Zijne Hoogheid zich bij art. 8 verplichtte, tegen marktprijs zoo veel rijst te leveren als de Compagnie behoefde, en bij art. 9, geene Macassaren, Boegineezen, Maleiers, Balineezen en andere vreemde Oosterlingen, aldaar genoemd, in zijn gebied toe te laten dan met vergunning van de Compagnie. Artt. 10, 11 en 12 betroffen alle den handel en het monopolie van de Compagnie. Tegen al deze redelijke conditiën, zoo bepaalt art. 13, verleent de Compagnie, om te toonen, dat zij met de Javaansche volkeren wil leven als eene natie,

1) Torobojo en Gamoelo schrijft Roorda van Eysinga: Handboek voor de beoefening der Land- en Volkenkunde enz. van Nederl. Indië, III, dl. 2, p. 93.

aan den Soesoehoenan kwijtschelding van alle schulden, vroeger of nu bij dezen laatsten veldtocht, door Mataram jegens de Compagnie aangegaan, tenminste zoolang als de gemaakte contracten getrouw worden nageleefd. Om zoo zware kwijtschelding eenigermate in erkentenis te houden, zou Zijne Hoogheid gedurende 25 jaar jaarlijks 800 kojans rijst te Batavia aan de Compagnie leveren, te beginnen met het jaar 1706 ¹⁾.

De Wilde vertrok hierna weder naar Samarang doch liet eene bezetting van 200 man te Kartasocra achter tot bescherming van den nieuwen Soesoehoenan. Adipati Anom (veelal genoemd Soenan Mas) had inmiddels zijne toevlucht bij Soerapati gezocht. Deze heerschte nog als oppermachtig vorst onder den naam van Raden Adipati Wirå Negårå in Oost-Java, dat een gedeelte was van het Rijk van Pakoe Boewånå. Zoowel Adipati Anom als Soerapati moesten dus nog ten onder gebracht worden, wilde de Soesoehoenan zijn gezag over zijn geheele Rijk kunnen doen gelden, waartoe Gouverneur-Generaal en Raden dan ook besloten over te gaan. Een in de maanden September en October 1706 gedane veldtocht tegen Soerapati had tengevolge van verraad van den dipati van Soerabaija niet het gewenschte gevolg. Bij de verovering van Banggil echter was Soerapati gewond geworden, en nu vernam men, dat hij tengevolge daarvan kort daarna te Pasaroean was overleden. Hierna was evenwel de strijd nog niet volstreden; want drie zonen en een' geduchten aanhang liet hij na, die zich hardnekkig tegen den Soesoehoenan Pakoe Boewånå en de Compagnie bleven verzetten. Eene grootere expeditie onder de Wilde, ter voorbereiding waarvan Knol in 1706 met eene onderhandeling

1) Zie het contract zelf bij de J., VIII, onuitgegeven stukken No. XXXV,

te Kartasoera bij den Soesoehoenan was belast¹⁾, tegen hen en Adipati Anom uitgezonden, slaagde weer niet volkomen.

Het leger der opstandelingen werd verslagen en Kediri en Pasaroean werden op den vijand veroverd en tot rust gebracht. Doch de zonen van Soerapati waren naar het gebergte gevlucht, en ook Soenan Mas was naar 't Malangsche weten te ontkomen. Na afloop van dezen krijgstoct keerde de Wilde naar Samarang terug, om ingevolge den last der Hooge Regeering met den Soesoehoenan in onderhandeling te treden. De vrucht daarvan was, dat onder meer bepaald werd, dat de strandregenten eerst na ingewonnen advies van de Hooge Regeering zouden benoemd worden door den Soesoehoenan, en dat in October 1707 een amptiatie werd verkregen van art. 10 van het contract van 5 October 1705²⁾.

Nog was de rust op Java niet verkregen. Adipati Anom en de afstammelingen van Soerapati zwierven nog steeds met een' vrij talrijken aanhang in de bergstreken van Pasaroean rond.

Eene nieuwe expeditie werd dus tegen hen uitgerust en Knol met de leiding daarvan belast. De ex-Soesoehoenan echter, het zwerven moede, bood, nog vóór de nieuwe veldtocht werd aangevangen, der Compagnie zijne onderwerping aan. In Juli 1708 werd hij naar Soerabaja gelcid en vandaar met zijne zonen, vrouwen en overige kinderen en zijn gevolg naar Batavia overgebracht. Na ernstige beslissing besloten Gouverneur-Generaal en Rade, dat Adipati Anom, de zoon van Amangkoerat, met vrouwen en kinderen naar Ceilon zou worden verbannen; en zelfs na eene smeekbede van den ex-Keizer en een beroep op de hem door Knol

1) Nog meerdere zaken echter had Knol te bespreken. Zie het rapport hiervan bij de J., VIII, onuitgegeven stukken no. XLI.

2) Zie hierover de J., VIII, onuitgegeven stukken no. L en LI.

godane beloften van genade, persisteerde zij in deze genomen beslissing.

„Diepen indruk,” zegt de J., VIII, p. CIV, „had het op „Java, vooral binnen Bantam gemaakt, dat de Compagnie „er in geslaagd was, om niet alleen den keizerszoon, den „oudsten zoon van Amangkoerat uit het stamhuis van Ma- „taram, van de troonsopvolging uit te sluiten, maar eindelijk „nu ook, om hem in hare macht te krijgen.”

Zoodra Adipati Anom naar Batavia was verzonden, had Knol den veldtocht tegen de zonen van Soerapati begonnen. Herhaaldelijk werden hunne benden verslagen en verstrooid; doch zelve wisten zij naar ontoegankelijke bergpassen te ontkomen.

De rust op Java was eindelijk na al die moeite verkregen. Ter bestendinging hiervan achtte de Hooge Regeering het 't best, alle niet-Javaansche elementen uit Java te verwijderen. Met kracht zocht daarom de Compagnie uitvoering te geven aan art. 9 van het contract van 1705 (zie boven). Knol, in 1709 met eene zending naar Kartasoera belast, zou den Soesoehoenan hierover onderhouden. In overleg met hem, als gevolmachtigde van de Compagnie, zou dan ook in eene vergadering van alle regenten der strandlanden en binnenlandsche districten de Soesoehoenan het binnenlandsch bestuur regelen en de leverantiën of contingenten aan de Compagnie vaststellen ingevolge artt. 8 en 10 van het contract van 1705 ¹⁾.

Het was bij die gelegenheid, dat de Dipati van Socrabaija, die verraad tegen de Compagnie had gepleegd (zie boven), op verzoek van Knol heimelijk werd uit den weg geruimd ²⁾.

1) Over den uitslag der conferentie: zie de stukken LXII, LXIII, LXIV en LXV bij de J., dl. VIII.

2) Cf. de J., VIII, pag. CXII--CXIII; ook de J., dl. VIII, pag. CIX.

Het oude Regentschap van Soerabaja, steeds zoo machtig geweest, werd nu verbrokkeld, doordat thans beide zijne broeders als opvolgers werden aangewezen en een groot gedeelte van zijn gebied onder afzonderlijke regenten werd gesteld.

Het bestuur in het Mataramsche Rijk werd onder den invloed van Knol in dier voege geregeld, dat het Rijk verdeeld werd in 43 regentschappen. Aan elk dier regenten werd door den Soesoehoenan voorgeschreven, welke producten hij voortaan aan de Compagnie leveren zou. Het stelsel van verplichte leverantiën was hierdoor in beginsel op Java ingevoerd. Er werd tevens bepaald, hoeveel rijst ieder strandgwest jaarlijks aan de Compagnie tegen marktprijs moest leveren ingevolge art. 8 Contract van 1705.

De toestand in Mataram was intusschen verre van rooskleurig: groote ontevredenheid heerschte er aan het Keizerlijke hof over het bestuur van den Soesoehoenan. Hij scheen geheel onder den invloed zijner Ratoc te staan, die met eenige harer gunstelingen het geheele gezag in handen had. En de in 1709 eindelijk bedwongen onlusten herleefden weer in 1713 en 1714. Soerapati's zonen en de broeders van den vermoorden Adipati van Soerabaja, benevens de Regent van Sampan waren hiervan de oorzaak. Deze laatsten weigerden de jaarlijksche hofreis naar Kartasoera, die zij verplicht waren te volbrengen ¹⁾, en spanden nu te zamen met de eersten tot verzet tegen den Soesoehoenan. Langzamerhand wies hun aanhang met nog meerdere ontevreden, zoodat terecht een nieuwe oorlog te vreezen was, en de Compagnie beducht was, hierin gewikkeld te worden. Den 8^{en} Juli 1717 kwam er dan ook een plechtig gezantschap van den Soe-

1) De oorzaak waarom, cf. de J., VIII, p. CXL, nl. wraak wegens den moord op hun' broeder en besnoeiing van hun gezag.

soehoenan Pakoe Boewânâ te Batavia, om de hulp van de Compagnie te verzoeken, teneinde de opstandelingen te beoorlogen, zijn gezag in Sampan en Soerabaija te handhaven en de weerspannige regenten te tuchtigen en door anderen te doen vervangen. De Compagnie voelde zich te zwak, om terstond den Soesoehoenan de helpende hand te kunnen reiken, en zond daarom, onder voorwendsel van eerst de rebellen tot gchoorzaamheid en onderwerping te willen overhalen, Gobius als kommandeur en commissaris naar Kartasaoera. Zijne pogingen ten aanzien der weerspannige regenten faalden, en krachtiger maatregelen waren dan ook weldra noodig. De Hooge Regeering kroeg de overtuiging hiervan vooral, toen ze eene geheime vorstandhouding tusschen Madoera en Banten bemerkte. Eene expeditie werd nu onder Gobius en Chavonnes tegen de rebellen in Oost-Java uitgezonden. De opstand op Madoera werd al zeer gauw gedempt ¹⁾ Tegen de regenten van Soerabaija en de zonen van Soerapati werd met afwisselend geluk gestreden.

Inmiddels stierf den 22^{en} Febr. 1719 de Soesoehoenan Pakoe Boewânâ. Voor zijn' dood waren er allerlei kuiperijen gesmeed door de partij van de Ratoe, om voor Pangeran Blitar troonsopvolging te verkrijgen. Mangkoe Negârâ was reeds sedert lang tot kroonprins verheven. In 1712 was zelfs een gezantschap te Batavia gekomen, om de waarborging van de compagnie te verzoeken voor de opvolging van dien Pangeran Mangkoe Negârâ. „Hierdoor verklaarde de Soesoehoenan het volstrekte oppergezag van de Regeering (te Batavia) over het hof van Kartasocra,” zegt Roorda t. a. p. p. 99. Terstond werd nu de regeering door den Kroonprins aanvaard onder den titel van Amangkoerat (gemeenlijk Amangkoerat II genoemd, ofschoon feitelijk III;

1) Cf. het verhaal hiervan bij de J., IX, p. II—IV.

want de in 1677 gestorven Soesoehoenan, Tagal Aroem, en zijn opvolger hadden beiden ook dien titel gevoerd), en, door de maatregelen van de Hooge Regeering, aanvankelijk zonder tegenstand. „Hij wilde zelve den titel van Soesoehoenan niet aannemen, voor en aler hij daartoe van de (tafel der) Hooge Regeering de approbatie zou hebben erlangd, alhoewel hij wist dat zulks in het minst niet is een requisiet der Mataramsche kroon” zegt Zwaardercroon in een' brief aan de Heeren XVII de J., IX, p. 42. Niettegenstaande het beleidvol optreden van den nieuwen Soesoehoenan weken toch weldra de pangerans Poerbaya en Blitar, zijne twee wettige broeders, alsmede zijn oom Ariâ Mataram uit het Hof met een' grooten aanhang. Bijna geheel Midden- en Oost-Java waren nu weer in rep en roer, en een algemeene oorlog begon, bekend onder den naam van den tweeden Javaaschen successie-oorlog. De uitgeweken pangerans deden een' woedenden aanval op de Hofplaats Kartasoera den 25sten Juli 1719, om te trachten, zich van den nieuwen Soesoehoenan meester te maken; doch gelukkig werd deze door de Nederlandsche bezetting verijdeld. Amangkoerat, bijkans door al zijne grooten verraden of verlaten, zocht thans zijn eenig heil bij de Compagnie, die na dezen aanval de vesting te Kartasoera opnieuw zeer versterkte.

In 't Oosten van Java werd met voordeel tegen de opstandelingen gestreden, en ook onder de partij der uitgewekenen ontstond weldra tweedracht. Dit alles kwam der Compagnie en den nieuwen Soesoehoenan zeer te stade: Ariâ Mataram gaf zich nu, door den nood gedwongen, alras aan de Compagnie over en werd, na aan den Soesoehoenan te zijn uitgeleverd, met eenigen van zijn' aanhang gedood. De Pangerans Poerbaya en Blitar werden door de verconigde troepen van de Compagnie en van Amangkoerat II onder Bergman nog in het jaar 1719 verslagen en vluchtten naar

't Oosten, om zich bij de overige opstandelingen te voegen. Een groote krijgstoct werd nu begonnen, om de hoofden van den opstand te bemachtigen, doch deze had niet het gewenschte gevolg; ook de expeditie van het jaar 1721 mislukte. Doch een van de pretendentes op de kroon, Pangeran Blitar, stierf gedurende dezen veldtocht in 't Malangsche gebergte, en reeds in de eerste helft van het jaar 1723 gaven de oudste zoon van Soerapati met twee zijner zonen en een zijner broeders, voorts de Pangeran Poerbaya, de zoon des Soesoehoenans, Mangkoc Negarå (deze was door de uitgewekenen uit de hofplaats heimelijk meegenomen) zich allen te zamen te Pasaroean uit gebrek aan de Compagnie over onder beding van behoud van lijf en goed.

De oorlog kon hiermee als geëindigd worden beschouwd; alleen werden in den uitersten oosthoek van Java de woelingen nog wat gaande gehouden door de kleinzoons van Soerapati. Reeds den 20sten April 1725 stierf Amangkoerat en werd opgevolgd door zijn' zestienjarigen zoon Adipati Anom, al bij het leven van zijn' vader als opvolger aangewezen, onder den naam van Pakoe Boewånå II. Hij werd geplaatst onder de voogdij van zijne moeder en van den Rijksbestuurder¹⁾; allerlei intrigues en kuiperijen hadden nu hun vrij spel onder de leiding van deze twee personen.

In 1728 kwam er te Batavia een talrijk gezantschap van den Soesoehoenan, om te onderhandelen over de onafhankelijkheidsverklaring²⁾ van Tjakraning-Rat II van Sampang, vorst van Madocra, over den afstand der Oosterlanden aan dezen vorst, hem beloofd als bruidschat bij zijn huwelijk met Radhen Ayoe Ayoenan, eene zuster des Soesoehoenans, en eene nadere regeling der verplichte rijstleverantiën. De

1) Cf. Hageman, dl. II, p. 187.

2) Onafhankelijk nl. van den Soesoehoenan.

Compagnie, vasthoudende aan haar beginsel, geen Madoereezen meer op Java zich te doen nestelen, werkte den afstand der Oosterlanden zeer tegen, doch daarentegen de onafhankelijkheid van den Soesoehoenan en het beschermheerschap van de Compagnie over Madoera zeer in de hand. Door de geveinsde houding der geslepen Javaansche gezanten liep de onderhandeling op niets anders uit dan dat de ontevredenheid van Tjakraning Rat II hoe langer hoe meer werd opgewekt.

De jonge Soesochoenan werd langzamerhand het juk der voogdij van den Rijksbestuurder Danoe Redjâ moede. Door de hulp van den gezant der Compagnie, Coyett, werd hij in 't jaar 1733 uit den weg geruimd ¹⁾, en als belooning hiervoor slaagde Coyett er in, met den Soesoehoenan een nieuw contract op den 8^{en} November 1733 te sluiten. Bij art. 1 van dit contract werden alle vorige contracten en alle vroeger verleende privilegiën en octrooien door den Socsoehoenan bekrachtigd. De drie volgende artikelen regelden de schuld des Soesoehoenans aan de Compagnie wogens de kosten, gemaakt in den oorlog van 1718 tot 1723 op Java's Oostkust gevoerd, en de door hem te leveren vergoedingen voor de onkosten der Nederlandsche bezetting te Kartasoera. De overige artikelen betroffen verbod van de koffiecultuur (art. 5), aanmoediging van den peperaanplant, leverantie van houtwerken, enz. en de prijzen, waarvoor dat zou geschieden, enz. ²⁾.

Vier jaren later (1737) werd een nieuw of additioneel contract, betreffende de rechtspraak, met den Soesochoenan gesloten (7 Maart 1737). Hierbij werd bepaald, dat geschillen tusschen Javanen geheel zouden behooren tot de jurisdictie van den Soesoehoenan (art. 1), maar dat delicten van Javanen

1) Cf. nader de J., IX, p. XXXVIII en XXXIX.

2) Zie het contract bij de J., IX, onuitgegeven stukken no. XL, p. 235 sqq.

in de Ooster- en Westerregentschappen, tegen de Compagnie of hare onderdanen bedreven, zouden berecht worden door de rechters der Compagnie te Samarang. Bij die berechting zou steeds iemand vanwege den Soesoehoenan tegenwoordig mogen zijn, en de executiën zouden door den Javaanschen Gouverneur te Samarang voltrokken worden, tenzij bij extraordinaire execrabele of aangelegene misdaden (artt. 2—8). De overige artikelen betreffen de wederkeerige uitlevering van misdadigers (art. 9) en de uitzondering op het bovenbestaande beginsel, n.l.: art. 10 bepaalt, dat de bewindhebbers van den Soesoehoenan steeds te Kartasoera zullen terecht staan, zonder eenige uitzondering, en art. 11 zegt, dat vreemde (niet Javaansche) Oosterlingen steeds onder het gezag der Compagnie zullen blijven staan ¹⁾.

De goede verhouding tot het Hof te Soerakarta was in al deze jaren en ook hierna steeds eene geveinsde. Langzamerhand was de Socsoehoenan vijandig gestemd geworden jegens de Compagnie, vooral door de kwade inblazingen van den nieuwen Rijksbestuurder, die hem voortdurend trachtte over te halen, de Nederlandsche Kafirs van Java te verdringen. Eene schoone gelegenheid kwam zich weldra aanbieden, om dat plan tot verwezenlijking te brengen.

Een te Batavia ontstane opstand van Chineezers in 1740, aldaar door algemeene massacre gedempt, had zich over geheel Java uitgebreid. De Soesoehoenan, het oor leenende aan den trouweloozen rijksbestuurder, bepaalde aanvankelijk zich slechts er toe, de Chineezers in het geheim te ondersteunen; doch toen dezen in den opstand opnieuw voordeelen behaald hadden, wierp hij weldra het masker af en koos openlijk hunne partij. Het Nedorlandsche fort te Kartasoera werd

1) Zie het contract zelf bij de J., IX, onuitgegeven stukken no. XLVII.

in 1741 aangevallen en na korten tijd vermeesterd. Van Velsen, de kommandant, en eenige officieren werden gedood en de overige bezetting gedwongen, den Islam aan te nemen. Na deze gebeurtenis brak op Java allerwege de opstand uit, daar de regenten en de bevolking in naam des Soesoehoenans werden opgeroepen tot den heiligen krijg tot uitroeiing van de Compagnie. Alleen de vorsten van Madoera, Tjakraning-Rat II en de regenten van Soemenap en Pamakassan waren der Compagnie trouw gebleven. Dezen boden hunne hulp aan, welke werd aangenomen.

Tjakraning-Rat II hoopte echter daarmee zijn doel te bereiken, vrij te worden van de suzeriniteit des Soesoehoenans en 't bestuur te verwerven van de Oosterdistricten van Java. De Hooge Regeering ontsloeg hem nu ook daarvoor van de gehoorzaamheid van den Soesoehoenan, doch was niet gezind, hem ook zijn' anderen wensch in te willigen. Een „expresse Commissaris” op de Oostkust werd in dezen gevaarlijken toestand noodig geoordeeld en Verijssel daartoe benoemd. Door de kloeke houding van de kleine bezetting van Samarang werden de omstreken van Samarang na eene luisterrijke overwinning van de opstandelingen gezuiverd, en ook Tjakraning-Rat behaalde belangrijke voordeelen op den vijand.

De wankelmoedige Soesoehoenan en de Ratoe wendden zich nu weer tot de Compagnie, verzochten onder verontschuldiging van het gebeurde te Kartasoera vergiffenis en beloofden de Javaansche troepen weer uit de legers der Chineezen terug te roepen. De Hooge Regeering schreef echter aan den Commissaris voor, dat slechts onder bepaalde voorwaarden de vrede mocht hersteld worden ¹⁾. De onder-

1) Cf. de J., IX, onuitgegeven stuk no. LIX, p. 408—409.

handelingen hierover met den Soesoehoenan werden geopend door een naar Kartasoera gezonden gezantschap onder kapitein van Hohendorff.

Intusschen was er plotseling eene geheele wending gekomen in den loop van den opstand.

De „rebelleerende Chineez en Javanen”, verwoed, dat de Soesoehoenan weer onderhandelingen had aangeknoopt met de Compagnie, verklaarden hem vervallen van den troon en riepen den 12-jarigen Mas Garendi, kleinzoon van den naar Ceylon verbannen Soenan Mas, onder den naam van Amangkoe-rat tot Soesoehoenan uit. Een groote aanhang schaarde zich weldra om den nieuwen keizer. De Soesoehocnan werd door de opstandelingen uit Kartasoera verdreven en de Kraton verbrand, waarna de hofplaats in Juli 1742 in hunne handen viel. Pakoe Boewânâ vluchtte, vergezeld van de Nederlandsche gezanten van Hohendorf en Hogewitz, naar het Pânârâgâ'sche gebergte; daar verklaarde hij zich bereid, de strandlanden en het recht van benoeming van den Rijksbestuurder aan de Compagnie af te staan, zoo deze hem slechts alles wilde vergeven, wat geschied was, en hem weer op zijnen troon herstelde. Daar nu ook verschillende strandregenten hunne onderwerping aan de Compagnie hadden aangeboden, besloot men te Samarang, een' veldtocht naar Kartasoera te doen ondernemen, zoodra men kennis gekregen had van de door den Soesoehoenan gedane voorstellen.

De voortvarende Madoereesche prins Tjakraning-rat rukte ochter al eerder op eigen gelegenheid tegen de opstandelingen te Kartasoera op en maakte zich in December 1742 van de hofplaats meester, nadat hij de Chineez en Javanen daaruit verdreven had. Hij was echter niet van plan, die weer in te ruimen voor den Soesoehoenan, jegens wien hij een' onverzoenlijken haat had opgevat; doch door overreding

verklaarde hij zich ten slotte bereid, ter wille der Compagnie de hofplaats aan den Soesoehoenan terug te geven. En nog in datzelfde jaar werd de Soesoehoenan weer op zijn' troon hersteld.

De opgeworpen keizer, Mas Garendi, verloor weldra bijna allen aanhang, waarop hij zich dan ook aan de Compagnie kwam overgeven ¹⁾.

Eerst nadat de Soesoehoenan aan alle voorwaarden had voldaan, welke de Compagnie hem stelde ²⁾, werd de vrede met hem hersteld en werd op den 11^{en} Nov. 1743 een contract met hem door de Compagnie gesloten. Art. 1 bepaalde, dat Pakoe Boewana, die door de weldaad der Compagnie in zijn rijk en regeering als Soesoehoenan was hersteld, alles vergeven werd, wat hij in 1741 te Kartasoera jegens de Compagnie had misdaan. Hij en zijne erfgenamen zouden deze weldaad echter steeds blijven gedenken en de bepalingen van het contract als eene eeuwigdurende wet getrouw nakomen. Art. 2: tusschen de Compagnie en de volkeren van Java zou er steeds oprechte vriendschap bestaan, zoodat zij in nood elkaar als één volk zouden bijstaan. Artt. 3 en 4: geen rijksbestuurder of strandregent zou voortaan door den Soesoehoenan mogen worden benoemd dan na voorafgaande goedkeuring van de Compagnie; en evenmin mochten zij hunne betrekking aanvaarden, voordat zij in handen van den commandant der Ned.-O.-I. Compagnie te Samarang den eed van trouw en gehoorzaamheid hadden afgelegd en de belofte gedaan, dat zij in geval van tweestrijd aan de bevelen van de Compagnie den voorrang zouden toekennen boven die van den Soesoehoenan. Art. 5: algemeene amnestie werd door de Comp. en den Soesoehoenan

1) In 1743 werd hij naar Ceylon verbannen (Hageman I, p. 194).

2) Zie hierover de J., IX, p. LXXXVIII, en bl. 433 noot.

verloend aan alle regenten en onderdanen wegens de gebeurtenissen na 1740. De regenten behoefden persoonlijk niet meer de jaarlijksche hofreis te doen, zoo zij niet daartoe genegen waren; de Compagnie zou 't echter na gehouden onderzoek kunnen voorschrijven. Art. 6: de Soesoehoenan stond het geheele eiland Madoera aan de Compagnie af. Art. 7: 't landschap Sidajoe zou voortaan als regentschap aan een van de zoons van den vorst van Madoera worden toegkeend. Art. 8: de Soesoehoenan zou den zoon van den overleden Pangran Mangkoe Negâra behoorlijk onderhouden en, zoo hij dat wenschte en de Compagnie 't inwilligde, te Kartasoera toelaten. Art. 9: alle in dezen oorlog veroverde landen zou de Soesoehoenan in volkomen opperheerschappij afstaan, 1°. den geheelen Oosthoek van Java ten Oosten van eene lijn over Pasaroean van het noorder- naar het zuiderstrand getrokken, 2°. eene strook van 600 roeden langs het strand der zee en langs den oever van alle in zee uitlopende rivieren op en rondom geheel Java, 3°. Soerabaja met de onderhoorige regentschappen, 4°. de geheele districten Rembang en Djapara met de daarin gelegen houtbosschen (voordeelen, gerechtigheden en inkomsten), 5°. de Sabandharijen op Samarang, Kaligawe, Torbaja en Goemoelax, welke tot nog toe tot de inkomsten des Soesoehoenans behoorden. De afstand in eigendom van voormelde plaatsen bij vroegere contracten (1678 en 1705) zou onaangetast blijven, en eveneens zou het contract tot ampliatic van art. 10 van de overeenkomst van 5 Oct. 1705 in volle kracht blijven, waarbij bepaald was, dat het aan niemand dan aan de Compagnie zou vrijstaan in het rijk des Soesoehoenans loges of vastigheden, hutten of dergelijke residentiën te bouwen of te bezitten ¹⁾. Artt. 11, 12 en 13 regelden de schuld des Soesoeho-

1) Cf. de J., VIII, p. 318/319.

hoenans, de artt. 14—20 de contingenten, de verplichte leverantiën en de cultures. Bij art. 21 werd de scheepvaart geheel in 't belang der monopoliseerende Compagnie deels geheel verboden, deels nog meer aan banden gelegd. Art. 22 ontnam den Soesoehoenan het souvereine recht van muntslag en gaf dat aan de Compagnie. Deze zou ook volgens art. 23 het recht hebben, mijnen te mogen exploiteeren in 't gebied van den Soesoehoenan en onderzoeken in te stellen naar zoodanige mijnen. Art. 24 eindelijk bepaalde, dat alle vorige contracten zouden in stand blijven, voor zoover daarin geen veranderingen hierbij waren gemaakt ¹⁾.

Door deze bepalingen was Mataram schier een wingewest van de Compagnie geworden en geheel van de zee afgesloten. De afstand der stranden schijnt door den Soesoehoenan geheel te zijn gedaan in de meening, dat het maar voor een jaar of drie was tot soutien van den oorlog ²⁾. Het oude Rijk van Mataram had zijn' ouden glans geheel verloren, terwijl de Compagnie haar gezag belangrijk had uitgebreid en door 't verworven bezit der strandlanden geheel meesteres was geworden van den handel ³⁾. In 1744 werd dit contract geratificeerd en ten uitvoer gelegd en nog in datzelfde jaar regelde Sterrenberg als gezant der Compagnie met den Soesoehoenan, al wat nog eene regeling behoefde krachtens dat contract van 11 Nov. 1743, bij welke gelegenheid hij voor de Compagnie alsnog wist te verwerven den afstand van de landen van Lambarawa (bij Samarang), en een verbandschrift werd vastgesteld nopens de producten-leverantie der verschillende regenten aan de Compagnie. Aan den Soesoehoenan werd op zijn verzoek nu ook de vergunning verleend, den zetel

1) Zie dit contract bij de J., IX, onuitgegeven stukken n. LXIV.

2) Zie de memorie van Hartingh bij de J., X, p. 361.

3) Bijdrage t. d. T., L. en Vk. N.-I., I p. 306.

van het rijk over te brengen naar Solo, dat thans den naam ontving van Socrakarta-di-ningrat¹⁾.

Intusschen was voor de Compagnie na het sluiten van den vrede met den Soesoehoenan (ter bezegeling waarvan het contract van 11 Nov. 1743) de rust nog niet verkregen. Vele regenten bleven onwillig zich te onderwerpen aan de bepaling van art. 4 van het contract van 1743 en weigerden den eed van trouw aan de Compagnie en aan den Soesoehoenan af te leggen, en onderscheidene prinsen waren niet genogen zich te onderwerpen, en bleven in het gebergte zwerven, onder welke vooral Mas Said (Pangeran Mangkoe Negarâ, zoon van den eveneens geheeten broeder des Soesoehoenans, die naar Ceylon verbannen was; zie Veth II, p. 481).

In het Oosten van Java was de opstand gaande gehouden door een' nakomeling van Soerapati; deze werd daarbij gesteund door den Madoereeschen prins Tjakra-ning-rat, die in den Chineeschen oorlog der Compagnie zoo gewichtige diensten had bewezen, doch door haar niet al te dankbaar was behandeld, waardoor zijne ontevredenheid in hooge mate was opgewekt. Hij had nl. gehoopt voor zijne verleende hulp, en, door onvoorzichtige beloften van dienaren der Compagnie te Samarang werd hij daarin gesterkt, rijkelijk te worden beloond. De door hem gedurende den oorlog in Oost-Java veroverde plaatsen hield hij bezet, en door Balische hulpbenden versterkte hij zijne legermacht. Men vermoedde dus terecht te Batavia, dat hij slechte voornemens betrekkelijk de Compagnie koesterde, en werkelijk bleek het na vruchtlooze onderhandeling, dat hij in verzet wilde komen. In 1745 verklaarde de Hooge Regeering hem nu tot rebel

1) Zie hierover de J., X, onuitgegeven stukken n°. VII en vooral p. 42, 44 en 46.

en besloot hem den oorlog aan te doen. Nog in datzelfde jaar werd hij overwonnen en trachtte hij door de vlucht zijn leven te redden; doch de Compagnie kreeg hem toch in handen en verbande hem naar de Kaap de Goede Hoop. Zijn zoon, gewozen regent van Sidajoc, volgde hem in het bestuur van Madoera op, maar niet dan na beloofd te hebben, zich aan de door de Hooge Regeering gestelde voorwaarden te zullen onderwerpen ¹⁾.

Nu de rust na het voeren van dezen voorspoedigen Madoereeschen oorlog eindelijk weer op Oost-Java verkregen was, hoopte de Gouv.-Generaal van Imhoff ook in het na het contract Mataram van 1743 verworven uitgestrekte gebied in Oost-Java het bestuur te hervormen en op betere leest te schoeien; doch daarvoor wenschte hij het land eerst zelf in oogenschouw te nemen. Op zijne reis daarheen in 1746 werd hij door den Soesoehoenan te Samarang begroet, waarna van Imhoff dezen vorst ook met een contra-bezoek vereerde in de hofplaats te Soerakarta. Bij deze gelegenheid wist hij door persoonlijke onderhandeling een voor de Compagnie hoogst voordeelig ampliatië-contract te bedingen op den 18den Mei 1746. Hierbij werd vastgesteld, 1°. dat alle Sabandharijen zouden zijn en blijven ten behoeve der Compagnie, zonder dat daarvan verder aan den Soesoehoenan rekening zou worden gedaan; maar dat daartegenover den Socsoehoenan werd kwijtgescholden al wat hij zoo uit hoofde van 't jaarlijksch onderhoud van 't garnizoen te Soerakarta en 't door de Compagnie aan de te Batavia vertoevende prinszen verstrekte onderhoud, als wegens de achterstallen door niet-betaling en nog andere schulden, alsnog aan de Compagnie zou moeten voldoen; 2°. dat tegen eene uitkeering van 5000 Spaansche realen alle nog niet reeds aan de

1) Zie de J., X, p. XXXVIII.

Compagnie bij het contract van 1743 geschonken stranddistricten door den Soesoehoenan aan de Compagnie werden afgestaan; 3°. dat de Socsochoenan afstand deed van alle tolpoorten, hekken en afsluitingen dor wegen in de bovenlanden en van alle heffingen op de goederen, die langs de wegen en rivieren werden afgevoerd, voorts van de pacht der vogelnestjes, de pacht op de Solo-rivier, de tabakspacht in Kadoe en de bazarrechten, en het nu geheel aan de Compagnie overliet, al die belastingen te regelen, gelijk zij wilde; hiertegenover zou de Compagnie echter als vergoeding jaarlijks betalen 9000 Spaansche realen aan den Soesoehoenan, 1000 R. Sp. aan de Ratoe Amangkoerat en de eerste hofdienaren en 2000 R. Sp. aan den aangewezen troonopvolger¹⁾.

Den dag na het sluiten van dit contract verzocht en verkreeg de Soesoehoenan de goedkeuring van de Compagnie voor de aanwijzing van zijn' eenigen wettigen zoon als troonopvolger. Bij die gelegenheid ook verzocht hij den Gouv.-Generaal van Imhoff, zijn' broeder Pangéran Mangkoe Boemi er eens over te willen onderhouden, dat hij tweemaal zooveel tjatjah's onder zich hield, als hem overeenkomstig zijne geboorte en zijnen rang wel toekwam. Eene dezen door van Imhoff gedane berisping hierover, ten aanhoore van het geheele Hof geuit, had ten gevolge, dat Mangkoe Boemi nog denzelfden nacht (18 Mei 1746) het Hof verliet met het doel, zich hierover te wreken²⁾. Hij wist zich weldra een' vrij talrijken aanhang te verwerven en richtte met zijne benden in Midden-Java groote schade en verwoesting aan. Door Mas Saïd bijgestaan, voerde hij met afwisselend geluk een'

1) Zie dit contract in Bijdr. Land-, Taal- en Volkenkunde N. I. 1852, dl. I, p. 400 en 401.

2) Zie de J., dl. X, p. 278.

afmattenden krijg tegen den Soesoehoenan en de Compagnie. En vooral na den dood van Pakoe Boewânâ II (16 Dec. 1749) keerden zich de kansen ten gunste der opstandelingen. Vijf dagen vóór zijn overlijden had de Soesoehoenan in handen van von Hohendorff eene acte geteekend, waarbij hij het geheele Mataramsche Rijk uit eigen vrijen en onbedwongen wil aan de O. I. Compagnie cedeerde en overgaf, zonder eenige voorwaarde of voorbehoud ¹⁾. De Soesoehoenan deed hierbij afstand van de regeering en droeg die op aan de Compagnie. Deze mocht ten aanzien daarvan zoodanige orders nemen en schikkingen treffen, als zij tot heil van land en volk noodig achtte. Doch hij beval den Kroonprins Pangoran Adipati Anom aan in hare protectie en bescherming. Reeds drie dagen later droeg von Hohendorff namens de Ed. Compagnie het Rijk op aan den Kroonprins, die het bestuur onder den naam van Pakoe Boewânâ aanvaardde, doch niet, dan nadat hij de bestaande contracten en de laatstelijk geteekende acten en voorwaarden openlijk had bezworen. In de acte obligatoir, die hij voor zijne uitroeping tot Keizer had geteekend, verklaarde hij, dat hem het Rijk niet kwam toe te vallen uit kracht van eenige vermaking, erfenis of geboorte, maar dat hij hetzelfde alleen uit gunst en genegenheid uit handen van de Compagnie ter beheering kwam te ontvangen ²⁾. Het Mataramsche Rijk hield sedert op Souvereine Staat te zijn.

1) Zie de J., X, p. 158 en de acte van afstand bij de J., X, p. 159 en 160.

2) Zie deze acte obligatoir bij de J., X, p. 160.

DERDE HOOFDSTUK.

Op denzelfden dag, waarop Pakoe Boewana zijn Rijk aan de Compagnie opdroeg, deed Mangkoe Boemi zich tot Soesochoenan van Mataram uitroepen, van welke gebeurtenis hij officieel aan von Hohendorff kennis deed geven ¹⁾. Tusschen hem en Mas Saïd werd nu ook de band nauwer toegehaald, doordat hij aan laatstgemelde zijne dochter ten huwelijk gaf.

Reeds in 1570 was het grootste deel van Mataram in handen van Mangkoe Boemi, terwijl de aanhang van den wettigen Soesochoenan reeds kort na zijne verheffing zeer verminderde. Met vernieuwde woede was de krijg tegen de Compagnie en den Soesochoenan in Midden-Java weer hervat. Hevig werd er gestreden, zoowel van den kant der Compagnie als van dien der rebellen en steeds met wisselend geluk, totdat eindelijk in 1753 de zaken voor de Compagnie en den wettigen Soesochoenan een' gunstigen keer namen. Een geweldige twist was er tusschen de twee hoofden van den opstand, Mangkoe Boemi en Mas Saïd, losgebrosen, die nu de wapenen tegen elkaar begonnen te trekken. Onderhandelingen, door von Hohendorff met Mas Saïd

1) Zie de J., dl. X, p. 279.

aangeknoopt, waren op niets uitgeloopen wegens de hooge eischen, nl. onttroning van den Socsochoenan en zijne verheffing tot die vorstelijke waardigheid. De Compagnie voelde zich ten slotte machteloos, voortdurend den oorlog te blijven voeren dan tegen Mas Saïd en dan weer tegen Mangkoe Boemi. Een' anderen weg wilde zij in deze moeielijke omstandigheden bewandelen, en die weg werd haar aangewezen door Mangkoe Boemi zelf, die zich tot dusver van alle aanraking met de Compagnie had onthouden, doch zich nu eensklaps tot onderhandeling geneigd toonde.

In den strijd, dien de twee hoofden van den opstand tegen elkaar begonnen waren, had Mangkoe Boemi voor zijn' schoonzoon het onderspit moeten delven, en daarom begon hij in te zien, dat het voor hem voordeelijker zou zijn, een verdrag met de Compagnie te sluiten dan voortdurend oorlog te blijven voeren tegen Mas Saïd en tegen de Compagnie. De Gouverneur van Java's Noord-Oostkust, Nicolaas Hartingh, die als zoodanig von Hohendorff in 1754 had vervangen, begon dan ook de onderhandeling met Mangkoe Boemi. Gouverneur-Generaal Mossel, die zelf den stand van zaken te Samarang was komen gadeslaan en toen tot het besluit was gekomen, dat, nu de weg der onderhandeling door de Compagnie moest worden ingeslagen, aangezien zij door oorlogvoeren toch de rebellen niet in handen kon krijgen wegens de talrijke schuilhoeken in 't gebergte, in beginsel moest worden aangenomen eene verdeeling van het Rijk van Mataram, mits de Soesochoenan de machtigste bleef, daar zonder zoodanige verdeeling er toch geen kans zou zijn, Mangkoe Boemi te bevredigen en met hem vrede te sluiten, had Hartingh aangeraden bij de onderhandeling dien weg te volgen ¹⁾.

1) Zie den brief van den Gouverneur-Generaal Jacob Mossel aan heeren XVII. de J., dl. X, p. 232, 233.

En werkelijk slaagde deze er eindelijk in, Mangkoe Boemi tot den vrede over te halen, mits hem onder den titel van Sultan de helft der bovenlanden van het Mataramsche Rijk gegeven werden ¹⁾, waar tegenover hij de belofte deed, den Soesoehoenan en de Compagnie bij te staan, om Mas Saïd ten onder te brengen. Den Soesoehoenan wist hij door zijne meesterlijke staatsmanskunst in dien afstand van de helft van zijn Rijk te doen toestemmen, die van die toestemming eene schriftelijke verklaring aflegde in een' brief aan de Hooge Regeering te Batavia, dateerende 4 Nov. 1754 ²⁾.

De grondslag, waarop Hartingh met Mangkoe Boemi had onderhandeld, werd door de Hooge Regeering goedgekeurd, en zoo werd dan den 13den Febr. 1755 te Ganti een tractaat van reconciliatie, vrede, vriend- en bondgenootschap gesloten tusschen de Ned. O.-I. Comp. en Mangkoe Boemi. Volgens art. 1 van dit tractaat zou Mangkoe Boemi naast den Soesoehoenan tot Sultan worden aangesteld over de helft der bovenlanden van het Mataramsche Rijk onder den titel en eere naam van Sultan Amangkoe Boewânâ Senâpati Inggalaga Abdul Rachman Sahidin Panatagama Kalifatolach; doch hij zou die landen slechts bezitten als een leen van de Compagnie met het recht van successie voor zijne wettige troonopvolgers. Volgens artt. 3 en 4 zouden geen rijksbestuurder, hoofdregent, regent of ander besturend hoofd worden aangesteld dan na voorafgaande goedkeuring van Gouv.-Generaal en Raden, en aangesteld zijnde, zouden zij hun ambt niet mogen aanvaarden dan na in handen van haren gezagvoerder te Samarang den eed van trouw en gehoor-

1) Zie het verslag dier onderhandeling bij de J., X, onuitgegeven stukken No. XLVIII.

2) Zie dezen brief bij de J., X, onuitgegeven stukken No. XLIX; zie verder de J., X, p. 233.

zaamheid aan de Compagnie te hebben gezworen. De Sultan zou volgens art. 6 nooit meer eenige aanspraak maken, zoo voor zich als voor zijne erfgenamen, op Madoera of de strandlanden en in geval van oorlog de Compagnie bijstaan. De Compagnie zou echter de helft van de vastgestelde uitkeering aan den Soesoehoenan voor den afstand der strandlanden jaarlijks den Sultan uitbetalen, zoodra hij werkelijk een jaar zijne landsproducten tegen de bij art. 8 vastgestelde prijzen (hij verbond zich bij art. 8 tot 't leveren aan de Compagnie van producten en de voortbrenging daarvan te zullen bevorderen) zou hebben geleverd. De Sultan zou den Soesoehoenan bijspringen, wanneer zulks noodig zou zijn (art. 7), gelijk hij ook steeds een vriend en bondgenoot der Compagnie zou zijn (art. 2). Alle contracten, tot nog toe tusschen de O.-I. Compagnie en de vorsten van het Mataramsche Rijk gesloten, zouden ook voor den Sultan verbindend zijn. Bij niet handhaving hiervan en van het contract zou het afgestane Rijk weer aan de Compagnie terugkeeren, en deze zou er weer over kunnen disponeeren, zooals zij geraden oordeelde (art. 9)¹⁾.

Het oude Mataramsche Rijk, dat reeds 't grootste deel van zijn' luister had verloren en door de bepalingen van vorige contracten al zoo belangrijk was ingeslonken en na 1749 nog slechts een leenstaat was van de Compagnie, werd nu gesplitst in twee rijkjes, het eene bestuurd door den Soesoehoenan van Soerakarta, het andere door den Sultan van Djokjokarta. De nieuwe vorst vestigde nl. zijn' zetel te Djokjokarta.

De werkelijke verdeeling van dat rijk geschiedde niet zoo heel gemakkelijk, doch kwam door de bemiddeling van Hartingh en de welwillende medewerking van de

1) Zie het Tractaat zelf bij de J., dl. X, No, L, pg. 298 sqq.

rijksbestuurders toch eindelijk tot stand. Een zonderlinge weg werd daarbij gevolgd: ieder der twee vorsten ontving de helft van het aantal huisgezinnen of tjatjah's, dat vroeger onder den Soesoehoenan stond, zijnde voor ieder 53,100 tjatjah's. Bovendien kreeg de Soesoehoenan een deel van de Mântjä-Negará¹⁾, bewoond door 32,350 tjatjah's en de Sultan het andere deel daarvan, bewoond door 33,950 tjatjah's. Alleen ten aanzien van de Mântjä-Negará werden groote streken in haar geheel aan elk van de beide vorsten toebedeeld. Overigens was bij de verdeling zonder eenig systeem te werk gegaan, zoodat overal de landen des Soesoehoenans door die van den Sultan, en omgekeerd die van den Sultan door des Soesoehoenan's landen waren ingesloten. En dit bracht vanzelf daarom zijne nadeelige gevolgen mee, vooral voor de handhaving eener goede politie, welk bezwaar dan ook later gevoeld werd en toen tot eene betere regeling aanleiding gaf.

Ofschoon dan ook Mangkoe Boemi zich nu verzoend had met den Soesoehoenan en de bondgenoot was geworden van de Compagnie, was de rust op Java nog niet herwonnen, daar Mas Saïd nog steeds den krijg voortzette. De vereenigde troepen van Sultan, Soesoehoenan en Compagnie brachten hem wel nederlagen toe; doch steeds wist hij te ontkomen, alles plunderende en in brand stekende waarlangs hij toog. Doch eindelijk door Hartingh daartoe overgehaald, bood hij in 1757 aan, zich aan den Soesoehoenan te zullen onderwerpen, zoo hem eenige landschappen tot zijn onderhoud werden toegewezen; en toen dan ook de Soesoehoenan, aan zijn verzoek gehoor gevende, hem buiten Soerakarta was tegemoet gekomen, wierp hij zich voor diens voeten en deed hem den eed van trouw.

1) Zie voor de beteekenis van „Mântjä-Negará” Veth, III, pag. 576.

Den 17^{en} Maart 1757 werd met hem door de Compagnie en den Soesoehoenan eene overeenkomst gesloten, waarbij hem als leen van den Soesoehoenan werd toegekend 4000 tjatjah's in Kadjoewang, Larå, Matéseh en Goenoeng Kidool en hem werd toegestaan den titel van Pangéran Adipati Mangkoe-Negårå te vocren, waarbij hij zich ook verbond te Soerakarta te zullen wonen en den Soesoehoenan als leenheer de gebruikelijke eerbewijzen te brengen¹⁾. Hierop deed hij den eed van trouw aan de Compagnie en aan den Soesoehoenan; met den Sultan weigerde hij zich echter te verzoenen, doch hij deed de belofte, dat hij niets tegen den Sultan zou ondernemen²⁾.

Een derde vorst oefende thans mede zijn gezag uit in het oude Mataramsche rijk. Deze machtsverdeeling, door Hartingh met zooveel politiek tot stand gebracht, versterkte in niet geringe mate de kracht der Compagnie.

De algemeene vrede was dan eindelijk na een' langdurigen verwoestenden oorlog in 1757 op Midden-Java verkregen. En gedurende eene reeks van jaren bleef in de vorstenlanden de rust weder bewaard. Onderlinge naijver bleef er echter bestaan tusschen Sultan en Soesoehoenan, en de oude vete, die er tusschen Mangkoe Negårå en den Sultan bestond, leefde steeds voort³⁾. Zoo nu en dan hadden er daarom kleine beroeringen plaats; in 1777 was de Compagnie zelfs voor erger tooneelen beducht, toen tengevolge van onlusten in Gagatan, waarvan de Sultan den Pangeran Mångkoe Negårå verdacht, ongeschillen over de uitlevering van uitgewekenon, een zeer gespannen verhouding ontstond tusschen

1) Zie Hageman, I pag. 206. T. v. N.-I. 1861, 2, p. 135.

2) Tijdschr. v. N.-I., VI, 3, p. 127.

3) Cf. bv. de J., X, pag. 363, 394 en vooral noot 2 pag. 395. de J., XI, pag. 32 sqq., 35 en 47.

den Sultan, Mangkoe Negarâ en den Soesoehoenan ¹⁾. Doch door haar overwicht bleef de vrede bewaard.

Tengevolge van de samenwerking der Rijksbestuurders van den Soesoehoenan en van den Sultan, en door den invloed van Van der Burgh, Gouverneur van Java's Noord-Oostkust, kwam in 1774 eindelijk eene nieuwe verdeeling tot stand van de landen van die twee vorsten, en werd daardoor voor een groot deel een eind gemaakt aan de onophoudelijke geschillen, die er tengevolge van den verwarden toestand, uit de zonderlinge verdeeling in 1755 ontstaan, voortdurend rezen. Den 26^{en} April van dat jaar sloten de Soesoehoenan en de Sultan ten overstaan van den Gouverneur van Java een contract tot regeling van de verdeeling hunner landen. Hierbij verbonden zij zich de geformeerde nieuwe accurate lijsten of registers der landen, negorijen, dessa's, tjatjah's of andere plaatsen hoegenaamd, die ieder van hen zou bezitten, te zullen goedkeuren en bekrachtigen (art. 1). Als gevolg daarvan beloofden zij, daar het zoogenaamde boek van Cleppoe of dat, waarnaar de landen vroeger waren verdeeld, thans vervallen was, dat zij over en weer geen pretentiën zouden maken op de volgens de nieuwe verdeeling aan elk toegewezen landen, en alle oude geschillen en aanspraken zouden laten rusten (art. 2). Daarentegen zouden zij elkaar het vredige bezit waarborgen van de landen, dewelke zij thans nogmaals erkonden, slechts als leen der Compagnie te bezitten, en elkaar, zoo noodig, helpen en bijspringen tegen binnen- en buitenlandsche vijanden, en bovendien zorg dragen, dat zij elkaars onderhoorigen geen overlast of molest zouden aandoen (art. 3). Zij zouden niet gedoogen, dat de onderdanen, het vee en 't goed van andere landen werden geroofd, en de daders terstond straffen (art. 4). En eindelijk

1) Cf. de J., XI, pag. 307—309 en noot 1 op pag. 308 sqq.

beloofden zij over en weder bij art. 5, dat de in de nieuwe registers niet opgenoemde landen, negorijen, dessa's en tjatjah's alsnog eerlijk zouden worden gedeeld en ieders portie terstond in de registers zou worden ingeschreven ¹⁾.

Zonder ernstige verstoringen duurde de vrede in de Vorstenlanden voort, toen met den dood van Pakoe Boewana III, Soesoehoenan van Soerakarta, weer eene herhaling van den oorlog te vreezen was; deze der Compagnie zoo trouwe vorst stierf in 1788. De Sultan van Djocjokarta meende, zoodra hij hoorde, dat de Soesoehoenan ernstig ziek lag, dat hij thans zijn' slag kon slaan en trachten kon, zijn oud plan eindelijk eens ten uitvoer te brengen: alleenhoerscher te worden in het Mataramsche Rijk. Door 't behendige optreden van Java's Gouverneur Greve werd echter 't gevaar voorkomen.

Adipati Anom, de reeds lang als opvolger aangewezen zoon van Pakoe Boewana, werd in zijne plaats door de Compagnie als Pakoe Boewana IV op den troon verheven. Een nieuw contract werd nu den 29sten Sept. 1788 met dezen Soesoehoenan te Soerakarta aangegaan ²⁾. De eerste 5 artikelen van dit contract waren eene herhaling van gelijklopende bepalingen uit vroegere contracten (behelzende: art. 1: bevestiging van Pakoe Boewana IV als Soesoehoenan van de helft der bovenlanden van het Javasche rijk ingevolge de nadere verdeeling van 1774, art. 2: er zij steeds vriendschap tusschen de Compagnie en de volkeren van Java, artt. 3 en 4: aanstelling van rijksbestuurders, regenten enz. niet dan na voorafgaande goedkeuring van de Compagnie enz. (zie boven), art. 5: de Soesoehoenan zal geen aanspraak meer maken op Madoera, en de districten

1) Zie het contract bij de J., XI, onuitgegeven stukken n°. XXXVII en het extract uit de verdeelingsregisters de J., XI, pag. LIV, LV en LVI (noot).

2) Zie dit contract bij de J., XII, onuitgegeven stukken n°. XX.

en stranden, door de Compagnie wettig bezeten wordende, en evenmin op de landen van den Sultan, met erkenning van de verdeeling van 1774). Bij art. 6 verbond de Keizer zich, in geval van oorlog de Compagnie met zijne legers bij te staan en geen relaties enz. te onderhouden met vorsten buiten 't territoire van Java of zelfs met de strandregenten der Compagnie. De Soesoehoenan beloofde steeds met den Sultan in vrede te leven en alle redenen van twist te zullen vermijden, integendeel hem zoo noodig bij te springen (art. 7) en bij voorkomende geschillen tusschen hem en den Sultan, den Gouverneur van Java terstond hiervan kennis te zullen geven, ten einde de beslissing dier geschillen aan de Compagnie over te laten (art. 8). Malcontenten, kramans of andere kwaadgezinden zou hij niet in zijn gebied tolereeren, en overloopers zou hij op de eerste vordering uitleveren (art. 9). In gelijker voege zou de Compagnie malcontente of kwaadgezinde onderdanen van den Soesoehoenan op haar gebied doen opvatten en aan den Soesoehoenan uitleveren (art. 10). Art. 11 leert ons, hoe de Soesoehoenan in 't vervolg prinsen of rijks grooten in ballingschap zal kunnen zenden naar eenige plaats, der Compagnie toebehoorende. Artt. 12, 13, 14 en 15 betreffen de jurisdictie en zijn eene aanvulling op het contract van 7 Maart 1737 (zij stellen vast, van welke geschillen de kennisgeving tot de uitsluitende bevoegdheid, hetzij van den Soesoehoenan, hetzij van de Compagnie behoort, en van welke geschillen de kennisneming door beiden gezamenlijk zal geschieden nl. de delicten van den Rijksbestuurder (art. 14)). Art. 16: de Soesoehoenan zou van tijd tot tijd den Rijksbestuurder en andere ambtenaren bevel geven, de wegen en bruggen in goeden staat te houden en maatregelen nemen voor de veiligheid van reizigers. Art. 17: Compagnie en Soesoehoenan waarborgden de vrijheid voor de wederzijdsche onderdanen, om

in elks gebied te reizen, mits voorzien van reispassen. De volgende artikelen behelzen bepalingen omtrent de leverantie van producten en andere, den handel betreffende; voorts omtrent 't ceremonieel en de eerbewijzen aan gezanten, enz. De Compagnie zou met de jaarlijksche uitkeering van 10.000 realen voor den aan haar gedanen afstand der stranden blijven voortgaan (art. 25). Alle vroeger gesloten contracten zouden van kracht blijven, en bij niet nakoming daarvan, gelijk ook van dit contract, zou de Socsoehonan verstoken zijn en blijven van het bezit der landen, hem als leen door de Compagnie afgestaan. Bij het laatste artikel verbonden zich de Compagnie en de Soesoehonan, om met stipte nakoming van de bepalingen van dit contract, instandhouding van de onderlinge vriendschap en harmonie alles te doen tot bevordering van den bloei en de welvaart hunner landen en volkeren en van tijd tot tijd gezamenlijke maatregelen te nemen en beschikkingen te beramen, zoo dat noodig zou blijken.

De 21-jarige Adipati Anom, die onder deze bepalingen de regering had aanvaard, bleek alras, niet gelijk zijn vader een vriend der Compagnie te zijn, doch, bewegelijk en prikkelbaar van aard als hij was, onder den invloed der priesters zich al heel weinig te storen aan de handhaving eener goede verstandhouding met de Compagnie. Allerlei intrigues werden er aan zijn Hof afgespeeld, die de Hooge Regeering weldra voor erger deden vreezen, te meer ook, omdat tijdens de zware ziekte, die den Sultan in 1790 overviel, door de kuiperijen van Mangkoe Negarâ, nog steeds zijne veete tegen den Sultan van Djocjokarta niet hebbende laten varen, eene ernstige spanning tusschen de beide vorstenhoven was ontstaan, welke in vijandelijkheden dreigde uit te barsten. Door het zenden van eene groote legermacht wist de Compagnie die uitbarsting echter te voorkomen en werd het geschil tusschen den Soesoehonan en den Sultan beëindigd door

't sluiten van een bovredigend tractaat van 28 Sept. 1790 ¹⁾. De slechte raadslieden van den Soesoehoenan, vreemde godsdienstleeraars, in de oude stukken veelal „Paapen” genoemd, wier uitlevering vroeger te vergeefs was verzocht, werden thans door Pakoe Boewana IV uit vrees voor die groote legermacht uitgeleverd, en hijzelf smeekte deemoedig den Resident te Soerakarta, om weder als vriend der Compagnie te worden aangenomen. Mangkoc Negara werd door de belofte van eene jaarlijksche toelage en door geschenken ook eindelijk genoopt, aan de Compagnie vergiffenis te verzoeken en de plechtige belofte af te leggen, nooit weder eenige aanspraak op het bezit van Djocjokarta te maken of aan den Sultan en zijne afstammelingen eenig nadeel toe te brengen ²⁾.

Zoo was dan nu weer het dreigende gevaar bezworen. Toch werd na al het gebeurde de naderende dood van Sultan Amangkoe Boewana I niet met geringe vrees door de Compagnie tegemoet gezien, vooral ook, omdat de reeds 20 jaar vroeger als opvolger aangewezen oudste zoon van den Sultan zich in hooge mate in het Rijk gehaat gemaakt had.

In 1792 stierf Amangkoe Boewana I. Door het tactvolle optreden van Van Overstraten, Java's Gouverneur, werd zonder tegenstand de kroonprins in naam der Compagnie op den troon geplaatst onder den titel van Sultan Amangkoe

1) Zie den brief van Alting aan de Bewindhebbers der O. I. Comp. bij de J., XII, p. 234.

2) Zie het meer gedetailleerde verhaal hiervan in 't T. v. I. T. L. en V. IX, pag. 314. Zie ook T. v. N. I. 1861, 2, pag. 136. De adhaesie met 't gesloten contract en zijne verzoening met den Sultan geschiedde bij eene aparte akte bij 't contract zelve geannexeerd en door den Prins op den 6den November 1790 bezegeld en beëdigd. Mangkoc Negara verkreeg van nu af aan eene jaarlijksche toelage van 4000 Sp. matten, doch deze toelage verviel bij zijn' dood. Zijn opvolger had er geen genot van. Vergel. de J., XII, pag. 218 j°. 214.

Boewânâ II, doch niet, dan nadat hij een contract met de Compagnie beëdigd had¹⁾, welke eed eerst door hem was geweigerd²⁾. Van Overstraten regelde toen tevens terstond ook de troonsopvolging in Djocjokarta, gelijk hij het eenige maanden later te Soerakarta deed. Hij wist eveneens te bewerken, dat de Soesoehoenan er in toestemde, dat Prang Wedânâ, kleinzoon van Mangkoe Negârâ, dezen laatste zou opvolgen bij diens dood, in het bezit van diens 4000 tjatjah's zou komen (deze waren hem door den vorigen Soesoehoenan slechts persoonlijk als leen toegestaan), en door zijn beleidvol optreden wist hij zelfs te verkrijgen, dat „de Keizer „zich en zijne opvolgers onder de verplichting bracht na „het overlijden van dien Prang Wedânâ de voorzegde 4000 „tjatjah's telkens af te zullen staan aan zoodanig een prins „uit 't geslacht van Mangkoe Negârâ als daartoe aan hem „Hun Keizer of zijne opvolgers door de Compagnie zal „worden voorgedragen”³⁾. Daartegenover verbond zich echter Prang Wedânâ tot de restitutie aan den Soesoehoenan van alle de landen, die Mangkoe Negârâ boven die 4000 tjatjah's in bezit had⁴⁾. En toen dan ook op het einde van 1795

1) Het contract (van 2 April 1792) is eensluidend met het contract tusschen den Soesoehoenan en de Compagnie gesloten den 29^{en} Sept. 1788 (waarover boven pag. 80, 81). Nadere bijzonderheden te vinden bij de J., XII, pag. 250 sqq.

2) De daarvan opgemaakte acte was den kroonprins nl. al eerder ter inzage in handen gesteld, opdat men geen gevaar zou loopen, dat hij bij de plechtigheid der voorstelling met zwaarigheden daartegen opkwam. Cf. de J., XII, pag. 251.

3) Brief van Van Overstraten aan de Hooge Regeering. Cf. de J., XII, pag. 289.

4) Hij verbond zich ook „tot onderhoud van de overige prinsen uit het geslacht van den Pangeran Adi patti Mangkoe Negârâ, voorzoover die niet door den heer Keizer en zijne opvolgers in Hoogstdezelfer dienst geëmployeerd zijn of zullen worden”. (Dit alles werd vastgesteld in eene con-

Mangkoe Negarå stierf en Prang Wedånå als zijn opvolger werd geïnstalleerd onder den titel van Pangeran Adipatti in den aanvang van het jaar 1796, werd aan die voorwaarde voldaan.

Ongestoord bleef de vrede nu verder voortduren. Eene goede verstandhouding bleef er in 't vervolg tusschen de vorsten en de Compagnie bestaan, hetgeen zeer zeker voor deze laatste van geen gering belang te noemen was, nu zij, steeds zwakker wordende, in die moeielijke dagen zelve zoo veel steun behoefde. Doch in werkelijkheid was die goede verhouding, wat betreft 't Soerakartasche hof, slechts eene geveinsde, hetgeen duidelijk blijkt uit de ondervinding, die de Commissaris-Generaal N. Engelhard daarvan te Soerakarta opdeed. De Soesoehocnan werd slechts in toom gehouden door het besef, dat hij weinig tegen de Compagnie zou kunnen ondernemen. Nog steeds bleef hij de hoop koesteren, dat hij de landen van Prang Wedånå te gelegener tijd wederom met zijn land zou kunnen verbinden, en dat eenmaal „het „Mataramsche Rijk weer zou worden vereenigd, de Keizer „over den Sultan zou triompheeren, dezen Vorst van den „troon bonzen en deszelfs rijk met het Soerakartasche ver- „binden.”

In Djoejokarta daarentegen werd levendig gevoeld, dat de Compagnie onontbeerlijk was voor de rust en den vrede op Java, en dat men dus alles moest aanwenden, om die Compagnie aan het Hof te verbinden¹⁾. Toch had ook daar het ontzag voor de Compagnie schade geleden door hare zwakheid, zoodat zijn gedrag aan de Hooge Regeering vaak aan-

ferentie tusschen den Soesoehocnan Pakoe Boewånå IV en Mr. P. G. van Overstraten, Java's Gouverneur, als representeerende de generale O. I. Compagnie, gehouden den 8en Aug. 1792).

1) Cf. de J., XIII, onuitgegeven stukken N^o. X.

stoot gaf; zoo bijv. had hij op „singuliere en halsstarrige en trotsche wijze” gehandeld bij gelegenheid van de receptie ten Hove van den Commissaris-Generaal Nederburgh, en beweerde hij, dat bij het drinken van toasten die op de Raden van Indië eerst mocht worden ingesteld na die op den Vorst zelf, waarover de Commissaris-Generaal Engelhard hem in 1803 ernstig onderhield, bij welke gelegenheid dan ook het ceremonieel nogmaals door hem werd geregeld tot verhooging van het aanzien van de Indische Regeering¹⁾.

1) Verslag van de reis van N. Engelhard, cf. de J., XIII, p. 135, 136.

VIERDE HOOFDSTUK.

Doch, terwijl in de Vorstenlanden de vrede ongestoord had voortgeduurd, hadden er elders gebeurtenissen plaatsgegrepen, die een' geheelen omkeer in het opperbestuur van Java teweegbrachten ¹⁾. Door den schrikbarenden achteruitgang der Compagnie was na het mislukken van velerlei pogingen tot herstel haar bestuur den 1sten Maart 1795 ontbonden en opgedragen aan het Comité tot de zaken van den Oost-Indischen handel en de bezittingen, samengesteld uit 28 leden. Maar ook onder dit nieuwe bestuur verbeterde de jammerlijke toestand van de O.-I. Compagnie niet, en uitwendige schokken kwamen haren val verhaasten. Door de Staatsregeling van 1798 werd eindelijk het eens zoo machtige lichaam opgeheven. Alle koloniën en bezittingen werden thans tot bezittingen van den staat verklaard en zouden verder ook van Staatswege bestuurd worden ²⁾.

1) Een meer gedetailleerd verhaal van den val der Comp. en de oorzaken daarvan is te vinden bij Meinsma, *Geschiedenis van de Ned. O.-I. bezittingen*, dl. I, Hoofdst. XX en bij de J., dl. XI, XII, XIII.

2) Hoe het opperbestuur in Nederland gewijzigd is, lezen wij in het kort bij de Louter, *Handl. voor de beoefening van het Staats- en Administratiefrecht van Ned.-Indië*, 3e dr., p. 4 en 5.

In Indië onderging echter het bestuur voorloopig geene wijziging; alleen werd maarschalk Daendels als Gouverneur-Generaal aangesteld en met uitgebreider macht bekleed dan tot hiertoe de Indische landvoogden bezeten hadden.

Tijdens de jaren, die van den val der Compagnie tot aan de aanvaarding van het bestuur door Daendels verliepen, grepen er geene veranderingen plaats in de vrij goede verhouding tot de inlandsche hoven. Waar door de Indische regeering hulp werd verzocht tegen de aanvallen van den buitenlandschen vijand, dien men elk oogenblik kon verwachten, werd die bereidwillig door de Vorsten beloofd, hoewel zij dan ook rechtens daartoe verplicht waren ingevolge de bepalingen der met hen gesloten contracten. Doch aan den anderen kant was tot den Sultan en den Soesoehoenan hoe langer hoe meer het besef doorgedrongen van de zwakheid van de Hollandsche Regeering, hunnen Souverein, en was hun eerbied voor het Europeesche gezag zeer gedaald. De Indische Regeering had dan ook van haar oppergezag nooit eenig meerder gebruik gemaakt dan noodig was tot de verzekering der rust in de Vorstenlanden en voor de welvaart des lands en de daaraan voor haar verbonden belangen. Zij trad tegenover die vorsten meer als raadgever en vriend op dan als een Souverein, die het gewicht van zijn oppergezag deed gevoelen.

Aan dezen toestand wenschte Daendels een einde te maken. In 1808 als Gouverneur-Generaal opgetreden, achtte hij het boven alles zaak, terstond door krachtige middelen de oppermacht van het Gouvernement tegenover de inlandsche vorsten te handhaven. Hij begon met de betrekkingen tot de vorsten onder zijn onmiddellijk toezicht te stellen. Tot nog toe was de leiding dezer teedere aangelegenheden toevertrouwd aan Java's Gouverneur (en aan 't hoogste gezag ondergeschikte ambtenaren te Samarang), welk ambt

door Daendels werd afgeschaff als te zijn in strijd met zijn centralisatiestelsel. De aan de hoven fungeerende residenten, die tot nog toe verantwoording schuldig waren aan den Gouverneur van Java, riep hij terug, verving ze door nieuwe met den titel van Ministers en stelde hen thans rechtstreeks onder het Gouvernement-Generaal. En weldra veranderde hij ook de bestaande bepalingen omtrent 't ceremonieel zoodanig, dat de Vorsten daardoor wel gegriefd moesten worden ¹⁾.

De goede verstandhouding, waarin men tot nog toe met de Vorsten geleefd had, werd dan ook spoedig gebroken, en Sultan en Socsohoenan kwamen overeen, zich gezamenlijk tegen de invoering dier voor hen zoo vernederende bepalingen te verzetten. Doch door de goede diensten van den minister aan 't hof van den Soesoehoenan werd deze weer voor 't Europeesch gezag gewonnen. Aan het Djocdjokarta'sche hof bleef de ontevredenheid voortduren, al vleide Daendels zich, dat ook de Sultan zich aan de nieuwe bepalingen van het ceremonieel had onderworpen. Allerlei hofintrigues werden er afgespeeld, die het hoe langer hoe meer duidelijk maakten, dat verzet tegen het Nederlandsche gezag in de bedoeling lag. Aan de opeischung der personen, die Daendels als bewerkers van deze intrigues en van den afkeer aan het hof jegens het Nederlandsche gezag beschouwde, werd niet gewillig door den Sultan voldaan, zoodat hij in 1810 eene groote legermacht verzamelde, waardoor hij klem wenschte bij te zetten aan zijne eischen. De Sultan, hierdoor bevreesd geworden, gaf thans aan al 't gevraagde toe. Doch Daendels was hiermee niet tevreden: hij wilde den kroonprins in plaats van den Sultan op den troon geplaatst zien en wenschte dus, dat Amangkoe Boewanã II afstand zou doen van de regeering. Bang voor de groote legermacht gaf

1) Zie hierover meer in bijzonderheden de J., XIII, p. CX sqq.

de Sultan ook aan dezen wensch toe, en zoo besteeg den 13^{en} Dec. 1810 de Kroonprins onder den titel van Amangkoe Boewânâ III als Regent den troon. Daendels gaf den ouden Sultan, van nu af aan meest Sultan Sepoeh genoemd, vergunning in den kraton te blijven wonen ¹⁾.

Doch nog andere oogmerken had Daendels ten aanzien der vorsten van Soerakarta en Djocjokarta; hij wilde nl. tot eene betere grensregeling tusschen de twee rijken geraken en de afschaffing bewerken van alle zoogenaamde strandgelden, die nog altijd volgens 't tractaat van reconciliatie van 1755 den vorsten werd uitbetaald door de Indische regeering voor het bezit van de stranden. Hij besloot derhalve van zijn verblijf in de vorstenlanden gebruik te maken, om twee contracten te doen sluiten (6 Januari 1811 werd met den Soesoehoenan en 10 Januari met den Regent van Djocjokarta eene overeenkomst gesloten), waarbij die twee punten werden geregeld. (Zie bijlage A en B.)

De uitvoering dezer belangrijke contracten bleef echter grootendeels achterwege, doordat Daendels reeds spoedig in 1811 werd teruggeroepen en moest plaats maken voor Janssens, die in naam van Napoleon, den Franschen keizer, als Gouverneur-Generaal het bestuur van hem kwam overnemen over de koloniën van het thans bij Frankrijk ingelijfde Holland.

Het was slechts uit vrees, dat de vorsten en vooral de

1) Daendels beging hiermee een' misslag, omdat de nieuwe Sultan toch aan den wil zijns vaders bleef onderworpen. De troonsverwisseling zelve was ook zeer afwijkend van de gewone wijze geschied. Volgens Daendels: Staat der Ned. O.-I. bezittingen 2e stuk der bijlagen: addit. stukken n°. 20 en 21 zou Amangkoe Boewânâ eigenmachtig over den troon van Djocjokarta hebben beschikt, terwijl hij toch volgens de contracten slechts leenman was van het Holl. gouvernement en tot zoodanige beschikking geenszins geerchtigd. Zie ook de J., XIII, pag. CXV, CXVI en CXVII.

Sultan van zoo'n groot deel hunner macht en grootheid hadden afstand gedaan. Zoolang Daendels aan het bestuur bleef, behield de door hem ingestelde nieuwe orde van zaken haren geregelden loop; doch daarna dacht men er niet meer aan, uitvoering te geven aan de harde bepalingen van het contract, zoodat bv. de uitwisseling der afgestane landen nog steeds geen plaats had gehad, toen de Engelschen Java veroverden ¹⁾).

Bijna zonder slag of stoot was de schoone bezitting Java den Engelschen in handen gevallen ²⁾), nadat Janssens nauwelijks eenige maanden het bestuur had aanvaard. Slechts uiterst zwakken weerstand hadden zij er ondervonden. De troepen, die de Soesoehoenan en de Sultan op de aanvraag van Janssens terstond bereidwillig ter verdediging hadden gezonden, niettegenstaande de pogingen, die Raffles tevoren bij genoemde vorsten had ingesteld, om hen voor het Britsch gezag te winnen, hadden, zoodra zij merkten, dat de kansen zich tegen hunne oude overheerschers keerde, het hazenpad gekozen; alleen de maanschappen van Prang Wedânâ hadden zich wat beter gedragen.

Den 18^{en} September 1811 werd eene capitulatie gesloten te Samarang, waarna Java in handen der Engelschen overging. Terstond daarna werd kapitein Robinson naar de beide hoven afgevaardigd, om er den vorsten de stellige verklaring af te geven, dat alles op den bestaanden voet zou blijven. De oude Sultan, Sultan Sepoeh, wien 't verblijf in den kraton

1) Deze uitwisseling, door Daendels den vorsten als plicht opgelegd, zou ook niet meer plaats vinden, daar Raffles in het jaar 1811 de vorsten van de verplichting ontsloeg.

2) Een meer omstandig verhaal hiervan leze men bij de J., XIII, pag. CXXXII—CXLII, of bij Lévyssohn Norman: de Britsche heerschappij op Java, pag. 17—40. Le Comte de Saxe Weimar Eisenach: Campagne de Java. P. Mijer: De Fransche heerschappij, etc. etc.

niettegenstaande zijne afzetting was vergund, had, zoodra Daendels als Gouverneur-Generaal was afgetreden, en door den te verwachten inval der Engelschen eene moeilijke periode voor het Indische bestuur was begonnen, zich weer meer in het gezag weten te dringen en op het einde van het jaar 1811 de teugels van het bewind ten slotte ook zelf weer in handen genomen.

Eene sterke anti-Europeesche partij vormde zich nu weldra door zijnen invloed aan het Djocjosche hof. De Rijksbestuurder Danoe Redjã, die den Europeanen steeds welgezind was geweest en had medegewerkt tot de gebeurtenissen onder Daendels in Djocjokarta, werd daarom door den ouden Sultan uit den weg geruimd¹⁾.

Aan de Engelsche regeering deed hij zelfs de volgende eischen: hernieuwde betaling der strandgelden, afstand van de begraafplaatsen hunner voorouders, waaronder feitelijk een groot deel van Java's Noord-Oostkust kon worden verstaan, en terugkeer der verbannen familieden Nätã Koesoemã en Nätã Diningrat²⁾.

En toen de Britsche Luitenant-Gouverneur in December 1811 te Samarang kwam, en de vorsten hiervan waren verwittigd, dorst hij het zelfs bestaan, tegen de bepaling van art. 24 van het Contract van 1792, Raffles niet door een gezantschap te doen begroeten, terwijl toch de Soesoehoenan den Landvoogd de verplichte leenhulde liet brengen. Doch niettegenstaande al deze grieven werd hij door Raffles toch in zijne wederrechtelijk verkregen waardigheid gelaten en zelfs als Sultan openlijk bevestigd op het einde des jaars

1) Zie hierover Hageman in T. v. I. T. L. en Vk., VI, pag. 441 sqq.

2) Zie den brief van Raffles aan Crawford bij Van Deventer: Het Ned. gezag over Java en onderhoorigheden sedert 1811, dl I, n°. LXXI der medegedeelde stukken.

1811, en van zijne eischen werden hem ook enkele ingewilligd, nl. de loslating van de verbannen betrekkingen ¹⁾. In het den 28^{en} December 1811 met den ouden Sultan gesloten contract werd hij echter minder gunstig behandeld dan de Soesochoenan Pakoe Boewânâ IV, die nog steeds sinds 1788 in het Soerakartasche rijk het bewind voerde, in het contract, dat den 23^{en} Dec. 1811 met dezen vorst en het Britsche gouvernement tot stand kwam. Tegenover beide vorsten bleef de door Daendels bewerkte afschaffing der strandgelden gehandhaafd; doch de landen, hun door den Maarschalk ontworpen, werden aan beiden teruggegeven. De Sultan echter kreeg niet het geheele afgestane grondgebied terug en werd ook bij art. 3 van het met hem gesloten contract gedwongen tot ontbinding van zijne legermacht binnen den kraton. Voor de overige bepalingen verwijs ik naar de contracten, die ik hier beide in bijlage *C* en *D* doe volgen.

Belangrijk werden beide vorsten in hunne macht verkort

1) Zie den brief van Raffles aan den Resident te Djocjokarta Crawfurd bij Van Deventer t. a. p. onder n°. LXXI.

Nâta Koesoemâ werd door de begunstiging van Raffles een trouwe vriend der Europeanen (zie het contract van 28 Dec 1811 art. 7); en ook in Nâta Diningrat kreeg het Britsche bestuur een vriend, hetgeen goed aan het licht kwam bij de samenzwering in 1812 van de beide hoven tegen het Britsche gezag. Als reden dezer minzame behandeling van den weerspannigen ouden Sultan moet wel aangenomen worden de door Raffles aangenomen politiek: „that in all the proceedings with the native Courts in no case we must demand what we cannot enforce in case of refusal, and that it would be far preferable to limit our demand in the first instance than on any account whatever to accede in the sequel” (Brief van Raffles aan Crawfurd bij Van Deventer t. a. p. dl. I, p. 343), en dat 't van groot belang was „to impress the native chiefs with a due sense of the character of the British Government, so as to attach them to our interests under any circumstances (Brief van Raffles aan Lord Minto bij Van Deventer t. a. p., p. 314 sqq. noot 1).

en vele bronnen van inkomsten hun ontnomen, ofschoon dan ook bij enkele daarvan tegen vergoeding. Het Europeesch gezag deed nu veel meer dan ooit te voren zijn gezag in de Vorstenlanden gelden. Dit alles werd zoowel door den Soesoehoenan als door den Sultan ten volle beseft. Geen wonder dus, dat de sluwe en kruiperige Soesoehoenan al dadelijk geheime onderhandelingen aanknoopte met het hof te Djocjokarta, waar de oude Sultan den Europeanen weinig gezind en nog steeds plannen koesterende, teneinde zijne onafhankelijkheid te herkrijgen, weer op den troon zat, om gezamenlijk het drukkende Europeesche juk af te werpen.

De Sultan stoorde zich al heel weinig aan het gesloten contract en ging langzamerhand zelfs tot openlijk verzet tegen het Britsche gezag over. Hij versterkte zijnen kraton en vermeerderde er zijne troepen (tegen de bepalingen in van art. 3 van het jongste contract) en meende vooral zijn toeleg met succes te kunnen ten uitvoer brengen, toen 't grootste deel der Engelsche troepen zich buiten Java bevond. Een geluk was het, dat de Engelschen binnen den kraton van Djocjokarta vrienden bezaten in de Pangerans Nätå Koesåmå en Nätå Diningrat, en den kapitein der Chineezen Tan Dinsjing, zoodat 't Britsche bestuur van alle geheime plannen van de vorsten op de hoogte kon worden gehouden. Zoodra Raffles bericht ontving van de samenspanning der twee vorsten, meende hij terstond met kracht te moeten handelen. In allerijl trok hij dan ook alle op Java beschikbare troepen te Samarang samen, en een geluk was het, dat de bekwame kolonel Gillespie van Palembang terugkeerde en zich aan het hoofd der expeditie kon stellen, die uit niet meer dan 1200 Europeanen en Sepoys bestond. Het eerst werd naar Djocjokarta opgerukt, omdat daar het govaar 't grootst was, en den Sultan in de eerste plaats eene tuchtiging moest worden toegediend. Den 18den Juni 1812 kwam

de Engelsche legermacht te Djocjokarta aan, waar 't legioen van Prang Wedono zich nog tot ondersteuning bij de Engelschen voegde. Nadat vergeefs gepoogd was, den Sultan door onderhandeling tot onderwerping te krijgen, werd den 20sten Juni de bestorming van den Kraton begonnen. De verdediging daarvan, welke door den Sultan was toevertrouwd aan den Kroonprins en aan Nátá Soemá Diningrat, was uiterst zwak, zoodat reeds twee dagen later de Kraton stormenderhand door de Engelschen werd ingenomen. De Kroonprins en zijne aanhangers zouden zelfs de inname hebben vergemakkelijkt, door de poorten voor de Engelschen te doen openen, omdat hem reeds te voren bij overeenkomst de opvolging door het Britsche bestuur zou zijn toegezegd ¹⁾.

Bij eene proclamatie van 28 Juni 1812, waarin een goed onderhouden zondenregister van den ouden Sultan werd opgenomen, werd deze van den troon vervallen verklaard (later werd hij naar Poeloe Pinang verbannen), en zijn zoon de tegenwoordige Pangeran Adipati onder den titel van Amangkoe Boewáná III weer als Sultan uitgeroepen. Reeds den 1sten Augustus werd met dezon nieuwen vorst een contract gesloten, dat natuurlijk na deze gebeurtenissen weer eene belangrijke inkrimping van de macht van den Sultan teweegbracht, doch waarin de jonge Sultan reeds vooraf had toegestemd ²⁾. De inmiddels door Raffles naar den Soesoehoenan afgevaardigde Commissaris Hope kreeg in opdracht om dezelfde concessies ook van den Soesoehoenan te bedingen, hetgeen hem daarom te minder zwaar viel, omdat de bewijsstukken van zijne samenspanning met den Sultan tegen 't Britsche gezag bij de verovering van Djocjokarta in den Kraton waren gevonden. Een ongeveer gelijkkluidend contract

1) Zie v. Deventer, t. a. p., pg. 15, noot 2, en T. v. N. I., VI, 4, p. 39.

2) Zie v. Deventer, t. a. p., pg. XV, noot 2.

werd nu ook den 1sten Aug. 1812 gesloten met den Soesoehoenan, die, toen ook hij die harde voorwaarden had aangenomen, op den troon werd gelaten.

Vond Raffles 't zeven maanden te voren nog geraden, met zachtheid en toegevendheid de vorsten te behandelen, nu was daar geen kwestie meer van. Waar hij zoo overtuigend de vorsten daden van vijandschap tegen 't Europeesche gezag had zien verrichten, en hij dus het recht en thans ook de krachten had, zonder eenige toegeeflijkheid tegenover hen op te treden, zou hij ook wel de vorstenlanden geheel onder 't direct bestuur van 't Britsche Gouvernement gebracht hebben, had hij dezen maatregel, die geheel gebillikt en ontegenzeggelijk voor land en volk een zegen zou zijn geweest, niet voor 't oogenblik nog te gevaarlijk geacht, waar geen enkele zekerheid bestond, dat Java in Engelsche handen zou blijven, en het dus te vreezen zou zijn, „that „the adoption of the measure, instead of leading to any „improvement in the condition or the happiness of the people, might be the means of subjecting them, when deprived of the shield by the existing of a presiding native „authority, to the grating and merciless exactions of foreign „Europeans, perhaps wholly regardless of the original or „genuine principles, on which the administration had been „commenced and carried on.”

„Such an arrangement would also naturally have induced „the necessity of an increase in the European establishment, „which at any rate under the present circumstances of the „Island, it is politic to confine within the narrowst possible „limits” 1).

Het gezag der vorsten had niettemin weer eene groote

1) Zie brief van Raffles aan Lord Minto bij Van Deventer t. a. p. pag. 11 en 12.

schrede achterwaarts gedaan; hun gebied werd niet alleen weer belangrijk ingekrompen, doch ook binnen dat beperkte gebied hunne macht ingekort. Van de meeste hunner inkomsten werd hun 't beheer en de beschikking ontnomen, waarvoor zij echter van het Britsche Gouvernement eene schadeloosstelling kregen; hunne legermacht moesten zij bijna geheel ontbinden, hunne rechtsmacht werd aan banden gelegd, en aan de Britsche Regeering moesten zij het recht toekennen, om in het inwendig bestuur der vorstenlanden te mogen tusschenbeidekomen, telkens als dat mocht vereischt worden. De vorsten konden thans in 't vervolg geheel aan den leiband van het Europeesche gezag loopen ¹⁾. Van de oude verplichting tot leverantie bleven zij sinds de vorige, door Raffles in 1811 gesloten contracten, ontslagen.

Als belooning van de diensten, die Prang Wedânâ aan het Britsche bestuur had bewezen bij het beleg en de verovering van Djocjokarta, moet Raffles den Soesoehoenan hebben gedwongen tot afstand van nog 1000 tjatjah's land aan dezen afstammeling van Mangkoe Negârâ, boven de 4000 tjatjah's, die hij reeds als erfelijk bezit in handen had, en tot betaling van diens schulden ²⁾. De nieuwe Sultan verbond zich, alle kinderen van zijn vader te onderhouden en hem niet te zullen hinderen; verder moest hij beloven, den Pangeran Nâtâ Koesoemâ, die in dienst van het gouvernement trad, niet te zullen bemoeilijken, en evenmin diens familie en onderhoorigen (artt. 20 en 21 van het contract van 1 Aug. 1812).

Raffles ging zelfs nog verder en verhief Nâtâ Koesoemâ voor de vele gewichtige diensten, die hij aan het Britsche bestuur had bewezen ³⁾, en om in hem op dezelfde wijze, als

1) Voor het overige verwijs ik naar de contracten zelve.

2) Zie Van Deventer, t. a. p., pag. XIX, en vooral noot 1 t. a. p.

3) Reeds in 1811 schonk 't Britsche Gouvernement aan Nâtâ Koesoemâ

in Soerakarta met Mangkoe Negarâ was geschied in 1757, een tegenwicht te vinden voor te groote ontwikkeling van macht van den Sultan, tot onafhankelijk Prins onder den titel van Pangeran Adipati Pakoe Alam. In een contract, dat den 17den Maart 1813 bekrachtigd werd, waarborgde 't Britsche Gouvernement hem het erfelijk bezit van 4000 tjtjah's land, die hem de Sultan van zijn gebied moest afstaan, terwijl hem eene maandelijksche toelage zou worden verleend van 750 Spaansche matten, waarvoor hij echter op gelijke wijze als Mangkoe Negarâ in Soerakarta een klein legercorps moest organiseeren en in stand houden ten dienste van het Britsche Gouvernement ¹⁾.

Reeds het volgende jaar stierf Amangkoe Boewânâ III, Sultan van Djoejokarta (November 1814), als Sultan Redjâ bekend. Zijn eenige echte zoon (Djarot, noemt Levyssohn Norman t. a. p. p. 71 hem), toenmaals nog slechts 13 jaren oud, werd toen tot den troon verheven onder den titel van Amangkoe Boewânâ IV met voorbijgang van zijn' oudsten zoon Antâ Wirjâ, daar deze slechts uit eene goendik was gesproten ²⁾. Pakoe Alam werd echter door Raffles tot rogent van den minderjarigen Sultan benoemd (nadat een door den

Sepa Negara

't land Grobogan (zie art. 7 van het Contract van 28 Dec. 1814, zie boven); doch de feitelijke overgave, die door den Sultan moest geschieden, zal wel achterwege gebleven zijn.

Den Kapitein-Chinees Tan Dintjing werden voor zijne diensten aan de Engelsche regeering 1000 tjtjah's land van des Sultans domeinen toegelegd, en toen hij tot 't Mohammedaansche geloof was overgegaan, kreeg hij van den Sultan den rang en titel van Toemenggoeng Setjädiningrat; cf. T. v. N.-I. VI, 4, p. 44.

1) Zie het Contract in Bijlage G.

2) Deze Antâ Wirjâ werd de ziel eener anti-Europeesche partij, die zich na 1814 aan het hof te Djoejokarta vormde, en was de later zoo bekend geworden Dipâ Negarâ.

Engelschen resident Garnhem benoemd regentschap wegens de verkeerde keuze door hem was afgewezen 1).

Al mocht Raffles zichzelf dan ook vleien, door zijn edelmoedig optreden in 1812 tegenover den Soesoehoenan, die door hem op den troon gelaten werd (zij 't dan ook onder harde voorwaarden), juist hierdoor dezen vorst aan het Britsche Gouvernement te hebben gebonden, de nooit sluimerende intrigues aan het Soerakartasche Hof en de aldaar steeds wakker blijvende hoop, eenmaal weer eens het oude Mataramsche rijk in zijn vollen luister te doen herleven, zouden weldra het tegendeel leeren. Bij het zoeken van bijstand om zijn doel ten uitvoer te brengen, het onderwerpen van het Britsche gezag, kon de Soesoehoenan zich niet meer richten tot 't Djocjosche hof, daar en Sultan Amangkoe Boewana III en de Regent Pakoe Alam het Britsche bestuur genegen waren. Hij trachtte dus elders hulp te vinden, en door allerlei middelen gelukte 't hem bij de Sepoys, waarvan eenige bataillons ook te Soerakarta lagen, een geest van verzet tegen 't Britsche bestuur wakker te maken en hen voor zijne plannen te winnen. En dit ging hem daarom te gemakkelijker af, omdat de tucht bij die soldaten uit Hindostan niet zeer groot was, aangezien er meest een groot tekort van officieren was en er toch al een geest van verzet in hunne gelederen heerschte. Doch gelukkig werd deze samenzwering, die niets minder ten doel had dan het omverwerpen van het Britsche gezag en het herstel van het oude Mataramsche rijk in het geslacht van den Soesoehoenan, terwijl de strandlanden voor de Sepoys zouden worden bestemd, nog tijdig in November 1815 ontdekt en 't gevaar

1) Zie T. v. N.-I., VI, 4, pag. 47—48. Zie nog nader over dit regentschap : T. v. N.-I., III, 2, pag. 286, en den brief van Van IJsseldijk aan Commissarissen Generaal bij Van Deventer, t. a. p., pag. 101; dito: p. 344, 345.

voorkomen door verwisseling van garnizoen. Hoewel bijna het geheele Solosche hof in deze samenzwering betrokken was, werd dezen vorst door het Britsche Gouvernement vergiffenis geschonken, in plaats van dat er besloten werd, hem den oorlog aan te doen en van den troon vervallen te verklaren. Slechts werd zijn broeder als algemeene zondenbok door Raffles naar Amboina verbannen. En de geheele zaak werd met het oog op de naderende teruggave van Java aan Nederland niet verder onderzocht ¹⁾.

1) Men leze over deze merkwaardige gebeurtenis een meer omstandig verhaal bij Van Deventer, t. a. p., pag. XXII—XXVII en de brieven van Raffles onder n°. XX en XXI.

Raffles' houding tegenover den Soesochoenan in en na deze zaak schijnt niet zonder blaam geweest te zijn, en de handelingen van het plaatselijk bestuur van Java werden door den Gouverneur-Generaal van Britsch-Indië gedesavoueed. (Van Deventer, t. a. p., pag. XXVI en XXVII.)

VIJFDE HOOFDSTUK.

Inmiddels toch hadden er in Europa gebeurtenissen plaats gegrepen, die de koloniën weer aan Nederland deden vervallen. De conventie van 13 Nov. 1814 had reeds de teruggave beslist, en alleen aan andere omstandigheden lag het, dat eerst in 1816 die overgave door de Engelschen werkelijk plaats greep ¹⁾.

En Raffles, en op diens aandrang ook John Fendall, Raffles' opvolger, hadden er op aangedrongen, dat de contracten, met de vorsten op Java gesloten, zouden blijven bestaan en door het nieuwe bestuur zouden worden gewaarborgd. Doch de Commissarissen-Generaal, met de overname der kolonie belast, wezen terecht dezen eisch af, en met de overgave was dan ook geen zoodanige restrictie bedoeld ²⁾.

1) Het zou ons te ver leiden ook maar eenigszins te trachten, volledig den loop der gebeurtenissen met betrekking tot de teruggave van de Ned. koloniën weer te geven, daar ook trouwens ervarener handen de pen hierover reeds hebben gehanteerd. Wij noemen slechts mr. Hoek: „Herstel van het Nederlandsch gezag”; Van Deventer: t. a. p., hoofdstuk II; Levyssohn Norman: „De Britsche heerschappij over Java en Onderhoorigheden”, pag. 324 sqq.

2) Zie nog nader hierover Levyssohn Norman, t. a. p., pag. 80, 81 en Van Deventer, t. a. p., pag. XXVII sqq. Mr. P. Mijer in T. v. N.-I., III, 2, pag. 277 sqq.

Den 19den Aug. 1816 had de overdracht van de koloniën werkelijk plaats, zoodat nu weer het gezag en oppergezag over Indië aan den Nederlandschen Staat kwamen. In de verhouding van het Indische Gouvernement tot de vorsten op Java bleef alles gelijk het tot dusverre geweest was: de contracten, door Raffles gesloten, bleven gehandhaafd: „all the arrangements, made by the British Government on Java, were confirmed”¹⁾.

In Djocjokarta had Pakoe Alam als regent nog steeds de teugels van het bewind van den jeugdigen Amangkoe Boewānā IV in handen. Had hij tot dusver zich een groot vriend van het Britsch gezag betoond, de belangen van het Nederlandsche Gouvernement, op wien hij zijne vriendschap had overgedragen, werden met niet minder trouw door hem gediend.

In Soerakarta bleef Pakoe Boewānā IV zijn gezag uitoefenen, en werd de toestand des vredes althans uitwendig gehandhaafd. Hier echter dreigde in 1820 de rust te worden verstoord; doch door goed beleid werd 't gevreesde onheil gelukkig tijdig afgewend. De Soesoehoenan, wiens sluw en weinig betrouwbaar karakter en wiens gevaarlijke gezindheden reeds bij vorige aangelegenheden duidelijk waren uitgekomen, en die het Europeesche juk steeds met ongeduld had gedragen, dacht toen nl. zijn zoozeer besnoeide macht en gezag weer te

1) Nadat de Commissarissen-Generaal de hoven al dadelijk van hunne goede gezindheid hadden doen blijken, zonden zij onmiddellijk na de overname der regeering een buitengewoon gezant derwaarts, die den vorsten kennis gaf van den overgang des bestuurs, hen van de welwillende bedoelingen der nieuwe regeering verzekerde en de nakoming der door 't Britsche Gouvernement gesloten overeenkomsten waarborgde, terwijl de vorsten zich wederkeerig verbonden tot trouw aan het Nederlandsche Gouvernement en tot stipte nakoming der op hen genomen verplichtingen en aangegane verbintenissen.

kunnen trachten terug te bekomen. Hij gaf den rijksbestuurder daartoe last, om aan alle Soerakartasche regenten bekend te maken, dat hij weer in 't volle genot was getreden van alle zoodanige rechten, als hij ten tijde der voormalige O.-I. Comp. had bezeten. Door 't koen en beleidvol optreden van den heer Nahuijs, resident van Djocjokarta, en tengevolge van de vreesachtige besluiteloosheid van den Soesoehoenan, werden alle mogelijke gevolgen daarvan, die ernstig genoeg hadden kunnen zijn, voorkomen ¹⁾.

Kort na deze gebeurtenis, die in Maart 1820 plaats had, stierf Pakoe Boewana IV (1 October 1820) en werd opgevolgd door zijn' oudsten zoon Pangeran Adipati Anom Hamangkoe Negoro, reeds sedert den 13den Augustus 1792 als opvolger aangewezen, die den 31sten October 1820 tot Soesoehoenan werd bevestigd onder den naam van Pakoe Boewono V, bij welke gelegenheid door hem in navolging van vroegere gebruiken eene acte van verband werd geteekend, bezworen en gezegeld, houdende eene duidelijke verklaring van zijne verhouding tot en verplichting jegens het Gouvernement ²⁾.

Zijne regeering duurde slechts kort; want reeds den 5den Sept. 1823 overleed hij na eene kortstondige ziekte. Hij liet geen echte zonen na, en een troonsopvolger was er nog niet benoemd. Daar echter de Soesoehoenan vóór zijn overlijden had kenbaar gemaakt, dat hij zich opgevolgd wenschte te zien door zijn' oudsten on echten zoon, Raden Mas Saperdan, en deze keuze bij de Hofgrooten instemming vond, be-

1) Over de nadere bijzonderheden dezer aangelegenheid leze men: Nahuys, Verzameling van officieele rapporten, dl. I, pag. 26 sqq.

2) Zie Mr. P. Mijer in T. v. N.-I., III, 2, pag. 614. Deze acte van verband heb ik niet kunnen vinden, doch zij zal eensluidend geweest zijn met die, door zijn opvolger geteekend.

sloot de Regeering dezen, na bevorens plechtig als Kroonprins te zijn uitgeroepen, tot Soesoehoenan te verheffen, waartoe Z. H. dan ook op den 15den Sept. 1823 op de gebruikelijke wijze werd geproclameerd, terwijl 3 dagen later door hem de acte van verband geteekend en bezegeld werd ¹⁾. Deze nietswaardige, jeugdige vorst, in wien men vergeefs gehoopt had een trouwen vazal te verkrijgen, zou nog 7 jaar aan het hoofd staan van het Soerakartasche Rijk, en dat nog wel in een' tijd, dat over geheel Midden-Java gedurende 5 jaren door oproerlingen een verwoestende krijg werd gevoerd en het Gouvernement dus zeer gebaat zou zijn, zoo in dat leenrijk een trouw leenman krachtig aan zijne zijde had kunnen strijden.

In 1820 (27 Januari) hield het regentschap van Pakoe Alam in het Djocjo'sche rijk op en nam de Sultan Amangkoe Boewânâ IV zelf de teugels van het bewind in handen. Ook deze vorst betuigde zich een waar vriend van het Europeesche gezag, hetgeen een doorn in 't oog was van de anti-Europeesche partij, naar den ouden Sultan Sepoc, Kasepocan ²⁾ genoemd. Doch reeds in December (den zesden) 1822 overleed plotseling (men vermoedt door vergif) deze jonge vorst. Zijn oudste in leven zijnde zoon, in 1821 tot Kroonprins aangesteld, had toen nog slechts den leeftijd van ruim 2 jaar bereikt. Een regentschap was dus noodig, en daar de bloedverwanten en nog andere Hofgrooten verzochten, het gezag niet in handen te stellen van bovengemelden Pakoe Alam, vaardigde de Regeering bij de verheffing van dien Kroonprins tot Sultan onder den naam van Amangkoe Boewânâ V bij eene proclamatie van den 19den Dec. 1822 uit, dat het Rijkszegel bij den Resident van Djocjokarta zou

1) Zie deze acte van verband in bijlage H.

2) Hageman, „Oorlog op Java”, pag. 12.

blijven, en het bestuur des rijks zou worden waargenomen door den Rijksbestuurder onder toezicht van den Resident, terwijl als voogden voor den persoon en de goederen van den minderjarigen vorst zouden gesteld worden: Ratoe Ageng en Ratoe Kentjono en de Pangerangs Mangkoe Boemi en Dipå Negårå¹⁾.

Moest reeds deze regeling op zichzelf den voogd Dipå Negårå, 't hoofd der anti-Europeesche partij, al weinig tot tevredenheid stemmen, (want de Rijksbestierder toch, wien schier alle gezag was in handen gegeven, was een waar vriend der Europeanen, en de Europeesche invloed was maar al te sterk gewassen), het laakbare gedrag der toenmalige Nederlandsche gezaghebbers te Djocjokarta deed die ontevredene stemming nog meer toenemen. Hier kwam nog bij, dat de bij besluit van 6 Mei 1823 gedecreteerde opheffing der landverhuringen²⁾ in de vorstenlanden, (welk besluit met zeer weinig

1) In T. v. N.-I. 1850, dl. II, pag. 38, 39, wordt deze regeling nader aangewezen. De voogden zouden zonder tusschenkomst van den Rijksbestuurder onmiddellijk uit 's lands kas ontvangen de som van 100,000 Rijksdaalders, door 't Gouvernement aan den Sultan jaarlijks toegekend. De Rijksbestuurder zou de inkomsten en producten uit des Sultan's landen beheeren, om daaruit de publieke uitgaven te voldoen, doch was gehouden daarvan om de 3 maanden rekening en verantwoording te doen en het saldo telkens te storten in handen der voogden, en bij meerderjarigheid van den vorst ook aan dezen rekening te doen. Des Residents bemoeienis mocht zich niet uitstrekken tot 't inwendige van den kraton en de behandeling van zaken met betrekking tot persoon en goederen, tenzij in dit laatste geval de belangen van den vorst zichtbaar werden verkort.

Zie ook nog Mijer in T. v. N.-I., VII, 3, pag. 56.

2) Over deze landverhuringen en de opheffing derzelve hebben zich reeds zooveel pennen geroerd, dat ik (ook omdat deze omstandigheden slechts zeer luttel voor het te behandelen onderwerp van belang zijn) slechts verwijs naar eenige der voornaamste schrijvers: Van Deventer, Bijdragen tot de kennis v/h. landelijk stelsel, passim, Van Nes in T. v. N.-I., VI, pag. 134 sqq., Van Deinse, dissertatie: Toestand in de Vorstenlanden, Leiden 1887. Miran-

ingenomenheid door den Soesoehoenan werd begroet, doch den voogden van den jeugdigen Sultan, Mangkoe Boemi en Dipå Negårå niet onwelgevallig was), leidde tot eene regeling der schadeloosstellingen, die het hof te Djocjokarta, met name Dipå Negårå, zeer verbitterde ¹⁾.

Het land ging daar gedrukt onder steeds zwaarder wordende lasten, hun opgelegd door de Rijksgrooten, die steeds meer noodig hadden voor hun weelderig leven, op Europeeschen leest geschoeid. Weinig moeite zou het kosten, om die ontevreden bevolking tot opstand over te halen. De plicht van den Resident van Djocjokarta had moeten zijn, met alle middelen, gebruik makende van het uitgebreide gezag, hem toegekend, die ontevreden stemming te doen verdwijnen, en waar Dipå Negårå met vijandige plannen omliep, hem met kracht tot de gehoorzaamheid terug te roepen. In stede hiervan en niet-tegenstaande herhaaldelijke waarschuwingen, bleef de Resident Smissaert geheel werkeloos, en, steeds op zijn landgoed buiten de hoofdplaats vertoevende, deed hij zijne werkzaamheden door ondergeschikten verrichten, zoodat misbruiken van gezag, vooral van den Rijksbestuurder, werden in de hand gewerkt, hetgeen de Rijksgrooten en vooral de voogden des jongen Sultans nog meer verbitterde. Op de laatste ure nog had 't gevaar van een' opstand kunnen worden voorkomen, zoo de Resident beleidvol ware opgetreden. Onvoorzichtige handelingen echter verhaastten 't gevaar. Met de vlucht der beide voogden (den 20sten Juli 1825) Dipå

dolle in T. v. N.-I., 1867, II, pag. 284 sqq., Mijer in idem IV, 1, pag. 220 en 221 en VII, 3, pag. 45 sqq., Steyn Parvé in idem 1850, 2, pag. 23 en voorts bij al de schrijvers over den oorlog van Java, en bij die aangehaald bij De Louter, t. a. p., pag. 403 noot 1.

1) Het feit ook, dat het Gouvernement zelf de Djabarangkasche en Karang-Kobarsche landen in huur nam, werd door hen met wantrouwen en wrevel ontvangen.

Negârâ en Mangkoe-Boemi werd 't teeken gegeven van een algemeenen opstand in 't gebied van den minderjarigen Sultan van Djocjokarta, die nu ook dadelijk alom uitbarstte¹⁾. Een verwoestende krijg nam nu een aanvang, die voornamelijk door Nederlandsche troepen tegen de opstandelingen werd gestreden, omdat hier 't belang van Nederland te zeer op het spel stond, in allen gevalle hulp aan den Sultan volgens de bestaande contracten verschuldigd was en de opstand hoofdzakelijk tegen het Nederlandsche gezag was gekeerd.

Nog tijdig werd de Soesoehoenan van Soerakarta, die reeds daden van ontrouw tegenover het Gouvernement had bedreven, door de zaak der opstandelingen, zij het dan ook niet openlijk en rechtstreeks te steunen, tot zijn plicht teruggebracht. Doch gedurende den opstand heeft hij nimmer krachtdadige hulp en medewerking verleend, waartoe hij als vazal volgens de contracten verplicht was, en bleef zijne houding steeds woifelend.

Aanvankelijk werd met succès door de onzen tegen de rebellen gestreden, toen een ommekeer ontstond na den verrader-

1) Daar zelfs een kort overzicht van de oorzaken en den loop van dien oorlog op Java, van 1825—1830 gevoerd, toch zeer veel ruimte noodig heeft, en reeds zoovele schrijvers met meer of minder talent uitvoerig die onderwerpen hebben behandeld, zal ik hier slechts zooveel daarvan weergeven, als met 't oog op 't doel van dit schrijven onmisbaar is. Overigens lezen men: J. J. van Sevenhoven, De oorzaken v. d. oorlog op Java van 1825—1830 in T. v. N.-I., I, 2, pag. 102 sqq.; Mr. C. F. Walraven van Nes: Verhandeling over de waarschijnlijke oorzaken, die enz. in idem VI, 4, pag. 113 sqq.; Mr. P. Mijer in idem VII, 3, pag. 43 sqq.; De Stuers Mémoires sur la Guerre de Java de 1825—1830; Nahuys, Verzameling van officieele rapporten, 4 dln.; A. W. P. Weitzel, De oorlog van Java, 1825—1830, 2 dln.; Hageman, Geschiedenis v. d. oorlog op Java; P. J. T. Louw, De Java-oorlog van 1825—1830, dl. I, 1894. Voorts korte overzichten bij Veth, II, t. a. p., pag. 637 sqq. en Meinsma t. a. p., dl. II, 1ste stuk, pag. 219 sqq. en Lantz, Geschiedenis der Ned. in Indië, dl. VI, pag. 183 sqq., enz.

lijken overval en het dooden van de den 1sten Nov. 1825 ingehuldigde nieuwe voogden van den jongen Sultan nl. de Pangerans Moerda-ning-Rat en Panoelar bij 't dorpje Langkong den 31sten Juli 1826. Het vooruitzicht op eene spoedige bevrediging van den opstand was nu verdwenen. Veel heil verwachtte men er nu van, zoo Sultan Sepoe (Amangkoe Boewânâ II) uit zijn ballingschap werd teruggeroepen en op den troon hersteld, omdat men meende, dat alleen zijn gezag, destijds zoo gevreesd, met eenige kans van slagen aan dat van Dipâ Negârâ kon worden overgesteld. Werkelijk werd hij nu als Sultan uitgeroepen¹⁾, en met hem werd den 17^{den} Augustus als zoodanig te Buitenzorg door het Gouvernement een contract gesloten²⁾. Deze maatregel beantwoordde echter geenszins aan de verwachting, die men er van koesterde, en de regeering gaf hierdoor tegenover de opstandelingen slechts een bewijs van onmacht en verlegenheid. De oude Sultan had de helderheid van verstand en zijn' ondernemen-den geest verloren, en werd in al zijne handelingen geleid door zijne hem in de ballingschap trouw gebloven gemalin, Ratoe Kentjânâ Woelan. Niet lang genoot hij van zijne nieuwe verheffing, want reeds den 2^{den} Januari 1828 overleed hij. Terstond werd weer een nieuw voogdij en regentschap ingesteld voor den nog minderjarigen Sultan Anom. Met de opvoeding van den persoon en het inwendig beheer van den kraton werden belast Ratoe Ageng en Ratoe Mas, terwijl het Regentschap zou worden waargenomen door de Pangerans Mangkoe Koesocmâ en Adi Winâtâ, onder toezicht van den Resident.

1) De jonge Sultan Amangkoe Boewânâ V bleef deel nemen in 't bestuur onder den titel van Sultan Anom.

2) Door en van wege den jongen Sultan is geenerlei deel genomen aan de tot standkoming van deze overeenkomst, die toch in zoo hooge mate ook zijne belangen betrof. Zie de overeenkomst in bijlage I.

De oorlog duurde intusschen steeds voort, doch werd binnen engere grenzen beperkt door het met succes door den Luitenant-Generaal de Kock toegepaste bentengstelsel. Dipå Negarå en opstandelingen werden hoe langer hoe meer gevoeliger verliezen toegebracht, hoewel van hun kant met voorbeeldelooze hardnekkigheid werd gestreden. Veel nadeel ook werd aan de zaak des opstands toegebracht, doordat door den Nederlandschen opperbevelhebber het in de oorlogen in Engelsch-Indië deugdelijk gebleken stelsel werd in toepassing gebracht, dat nl. de hoofden der opstandelingen, zoo zij daartoe bereid waren, niet alleen in onderwerping moesten worden aangenomen en dan 't gebeurde geheel moest worden vergeten, maar hun zelfs de vrijwillige onderwerping moest worden vergemakkelijkt en uitgelokt.

De partij van Dipå Negarå verliep langzamerhand nu bijna geheel; zelfs Sentot ontviel hem, zoodat hij zich moeilijk meer kon staande houden tegen onze legermacht. Onderhandelingen werden tot nu toe vergeefs met hem gevoerd en waren steeds afgestuit op zijne buitensporig hooge eischen, en zelfs, toen hij ten slotte door den nood gedwongen in Februari 1830 uit eigen beweging de onderhandelingen wilde beginnen, die ook in Maart 1830 werkelijk plaats hadden, en 't voor ieder zichtbaar was, dat zijne macht voor goed gebroken was, bleef hij zich steeds trotsch en aanmatigend betoonen. Daar hij hierbij bovendien het vertrouwen had misbruikt, werd hij gevangen genomen en daarna verbannen.

Hiermee was deze bloedige oorlog volstroden die gedurende vijf jaar 't vruchtbare Midden-Java in een tooneel van verwoesting had herschapen. Naast de noodlottige gevolgen had echter deze oorlog ook veel nut opgeleverd. Veel van den toestand in de Vorstenlanden, tot dusverre steeds onbekend, was geopenbaard geworden, en beter oog had men

gekregen op den jammerlijken staat, waarin vele deelen daarvan verkeerden door het gebrekkig bestuur, vooral daar, waar zij ver van de centra van het gezag verwijderd waren, nl. van de hoofdplaatsen Djokjokarta en Soerakarta. De Regeering meende daarom na het beëindigen van den oorlog van de schoone gelegenheid gebruik te moeten maken, om het gebied dier vorsten in te krimpen, geleid door de ondervinding, in den oorlog opgedaan, dat in de direct door het Gouvernement bestuurde landen van Java ¹⁾ de opstand weinig vorderingen had gemaakt en gemakkelijk te onderdrukken was geweest, en dat de ingewikkelde gronsregeling dier vorstengebieden steeds meer gebleken was te zijn eene bron van veel kwaads. Ofschoon men dan ook ervan verzekerd was, dat men, wat betreft de inkrimping van het gebied, tegenkanting zou ondervinden bij den Soesoehoenan, zoo meende de Regeering toch haar plan tot uitvoering te moeten brengen. De reeds bij resolutie van 11 Maart N°. 13 benoemde commissarissen voor de regeling van de zaken in de Vorstenlanden Mr. P. Merkus en J. L. van Sevenhoven, aan wie bij resolutie van 17 April 1830 N°. 1 Nahuijs als medecommissaris werd gevocgd ²⁾, wisten dan ook geheel in dien geest contracten met den Soesoehoenan en den Sultan te sluiten.

Pakoe Boewana VI was zeer verbitterd, toen hem de wenschelijkheid dier maatregelen werd onder 't oog gebracht, waarbij 't grootste deel van het grondgebied hem zou worden ontnomen. Den 9den Juni 1830 vlood hij uit de hofplaats, om zich naar het Zuiderstrand te begeven, een

1) Met uitzondering alleen van Kadoe, dat echter eerst sinds 1812 (zie de contracten van 1 Augustus 1812) aan ons direct gezag onderworpen was.

2) Cf. Van Deventer, Bijdragen tot de kennis van het landelijk stelsel op Java, dl. II, pag. 135.

verdacht teeken, waaruit terecht de bedoeling mocht worden afgeleid van verzet tegen het Europeesche gezag. Daar men elke nieuwe uitbarsting van ongeregelheden vreesde en moest trachten te vermijden, werd hij achterhaald, gevangen genomen en naar Amboina verbannen, nadat hij reeds terstond hierna van den troon was vervallen verklaard¹⁾. Een trouw vazal had men nooit in hem verkregen. Zijn oom, Pangeran Poerbajä, een echte zoon van Pakoe Boewänä IV, werd nu in zijne plaats onder den naam van Pakoe Boewänä VII als Soesoehoenan uitgeroepen den 14den Juni 1830²⁾. Met hem werd den 22sten Juni 1830 eene overeenkomst gesloten, waarbij de eischen der regeering worden ingewilligd, nl. afstand van zijn aandeel in de Mantjanegärä³⁾.

Voordat ook met den Sultan van Djokjokarta zoodanige overeenkomst werd gesloten, wenschte de commissie tot regeling der zaken in de Vorstenlanden, eerst de beoogde betere grensregeling tusschen 't (vorsten)gebied van den Soesoehoenan en dat van den Sultan tot stand te brengen. Door hare bemiddeling werd tusschen de twee rijksbestuurders van de rijken van Soerakarta en Djocjokarta als de gevolmachtigden hunner vorsten, in 't bijzijn van vele Rijks-grooten te Klatten den 27sten September 1830⁴⁾ eene overeenkomst gesloten, waarbij werd bepaald, dat de provinciën Padjang en Soekowati aan den Soesoehoenan en de provin-

1) Zie over deze gebeurtenis nader: Handel. v. h. Ind. Gen. VI, pag. 371—373.

2) Bij welke gelegenheid ook de gebruikelijke acte van verband werd gepasseerd, die Nahuys in dl. I, pag. 199, heeft weergegeven.

3) Hierover zal later nader meer in den breede worden gehandeld. Dit contract zal in 't 2° deel worden besproken. Zie het contract in bijlage J.

4) Deze gebeurtenis wordt door Nahuys, I, op pag. 206 sqq. in bijzonderheden medegedeeld.

ciën Mataram en Goenoeg-Kidoel aan den Sultan zouden overgaan, met juiste omschrijving der grenslijnen ¹⁾. En nog in datzelfde jaar werd (den 3den November) met de voogden van den Sultan die commissarissen als gemachtigden der regeering eene overeenkomst gesloten, waarbij het door 't Gouvernement gewenschte te gereeder werd toegestaan, (veel bereidwilliger dan zulks door 't Soerakartasche Hof was geschied), naarmate hier de verplichtingen tegenover het Gouvernement veel grooter waren ²⁾.

Nadat deze drie overeenkomsten waren gesloten en hiermee de taak der commissie was volbracht, werd zij bij resolutie van den 18den December 1830 N°. 1 ontbonden, onder dankbetuiging van de gewichtige diensten door hen aan den lande bewezen. Bij diezelfde resolutie van 18 December N°. 2 ³⁾ werd door den Gouverneur-Generaal in Rade gedecreteerd tot de afschaffing der tolpoorten, waarvan de inkomsten reeds eerder ⁴⁾ door de vorsten aan 't Gouvernement waren afgestaan. In de provinciën, die aan het Gouvernement waren gekomen, had zoodanige afschaffing reeds plaats gehad bij besluit van 31 Augustus 1^a A N°. 1.

Voor verdere regelingen in de Vorstenlanden werd aan de hoven van Soerakarta en Djokjokarta een Commissaris benoemd, de heer J. I. van Sevenhoven.

Pangeran Pakoe Alam, die eertijds aan het Europeesche gezag belangrijke diensten had bewezen (minder in den oorlog van 1825 en volgende jaren, ofschoon hij toen, doordat hij in betrekking stond tot de opstandelingen, van veel nut had kunnen zijn) en zich steeds daarvan een trouw vriend

1) Zie deze overeenkomst in bijlage K.

2) Zie deze overeenkomst in bijlage L.

3) Te vinden bij Nahuys, I, pag. 222 sqq. Hierover later nader.

4) Nl. in 1746. Zie boven.

had betoond, was den 4den October 1829 overleden 1). Zijn zoon 2) volgde hem op als Pangerang Adipati Pakoe Alam II in 1829, met wien toen den 19den Februari 1831 eene overeenkomst werd gesloten door 't Gouvernement, omtrent de voorwaarden, waaronder hem de opvolging in die landen werd verzekerd 3). De door 't Britsche Gouvernement bij art. 2 van het contract van 1813 aan zijn vader verzekerde maandelijksche toelage tot onderhoud van een corps dragonders ten dienste van het Gouvernement, werd ook hem gewaarborgd (thans zelfs verhoogd), onder voorwaarden neergelegd in eene overeenkomst van 28 Februari 1832, nader gewijzigd bij overeenkomst van den 1sten Juni 1833 4).

Mangkoe Negarå had zich gedurende den oorlog een waar vriend van het Europeesche gezag betoond en het Gouvernement uitnemende diensten en hulp bewezen, doch daarbij ook groote verliezen geleden. Hiervoor meende de Indische Regeering dozen vorst te moeten beloonen door het gebied, waarover hij zijn gezag mocht voeren, met 500 tjatjah's te vergrooten, zoodat het thans 5500 tjatjah's bedroeg 5). Den titel van „Pangeran Adipati Ario Mangkoe Negarå” had hij in November 1821 reeds ontvangen.

Naast deze twee zoogenaamde independente prinszen zien wij na het eindigen van den oorlog nog een tweetal verrijzen.

Als belooning voor de diensten als majoor van des Sul-

1) Hageman, dl. II, pag. 181.

2) Art. 2 van 't contract van Maart 1813 met Pakoe Alam I gesloten, waarborgde deze opvolging.

3) Zie bijlage M.

4) Zie bijlage N en O.

5) Duizend tjatjah's waren hem door het Britsche Gouvernement met verkleining van des Socsochoenan's gebied gegeven voor zijne zeer op prijs geschatte hulp bij de inname van den kraton in 1812.

tans lijfwacht schonk de Regeering namelijk aan den Radhentoemenggoeng Wirá-Goená of Wirá Negará onder den titel van Pangeran-Adipati Praboe-Ningrat en den militairen rang van kolonel het gezag over het landschap Nanggoelan. Deze verheffing betoonde hij zich al zeer weinig waardig; want reeds in Augustus 1831 werd hij wegens vijandige bedoelingen verbannen. Het district Nanggoelan werd toen onder 't directe bestuur van het Gouvernement gebracht, doch keerde weer terug onder het beheer van den Sultan Pakoe Boewána V onder de voorwaarden, neergelegd in eene door het Gouvernement met hem gesloten overeenkomst van den 1sten November 1851, bekrachtigd den 5den December 1851 ¹⁾.

De andere na den oorlog in het leven geroepen zelfstandige prins, slechts van het Gouvernement afhankelijk, was Pangeran Adipati Nátá Prádjá of Mangkoe-di Ningrat. Bij eene overeenkomst, den 28sten April 1831 door de Indische Regeering met hem gesloten ²⁾, werd hij in 't beheer gesteld van 500 tjatjah's land, uitmakende het district Kali-Bawang, en verkreeg hij eene maandelijksche toelage van 450 gulden. Bij zijne onderwerping den 21sten Juni 1826 was hem reeds dadelijk die titel gegeven van Pangeran Adipati ³⁾, terwijl hem de toezegging werd gedaan, dat hij in 't beheer zou worden gesteld van duizend tjatjah's land.

Na zijn' dood in 't jaar 1854 (of einde 1853) werd door 't Gouvernement het district Kali Bawang „als leen” afge-

1) Zie bijlage P.

2) In art. 1 van de overeenkomst van 13 Februari 1855, door het Gouvernement met den Sultan Pakoe Boewána V gesloten, wordt gesproken van eene overeenkomst van 24 December 1832, goedgekeurd en bekrachtigd bij resolutie van den 21en Januari 1834 n°. 10. Deze heb ik niet terug kunnen vinden. Waarschijnlijk wordt daarmede bedoeld de overeenkomst van den 28en April 1831. (Zie bijlage Q.)

3) Zie Hageman, Oorlog op Java, pg. 273 en 274.

staan aan den Sultan van Djokjokarta onder de voorwaarden, vastgesteld bij eene overeenkomst van den 13den Februari 1855 ¹⁾.

Sedert het jaar 1832 werden de landen, uitmakende de tegenwoordige residentiën Soerakarta en Djokjokarta, bestuurd door vijf onderling zelfstandige, slechts van het Gouvernement als leenman meer of minder afhankelijke vorsten. Van verzet tegen hun leenheer, die, geleid door de eischen eener gezonde staatkunde de macht dier vorsten als de sterkere en geholpen bovendien door de omstandigheden geheel naar zijne inzichten en zijnen wil had ingekrompen, was na dat jaar geen sprake meer, doordrongen als zij waren van het besef van hun volslagen afhankelijken staat. Voor de geschiedenis van Java verliezen deze rijkjes dan ook geheel hunne beteekenis. Doch zoo zij al hunne staatkundige beteekenis hadden verloren, hetzelfde kan niet gezegd worden van het belang, dat zij steeds bleven behouden als eigenaardig bestuurde onderdeelen van de belangrijkste onzer onderhoorigheden, het eiland Java. Waar sedert het Engelsche tusschenbestuur de Regeering meer dan ooit te voren hare aandacht gevestigd hield op 't dienen der belangen van de bevolking en mildere beginselen aan het bestuur ten grondslag legde, daar kon het haar niet onverschillig blijven, dat in die vorstendommen de bevolking in jammerlijken staat verkeerde, de gesteldheid van het land door slechte inrichting van justitie en politie betreurenswaardig was, en ging zij meerder gebruik maken van het haar reeds door de contracten van 1812 toegekende recht om in te mogen grijpen in de inwendige aangelegenheden van de Rijken van Djokjoen Soerakarta. Menige interessante bladzijde levert ons dan ook de geschiedenis op van hetgeen in 't belang der bevol-

1) Zie bijlage R.

king tot verbetering der bestuursinrichting, politie en justitie na den oorlog op Java is verricht. Toch valt er nog veel, zeer veel in dit opzicht te doen.

Het besluit van den 6den Mei 1823 tot opheffing der landverhuringen in de Vorstenlanden, welke zooveel misnoegen verschaftte aan de beide Hoven¹⁾ wegens de regeling der schadeloosstellingen, waartoe zij aanleiding gaf²⁾, werd bij besluit van 17 Mei 1827 door den Commissaris-Generaal du Bus de Ghijsignies weer ingetrokken, zoodat sedert de vernietigde contracten weer werden vernieuwd voor zoover de oorlogstoestand zulks niet verhinderde en nieuwe landverhuringen in steeds grooteren getale gesloten werden, hetgeen zeer zeker den Europeeschen invloed versterkte en heilzaam werkte voor de bevolking.

In de regeling der justitie en politie werden mede tot heil der bevolking belangrijke verbeteringen aangebracht. Het Gouvernement wist namelijk met den Soesoehoenan den 5den Juni 1847 eene overeenkomst te sluiten, waarbij het inlandsche rechtswezen beter werd geregeld en instructies worden vastgesteld voor de politiehooften, terwijl tevens eene ordonnantie van 28 Juni 1847 werd uitgevaardigd (Ind. Stbl. n°. 30) om aan de bepalingen van dit contract verbindende kracht te geven. De bepalingen hiervan werden nader gewijzigd bij eene overeenkomst van den 18den April 1854, en nogmaals bij eene overeenkomst van den 7den Mei 1874,

1) Het feit, dat het Gouvernement de districten Karang-Kobar, Batoer en Djabarangka (over de ligging enz. dezer landen leze men een opstel uit de Javabode in Indisch Magazijn, 2^e twaalftal, 2e deel, pg. 132 sqq.) in huur nam voor 30 jaar, gaf bovendien aanleiding, dat het gerucht werd rondgestrooid, dat het Gouvernement hiermee den eersten stap deed om de vorstenlanden geheel onder eigen bestuur te brengen, hetgeen de ontevreden stemming aan het Djocjo'sche hof niet weinig verméerde. Zie T. v. N.-1. 1851, 2, pag. 83.

2) Zie hierover de schrijvers boven op pag. 105 noot 2 aangehaald.

waarbij tevens 't contract van 18 April 1854 werd ingetrokken. Bij eene suppletoire overeenkomst, goedgekeurd bij Indisch besluit van 24 Januari 1880 n°. 4, is de berechting van de zaken in het landschap Selo, dat tot 't gebied van den Soesoehoenan behoort, gcënclaveerd in de residentie Samarang aan het Gouvernement overgedragen, terwijl tevens een instructie voor den met de politie belasten panewoe werd bekrachtigd ¹⁾. Wat Djokjokarta betreft, was reeds in de overeenkomst van den 3^{den} Nov. 1830 (en wel in art. 6) de bepaling opgenomen, dat de onderdanen van Djokjokarta wegens misdaden binnen dat Rijk gepleegd, zouden worden terechtgesteld door eene daartoe te Djokjokarta op te richten rechtbank, voorgezeten door den Resident of een door het Gouvernement te benoemen ambtenaar. En bij resolutie van 11 Juni 1831 n°. 30 werd eene rechtbank voor crimineele zaken opgericht en hare bevoegdheid geregeld. Voor burgerlijke zaken bleven de oude Inlandsche rechtbanken bestaan. Hier nog meer dan in Soerakarta had 't Gouvernement belangrijk ingegrepen in de inwendige aangelegenheden, en heeft zij eene regeling der justitie gegeven, die heilzame vruchten heeft afgeworpen.

Het oude stelsel der Compagnie om zich van elke bemoeiing met de inwendige zaken der vorstenrijken te onthouden, is thans voor goed verlaten. Wij zien bijvoorbeeld de Regeering in 1887 eene financieele commissie benoemen, door den Regent voorgezeten, aan welke het beheer der geld-

1) Zonder hiermee een volledig beeld te willen geven van de regeling van het rechtswezen en de politie, heb ik hier slechts eenige voorbeelden opgenoemd, om te doen zien, dat het Gouvernement steeds een wakend oog houdt ook op de belangen van de bevolking in de Vorstenlanden. Meer gedetailleerd zal in 't tweede deel de regeling van Justitie en Politie worden weergegeven met nadere bespreking der contracten, die daarover met de Vorsten zijn gesloten.

middelen van het Mangkoe-Negorosche huis werd opgedragen, om, zoolang als dit noodig zou zijn, orde te brengen in den verwarden staat dier geldmiddelen ¹⁾. Waar het Gouvernement het van belang achtte zijnen invloed te versterken, daar wist het met de vorsten overeenkomsten te sluiten en van hen de plechtige verklaringen te verkrijgen, waarbij in dien meerderen invloed vrijwillig werd toegestemd. Zoo werden den 14^{den} Juli 1888 met den Sultan van Djokjokarta, den 25sten Mei 1891 met den Soesoehoenan suppletoire overeenkomsten gesloten, om te doen bepalen, dat aan personen, niet behoorende tot de Inlandsche bevolking hunner Rijken, geene concessiën tot mijnontginning zouden worden verleend dan na verkregen toestemming van het Gouvernement, terwijl ook de regeling van het toezicht in 't algemeen belang op de mijnontginning te houden, aan het Gouvernement werd voorbehouden ²⁾. Zoo ook werden van Sultan en Soesoehoenan (den 26sten Juni 1888 en den 31^{den} Juli 1890) schriftelijke verklaringen verkregen, dat misdrijven of overtredingen van 's vorsten onderdanen met betrekking tot telegraafverbindingen binnen hun gebied, vervolgbaar zouden zijn voor de Gouvernemensrechtbanken of rechters ³⁾.

En toch bleef gedurende al den tijd na het jaar 1830 de verstandhouding met de Inlandsche hoven zeer goed. Gedurende de eerste jaren na den oorlog hadden er hier en daar

1) Zie Kol. Verslag 1888, pag. 3. Daar deze commissie niet voldeed, werd de Resident in Maart 1888 gemachtigd, om wanneer en voor zoolang hij dit noodig mocht achten, in het belang van het Mangkoe-Negorosche huis op te treden. De noodige wijzigingen werden toen gebracht in 't administratief beheer der Mangkoe-Negorosche landen en bezittingen en eene zuivering ingesteld van het hooger en lager personeel in 's prinses dienst.

2) Deze overeenkomsten zijn volkomen gelijklopend; die met den Soesoehoenan is gesloten, is te vinden in bijlage Y.

3) Ook deze verklaringen zijn eensluidend; zie bijlage X.

in de vorstenlanden wel woelingen plaats; doch door gevangenneming en verbanning der onruststokors werden deze telkens spoedig onderdrukt¹⁾. En ook daarna werd zoo nu en dan de rust in gevaar gebracht door opruiers, die samenzweringen en samenspanningen trachtten te bewerken of gevaarlijke profetiën deden²⁾. Ernstiger gevaar leverde echter op de steeds toenemende onveiligheid in de Vorstenlanden met name in Soerakarta. Vooral sedert de jaren 1865 en 1866 werden de klachten hierover steeds talrijker. Niet dat vóór dien tijd geene ketjoe- en krojokpartijen plaats hadden, doch de pers begon er sedert en hoe langer hoe meer ruchtbaarheid aan te geven, en in de Koloniale verslagen lezen wij ook eerst van dien tijd af van die gevallen. Dit vestigde de aandacht der Regeering op de gebrekkige inrichting van politie en justitie, en deed haar bij de vorsten op verbetering aandringen. Verschillende maatregelen werden sedert door haar toedoen door de vorsten tot verbetering van dien gebrekkigen toestand genomen³⁾. Ook werd 't Europeesche toezicht in Soerakarta op justitie en politie, aan den Resident bij de overeenkomst van 1847 voorbehouden, versterkt, doordat de Resident alleen onmogelijk die zware taak langer naar behooren kon volbrengen. Bij besluit van 6 Januari 1873 Stbl. n°. 5 werden vier assistent-residenten met eenig hulppersoneel den Resident toegevoegd, om beter politietoezicht in de binnenlanden van Soerakarta te verkrijgen⁴⁾.

1) Zie Van Deventer: Bijdragen, III, pag. 423 sqq.

2) Zie Veth, pag. 674 en 672 en de aldaar aangehaalde schrijvers. Steeds bleven het mislukte pogingen.

3) Aangezien hierover later meer gedetailleerd zal worden gesproken, zal ik hierbij niet stilstaan.

4) Ook hierover zal later nader gesproken worden. De wijzigingen in dit besluit en hun inhoud laat ik hier dan ook verder onvermeld.

Ongestoord, zonder eenige beroering teweeg te brengen, greep sedert den oorlog de opvolging der vorsten plaats.

In Soerakarta stierf Pakoe Boewâná VII den 10den Mei 1858. Zijn oudste onechte broer, Pangeran Ngabehi, ten vorigen jare als troonsopvolger aangewezen ¹⁾, volgde hem op en werd den 17den Mei als Soesoehoenan bevestigd, terwijl tegelijkertijd Pangeran Praboe Widjojo, oudste echte zoon van den in 1830 naar Amboina verbannen Soesoehoenan Pakoe Boewâná als Pangeran Adipati Anom (Kroonprins) werd aangewezen ²⁾. Reeds den 28sten December 1861 overleed in tweeënzeventigjarigen ouderdom de Soesoehoenan Pakoe Boewâná VIII. De Pangeran Adipati Anom kreeg als Pakoe Boewâná IX den 30sten December de teugels in handen ³⁾. Ruim dertig jaren mocht hij aan het hoofd des bestuurs blijven. En gedurende die dertig jaren kwam menige verbetering in de uitoefening van justitie en politie en verandering in het bestuur des Rijks tot stand. Tal van goede hervormingen werden aangebracht in het inwendig beheer des Rijks, waartoe veel bijdroeg de in 1889 benoemde rijksbestuurder, die nog thans als zoodanig voortgaat met vele verbeteringen in de door 't Europeesch bestuur gewenschte richting. Zijn zoon, den 15den Juni 1869 als troonsopvolger van het Solosche rijk aangewezen ⁴⁾, legde vóór zijn optreden als Soesoehoenan de verklaring af, zich geheel te zullen onderwerpen aan de regelingen, welke het Gouvernement omtrent verschillende met name genoemde onderwerpen zou wenschen te maken ⁵⁾. Den 30sten Maart 1893 werd hij met

1) Koloniaal Verslag 1857, pag. 24.

2) Koloniaal Verslag 1858, pag. 6.

3) Koloniaal Verslag 1861, pag. 12.

4) Koloniaal Verslag 1869, pag. 7.

5) Zie deze verklaring bijlage U.

plechtigheid tot Soesoehoenan verheven en teekende hij de gebruikelijke akte van verband ¹⁾).

Den 26sten Januari 1835 overleed Pangeran Adipati Mangkoe Negarâ II, (die in 1796 als Pangaran Ario Praboe Prang Wadânâ was opgetreden als hoofd van het Mangkoe Negorosche huis en in 1821 den titel van Pangeran Adipati Mangkoe Negarâ had verkregen), de trouwe vazal van het Gouvernement, die gedurende zijn lange leven zijnen leenheer steeds met zijne hulp en diensten had terzijde gestaan. Zijn kleinzoon volgde hem op onder den titel van Pangeran Adipati Ario Praboe Prang Wadânâ in de 5500 tjatjah's land, waarover zijn grootvader gezag had gevoerd. In 1853 overleden, werd een neef van dezen, Pangeran Ario Goudo Koesoemo, door het Gouvernement met voorkennis van Z. H. den Soesoehoenan tot opvolger aangesteld, als hoedanig door hem den 25sten Maart 1854 eene akte van verband werd geteckend en met zijn' zegel bekrachtigd ²⁾). Zijn oudste zoon werd door 't Gouvernement in 1869 aangewezen, om hem op te volgen als hoofd van het Mangkoe Negorosche huis bij zijn overlijden ³⁾). Eerst 12 jaar later stierf deze uitnemende vorst ⁴⁾ en werd door zijn thans nog levenden zoon opgevolgd onder den titel van Pangeran Adipati Prang Wedânâ, het vijfde hoofd van het Mangkoe Negorosche huis.

In het Djokjokarta'sche Rijk stond na het eindigen van den oorlog de nog jeugdige Sultan Amangkoe Boewânâ V nog steeds onder voogdij. Toen hij in 1836 echter zelf de teugels van het bewind in handen kreeg, werd door hem

1) Koloniaal Verslag 1893, pag. 2.

2) Deze acte van verband, eensluitend met die door zijn' opvolger verleden, opgenomen in bijlage S.

3) Zie Koloniaal Verslag 1866—1867, pag. 8, en 1869, pag. 7.

4) Koloniaal Verslag 1882, pag. 3, 4.

den 26sten November van dat jaar de gebruikelijke acte van verband onderteevend en door zijn zegel bekrachtigd. Onder zijn bestuur werd het gebied, waarover hij gezag voerde, met de landstreken Nanggoelan (1851) en Kali-Bawang (1855) vergroot, eertijds onder het beheer gesteld van twee zoogenaamde independente prinszen. Op nauwelijks 35-jarigen leeftijd stierf hij den 4^{den} Juli 1855. Daar nog geen opvolger was benoemd, nam de resident volgens oud gebruik onmiddelijk zijn intrek in den kraton en het bestuur in handen, totdat in de opvolging zou zijn voorzien. Eenige dagen na den dood van den Sultan beviel zijne echtgenootte wel van een zoon, doch volgens de landsinstellingen had deze geen recht op den troon. De wettige broer des overledenen, Pangeran Adipati Mangkoe Boemi, werd nu tot Sultan van Djokjokarta verheven onder den naam van Hamangkoe Boewânâ VI, die als zoodanig de gebruikelijke akte van verband onderteevende ¹⁾. Na een ruim twintigjarig bestuur, waarbij zorg voor het welzijn des volks en eene goede verstandhouding met het Europeesche bestuur bij hem steeds had voorgezeten, stierf deze Sultan den 20sten Juli 1877. Pangeran Ngabehi, reeds in 1872 ²⁾ als troonsopvolger aangewezen, volgde hem op als Hamangkoe Boewânâ VII, na den 7^{den} Augustus 1877 eene verklaring te hebben afgelegd, waarbij hij beloofde, zich te zullen onderwerpen aan de regeling, welke het Gouvernement zou wenschen te maken omtrent verschillende daarbij genoemde aangelegenheden ³⁾. De gebruikelijke akte van verband werd ook door hem onderteevend. Als troonsopvolger bij zijn overlijden werd in 1883 zijn oudste onwettige zoon, Raden Mas Chadiat, aan-

1) Koloniaal Verslag 1855, p. 13.

2) Zie Koloniaal Verslag 1872, pag. 5.

3) Zie Bijlage T.

gewezen, bij welke gelegenheid eene kleine beroering plaats greep door toedoen van Ratoe Kentjono en haren zoon Raden Soering Ngalago, hetgeen echter verder geene ernstige gevolgen met zich sloopte ¹⁾.

Het in 1829 als Pangeran Pakoe Alam II door het Gouvernement bevestigde hoofd van het Pakoe Alamsche huis ²⁾ overleed den 23sten Juli 1858 in hoogen ouderdom. Zijn jongste echte zoon werd onder den titel van Pangeran Ario Sasra Ningrat in December als zijn opvolger door 't Gouvernement aangewezen, doch overleed reeds na een nauwelijks zesjarig bestuur in October 1864. Daar hij geene meerderjarige wettige zonen naliet, werd de oudste echte zoon zijns broeders onder denzelfden naam en titel tot zijn opvolger benoemd, met bepaling, dat hij den eere naam van Pakoe Alam eerst zou mogen voeren, als hij den ouderdom van veertig jaren zou hebben bereikt ³⁾. De akte van verband, geheel gelijk aan die, door zijn voorganger ondertekend, en die door hem den 1sten December 1864 werd bekrachtigd, onderging in zooverre eene wijziging, dat hij zich bij eene suppletoire acte van den 12^{den} Augustus 1870 verbond, ten dienste van het Gouvernement eene grootere troepenmacht te onderhouden dan dat tot dusverre was geschied ⁴⁾.

Den 24sten September 1878 stierf dit vierde hoofd van

1) Koloniaal Verslag 1883, pag. 2/3.

2) Hier is telkens gesproken van „het Pakoe Alamsche huis, het Mangkoe Negaräsche huis” enz., „troonsopvolging” enz., ofschoon al die uitdrukkingen geheel foutief zijn. Gemakkelijkheidshalve, en omdat in de officieele stukken eveneens van die termen gebruik gemaakt wordt, heb ook ik mij daarvan bediend. Men leze de lezing van den heer A. J. Spaan, „De toestanden in de Vorstenlanden,” den 20sten November 1891 in eene vergadering van de Indologische Vereeniging te Delft gehouden, te vinden in Almanak Indologische Vereeniging 1892, en wel pag. 257 sqq.

3) Koloniaal Verslag 1864, pag. 9.

4) Hierover wordt later nader gehandeld.

het Pakoe Alamsche huis, zonder wettige afstammelingen na te laten. Zijn neef Pangeran Arjo Soerjo di Logo, een onechte zoon van Pakoe Alam II, tot dusverre majoor-kommandant der infanterie van het Pakoe Alamsche legioen, werd als zijn opvolger onder den titel van Pangeran Adipati Ario Praboe tot hoofd van het Pakoe Alamsche huis bevestigd den 9den October 1878 en onderteekende als zoodanig de gebruikelijke acte van verband. Eenige dagen te voren, den 4den October, werd door hem op den wensch van het Gouvernement eene gelijke verklaring afgelegd, als 't jaar te voren door den Sultan was geschied, waardoor nu het Gouvernement over de geheele residentie Djokjokarta de gewenschte regelingen en verbeteringen kon invoeren¹⁾. Van de verplichting om ten dienste van het Gouvernement een legioen te onderhouden, werd hij in Augustus 1892 ontslagen. —

De verhouding van het Gouvernement tot al die elkaar opvolgende vorsten was steeds goed gebleven. Wel werd zoo nu en dan eenige reden tot misnoegen gegeven of niet altijd even voortvarend gevolg gegeven aan de wenken der regeering; ernstige stoornis dier goede verstandhouding had niet meer plaats gegrepen. De invloed van het Europeesche gezag was kalm doch gestadig toegenomen, het zelfbestuur der vorsten binnen enge grenzen teruggedrongen.

Thans zullen wij die grenzen afbakenen en een beeld geven van den tegenwoordigen rechtstoestand.

1) Zie bijlage U.

TWEEDE DEEL.

EERSTE HOOFDSTUK.

Eenige opmerkingen omtrent de O.-I. Compagnie in hare betrekking tot de vorsten, en een kort overzicht der politiek ten aanzien der vorsten van Mataram gevolgd, en van de bepalingen der Instructiën en Reglementen voor de Regeering van Ned.-Indië omtrent de betrekkingen met Inlandsche vorsten.

De oprichting der Algemeene Oost-Indische Compagnie en het octrooi, haar den 20sten Maart 1602 verleend, waren de oorsprong van de vestiging van het Nederlandsche gezag in Indië. In het belang van den handel, door de Algemeene Staten hier te lande in het leven geroepen, werd bij dat octrooi aan de O.-I. Compagnie niet slechts de alleenhandel verzekerd, doch ook de macht om oorlog te voeren en in naam der Algemeene Staten verdragen te sluiten met Inlandsche vorsten; en, daar men als onvermijdelijk gevolg voorzag, dat de Compagnie zich grondgebied zou verwerven, werden haar ook de middelen gegeven, om dat grondgebied te beschermen en te besturen. Het werd haar vergund een leger en

eene oorlogsvloot te onderhouden, eigene rechters en bestuurders voor dat te verwerven gebied aan te stellen, enz. De O.-I. Compagnie werd zoo naast een handelslichaam ook een staatslichaam. Zij veroverde en verwierf zich langzamerhand een eigen grondgebied, dat zich steeds uitbreidde, sloot tractaten met Inlandsche vorsten, ten einde hare vestiging te doen erkennen en de wederzijdsche verhouding te regelen, en wies zoo steeds in macht en grootheid.

Toch zou zij nooit een Souvereine Staat naast den Staat worden. In het leven geroepen door de Algemeene Regeering hier te lande en daaraan haar gheele bestaan verschuldigd zijnde, zou zij ook steeds daaraan ondergeschikt blijven, nooit geheel onafhankelijk kunnen worden, ofschoon de banden, waaraan zij bij het octrooi werd gelegd, zeer zwak waren en met den tijd nog zwakker werden, zoodat de Compagnie zich tot eene bijkans zelfstandige macht kon verheffen.

De eed van trouw, welke de dienaren der Compagnie aan de Staten-Generaal moesten zweren, de benoeming der bewindhebbers door de Provinciale Staten, de bepaling, dat de verdragen in naam der Staten-Generaal zouden worden gesloten, maar bovenal het slechts tijdelijk karakter, dat der Compagnie steeds bleef aankleven, doordat een termijn voor haar bestaan werd gesteld door de Staten-Generaal, in dit alles meende de Hooge Regeering der Nederlanden voldoende waarborgen te zien voor de afhankelijkheid der O.-I. Compagnie. Zij was er niet voor bevreesd, dat zoovele souvereine rechten aan die Compagnie werden afgestaan, hetgeen waarschijnlijk ook wel willens en wetens is geschied ¹⁾. Het

1) Men leze hierover nader: Mr. J. A. van der Chijs, Geschiedenis der stichting van de Vereenigde O.-I. Compagnie enz., 2de druk. Leiden, 1857, pag. 144 sqq. Het octrooi vindt men t. a. p., pag. 118 sqq.

grondgebied, zoo meende zij en terecht, dat de Compagnie zich verwierf, zou onder hare Souvereiniteit komen te staan; de verdragen, door de Compagnie met de Inlandsche vorsten gesloten, zouden slechts in haren naam als door haren politieken agent zijn aangegaan, waarvoor zij dan ook de volkenrechterlijke verantwoordelijkheid op zich nam. Zij zou, als vertegenwoordigende de verbonden republieken der Nederlanden, de Souverein blijven, de koloniën in Indië, deelen van het grondgebied van dien Souvereinen Staat, niet door de hooge Regeering zelve, doch door de O.-I. Compagnie bestuurd onder hare suzeriniteit. Dat dit alles geheel zoo door de Staten-Generaal werd bedoeld, bleek ten duidelijkste nog uit de Instructie, welke in overleg met de bewindhebbers der O.-I. Compagnie aan den eersten Gouverneur-Generaal werd medegegeven in 1609, de aanhef daarvan luidende:

„ Alzoo Wij (Staten-Generaal enz.) dienstig bevonden „ hebben, voor den welstand der voorsegde Vereenigde Neder- „ landen, verzekering en goede Regeering van de landen, „ forteressen en plaatsen, die Wij en de Onzen in de Oost- „ Indiën houden en bezitten, met de ingezetenen, zoo solda- „ ten als anderen onder Ons gebied aldaar zijnde, of die „ namaals komen ook tot bevordering, behoud en vermeerde- „ ring van de vriendschap, alliantien, handelingen, commer- „ ciën met verscheidene koningen, regenten en volken in de „ voorsz. Oost-Indiën, aldaar te stellen, te committeeren en „ houden een' Gouverneur-Generaal en eenige Raden nevens „ denzelven enz. enz. op den eed bij den voorsz. Pieter Both „ Ons gedaan”¹⁾.

De bepalingen van het octrooi op zichzelf gaven die bedoeling slechts zeer onvolkomen weer en gaven geen voldoenden waarborg voor het oppergezag van den Staat. Doch

1) Cf. Mr. P. Mijer, Verzameling van instructiën enz. Batavia, 1848, blz. 3.

het feit, dat de Compagnie aan de Staten-Generaal haar ontstaan was verschuldigd, door deze met het publiekrechtelijk gezag, dat zij had, was bekleed en door deze ook weer als politiek lichaam kon worden opgeheven door het niet verlangen van het octrooi, verried voldoende hare afhankelijkheid en „gaf den Staten-Generaal een recht van tusschenkomst niet begrensd door de woorden van het octrooi” 1).

Van de bevoegdheid, der Compagnie gegeven om verdragen te sluiten met de Inlandsche vorsten, maakte zij een ruim gebruik. Daardoor beoogde zij in de eerste plaats haren handel te bevorderen en zich handelsvoordelen te verwerven. Dit trachtte zij te bereiken door de vorsten tegenover zich te verplichten. Het was namelijk haar systeem, de zekerheid van hare macht en bezittingen te zoeken niet in de welwillendheid der volken, maar in de verkleefdheid der besturende hoofden aan hare belangen. Zoo liet zij zelfs de hoofden der aan haar afgestane of door den strijd verworven landen niet alleen in 't beheer blijven, maar verbeterde zelfs hun lot, door hun eenigermate meerder aanzien te geven en die waardigheden in hun geslacht erfelijk te maken 2). En tegenover de vorsten van Mataram kon zij te gemakkelijker dit systeem toepassen, sedert bij het 5de artikel van het contract van 1646 zij zich tot het verleenen van hulp tegenover den gemeenschappelijken vijand verplicht had. Nu deed zich sinds 1676 herhaaldelijk de gelegenheid voor, dat de vorsten ingevolge dat artikel de hulp der Compagnie inriepen, en deze daarentegen voor 't verleenen daarvan zich voordeelen kon bedingen.

In de 17de eeuw werden de betrekkingen tot het Hof van

1) Cf. Mr. O. van Rees, Geschiedenis der Koloniale Politiek van de Republiek der Vereenigde Nederlanden, pag. 25.

2) Zij bemoeide zich overigens niet met de Inlandsche huishouding.

Mataram niet regelmatig door haar onderhouden; slechts als het noodig en nuttig was, werden gezantschappen daarheen gevaardigd. Zij bepaalde zich er toe, zooveel mogelijk toe te zien, dat hare belangen niet bedreigd werden, doordat de macht dier vorsten te groot werd. „Bantam niet te klein, Mataram niet te groot, en elke samenspanning of verbond tusschen die twee vorsten moest worden voorkomen,” was haar stelregel. Door vriendelijke behandeling moest zij met elk van beiden op goeden voet trachten te blijven.

Doch, toen sedert het begin der 18de eeuw eene vaste Nederlandsche bezetting in de hoofdplaats van het Mataramsche Rijk lag, het verkeer tusschen de landen der Compagnie en dat Javaansche Rijk steeds toenam en het belang der Compagnie bij eene goede verstandhouding tot de Hoven steeds grooter werd, werden residenten als vertegenwoordigers der Compagnie met de handhaving harer belangen bij de Hoven belast. Zij sloegen het gedrag der Vorsten gade, vereffenden derzelve geschillen in overeenstemming met de Rijksbestuurders en behartigden de belangen der Europeanen en andere vreemdelingen.

De regeling der betrekkingen tusschen de Vorsten en de Compagnie behoorde sinds ongeveer het midden der 18de eeuw tot de speciale taak van den te Samarang resideerenden Gouverneur van Java's Noord-Oostkust¹⁾. Aan dezen was het opgelegd, om door het voeren eener wijze staatkunde het oppergezag der Compagnie tegenover de Vorsten te handhaven, dat wel is waar door dezen was erkend in de met hen gesloten contracten, doch dat al heel weinig door hen

1) „Edog het bestel der aparte zaken of inlandsche met de Hoven ligt ten eenemale op UwEd. schouderen en worden ook apart of secreet bij brieven behandeld.” Memorie van Nicolaas Hartingh aan zijn' opvolger; cf. de Jonge, dl. X, pag. 345.

werd gevoeld. Vooral, toen in de laatste helft der 18de eeuw de kracht der Compagnie langzamerhand geweken was, en zooveel gevaren van buiten haar bedreigden, was het voor alles zaak met voorzichtig beleid de betrekkingen met de Javaansche vorsten te regelen. De Gouverneur had in de eerste plaats toe te zien, dat de contracten en bestaande gewoonten zoo stipt mogelijk werden opgevolgd, dat niets, daartegen strijdende, van de vorsten werd gevergd, maar ook niets, dat daarvan afweek, den vorsten werd ingewilgd. In hunne geschillen onderling moest hij zich steeds onzijdig houden. Te nauwe gemeenschap tusschen de Hoven moest hij trachten te voorkomen; want, waren al de vorsten, ieder op zichzelf, niet bij machte den strijd tegen de Compagnie te bestaan, vereenigd zouden zij een zeer gevaarlijk tegenstander zijn.

Al wat aanleiding kon geven tot offensie diende dus te worden vermeden, ten einde den strijd te voorkomen. De vorsten moesten buiten nauwe gemeenschap, doch zonder openlijke vijandschap worden gehouden, en dit kon te gemakkelijker, omdat zij elkaar toch al zoo wangunstig waren, en dus weinig moeite noodig was, om die jaloezie wakker te houden. Zorgvuldig moest worden toegezien, dat geen woelgeesten en onruststokers voor de Compagnie gevaarlijke beroeringen teweeg brachten in de bovenlanden. Huwelijken tusschen prinsen en prinsessen uit de Hoven van Djokjokarta en Soerakarta moesten in het belang van het zoo noodige evenwicht steeds worden voorkomen of tegengegaan, gelijk er evenzeer voor diende te worden gewaakt, dat geene prinsen van den bloede tot het ambt van rijksbestuurder werden verkozen, omdat dit gevaarlijk zou worden, aangezien daardoor de invloed, dien de Resident op dien ambtenaar, en daardoor op het geheele Inlandsche bestuur, kon uitoefenen, geheel zou verdwijnen. Aan den anderen kant

*dit dus om de
slut periode 27
O.J.C.*

moest de Compagnie hare positie versterken en door goede bejegening de regenten en onderdanen van haar eigen gebied aan zich verbinden.

Zij moest, zooveel mogelijk onzijdig blijvende, de vorsten in evenwicht houden; want, was zij al machtig genoeg, om de balans te doen overslaan naar de zijde, die haar getrouw bleef of waar zij hulp bood, zoo zou toch, wanneer zij met een hunner in oorlog geraakte, aan den ander te veel gewicht zijn gegeven. Voor zoodanig geval moest Mangkoe Negarâ het middel in hare hand blijven, om ook dan nog den stand des evenaars te regelen. Als laatste middel moest de vorst van Madura tot dat einde steeds op hare hand worden gehouden. Er moest voor worden gezorgd, dat goede communicatiewegen tusschen Samarang en de beide Hoven werden opengehouden en door fortjes werden beschermd. In haar belang liet de Compagnie ook, behalve de vastigheden op de beide hoofdplaatsen dier inlandsche rijken, een fort bouwen op den weg tusschen die twee steden, alwaar zij eene bezetting plaatste, om steeds eene vaste stelling in de bovenlanden te bezitten.

Met zorg diende deze politiek te worden gevolgd, opdat althans bij binnenlandsche rustverstoring de Compagnie hare positie kon handhaven. Deze moeilijke taak was den Gouverneur van Java's Noord-Oostkust op de schouders gelegd. Dat ze zoo moeilijk was, toonde genoegzaam aan, hoe gering het oppergezag der Compagnie tegenover de vorsten gold en hoe weinig zij dezen hunne afhankelijke positie doed gevoelen. De vorsten werden dan ook meer door haar ontzien dan wel met het oog op hun' staatkundigen toestand wenschelijk was. Doch dat dit geschiedde, moest voornamelijk geweten worden aan het feit, dat de Compagnie hare zwakheid te zeer gevoelde en elke mogelijke botsing daarom trachtte te voorkomen. Zij verkreeg echter door deze politiek

tenminste, dat de verstandhouding tot elk der Hoven meestal goed was, hetgeen haar vooral in de zorgelijke tijden van het begin dezer eeuw zeer te stade kwam. De vorsten, die beseften, dat zij, door tegen de Compagnie in verzet te komen, ten slotte toch aan het kortste lijntje zouden trekken, omdat zij ieder op zichzelf zich bij haar de zwakkere gevoelden, werden daardoor in toom gehouden en zagen in, dat hunne belangen met die van de Compagnie samenliepen.

„Met omzichtigheid moest met de vorsten te werk worden gegaan, daar bij elken mispas van hare zijde zij met hare zwakke macht bekend zouden worden, 't geen onberekenbare gevolgen na zich kunnen slepen" ¹⁾. Deze wenk van Wiese aan Daendels werd door den Maarschalk in den wind geslagen. Een' geheel anderen weg wilde hij in 't vervolg bewandelen, wat betreft de betrekkingen tot de vorsten van Midden-Java. Vooreerst werd de regeling en 't onderhouden dier betrekkingen geheel aan het hoogste centrale gezag voorbehouden. De vertegenwoordigers der Hooge Regeering aan de Hoven, wien door hem de titel van Minister werd gegeven, zouden in 't vervolg ook alleen aan dat centrale gezag direct ondergeschikt en verantwoording schuldig zijn. Niet langer wilde hij het ge-
doogen, dat het Gouvernement tegenover de vorsten als gelijke optrad en zoo weinig van haar oppergezag gebruik maakte ²⁾. Een nieuw ceremonieel werd door hem ingevoerd, dat duidelijker de verhouding weergaf, doch, als zijnde geheel in afwijking der tot nog toe gevolgde vormen, door de vorsten zeer ongaarne werd aangenomen. Verzet daartegen

1) Memorie van overgave van het bestuur over Nederl.-Indië door den Gouverneur-Generaal Wiese aan den Maarschalk Daendels; cf. de Jonge, dl. XIII, pag. 297.

2) Raffles, History of Java, II, pag. 253.

baatte hun echter niet; want, ofschoon over eene zwakke macht slechts kunnende beschikken, wist Daendels toch zijn wil door te voeren. Het Gouvernementsgezag in de vorstenrijken zelve werd door hem uitgebreid.

Aanvankelijk eene voorzichtiger staatkunde volgende en de vorsten met zeer veel verschooning behandelende, werd al spoedig ook door Raffles dezelfde weg als die van Daendels bewandeld: nl. zooveel mogelijk het gezag der vorsten inkrimpen ten bate van het Gouvernementsgezag, hetgeen vooral ten voordeele van de Javaansche Maatschappij strekken moest; het bestuur der vorsten aan een streng toezicht onderwerpen, teneinde willekeur te voorkomen¹⁾. De Nederlandsche Regeering, op dezen weg voortgaande, drong weldra het zelfbestuur der vorsten binnen nog engere grenzen en strekte hare bemoeiing met de inwendige aangelegenheden in die Inlandsche staatjes nog verder uit.

De voorzichtige politiek, die eene eeuw geleden nog gevolgd moest worden, is thans zoozeer niet meer noodig. Wel zullen de vertegenwoordigers van het Nederlandsche gezag bij de Hoven, de residenten, steeds eene moeilijke taak te vervullen hebben, waarin veel beleid zal worden gevorderd; doch de souvereiniteit van het Nederlandsche Gouvernement over de Javaansche vorstenrijken is thans in al hare uitgestrektheid bevestigd, en het bestaan der vorsten geheel afhankelijk van hetgeen hun door de goede trouw en de beginselen van rechtvaardigheid gegund wordt. Het uiterlijk aanzien aan hunne waardigheid gelaten en door de bepalingen

1) De briefwisseling der Residenten aan de Hoven omtrent politieke aangelegenheden moest direct met den Luitenant-Gouverneur, die omtrent andere zaken zou met en door den Civil-Commissioner for the Eastern Districts (-Hoofd-administrateur voor Java's N.-O. Kust, onder Daendels) plaats vinden. Zie de Instructie van John Crawford, den Resident van Djokjokarta, bij Van Deventer, I, p. 309.

gen van het ceremonieel bevestigd, is dan ook eene schrille tegenspraak met hunne geheel afhankelijke positie.

De Instructie voor den Gouverneur-Generaal Pieter Both en den Raad van Indië, op den 27sten November 1609 door de Staten-Generaal vastgesteld, gaf geene andere bepalingen ten aanzien der verdragen met Indische vorsten te sluiten, dan hetgeen wij kunnen lezen in art. 10 j^o art. 8. Zonder dat daarin de bevoegdheid van den Gouverneur-Generaal in Rade, om met de vorsten overeenkomsten te sluiten, uitdrukkelijk werd uitgesproken¹⁾, ofschoon die zich wel liet veronderstellen, werd in art. 10 slechts bepaald, welke informatiën vooral in het belang van den handel ten aanzien der vorsten en koningen moest worden genomen. De Instructie van 1617²⁾ echter kende in artt. 45 en 46 den Gouverneur-Generaal en Raden de bevoegdheid toe, om met inachtneming van voorzichtigheid en discretie met de Aziatische potentaten zoodanige alliantien te sluiten en betrekkingen aan te knopen, als zij in het belang van de Compagnie noodig zouden oordeelen. In de Instructie voor Hendrik Brouwer, Gouverneur-Generaal en de Raden van Indië kwam slechts deze algemeene bepaling in art. 4 voor: „dat de „Hooge Regeering te Batavia wel zou hebben te letten, dat „alle Indiaansche natiën vriendelijk getracteerd werden,” terwijl eene speciale bepaling ten aanzien van „den Mataram” daarin werd gemist. Eene zoodanige bepaling kwam

1) Die eerste Instructie hield bijna niets in dan bepalingen betreffende den handel; slechts eene enkele politieke bepaling werd hier en daar aangetroffen; en dit is geen wonder, als we bedenken, dat de Compagnie in 1609 nog geen grondgebied, hoogstens eenige loges bezat, en zij toen nog voor alles handelslichaam was.

2) De Instructie van 1 Maart 1613 voor den Gouverneur-Generaal Reynst heb ik niet kunnen raadplegen. Ze komt niet voor in de Verzameling van Instructiën enz., door Mr. P. Mijer uitgegeven te Batavia in 1848.

wel voor in de Instructie van het jaar 1650, doch deze hield niets anders in dan het voorschrift, om den vorst van Mataram „uiterlijk te vriend (te) houden en (hem) geen „complimenten schuldig (te) blijven, dat de wereld mede- „brengt.” De bevoegdheid der Hooge Regeering te Batavia, om met de vorsten verdragen te sluiten, stond echter vast, schoon dan ook in genoemde Instructiën niet meer herhaald.

Eerst in de Instructie voor den Gouverneur-Generaal en de Raden van Indië van den 9den Februari 1807 werd die bevoegdheid uitdrukkelijk aan de Regeering te Batavia toegekend en nader omschreven. In art. 10 werd nl. bepaald, „dat alle verbonden met Aziatische vorsten of volken zou- „den worden geratificeerd en geteekend door den Gouver- „neur-Generaal uit Onzen ¹⁾ naam en van Onzentwegen.” Het recht tot oorlogverklaring tegen de Inlandsche vorsten, den Gouverneur-Generaal en Raden toegekend, werd echter aan voorwaarden gebonden in art. 11 ²⁾. Deze zelfde bepalingen vinden wij meer of minder gewijzigd ook in de Regeeringsreglementen van 1815 (artt. 14, 15) van 1818 (artt. 24 en 25). De bevoegdheid van den Gouverneur-Generaal om verdragen te sluiten, was echter op Gouverneur-Generaal in Rade overgegaan.

In de Regeeringsreglementen van 1827 (artt. 24, 25, 31, 32, 68), 1830 (artt. 27, 28, 64, 65), werd ook bepaald, dat Gouverneur-Generaal in Rade bevoegd waren, overeenkomsten met Indische vorsten te sluiten, en opgenoemd, welke

1) d. i. den Koning van Holland.

2) De bepalingen van artt. 10 en 11 vinden wij terug in „het Charter tot vestiging van de Regeering en het bestuur der Aziatische bezittingen enz.” door de Staatscommissie van 1803 ontworpen, (welk Charter trouwens over 't geheel zeer veel invloed heeft uitgeoefend bij de tot standkoming van de Regeeringsreglementen van 1815, 1818 en volgende), en wel de artt. 18 en 19, te vinden bij Mr. P. Mijer: Verzameling enz., pag. 230—231.

overeenkomsten verboden zouden zijn, doch tevens als het ware een leidraad gegeven voor de Indische Regeering, in de betrekkingen met de Indische vorsten te volgen. In de artt. 22, 23, 53, 54 van het R. R. van 1836, werden die bepalingen hoofdzakelijk in dit opzicht gewijzigd, dat het thans de Gouverneur-Generaal is, die de betrekkingen tot de Indische vorsten regelt.

Het Regeeringsreglement van 1854 bepaalt thans, dat de bevoegdheid om oorlog te verklaren, en vrede te maken en andere verdragen te sluiten, met inachtneming van de bevelen des Konings aan den Gouverneur-Generaal toekomt, doch slechts na het advies van den Raad van Nederlandsch-Indië in dezen gevraagd te hebben ¹⁾. De inhoud dier verdragen wordt door den Koning aan de beide kamers der Staten-Generaal medegedeeld, zoodra Hij oordeelt, dat het belang en de zekerheid van het Rijk en van Nederl.-Indië zulks toelaten (art. 44 j^o art. 28 R. R.) ²⁾.

Hierbij zij nog opgemerkt, dat art. 17 al. 2 van de Instructie voor de hoofden van gewestelijk bestuur (Stbl. 1867

1) Het Opperbestuur heeft aan de Indische Regeering uitdrukkelijk aanbevolen, om in overeenkomsten vanwege het Nederl.-Indische Gouvernement met Inlandsche vorsten of hoofden steeds de voorwaarde der nadere goedkeuring van den Gouverneur-Generaal te doen opnemen. (Zie Bijblad n° 254.)

2) In hoeverre er strijd bestaat tusschen de bepalingen van art. 59 der grondwet en art. 44 R. R., en welk verband er tusschenbeide ligt, zal ik hier niet verder behandelen, waar slechts een kort overzicht wordt gegeven van de bepalingen in de verschillende Reglementen op het beleid der Regeering van Nederl.-Indië. Ik verwijs daartoe naar de daarvoor bestaande literatuur, te vinden in de bekende handboeken omtrent het Nederlandsche en het Nederl.-Indische Staatsrecht, waarbij ik nog noem de monographiën van Mr. W. M. de Brauw, getiteld: „Art. 44 van het Regeerings-Reglement van Nederlandsch-Indië (Bijdrage tot de kennis van het Staats-, Provinciaal- en Gemeentebestuur, dl. XXX), van Mr. M. G. Derx: „Bijdrage tot de Verklaring van art. 59 G. W.” (Proefschr., Leiden, 1892) enz.

n°. 114) bepaalt, dat zij over staatkundige aangelegenheden direct met den Gouverneur-Generaal moeten correspondeeren.

De aanraking met Inlandsche vorsten en Grooten, zoo had art. 2 van het Kon. Besluit van 21 Sept. 1866 n°. 66 (Ind. Stbl. n°. 127) bepaald, zou behooren tot den werkkring van het Departement van binnenlandsch bestuur. Nu werd ook de vraag gedaan (zie Bijblad n°. 1967), of deze laatste bepaling wijziging bracht in die van art. 17 al. 2 van de Instructie voor de hoofden van gewestelijk bestuur. Deze vraag leidde er toe, dat bij Gouvernements circulaire aan den Directeur van het Binnenlandsch Bestuur en de betrokken hoofden van gewestelijk bestuur werd bepaald, „dat alle maatregelen of voorstellen door hoofden van bestuur, in wier gewesten aanraking met Inlandsche vorsten en grooten plaats vindt, welke eenvoudig aan algemeene administratieve voorschriften getoetst moeten worden dan wel die rechtstreeks voortvloeien uit rechten, op gesloten verdragen onbetwistbaar gegrondvest, met andere woorden, alle bestaande gewone toestanden staan ter beoordeeling van den Directeur van Binnenlandsch bestuur, en dus de briefwisseling van die zaken ook door tuschenkomst van voornoemd departement behoort te geschieden; „maar, zoodra het buitengewone toestanden geldt, dat is, als die rechten, hetzij van onze zijde, hetzij van die der tegenpartij betwist, dan wel door handelingen dreigen miskend te worden, of wel, dat daarin en in de daarop gegronde bestaande toestanden verandering gewenscht wordt, behoort de beoordeeling en leiding daarvan in de eerste plaats aan den Gouverneur-Generaal.

Het oordeel omtrent hetgeen tot deze laatste categorie behoort, wenscht de Regeering over te laten aan het beleid van de betrokken hoofden van gewestelijk bestuur met be-

voegdheid, om zich daartoe rechtstreeks tot haar te wenden.

„Reisverslagen, evenals andere dergelijke rapporten,” zullen dus door tusschenkomst van den Directeur van Binnenlandsch Bestuur worden ingediend.

De aard van de tijdens die reizen opgedane bevindingen moet beslissen, of er termen bestaan, om den aangewezen buitengewonen weg te volgen.

Militaire en marine autoriteiten mogen zich in 't geheel niet inlaten met politieke aangelegenheden; en moeten elke aanraking met Inlandsche vorsten op eigen gezag vermijden; want deze zijn geheel en alleen een attribuut der burgerlijke autoriteit ¹⁾.

1) Met het oog op het geval vermeld in Ind. Bijblad n°. 2496, gaf de Indische Regeering hare zienswijze hierover, zooals wij die hebben weergegeven.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Soerakarta.

Grondgebied.

In de door den tegenwoordigen Soesoehoenan Pakoe Boewana X, den 30sten Maart 1893 onderteekende en bezegelde acte van verband, lezen wij: „... Ten tweede: Ver- „klaar en erken ik de mij opgedragen waardigheid als leen- „man van de landen van Soerakarta, zooals die door den „gewezen Soesoehoenan werden bestuurd, niet te hebben „verkregen uit kracht van eenig in mij gevestigd recht, „maar blootelijk uit aanmerking van langdurige en goede „diensten, en als persoonlijk gunstbewijs door de genegen- „heid, welke het Gouvernement mij toedraagt.”

„Ten derde: Verklaar en erken ik de bovengemelde lan- „den te hebben ontvangen in Leen, en dat mitsdien het „Gouvernement het recht en de macht blijft behouden, om „dat leen van mij terug te nemen, indien van mijne zijde „niet wordt voldaan aan de verplichtingen, welke uit de „reeds gemaakte of nader te maken contracten en verbinte- „nissen voortvloeien enz.”

Uitdrukkelijk wordt dus door den Soesoehoenan erkend, dat het Rijk, waarover hij zijn gezag zal uitstrekkten, slechts is een leen, van het Gouvernement ontvangen. Gelijke erkenning zien wij ook door de vóór hem geregeerd hebbende Soesoehoonans afgelegd.

Pakoe Boewána III was de eerste vorst van het Mataramsche Rijk, die bij zijn optreden als zoodanig in een acte obligatoir¹⁾ (door hem den 14^{den} December 1749 ten behoeve der O.-I. Compagnie verleend) erkende, „dat hem het Rijk niet kwam toe te vallen uit kracht van eenige vermaking, erfenis of geboorte, maar dat hij hetzelfde alleen uit enkele gunst en genegenheid ter behoeving kwam te ontvangen uit handen van de Compagnie,” aan wie het door zijnen vader „in vollen eigendom was afgestaan en geresigneerd.”

Den 11^{den} December 1749 werd namelijk door Pakoe Boewána II het Mataramsche Rijk met af- en dependentie, alle gezag, macht en autoriteit, die hij daarover tot nog toe had uitgeoefend aan de O.-I. Compagnie overgedragen²⁾. De Compagnie verkreeg daardoor de volle Souvereiniteit over dat rijk; het Mataramsche grondgebied werd thans een deel van het grondgebied der Compagnie, was het eigendom geworden van de Compagnie, zooals het in de genoemde acte van verband van 1749 werd gezegd. Men wilde daar namelijk mee uitdrukken, dat de Compagnie de meest volkomen en uitsluitende bevoegdheid had verkregen over het grondgebied van het Mataramsche Rijk. Men zag toen toch in de verhouding van een Staat tot zijn grondgebied een recht van eigendom, een nog uitgebreider recht dan het imperium, waarin men slechts een

1) Zie deze acte obligatoir bij de J., t. a. p., dl. X, pag. 160, 161, 162.

2) De acte van afstand en overgave, te vinden bij de J., t. a. p., dl. X, pag. 159, 160.

recht tot gezagsuitoefening meende te zien. Zonder verder over die meeningen een oordeel te vellen, geloof ik, dat wij het recht van den Staat op zijn grondgebied slechts souvereiniteit mogen noemen, („Gebietsheerlijkheid”, zooals Bluntschli het uitdrukt), en mede ter voorkoming van verwarringen het begrip eigendomsrecht niet mogen toepassen op de verhouding van den Staat tot zijn grondgebied.

Of echter met „in vollen eigendom afgestaan en geresigneerd”¹⁾ soms ook bedoeld kan zijn, dat het „dominium absolutum en directum”, den vorst van Mataram behoorende volgens het feodale systeem, dat in alle gestrengheid in dit vorstengebied heerschte en ook in het gebied der Compagnie nog bloeide, thans op de Compagnie overging, en dat daarom van eigendomsverkrijging van de Compagnie sprake kon zijn, zullen wij in het midden laten. Zooveel is zeker, dat na 1749 het Mataramsche Rijk stond onder de Souvereiniteit der Compagnie²⁾, een deel uitmaakte van het grondgebied der Compagnie, en dat de vorsten als hare leenmannen dat gebied ter bestiering kregen. En die verkregen Souvereiniteit werd ook „de facto” terstond door haar uitgeoefend. Want nog in datzelfde jaar 1749 gaf zij den Pangeran Adipati Anom het bestuur over het haar afgestane Mataramsche rijk

1) Het is een van de eerste grondstellingen van Oostersch Staatsrecht, zegt du Bus in zijn beroemd rapport (bij Steyn Parvé: „Het koloniaal Monopoliestelsel”, pag. 36) dat de vorst eigenaar is van den grond.

Nog wordt in de Vorstenlanden (met eenige uitzonderingen en wel wat betreft de „Keparakgronden”), de vorst als eigenaar van al den grond beschouwd, en is deze grondstelling de basis van de geheele inrichting der Inlandsche Maatschappij. Dat deze eigendom overging kan niet bedoeld zijn. De tegenstelling „slechts ter beheering afgestaan” zou dan hare beteekenis missen.

2) Hoe wij, sprekende over de Souvereiniteit van de Compagnie, dat moeten opvatten, daartoe verwijs ik naar het gezegde op blz. 126 sqq. Zeker is het, dat toch feitelijk de Compagnie als Souverein optrad.

binnen de grenzen, waarin het volgens de bestaande contracten door zijnen vader was uitgeoefend, doch het liet hem eerst eene acte van verband teekenen en bezegelen, waarbij genoemde vorst de Souvereiniteit van de Compagnie over dat Rijk moest erkennen. En 6 jaren later nog meer gebruik makende van die verkregen Souvereiniteit, wist zij den Soesoehoenan er in te doen toestemmen, dat voortaan zijn gezag zich slechts over de helft van het hem in leen afgestane rijk zou uitstrekken, en benoemde Mangkoe Boemi tot en stelde hem aan als Sultan van de helft der bovenlanden van het Javasche Rijk, om nevens den presenten Soesoehoenan daarover als haar leenman gezag te voeren.

Doch langzamerhand werd dit op het einde van de vorige en in het begin van deze eeuw wel eenigszins uit 't oog verloren. Bevreemdend toch is het, dat in art. 14 (in verband met de artt. 2, 4, 5, 6) van het contract van 6 Januari 1811¹⁾ aldus bepaald kon worden: „De limieten der afgestane landen zullen binnen drie maanden door eene commissie, van weerskanten te benoemen, naar den inhoud dezes bepaald en door steenen of houten pilaren afgeperkt worden, en het recht van eigendom derzelven ingaan met den dag van de ratificatie van dit contract.” Want hoe kon van het verkrijgen van eigendom (waarmee weer bedoeld werd souvereiniteit) door den Soesoehoenan worden gesproken, waar in het contract, dat met hem was gesloten bij zijn optreden als zoodanig den 29sten September 1788 uitdrukkelijk was bepaald, dat hij de landen, aan zijn bestuur onderworpen, slechts als een leen van de compagnie zou bezitten (art. 1), en waar in art. 26 van hetzelfde contract werd verklaard, dat alle vorige contracten, voor zoover zij in sommige opzichten niet door latere bepalingen werden

1) Zie bijlage A.

buiten werking gesteld, hunne verbindende kracht zouden behouden. Het contract van 6 Jan. 1811 had die vorige overeenkomsten niet buiten werking gesteld dan alleen op die punten, waar daarin eene nieuwe regeling was gegeven. Met name had dus de acte van afstand van den 11^{den} December 1749 hare verbindende kracht behouden, en daarin toch was aan de souvereiniteit der vorsten van Mataram (zie hierover nader, pag. 160 sqq.) voor goed een einde gemaakt.

Waar in 't vervolg die vorsten, wat zij aan grondgebied van de Compagnie zouden verworven, dat steeds als leenman van de Compagnie zouden bezitten met erkenning van de souvereiniteit dier Compagnie, waar latere bepalingen in die verhouding nooit eenige verandering hebben ggebracht, en feitelijk ook nooit eenige verandering is gekomen, althans niet erkend, daar kon dus moeielijk die betrekking van leenman tot leenheer zonder uitdrukkelijke bepalingen worden gewijzigd en zou het grondgebied, ook het nieuw te verwerven, steeds in die betrekking door den Soesochoenan worden bezeten. Doch nog gekker is 't, waar van het verkrijgen van eigendom door den Nederlandschen Staat werd gesproken van grondgebied, dat slechts „ter beheering” was afgestaan aan den vorst van Soerakarta en waarvan het eigendom (bedoeld Souvereiniteit) ook door den vorst zelf was erkend.

De woorden „His Highness agrees to deliver over to the entire management and sovereignty of the British Government his share of the Districts of Cadoe and Pagitan together with the Districts of Djapan, Djipan and Grobogan with its dependencies” (uit art. 3 van het contract van 1 Aug. 1812 met den Soesochoenan gesloten, zie bijlage *F*) drukten veel beter uit de betrekking van den Soesochoenan tot het gebied, dat hij als zoodanig bezat.

Het waren deelen van het grondgebied van het Britsche

Gouvernement, doch waarbinnen de Soesochoenan tot nog toe als zijn leenman het gezag had uitgeoefend, met zoovele soevereiniteitsrechten als met de contracten bestaanbaar was.

Zoo is ook nu nog het rijk van Soerakarta deel van het grondgebied van den Nederlandschen Staat.

De grenzen van dat gebied, waarover de Soesochoenan zijn zelfbestuur uitstrekt, laten zich niet gemakkelijk omschrijven. Uit het historisch overzicht en de daarbij aangehaalde contracten hebben we reeds gezien, hoe langzamerhand dat gebied, steeds kleiner wordende, ten slotte zich bepaalde tot wat tegenwoordig op de kaart als de residentie Soerakarta wordt aangegeven. Het heeft ons geleerd, ten minste in hoofdtrekken, waarbinnen het gebied der gezamenlijke vorsten zich zou uitstrekken¹⁾; doch tevergeefs zullen wij daarin vóór 1830 zoeken eene juiste omschrijving van de grenzen van het gebied van elk dier vorsten.

Toen in 1755 besloten was, dat voortaan twee vorsten als leenman van de Compagnie over het Mataramsche Rijk gezag zouden voeren, was eene verdeling der landen natuurlijk noodzakelijk. Den Gouverneur van Java's Noord-Oostkust Nicolaas Harting, wien de regeling dier aangelegenheden in het belang van de Compagnie was opgedragen, werd door den Gouverneur-Generaal Mossel aangeschreven,

1) Zie de acte van overeenkomst van 19 en 20 Oct. 1677 (bij de J., VII, pag. 166 sqq.) artt. 2, 3, 4 en 5 van het contract van 5 Oct. 1705 (bij de J., VIII, pag. 261 sqq.), de acte van limietscheiding tusschen de landen van den Soesochoenan en 't gebied der Compagnie (bij de J., VIII, pag. 284 sqq.), artt. 6, 7, 10 van de overeenkomst van 11 November 1743 (bij de J., IX, pag. 437 sqq.) en de overeenkomst van 17 Mei 1746 (in Bijdr., Land-, Taal- en Volkenkunde N.-I., 1852, dl. I, pag. 400 en 401), artt. 2, 4, 5 en 6 van het contract van 6 Jan. 1811 (zie bijlage A), art. 7 van het contract van 23 Dec. 1811 (zie Bijlage C), art. 3 van het contract van 1 Aug. 1812 (zie bijlage F) en voorts de contracten met de andere vorsten gesloten.

„dat er in de verdeeling zooveel mogelijk eene regelmatige limietscheiding tusschen die landen, die van de Compagnie en den Soesoehoenang gemaakt wierde”¹⁾. Met de welwillende medewerking van de Rijksbestuurders der beide vorsten kwam ze niet zonder moeielijkheden ook werkelijk tot stand; doch het resultaat was al zeer zonderling.

De verdeeling had nl. plaats gevonden bij tjatjah's met dat gevolg, dat geen van beide vorsten een aanoengeschakeld grondgebied bezat, maar dat de wederzijdsche bezittingen zich onophoudelijk afwisselden, gelijk bv. de zwarte en witte ruiten op het schaakbord²⁾.

Zeer gauw al ondervond men de nadoolen daarvan, waarom men dan ook trachtte, tot eene nieuwe verdeeling te geraken, welke ook werkelijk in 1774 plaats greep³⁾. Doch hoewel voor een groot deel een eind gemaakt was aan de onophoudelijke geschillen, wegens die zotte grensverdeeling gerezen, zoo was men toch ook nu weer niet tot een bevredigend resultaat geraakt, zoodat al gauw naar eene nieuwe verdeeling werd verlangd.

Zoo hield zelfs het contract van 1 Augustus 1812 met den Soesoehoenan gesloten (art. 20)⁴⁾ in, dat Z. H. nu zou werken tot het geraken tot eene billijke en regelmatige grensverdeeling. Evenwel bleef deze bepaling tijdens de Britsche overheerschappij en ook gedurende de eerste jaren na 1816 onuitgevoerd. En eerst de treurige ondervinding, die men er gedurende den Javaanschen oorlog van had op-

1) Brief van Gouverneur-Generaal Mossel aan heeren XVII bij de J., dl. X, pag. 232.

2) Men heeft hierin wel een uitvloeisel willen zien van goede politiek der Compagnie. Doch wij hebben reeds gezien, dat ze geenszins bedoeld was en geheel moet geweten worden aan het toeval.

3) Zie boven pag. 79, 80.

4) Zie bijlage F.

gedaan, deed de nadeelen en gevaren uit de verwarde ineenligging der grenzen weer duidelijk aan den dag komen. Doch toen ook achtte het Gouvernement het voor alles zaak daaraan voorgoed een einde te maken. Door tusschenkomst en bemiddeling der commissie tot regeling der zaken in de Vorstenlanden (bestaande uit de Heeren I. I. van Sevenhoven, Mr. J. T. van Nes en Kolonel Nahuijs), werd nu na afloop van den oorlog tusschen de Rijksbestierders van de rijken van Soerakarta en Djokjokarta als gevolmachtigden hunner vorsten te Klatten den 27sten September 1830 eene overeenkomst gesloten, waarbij deze aangelegenheid tot een goed einde werd gebracht¹⁾, en voor het vervolg nauwkeurig en met regelmatige grenzen het gebied van elk dier twee vorsten werd aangeduid. Het Gouvernement had al eerder besloten²⁾, geleid door de eischen eener goede politiek en door de ondervinding, in den oorlog opgedaan, dat voortaan slechts de provinciën Mataram, Padjang, Soekowatie en Goenoeng Kidoel aan het zelfbestuur der vorsten van Midden-Java³⁾ zou worden gelaten, en het overige gedeelte van de Midden-Javasche rijken (bekend onder den naam van Mântjâ Negârâ en ongeveer het gebied der tegenwoordige residentiën Banjoemas, Bagelen, Madioen en Kediri beslaande) onder het directe bestuur van het Gouvernement zouden worden gebracht. Een schromelijk wanbestuur en tengevolge daarvan verdrukking en knevelarij van de bevolking⁴⁾ hadden dezen maatregel wenschelijk gemaakt.

En zoo zou dan het grondgebied, waarover de Soeso-

1) Het omstandig verhaal dezer gebeurtenis leze men bij Nahuijs, t. a. p., I, pag. 205—220.

2) Zie artt. 1 en 2 van het contract van 22 Juni 1830 (Zie bijlage J).

3) Ook het gebied van Pakoe Alam, Mangkoe Negârâ, Nâtâ Prâdjâ en Nâtâ Diningrat zou daarin begrepen zijn.

4) Zie o. a. Nahuijs t. a. p., I, pag. 49, 62 sqq.

hoenan voortaan nog slechts als leenman gezag zou mogen voeren, zich uitstrekken over de provinciën Padjang en Soekowatie (art. 1 van de overeenkomst van 27 Sept. 1830)¹⁾.

Alle daarin liggende enclaves van Djokjokarta zouden aan den Soesoehoenan vervallen, doch de regenten en mindere hoofden zouden naar verkiezing of hunnen vorst of hunnen grond kunnen volgen, zonder dat hun daarin door een van beide vorsten eenige belemmering zou mogen worden in den weg gelegd. (art. 7 van de gemelde overeenkomst). De heilige graven van Seselo in Soekowati, evenzeer als die te Himogiri en Koetogedee (Passar-Gedeh) in Mataram zouden het gemeen eigendom blijven van beide vorsten. Tot onderhoud der graven in Mataram gelegen, zouden 500 tjatjah's land in de nabijheid derzelve aan den Soesoehoenan worden afgestaan, terwijl de Sultan voor hetzelfde doel twaalf djoeng's nabij de graven van Sesolo zou verkrijgen (art. 5 van gemelde overeenkomst).

Al de andere landen en provinciën, die vroeger tot het loen van den Soesoehoenan hadden behoord, zouden in het vervolg onder het directe bestuur van het Nederlandsche Gouvernement worden gebracht. Alle gezag en macht van den Soesoehoenan daarover zou voortaan ophouden. Zoo was tenminste de bedoeling van het Gouvernement. Doch daar men na de bange jaren van den oorlog er terecht voor vreesde, vooral van den kant van den Soesoehoenan, die ons gedurende dien oorlog getrouw gebleven was, dat de groote inkrimping van grondgebied verbittering zou wekken, en daardoor weer de mogelijkheid van eene hernieuwde uitbarsting van onlusten zou kunnen ontstaan, zoo wilde

1) Zie dit contract in bijlage K. De grenzen dier provinciën ten aanzien van de landen van den Sultan van Djokjokarta worden in art. 2, 3 en 4 nader omschreven.

men hem althans schijnbaar het gezag over de afgestane gedeelten doen houden. En zoo werden de eigenaardige bepalingen van art. 2 en 3 van het contract van 22 Juni 1830 geboren. In de overige landen (zie art. 1) van het Rijk zou nl. het gezag van Z. H. den Soesoehoenan in Zijn naam gevoerd worden door het Nederlandsch Gouvernement, hetwelk dan ook zelf de voor het bestuur daarvan noodige ambtenaren zou benoemen en de vereischte regelingen zou invoeren ten aanzien van Justitie en Politie. Ook de Regenten en verdere Javaansche hoofden zouden door het Nederlandsche Gouvernement worden aangesteld, doch daarbij zou, behalve dat zij zooveel mogelijk zouden gekozen worden uit hen, die door trouw of goede diensten daarop rechtmatige aanspraak hadden, ook gelet worden op de aanbeveling van den Soesoehoenan. En bij gelegenheid van de Garebegfeesten zou ook een bepaald aantal dier Regenten zich naar Soerakarta begeven, ten einde den Soesoehoenan de verschuldigde eer te bewijzen ¹⁾.

Alleen in de historie vinden die bepalingen hare verklaring. Dat het gezag van den Soesoehoenan over die afgestane gedeelten geheel in schijn bestaat, blijkt ten duidelijkste nog uit art. 4 van hetzelfde contract, waarbij de Soesoehoenan zich verbindt, om zich daar van alle daden van gezag te onthouden, en noch aan de regenten en hoofden, noch aan de bevolking eenige bevelen te geven of zendelingen daarmee te belasten, dan alleen, wanneer dit door of vanwege het Gouvernement zal worden gevorderd. Met de hoofden en regenten zal hij niet meer correspondeeren dan door middel van 's Gouvernements hoogste ambtenaren, noch ook van hen eenigen brief, rapport of verzoek aannemen dan die,

1) Deze eigenaardige bepalingen zijn, naar ik meen, feitelijk vervallen, en worden thans zeker niet meer toegepast.

welke Z. H. door de gemelde ambtenaren zullen worden aangeboden. Deze laatste bepaling diende zelfs, om aldaar allen invloed te doen ophouden, dien de Soesoehoenan nog steeds op de Javaansche bevolking bezit.

Voor het verlies van zoo'n groot deel van zijn gebied is en wordt de Soesoehoenan nog schadeloos gesteld, evenals ook alle Pangerans en de voornaamste Rijksgrooten, die daardoor hun inkomen hadden verloren. Aan hen allen wordt nl. door het Gouvernement bij art. 5 van gemeld contract het volle bedrag verzekerd van de inkomsten, die zij vroeger uit die afgestane gedeelten hebben genoten ¹⁾.

Het gebied, waarover thans den Soesoehoenan het zelfbestuur is gelaten, vormt helaas nog geen aaneengesloten geheel. In zijn gebied liggen talloos vele kleine enclaves van het grondgebied van den Pangeran Adipati Mangkoo Negarå, doch bovendien enkele geënclaveerde stukken Gouvernementsland, terwijl daartegenover enkele deelen van des Socsoehoenan's gebied in Samarang geënclaveerd liggen. Dat een dergelijke toestand tot vele moeilijkheden kan leiden en weinig bevorderlijk is voor een goed bestuur en voor goede uitoefening van politie, behoef ik niet meer te zeggen. Eene betere grensregeling is dus hoog noodig ²⁾.

Bij de ruiling van grondgebied echter, waartoe noodzakelijk de oplossing dezer enclavequaestie moet leiden, houde men steeds in het oog, dat verkregen rechten der bevolking niet worden geschonden, de rechtstoestand der opgezetenen er daardoor nooit op mag verminderen en steeds der be-

1) Hierover later nader.

2) De heer Wijnen geeft er eene aan in de Indische Gids van 1888. De heer Spaan geeft ook daaromtrent zijne meening te kennen in Bijdragen Indische Genootschap, 1892, pag. 49 sqq., alwaar hij eenige voorbeelden opnoemt van de talloze moeilijkheden, waartoe de enclavequaestie kan leiden.

volking de vrijheid moet worden gelaten om te verhuizen en de onderdanen te blijven van wien zij dat het liefst wil. Aan de regelingen, welke het Gouvernement zou wenschen te maken betreffende de Solosche enclaves in de Residentie Samarang en mede in het Mangkoe Negarásche gebied, evenals ook de Mangkoe Negarásche enclaves in des Soesoehoenans territor, beloofde Pakoe Boewana X in eene verklaring, vóór zijn optreden als Soesoehoenan afgelegd, zich te zullen onderwerpen ¹⁾.

Binnen dat gebied, bestaande uit de provinciën Soekowatie en Padjang, oefent de Soesochoenan alle gezag en macht volgens de bepalingen en met de beperkingen, in de met hem gesloten contracten vervat. En ofschoon dat gebied een deel vormt van het grondgebied van den Nederlandschen Staat, zoo zijn toch de algemeene verordeningen van Nederlandsch-Indië daarop slechts in zooverre van toepassing als met dat recht van zelfbestuur den Soesoehoenan als leenman gelaten bestaanbaar is ²⁾.

Naast den Soesoehoenan oefent echter binnen dat gebied nog de Pangeran Adipati Mangkoe Negara, als van den Soesoehoenan onafhankelijk prins over een klein gedeelte, de uitgestrektheid hebbende van 5500 tjatjah's, zelfstandig gezag uit volgens de regels, hem door het Nederlandsch Gouvernement gesteld in de met hem gesloten overeenkomsten ³⁾.

1) Zie bijlage V.

2) Zoo bepaalt art. 27, al. 2 R. R.

3) Hierover later meer.

Bevolking.

De bewoners van het rijk Soerakarta kunnen wij verdeelen in onderdanen van het Gouvernement en onderdanen van den Soesoehoenan. Reeds het contract van den 7den Maart 1737¹⁾ maakte in de artikelen 9, 10 en 11 eene onderscheiding tusschen onderdanen van de Compagnie, die ook onder de jurisdictie en bescherming van de Compagnie zouden blijven staan en de verdere Javaansche bewoners van het Soerakartasche rijk. Wie onderdanen van de Compagnie waren, en wie van den Soesoehoenan, werd niet nader omschreven. Als beginsel daarbij gold echter, ten minste uit de woorden: „als Chineezen, Makassaren, Baleijers, Maleijers ofte andere vreemdelingen,” moet dat worden aangenomen, dat slechts de Javaansche bewoners onderdanen van den vorst zouden zijn en dat alle vreemdelingen, d. i. niet-Javanen steeds als onderdanen van de Compagnie moesten worden beschouwd. Deze onderscheiding was daarom van gewicht, omdat de onderdanen van de Compagnie, zich in het gebied van den Soesoehoenan bevindende, toch geheel onder het directe gezag en bestuur van de Compagnie zouden blijven staan. Zoodra Javanen, onder het gebied van den Soesoehoenan sorteerende, zich kwamen vestigen op het grondgebied der Compagnie, hielden zij op onderdanen van den Soesoehoenan te zijn²⁾, behalve, wanneer het betrof ambtenaren en alle andere personen, die eenig be-

1) Zie dit contract bij de J., IX, pag. 269 sqq. en zie voorts boven pag. 62, 63. Art. 9 van het contract van 5 Oct. 1705 (cf. de J., VII, pag. 261 sqq.), maakte reeds een onderscheid tusschen Javanen en vreemdelingen.

2) Dat het omgekeerde ook waar zal geweest zijn, mogen wij aannemen.

wind of gezag „van 's Soesoehoenans wegen" hadden ¹⁾).

In de volgende contracten bleef het beginsel gehandhaafd, dat alle vreemdelingen Gouvernementsonderdanen zouden blijven en onderwerpen aan de wetten, verordeningen en de jurisdictie van het Gouvernement, doch bleef de vraag onbeslist, of alle Javaansche bewoners van het Soerakartasche rijk onderdanen waren van den Soesoehoenan.

Eerst art. 8 van het contract van 1 Aug. 1812 ²⁾ gaf met het oog op de jurisdictie de uitdrukkelijke bepaling, dat „except the Javanese born within the Territories of Sourakarta every Person of any other description whatever, living under His Highness's Administration, shall be considered under the immediate Jurisdiction of the British Government." Hiermee werd te kennen gegeven, dat alleen die Javanen, die in zijn gebied geboren waren, onderdanen van den Soesoehoenan waren, voor zoover ze nl. onder zijn gezag vielen. Alle andere personen, zich in het Soerakartasche rijk bevindende, zouden onder de jurisdictie van het Gouvernement staan en dus niet als onderdanen van den Soesoehoenan worden aangemerkt.

Deze bepaling, door latere contracten gehandhaafd, is nooit nader aangevuld of gewijzigd. Ze vormt dus nog met de aangehaalde artikelen van het contract van 1737 den grondslag, waarnaar we hebben te beoordeelen, welke bewoners van het Soerakartasche rijk onderdanen van den Soesoehoenan zijn.

Of echter de feitelijke toestand met deze bepalingen overeenstemt, moet worden betwijfeld. Zeer jammer is het, dat geen jongere bepalingen eene betere en meer gedetailleerde

1) Argument uit art. 10 ^o, de voorafgaande artikelen van het gemelde contract van 1737.

2) Zie bijlage F.

expresse regeling hebben gegeven, die beter verband hield met den werkelijken toestand.

Weten we, wie onderdaan van het Gouvernement zijn en hoe die betrekking ophoudt, dan kunnen alle conflicten worden vermeden; doch, aangezien eene zoodanige regeling voor geheel Nederlandsch-Indië eene onmogelijkheid is door de eigenaardige gesteldheid er van, gepaard met het feit, dat de grenzen van dat ontzaglijke gebied niet juist te omschrijven, laat staan bekend zijn, zoo moeten tenminste de contracten met de zelfbesturende vorsten bepalingen omtrent deze aangelegenheid behelzen ter voorkoming van conflicten. In de praktijk schijnt echter dit gemis eener goede regeling niet tot moeielijkheden te leiden en heel weinig te worden gevoeld.

In hoofdzaak, kunnen we zeggen, strekt het Europeesche gezag zich onmiddellijk uit over alle Europeesche en niet-Javaansche bewoners van het Soerakartasche rijk ¹⁾. Alle overige bewoners van dat rijk zijn dan onderdanen van den Soesoehoenan.

De toelating van vreemdelingen, 't zij van Westersche, 't zij van Oostersche afkomst (behalve Javanen) tot vestiging binnen zijn gebied, mag slechts geschieden met toestemming van den Resident.

Hier is het, meen ik, ook de plaats, om de opheffing te vermelden van twee instellingen, die in de Vorstenlanden eene belangrijke rol hebben gespeeld, en wel de slavernij en het pandelingschap. Ze had tegelijk met die voor heel Java en Madoera plaats en wel bij de wet van 7 Mei 1859 j^o art. 115 R. R. en art. 112 R. R. 1818, bij art. 118 R. R. 1854 voor geheel Java en Madoera gehandhaafd. Daar art. 27 al. 2 R. R. 1854 de bepaling geeft, dat de algemeene

1) Zoo ook Regeeringsalmanak voor Nederl.-Indië van 1894, 1ste gedeelte pag. 87.

verordeningen in de landen, waar het recht van zelfbestuur den vorsten is gelaten, slechts werking hebben, voor zoover dat overeenstemt met dat recht¹⁾ en anders slechts bij overeenkomst zoo'n verordening die werking kan verkrijgen, zoo is die ruimere werking eerst na verkregen toestemming²⁾ der vorsten bereikt.

Bestuur.

In verband met de onderscheiding in Gouvernements- onderdanen en onderdanen van den Soesoehoenan moet het bestuur over het Soerakartasche rijk gesplitst worden in een Europeesch en een Inlandsch bestuur. Doch ook de regeling van het zelfbestuur van den Soesoehoenan, waarop een streng toezicht wordt uitgeoefend door ambtenaren van het Gouvernement, doet eene zoodanige splitsing ontstaan.

Inlandsch Bestuur.

Voor wij er toe overgaan de bepalingen te bespreken in de verschillende contracten, die het zelfbestuur van den vorst aan banden leggen, en over den aard van dat bestuur in verband met de leenhoorigheid van den Soesoehoenan uitwijden, is het geven van een kort overzicht van de inrichting van het Inlandsche bestuur niet ondienstig.

1) Art. 4 van de Ordonnantie van 7 Juli 1859, n°. 43, regelende het pandelingschap, hield in eene uitdrukkelijke handhaving van dit beginsel.

2) Zie o. a. de verschillende acten van verband, waarbij de vorsten zich tot 't beletten van den slavenhandel verbonden.

De eigenaardige toestand, die in al de vorstenlanden op Java gevonden wordt, waar het feodale systeem nog in volle werking gezien wordt, zooals in Europa in de middeleeuwen, en waar de agrarische toestand de geheele organisatie beheerscht, maakt, dat in Soerakarta het bestuur op zonderlinge wijze is ingericht. De Regeering door en vanwege den vorst strekt zich mede daardoor niet verder uit dan de *negârâ*¹⁾ en bepaalt zich, wat betreft het grootste gedeelte van het dessaland, dat zich daarbuiten uitstrekt, tot niet veel meer dan het uitoefenen van justitie en gedeeltelijk ook politie.

Het algemeen bestuur wordt uitgeoefend door den Soesoehoenan als monarch, daarin bijgestaan door zijn eersten minister, den Rijksbestuurder (*Radèn Adipati*).

Wat betreft de verdere organisatie van het bestuur, moeten wij een scherp onderscheid maken tusschen de *negârâ* en het daaromheenliggende dessaland. Voorts is in het oog te houden, dat de zorg voor de zaken, rakende den godsdienst, geheel is opgedragen aan den Hoogepriester en de aan hem ondergeschikte priesters, te zamen vormende de *Pangoelon*; dat voorts onttrokken zijn aan dat algemeen bestuur en onder den Soesoehoenan door afzonderlijke hoofden worden bestuurd de *Kadipatèn*, bevattende al de mannelijke leden der vorstelijke familie en staande onder den Kroonprins, den *Pangeran Adipati Anom*, of, zoo er nog geen is aangewezen, onder een' anderen *Pangeran* of vorstelijken bloedverwant²⁾; de *Kamisepoehan*, bestaande uit de zonen, kleinzonen en broers van den Soesoehoenan, die uit goendiks (d. i. alle vrouwen, behalve de vier wettige gemalinnen

1) Waaronder men hebbe te verstaan den kraton en hetgeen zich onmiddellijk daaromheen uitstrekt binnen een zekeren grens, door tolboomen of *barrièrès* (*rangkah*) afgesloten.

2) Cf. T. v. N.-I., VI, 1, pag. 355.

van den vorst) geboren zijn en gesteld onder het bestuur van Pangeran Kamisepoeh (den oudsten wettigen broer van den Soesoehoenan); de Pradjoeritan of de gezamenlijke krijgslieden in dienst van den Soesoehoenan en gesteld onder het bewind van den bevelhebber der pradjoerits ¹⁾, en de Kapoetren, omvattende al de vrouwen van het gezin van den Soesoehoenan, aan het hoofd van welke staat eene vrouwelijke beambte: Njai Mas Adipati Sedah Mirah ²⁾.

Het bestuur in de Negarâ wordt gevoerd door 13 Toemenggoengs of Boepatis, die ieder over één der 13 districten of wijken staan, waarin de Negarâ des Soesochans ³⁾ is verdeeld. Behalve dezen werkkring van districtbestuurders, zijn aan deze boepatis nog andere werkzaamheden opgelegd. Acht onder hen, Boepati Najakâ of Rijksraad geheeten, vormen nl. een raadgevend college, dat den Rijksbestuurder in de zaken van zijn beheer is toegevoegd ⁴⁾. En aan allen is nog eene speciale taak opgedragen. Van die acht Boepati Najakâ zijn vier (wedânâ djêrâ of binnen-wedânâs) belast met onderhoud en opzicht over het inwendige des kratons en hebben dan ook hun paseban (plaats, waar zij ambtshalve zitting houden) binnen de Sri Menganti-poort, de vier overigen (wedânâ djâbâ of buiten-wedânâs), hun paseban hebbende

1) De vrouwelijke lijfwacht van den Soesoehoenan, die bij de Sri Menganti of binnenste poort van den Kraton de wacht houdt, staat onder het afzonderlijke bestuur van eene Njai Toemenggoeng, eene hooggeplaatste vrouwelijke beambte (T. v. N.-I., VI, 1, pag. 334).

2) Met de bovengenoemde Pangaelon of afdeeling der priesters en de Kapatijan of het corps ambtenaren onder de bevelen van den Raden Adipati of Rijksbestuurder, vormen die genoemde groepen van personen de zes afdeelingen of gogolongans, waarin de ambtelijke en adellijke bevolking van den Soesoehoenan verdeeld is.

3) Wel in 't oog te houden, dat de negarâ van Mangkoe Negarâ, daarin gelegen, daartoe niet behoort en streng daarvan moet worden afgescheiden.

4) Cf. Veth, III, pag. 577.

aan de noordelijke aloen-aloen, met dat over de aloen-aloen en daarbij behoornde gebouwen of het uitwendige deel des kratons. De andere 5 Boepatis (behoorende tot de klasse der Hanonnanon)¹⁾ zijn tevens successievelijk: Opper-Priester of Mas Ponghoeloe (de Wedånå Kaoem), fiscaal- of hoofd djekså (van den Soesoehoenan) en den titel voerende van Hamong Prådjà (de Wedånå Djekså), Hof- en Victualiemeester des Soesoehoenans (de Wedånå Pawon), opperleverancier der transportmiddelen (de Wedånå Gela dag) en opperhoutvester, het opzicht voerende over de Kalangs²⁾ (de Wedånå Kalang).

Aan ieder dezer Toemenggoengs zijn verschillende ondergeschikte ambtenaren toegevoegd, en wel: een kliwon, eenige Panewoe's, mantri's, Panèkets en nog anderen van minderen rang³⁾.

In het dessaland wordt het bestuur uitgeoefend door zeven Regenten (Toemenggoeng-Goenoeng of Toemenggoeng Redi [Kramå])⁴⁾ met de aan hen ondergeschikte district- en dessa- hoofden en andere beambten⁵⁾. Dat bestuur omvat voor het grootste gedeelte niet veel meer dan de zorg voor de hand-

1) Zie hierover Veth, III, pag. 577. T. v. N.-I., VI, 1, pag. 339 sqq.

2) Zie over de Kalangs, Veth, III, pag. 579 sqq.

3) De benoeming dezer Toemenggoengs geschiedt door den Soesoehoenan, die der verdere ambtenaren door den Rijksbestierder.

4) Zij worden door den Soesoehoenan in overeenstemming met den Resident benoemd (art. 14 van het Contract van 1847, cf. Stbl. 1847 n°. 30) en ontvangen hunne instructie mede van den Soesoehoenan, doch volgens de regelen in Bijlage A van die overeenkomst gesteld.

5) De goenoengs of districthoofden worden benoemd door den Rijksbestuurder in overeenstemming met den Resident (art. 1: Instructie districts- hoofden, zie Bijlage A, contract 1847); omtrent de benoeming der verdere ambtenaren is daarin niets bepaald. Zij geschiedt echter door den Soesoehoenan. Hunne instructiën worden door den Soesoehoenan vastgesteld, overeenkomstig de regelen, in genoemde Bijlage A gesteld.

having van Justitie en Politie, en dit wel wegens de eigenaardige agrarische toestand in het Soerakartasche Rijk.

Het dessaland kunnen wij nl. in 2 gedeelten verdeelen, en wel: het gebied, waarvan de vorst zelf de inkomsten trekt, en dat, waarvan hij de inkomsten heeft afgestaan aan familieleden, hofgrooten en ambtenaren (geapanageerden).

Het gebied, als apanage door den vorst afgestaan, het grootste deel van het Rijk beslaande, wordt door de apanagehouders zelf, of anders in hun' naam, of door hen, die in hunne rechten zijn getreden als huurders enz., bestuurd, aangezien alle rechten, die de vorst daarop kan uitoefenen, voor zoolang het apanage duurt, op de geapanageerden overgaat. Slechts de handhaving van Justitie en Politie ¹⁾, en wel vooral sinds de overeenkomst van 1847, blijft behooren tot de zorg van het algemeen bestuur.

Wat het overige deel van het dessaland betreft, waarvan de vorst zelf zijne inkomsten trekt (de zoogenaamde Pangrembó-landen), dezelfde toestand ongeveer wordt ook daar aangetroffen ²⁾. Het grootste deel daarvan is verpacht aan Inlanders of Europeanen (vreemde Oosterlingen zijn uitgesloten), en op die huurders zijn overgegaan de rechten van den vorst, zoodat ook die gedeelten aan het algemeen bestuur zijn onttrokken, doch met dezelfde restrictie als boven, dat nl. de zorg voor Justitie en Politie aan het Rijksbestuur wordt voorbehouden.

Van een eigenlijk bestuur in het dessaland kan dus niet

1) Waaronder valt de zorg voor wegen, bruggen.

2) Voorzover het niet verpacht is, wordt het door gewone Rijksambtenaren bestuurd (waaronder eenige Boepati's Pamedjegan), doch onder het afzonderlijke toezicht van den Wadānā Panerembé of wel Ondermajoor, meest genoemd met den rang van Toemenggoeng, a. h. w. den rentmeester van het kroondomein.

wel worden gesproken, hetgeen zijne reden daarin vindt, dat de eigenaardige agrarische toestand de geheele bestuursinrichting beheerscht. Dat geheele gebied is verdeeld in een groot aantal grootere en kleinere stukken, waarvan de bezitters het recht van den vorst uitoefenen, zoolang hun bezit duurt. En onder dat recht (nl. eigendom, dat den vorst toebehoort van het heele Soerakartasche gebied, behalve van de keparakgronden) valt ook de beschikking over de opgezotten en z., alles echter in overeenstemming en onder eerbiediging der gewoonten en gebruiken. Dat eigenaardige landbeheer, hetwelk wij kunnen vergelijken met het middeleeuwsche feodale stelsel, doet dus als het ware het geheele gebied in een aantal afzonderlijke gebiedjes vervallen, los van het algemeen bestuur, doch waarvan het eigendom bij den vorst verblijft.

Hebben wij hiermee met eenige losse trekken de inrichting van het Inlandsche bestuur geschetst, thans kunnen wij overgaan tot het bespreken van den aard en den omvang van dat bestuur en zijne verhouding tot het Ned.-Indische Gouvernement.

De regeeringsvorm in het Solosche rijk is die eener absolute monarchie. De Soesoehoenan, het conhoofdig gezag uitoefenende, heerschte eertijds in zijn rijk onbeperkt en met oostersche willekeur, met recht van leven en dood over zijne onderdanen. Geene hoogere macht was er in zijn Rijk, waaraan hij had te gehoorzamen, geene constitutie, waarin de omvang en werking van dat gezag werden bepaald. En nog bestaat die hoogere macht niet, is er geen zoodanige constitutie. Doch de contracten met het Gouvernement strekken thans als het ware tot grondwet in het Solosche Rijk, en het toezicht, vanwege het Gouvernement op het bestuur van den Soesoehoenan uitgeoefend, belet en voorkomt zooveel mogelijk alle willekeur en misbruik daarbij. Aan dat abso-

lute gezag zijn door de aanraking met de Nederlanders langzamerhand en geleidelijk beperkingen opgelegd. In het historische deel dezer verhandeling hebben wij die geleidelijke afneming kunnen nagaan en den daarmee gelijktijdig gepaard gaanden aanwas van het Nederlandsche gezag, en behoeven wij er hier dus niet nogmaals op terug te komen.

Wij hebben gezien, dat sedert het jaar 1749 de vorst zijn gezag nog slechts uitoefent als leenman van het Nederlandsche Gouvernement. Bij eene acte van afstand van den 11den December 1749 had nl. Pakoe Boewânâ II de Souvereiniteit over het Rijk van Mataram aan de O.-I. Compagnie overgedragen. Deze mocht thans het bestuur daarover opdragen aan wie zij dat zou willen en geheel naar haar wenschen en inzichten regelen; zij zou dat Rijk onder haar direct bestuur hebben kunnen brengen. Doch dit verkoos zij niet en achtte zij met het oog op de omstandigheden en ter voorkoming van de moeilijkheden en gevaren, die daardoor zouden kunnen ontstaan, niet geraten. Gehoor gevende aan den wensch van den ouden Pakoe Boewânâ, die gaarne het bestuur zag opgedragen aan den reeds in 1746 ook door den Gouverneur-Generaal van Imhoff erkenden kroonprins ¹⁾, stelde nu de Compagnie Pakoe Boewânâ III aan als Soesoehoenan van het Mataramsche Rijk, waarvan zij thans de souvereiniteit had. Die souvereiniteit zou bij haar verblijven; het Mataramsche Rijk zou zij slechts als een leen aan Pakoe Boewânâ III ter besturing afstaan. In de acte van verband, die den 14den December 1749 door hem ten behoeve der Compagnie werd verleend bij zijn optreden als Soesoehoenan, erkende hij dan ook uitdrukkelijk, „dat hij het Rijk uit enkele gunst en genegenheid ter beheering kwam te ontvangen uit handen van de Compagnie, met

1) Zie boven pag. 71.

erkenning en onder belofte van getrouwe nakoming van de tot nog toe gesloten contracten, en dat nooit eenige prentie op genoemd Rijk zou worden gemaakt, hetzij door hem, hetzij door zijne nakomelingen; dat hij het voorzegde Rijk zou regeeren naar de loggende en de te ontvangen orders, met welke en alle andere schikkingen, die haar HoogEdelh. tot welzijn van 't Rijk en volk indertijd mogen komen te stellen, hij zich altoos beloofde zonder tegenspraak in allen opzichte tevreden te houden, en dat hij het welzijn van het Rijk krachtdadig zou helpen bevorderen, enz. enz." De vorst stond dus tegenover de Compagnie in eene geheel afhankelijke positie sedert 1749 en was van soeverein tot volkomen afhankelijk loonman teruggebracht.

Doch gelijk boven gezegd is ¹⁾, al zeer gauw kwam hierin feitelijk verandering, doordat de Compagnie, in het einde der 18de eeuw zeer verwacht, haren ondergang tegemoet ging en de aanmatiging van meerder gezag door den vorst niet kon tegengaan. Dit komt duidelijk uit, wanneer wij art. 1 van het contract van 1788 ²⁾ met Pakoe Boewânâ IV door de Compagnie gesloten, vergelijken met de acte obligatoir, door Pakoe Boewânâ III verleden. Wel werd de leenroerigheid ten aanzien der Compagnie door den Soesoehoenan erkend, doch de erfelijkheid van het leen in zijn geslacht was thans daarin uitgesproken; en de gesloten contracten zou hij wel getrouwelijk nakomen, doch van het recht van tusschenkomst van de Compagnie in de inwendige aangelegenheden van Mataram, door zijn vader erkend, werd thans niet meer gerept. Sedert Daendels en Raffles werd echter de afhankelijke positie der vorsten weer meer in 't oog gehouden.

1) Zie boven pag. 131, 142.

2) Zie de J., XII, pag. 133 sqq.

Het leenverband werd door alle opvolgende Soesoehoenans in de acten van verband, bij hun optreden verleden, steeds erkend. De macht, dien leenmannen gelaten, is echter niet steeds dezelfde geweest; eene langzame afneming van het vorstengezag is daarbij te bespeuren.

Toen de Soesoehoenans van Mataram nog de volle souvereiniteit bezaten, van elke andere macht onafhankelijk waren, wist de Compagnie reeds bij art. 6 van het Contract van 25 Februari 1677 ¹⁾, nader bevestigd bij art. 7 van de overeenkomst van 5 October 1705 ²⁾, voor zich het recht te bedingen, om overal in des Soesoehoenans gebied loges, vastigheden, factorijen, timmerwerven enz. te mogen bouwen, en bij art. 10 van dezelfde overeenkomst van 1705 en art. 11 van die van 1737 ³⁾ te doen bepalen, dat alle niet-Javaansche bewoners van het Soerakartasche rijk zouden staan onder haar gezag en jurisdictie. Sedert 1743 (art. 22 van het Contract van 11 November van dat jaar) ⁴⁾ moest de Mataramsche vorst het souvereine recht van munt aan de Compagnie afstaan, terwijl hij sinds 1749 de souvereiniteit over zijn grondgebied miste en slechts als afhankelijk leenman dat rijk mocht besturen. Het recht, om buitenlandse betrekkingen aan te knopen of in briefwisseling te treden met buitenlandsche hoofden of mogendheden, werd hem in 1788 ontnomen ⁵⁾.

Bij het contract van 1 Augustus 1812 werd voorts in

1) Zie de J., VII, pag. 79 sqq.

2) Zie de J., VIII, pag. 261 sqq.

3) Zie de J., IX, pag. 269 sqq.

4) Zie de J., IX, pag. 434 sqq.

5) Zie art. 6 van het Contract van 29 Sept. 1788, te vinden bij de J., XII, pag. 133 sqq. Zie nog art. 9 van het Contract van 23 December 1811 (zie bijlage C) en art. 19 van het Contract van 1 Augustus 1812 (zie bijlage F).

art. 15 het recht van tusschenkomst van het Nederlandsch-Indische Gouvornement in de inwendige aangelegenheden van het rijk, telkens als de toestand des rijks zulks mocht vorderen, weer uitdrukkelijk erkend en in art. 16 bepaald, dat, wanneer de regeering van Nederlandsch-Indië in eenig departement van bestuur in het gebied des Soesoehoenans eene regeling noodig zou achten, de vorst daartoe onverwijld de noodige bevelen zou geven, en, ingeval de bevelen van Zijne Hoogheid niet zouden zijn uitgevaardigd binnen 20 dagen, nadat van zoodanige regeling uitdrukkelijk was kennis gegeven, het der regeering zou vrijstaan zonder verder uitstel noch ruggespraak de noodige bevelen zelf uit te vaardigen. Op elken raad, zoo bepaalde art. 17 van hetzelfde contract, wolken het Gouvornement zou oordeelen zoo nu en dan te moeten geven met het doel om verbetering te brengen in de inkomsten, financiën, bedeeeling van het recht of eenigen tak van bestuur in verband met de belangen van den Soesoehoenan en de welvaart van zijn volk, zou Z. H. acht slaan.

Al deze beperkende bepalingen ¹⁾ hebben thans nog hare volle werking; want zoo zegt art. 9 van de overeenkomst van 22 Juni 1830 ²⁾, die de Soesoehoenan bij de acte van verband van den 30sten Maart 1893 speciaal beloofde te zullen nakomen: „alle vroegere contracten en overeenkomsten, voor zooverre zij bij het tegenwoordige niet worden gewijzigd of veranderd, blijven in volle kracht.”

De Soesoehoenan, geheel afhankelijk leenman van het Gouvornement, gelijk hij het ook erkent in genoemde acte van verband, is dus als zelfbesturend vorst zeer aan banden

1) De overige, veel talrijker beperkingen van de macht des Soesoehoenans worden later besproken.

2) Zie deze overeenkomst in bijlage J.

gelegd, en, wij zullen het zien, feitelijk is zijn zelfbestuur nog slechts een schijnzag, daar inderdaad het bestuur in het Solosche rijk door den rijksbestuurder met den vertegenwoordiger in het Nederlandsche Gouvernement, den Resident, wordt uitgeoefend. Van souvereiniteit is hier geen sprake meer.

Als getrouw leenman zal de Soesoehoenan nooit de wapens mogen opvatten tegen zijn' leenheer, gelijk aan den anderen kant de leenheer zijnen leenman nooit den oorlog zal mogen aandoen. Deze verplichtingen vloeien van zelf uit het leenverband voort. Ook zal, en dit was reeds bij het bekende artikel 5 van de overeenkomst van 23 Sept. 1646¹⁾ bedongen, toen de vorsten van Mataram nog Souverein waren, de vorst, waar het gevorderd wordt, het Gouvernement bijstaan tegen zijne vijanden, het Gouvernement den vorst tegen diens vijanden. Doch de hulp met militaire macht kan van den Socsoehoenan thans moeielijk meer gevorderd worden, sinds hem bij art. 2 van het Contract van 1 Augustus 1812 verboden was, eenige militaire macht op de been te houden, anders dan eene eerewacht uit hoogstens 1000 man bestaande²⁾. Bij art. 3 van het Contract van 23 December 1811³⁾ kon die wederkeerige hulp nog bedongen worden. In het Contract van 1812 werd in art. 1 nog slechts van de algemeene verplichting gesproken, die ook zonder die bepaling zou bestaan, dat van beide zijden de vrede voortdurend zou worden gehandhaafd.

Toch zal de Soesoehoenan het Gouvernement nog indirect

1) Zie boven pag. 25 en 't contract zelf bij de J., V, pag. 286 sqq. Zie nog art. 2 van het Contract van 25 Februari 1677 bij de J., VIII, pag. 79 sqq. en art. 2 van het Contract van 11 November 1743 bij de J., IX, pag. 434 sqq.

2) Zie pag. 217, 218.

3) Zie bijlage C.

hulp kunnen verschaffen, en wel het gevaar, dat van de zijde van oproerige prinszen of onderdanen de rust van het rijk en daardoor, — wij hebben 't in den Javaanschen oorlog gezien, — ook het Gouvernement zou kunnen bedreigen, voorkomen, door hen in gehoorzaamheid te houden, daarbij gebruik makende van het onbepaalde gezag, dat hij over hen bezit, en de middelen, die hij daardoor heeft, om hunne daden en handelingen na te gaan, te besturen en te beteugelen. Dit werd dan ook, juist met het oog op en als gevolg van de gebeurtenissen tusschen 1825—1830 uitdrukkelijk van den Soesoehoenan bedongen bij art. 8 van de overeenkomst van 22 Juni 1830¹⁾. Degenen, zoo bepaalt dat artikel verder, die zich aan oproer, onrustige bewegingen of tegenstand aan het openbaar gezag schuldig maken, zal hij doen straffen of wel, wanneer het door het Gouvernement gevorderd zal worden, uitleveren. In het bijzonder stelt zich Z. H. verantwoordelijk voor de handelingen van alle leden van het vorstelijk geslacht te Soerakarta.

Recht op de waardigheid van leenman hebben de Soesoehoenans evenmin; niet door geboorte wordt ze verkregen, (want de erfelijkheid van het leen, ofschoon in het contract van 1788 erkend, was toch in zooverre slechts voorwaardelijk, dat steeds de toestemming en aanwijzing door de Compagnie voor elken nieuwen opvolger vereischt waren en deze slechts verkregen werden, zoo de wettige erfgenaam zich door goed gedrag onderscheidde; alras was er dan ook geen sprake meer van), maar slechts door de aanwijzing van het Nederlandsche Gouvernement. Zooveel mogelijk zal het Gouvernement als opvolger kiezen den oudsten, wettigen zoon, omdat dit langzamerhand gebruik is geworden, en eveneens te rade gaan met den wensch van den regeeren-

1) Zie bijlage J.

den Soesoehoenan; doch altijd, voor zooverre de toekomstige troondrager de noodige geschiktheid bezit, volgens zijn oordeel, om als leenman over het Soerakartasche rijk te heerschen. Meestal geschiedt die aanwijzing van een' opvolger reeds tijdens het leven van den regeerenden Soesoehoenan. Hij krijgt dan den titel van Pangeran Adipati Anom¹⁾ of kroonprins.

Sterft de Soesoehoenan, zoo neemt de Resident van Soerakarta terstond in den Kraton zijn' intrek en brengt de Rijksinsignia, voornamelijk het Rijkszegel, onder zijne berusting²⁾, ten teeken, dat het leen weer teruggevallen is aan het Gouvernement. Totdat in de opvolging zal zijn voorzien, d. i. de kroonprins als Soesoehoenan zal zijn bevestigd, wordt het rijk ook door den Resident bestuurd met den Rijksbestuurder, die dan in alles met hem moet te rade gaan en geheel onder zijne bevelen staat.

Voordat nu de verheffing van den kroonprins tot Soesoehoenan plaats grijpt, doet het Gouvernement, zoo het dat wenscht, hem eene verklaring afleggen, waarbij hij moet beloven, zich te zullen onderwerpen aan de door het Gouvernement gewenschte regelingen³⁾. Op den dag der plechtige verheffing wordt door hem eene acte van verband geteekend, als het ware inhoudende de voorwaarden, waarop hem het bestuur over het Soerakartasche rijk wordt gegeven⁴⁾. Daarin

1) De volle titel is: Pangeran Adipati Anom Soedibijâ Râdjâpoetrâ Narendrâ Mataram. (Over de beteekenis dier namen zie o. a. Veth, III, pag. 571).

2) Dit gebruik dateert sedert den tijd, dat vorsten leenmannen waren, en vond het eerst zijne toepassing in 1788.

3) Zoodanige verklaring is door den tegenwoordigen Soesoehoenan afgelegd den 25sten Maart 1893. Zie bijlage V.

4) Deze acte van verband door Pakoe Boewânâ X, den thans regeerenden Soesoehoenan, afgelegd, is bijna volkomen gelijkkluidend aan die door zijne voorgangers afgelegd. Zie bijlage W.

erkent hij zijne positie als leenman en het Gouvernement als zijn' opperheer, en belooft hij met inachtneming der bepalingen van de nog vigerende contracten, het rijk goed te zullen besturen, in de wijze, waarop thans het bestuur is ingericht, geenerlei veranderingen te zullen brengen, doch, desgevorderd, met de daartoe benoemde commissarissen van het Gouvernement zoodanige schikkingen ten aanzien van het bestuur en regelingen der zaken van het rijk te zullen aangaan, als zullen noodig blijken; en, steeds oen getrouw leenman van het Gouvernement blijvende, aan den Resident kennis te zullen geven van al die zaken, welke voor het Gouvernement van belang zijn, en met dezen bij alles, wat hij wenscht te ondernemen, te zullen overleggen en te rade gaan. Heeft de verheffing plaats gehad, dan krijgt hij den titel van Soesoehoenan Pakoe Boewânâ Senâpati inggalâgâ, Ngabdoor, Rachman, Sajjidin, Panâtâgâmâ ¹⁾).

Het inkomen van den Soesoehoenan bestaat behalve uit de inkomsten, die hij trekt uit de pangrembé-landen ²⁾ en eenige kleine belastingen, die hij mag heffen als er buitengewone uitgaven zijn, nl. de goegoer-goenoeng (eene heffing van de ambtenaren), de beberran (geheven van de prinsen en andere leden van het vorstelijk gezin), de takertoeroen (eveneens geheven van de ambtenaren — behalve de Hanonnanon's — en oorspronkelijk bestaande uit eene bijdrage in natura) en de wang-pagoenoengan (voor welks opbrengst de redi's of goenoengs moesten zorgen, en bestaande uit 2 realen per djoeng) ³⁾, doch die zeer slecht worden opgebracht, uit schadeloosstellingen, door het

1) Voor de beteekenis dier namen en titels leze men Veth, III, pag. 570, 571.

2) Zie pag. 158.

3) Zie nader hierover T. v. N.-I., 1, VI, pag. 345 sqq.

Gouvernement hem verstrekt, voor het verlies der Mântjã-Negãrã in 1830 ¹⁾ en 't derven van nog andere inkomsten. Daarvoor wordt jaarlijks eene post op de Indische begrooting gebracht. De andere inkomsten en belastingen in het Soerakartasche rijk worden sinds korter of langer tijd door het Gouvernement genoten ²⁾. Eene scheiding van de kas van den vorst en die van het Rijk bestaat er niet in dit absoluut monarchaal bestuurd vorstendom, waar de belangen van vorst en land nog geheel vereenzelvigd zijn.

Mede als gevolg van den monarchalen regeeringsvorm berust eigenlijk de regelende macht, binnen de grenzen door de contracten gesteld, en waarvan wij de bepalingen hierboven hebben weergegeven, alleen bij den vorst. Doch feitelijk is het de Rijksbestuurder, die alle daden van regeering verricht, hoewel steeds ten name van den vorst, daar van hem alleen alle macht en gezag emaneeren. De voorschriften voor de beambten en de bevolking en alle wetten in het Soerakartasche Rijk vertoonen dan ook den vorm van vorstelijke bevelen, doch zijn meest tot stand gekomen door den Rijksbestuurder. Hij is de voornaamste ambtenaar in het Rijk, den titel voerende van Raden Adipati, en degene, door wien de aanraking van het Nederlandsche gezag met het Inlandsche vorstenbestuur plaats grijpt. Reeds de Compagnie streefde er daarom naar, om invloed te verkrijgen op de benoeming van dezen ambtenaar, omdat zij zoo steeds personen tot dit ambt verheven hoopte te zien, die hare belangen met die van het Rijk wisten te vereenigen. Zoo bepaalden artikelen 3 en 4 van het contract van 11 November 1743 ³⁾, dat geen Rijksbestuurder mocht worden benoemd

1) Zie boven pag. 149 en beneden onder Financiën.

2) Hierover nader onder Financiën.

3) Zie dit contract bij de J., IX, pag. 434.

of ontslagen zonder voorafgaande goedkeuring van Gouverneur-Generaal en Raden, en dat, alvorens zijn ambt te aanvaarden, de Rijksbestuurder „in persoon moest komen afleggen in handen van den Commandant, die aldaar van wegens de Nederl. Oost-Indische Compagnie het gezag zal voeren, den eed van trouwe en gehoorzaamheit evenals omtrent haren vorst en met gelijke betrekkingen als tot denselven, ja met deese uitdrukkelijke beloften, dat wanneer de bevelen, die zij van den eenen, zoowel als van den anderen quamen te ontfangen, mot den anderen strijdig waren, zij altoos de preferentie zullen geven aan die van Hooggem. Compagnie, totdat zij op haar nadere vertoogen, daarover 't zij na Samarang of na Batavia te doen, daaromtrent nader ordre bekomen.” Deze bepalingen toonen weer, hoe de Compagnie in haren bloeitijd, toen zij nog de macht had, om door kracht van wapenen klem bij te zetten aan haren wil, (d. i. in de eerste helft der 18de eeuw), haar oppergezag wist te doen gelden tegenover den vorst van Mataram. Doch reeds in 't contract van 1788, artt. 3 en 4¹⁾, vinden wij wel hetzelfde ongeveer bepaald omtrent benoeming, ontslag en eedsaflegging; doch de bepaling, dat aan de bevelen van de Compagnie de voorkeur zou worden gegeven in geval van strijdigheid met die van den Soesoehoenan, zoeken wij daarin te vergeefs. Eene belangrijke cessie, door den vorst in 1743 aan de Compagnie gedaan, werd dus weer prijsgegeven. In de bange dagen van het eind der 18de eeuw, toen de Compagnie voor eigen welzijn te zeer bedrukt was, nam dan ook het gezag der vorsten toe, gelijk wij dat boven ook reeds aangestipt hebben

Art. 11 van het contract van 23 December 1811²⁾ hield

1) Zie het Contract bij de J., XII, pag. 133 sqq.

2) Zie bijlage C.

nogmaals de bepalingen in, dat de Rijksbestuurder niet benoemd, ontslagen of gestraft zou worden dan met volle toestemming van het Gouvernement. In 1812 werd dit recht van het Gouvernement, om invloed te kunnen uitoefenen op benoeming en ontslag van den hoogsten ambtenaar in het Soerakartasche ¹⁾, nog belangrijk uitgebreid. Art. 18 van het contract van 1 Augustus 1812, alle vorige bepalingen vervangende, bepaalde toch, dat de Rijksbestuurder voortaan zou worden benoemd door den Soesoehoenan, doch onder goedkeuring van de Regeering en op verlangen der Regeering ook zou kunnen worden ontslagen, en dat hij verplicht zou zijn, om bij alle maatregelen, die hij zou in het werkstellen, steeds vooraf den Resident daarvan in kennis te stellen en den Resident daaromtrent te raadplegen. Eene reeds bestaande praktijk werd daarmee gesanctionneerd ²⁾. Niet weinig werd de invloed van het Europeesche gezag daardoor versterkt. De Resident zou thans steeds den Rijksbestuurder van verkeerde maatregelen kunnen afhouden en bij de uitvoering met zijn raad kunnen bijstaan. Vooral waar de Resident goed met dien Javaanschen dienaar zou weten om te gaan, zou niet weinig zijn invloed ten goede kunnen komen aan het bestuur in het Solosche Rijk. Deze bepaling is thans nog van kracht. Geen maatregel van cenig belang mag door den Rijksbestuurder genomen worden zonder voorkennis van en raadpleging met den Resident.

De taak van den Rijksbestuurder, die zich niet alleen tot uitvoering bepaalt, strekt zich even ver uit als het gezag van den Soesoehoenan reikt; alleen de zaken van den godsdienst zijn aan zijne bemoeiing onttrokken. Zijne speciale werkzaamheden ten aanzien van de Justitie en Politie

1) Zie bijlage F.

2) Zoo van Deventer, I, pag. XX.

zullen wij in eene afzonderlijke paragraaf behandelen.

Waar sommige klassen van personen aan het algemeen bestuur zijn onttrokken, daar houdt ook zijne bemoeiing op ¹⁾. De zorg voor wegen en bruggen, waartoe bij speciale bepaling de Soesochoenan verplicht is, vindt mede hare uitvoering door den Rijksbestuurder. Het Gouvernement, eertijds de Compagnie, had het n.l. noodig gevonden, in de contracten 't onderhoud van wegen en bruggen door den Soesochoenan speciaal te bedingen, omdat het maar al te zeer verwaarloosd werd, zoer ten ongerieve voor het geregeld verkeer en niet strekkende tot bevordering der veiligheid. Art. 16 van het contract van 29 Sept. 1788 ²⁾ hield daarom de bepaling in, „dat de Soesochoenan van tijd tot tijd aan zijn' Rijksbestuurder en dien het verder mocht aangaan, de noodige orders zou geven, ten einde niet alleen de wegen en bruggen onder zijner Hoogheid territoir in een' goeden staat te houden, maar om dezelve ook voor de reizigers en anderen te beveiligen tegen roovers en het verslindend go-dierte, en te dien einde overal goede wachten te doen stellen op de plaatsen, alwaar dezelve vereischt worden, zooals in gelijker voegen de Compagnie aanneemt, daartoe onder haar ressort de noodige orders te stellen.” Art. 13 van het door Daendels met den Soesochoenan gesloten contract ³⁾ wees zelfs bepaalde wegen aan, waarop speciaal die verplichting zou rusten, en omschreef de wijze, waarop Z. H. aan die verplichting moest voldoen. Art. 6 van het contract van 23 December 1811 bracht die zorg voor een' korten tijd op het Gouvernement over. Het bepaalt toch, dat de Soesochoenan ontheven zou zijn van de verplichting om de pu-

1) Zie boven. pag. 155 sqq.

2) Zie dit contract bij de J., dl. XII, pag. 133 sqq.

3) Zie dit contract in bijlage A.

blieke wegen te herstellen, doch slechts, zoo gevorderd, werklieden en materiaal tegen billijke betaling door het Gouvernement moest verschaffen; het oppertoezicht over alle bestaande wegen en het aanleggen van nieuwe zou tot de taak van het Gouvernement behooren. Doch reeds in 1812 verloor deze bepaling hare werking, doordat art. 12 van de overeenkomst van 1 Augustus 1812 vaststelde, dat de bruggen en openbare wegen zouden moeten worden aangelegd en hersteld op kosten van Z. H. den Soesoehoenan, doch onder het oppertoezicht van de Gouvernementsdienaren.

Deze laatste bepaling beheerscht thans de zorg van den vorst voor het onderhoud en den aanleg van wegen en bruggen. Aangezien de opbrengst der belastingen, waarover wij boven ¹⁾ gesproken hebben, niet toereikend is, om de kosten voor dat onderhoud en dien aanleg te bestrijden, zoo heeft het Gouvernement het goedgevonden, om van het inkomen, dat hem door het Gouvernement wordt uitgekeerd, maandelijks *f* 1000 af te houden tot betaling van de rekeningen, die de Raden Adipati inzendt, wanneer hij op verzoek of op last van den Resident de wegen en bruggen, die voorziening noodig hebben, heeft doen herstellen ²⁾.

De Rijksbestuurder wordt door den Soesoehoenan deels in land, als apanage hem afgestaan, deels in geld bezoldigd. De betaling van die laatste bezoldiging geschiedt door het Gouvernement, in zooverre, dat van de door het Gouvernement aan den Soesoehoenan uit te keeren schadeloosstelling een maandelijksch inkomen van *f* 1000 voor den Raden Adipati wordt afgezonderd.

Voor wij er toe overgaan een enkel woord ook te wijden aan de andere ambtenaren van den Soesoehoenan, willen

1) Zie pag. 167.

2) Zie T. v. N. I., VI, I. pag. 346—347.

wij hier nog even aanstippen, dat hetgeen van der Burgh in § 2 zijner Memorie als Gouverneur en Directeur van Java's Noord-Oostkust ¹⁾ heeft gezegd omtrent de keuze van den Rijksbestuurder ook thans nog zal moeten worden ter harte genomen; dat nl. bij eene eventueele vacature in het ambt van Rijksbestuurder men zich (meest) zal defereeren aan de keuze van den vorst; „en ik weet ook niet,” zegt hij, „waarom dat wij dat niet liever zouden doen dan on-aangenaamheden hebben, als zij maar geen prinsen van den bloede tot haren eersten minister verkiezen.” En dat wel om de reden, die ik boven op pag. 130 reeds heb vermeld, nl. omdat de invloed van den Resident op dezen ambtenaar en door hem op het geheele Inlandsche bestuur daardoor zal verminderen.

De invloed, dien het Gouvernement op de organisatie van het bestuur kan uitoefenen, houdt met den Rijksbestuurder op. De verdere ambtenaren in het rijk worden door den Soesoehoenan en den Rijksbestuurder benoemd en ontslagen geheel naar hun' wil. Hun werkring wordt ook geheel door het inlandsche vorstenbestuur geregeld; doch de Soesoehoenan zelf mag geene veranderingen aanbrenge in de wijze, waarop thans het bestuur is ingericht. Zoo het noodig mag blijken, dat er verandering wordt aangebracht, zoo heeft hij in de acte van verband beloofd, zal hij met voor dat doel benoemde commissarissen van het Gouvernement zoodanige schikkingen ten aanzien van het bestuur en de regeling der zaken van het rijk aangaan ²⁾.

Sedert 1847 evenwel worden de regenten en districts-hoofden in het dessaland slechts met goedkeuring van den

1) Zie de J., XI. Onuitgegeven stukken n°. LXI en wel op pag. 443.

2) Zie de acte van verband in bijlage W.

resident benoemd ¹⁾, en zijn de instructiën zoowel van regenten als districtshoofden als dessahoofden van dat dessaland bij overeenkomst tusschen het Gouvernement en den Soesoehoenan van den 5den Juni 1847 ²⁾ vastgesteld.

Alle ambtenaren worden bezoldigd in land (paloenggoehans), voor een klein deel slechts in geld ³⁾. In verband met den afstand der Mántjá Negará, waardoor zeer vele rijks-grooten en ambtenaren hun apanage verloren, werd in art. 5 van de overeenkomst van 22 Juni 1830 ⁴⁾ bepaald, dat door het Gouvernement daarvoor schadeloosstelling zou worden gegeven, waarvan het bedrag eens voor al zou worden vastgesteld. Sedert wordt jaarlijks eene vaste som door het Gouvernement uitgekeerd aan prinsen en rijks-grooten. Hoewel hieronder ook vele niet-ambtenaren vallen, zoo worde dit toch hier vermeld.

Europeesch bestuur.

Wij hebben op pag. 154 gezien, hoe wij in een rijk, waar den inlandschen vorst het zelfbestuur is gelaten, toch van een Europeesch bestuur kunnen spreken. Dat bestuur wordt uitgeoefend door den Resident aan het Hof te Soerakarta als vertegenwoordiger van het Gouvernement.

Sedert wanneer er een Resident als vast vertegenwoordiger van den Staat, eertijds de Compagnie, te Soerakarta

1) Zie boven pag. 157, noot 4 en 5.

2) Zie Stbl. 1847 n°. 30.

3) Maandelijks geeft de Soesoehoenan nl. eene som van f 10,000 aan den Rijksbestuurder, om door dezen onder de ambtenaren naar evenredigheid van hun' rang en met inachtneming van de bepaling van art. 14 Stbl. 1847 n°. 30 te worden verdeeld.

4) Zie bijlage J.

gevestigd is, durven wij niet met zekerheid te zeggen. Daar er vanaf het jaar 1705 een vast garnizoen van wege de Compagnie te Kartasocra lag ¹⁾, werden waarschijnlijk onder toezicht van den gezaghebber te Samarang (sedert ongeveer de helft der 18de eeuw Gouverneur van Java's N.-O.kust geheeten), de belangen van de Compagnie waargenomen door den bevelhebber dier krijgsmacht. In buitengewone of gewichtige omstandigheden werd dan een commissaris voor de behartiging dier belangen gevaardigd. Sedert echter bij art. 11 van het contract van 7 Maart 1737 ²⁾ bepaald was, dat de onderdanen der Compagnie in het Mataramsche Rijk onder het gezag en de jurisdictie van de Compagnie zouden blijven staan, zal wel een civiel gezaghebber als vast vertegenwoordiger der Compagnie met de behartiging van hare belangen naast die harer onderdanen in de Hofplaats zijn gevestigd. En die gezaghebber zal waarschijnlijk sedert dien den titel van Resident hebben gevoerd; althans vinden wij o. a. in een stuk van het jaar 1744 ('t dagregister van de Cartasoerasche hofreis van Java's gezaghebber Elzo Sterrenberg) ³⁾ reeds van een' Resident gesproken.

De taak van dien Resident heeft zich in gelijke mate ontwikkeld als het gezag van de Compagnie is toegenomen, en de verhouding van dien vertegenwoordiger tot den vorst wordt ook geheel daardoor beheerscht. Aanvankelijk was hij niets anders dan een diplomatiek gezant met rechtsmacht over de onderdanen van de Compagnie, in het Soerakartasche rijk zich bevindende, die op de houding en 't gedrag van

1) Omtrent de voorwaarden, waaronder dit zou gebeuren, werd den 11^{en} October een verbandschrift door den Soesoehoenan verleend. Dit zoeken wij echter te vergeefs bij de Jonge. Zie art. 4 van de overeenkomst van 8 November 1733 bij de J., dl. IX. pag. 237.

2) Zie dit contract bij de J., dl. IX, pag. 269 sqq.

3) Zie de J., dl. X, pag. 41 sqq.

den vorst moest toezien en moest waken voor de handhaving van de geslotene contracten.

Toen de vorst de Compagnie later den staat als zijn leenheer moest erkennen, veranderde de positie van den Resident in dezelfde mate als 't recht tot inmenging van den staat in de inwendige zaken des rijks toenam. Uit hetgeen boven omtrent de beperkingen van het recht tot zelfbestuur van den vorst is gezegd, moeten wij dus den omvang van de taak en den werkkring van den Resident afleiden. Wij behoeven hier dus niet nogmaals de geleidelijke ontwikkeling daarvan te schetsen. Op enkele bijzonderheden zij hier echter nog gewezen.

Het leverantiën- en contingentenstelsel ¹⁾ had de Compagnie ook tot de vorsten van Mataram uitgestrekt. En nu worden door die vorsten voor de cultuur der producten voor die verplichte leverantiën bepaalde gronden aangewezen. Over deze gronden strekte zich de bemoeiing van den Resident zeer ver uit. In een' brief van Van Overstraaten, Gouverneur van Java's Noord-Oostkust, aan de Hooge Regeering te Batavia, lezen wij tenminste: „Buiten eenige bemoeienis „vorsten worden deze landen nu alleen bestuurd door de „gemelde Rijksbestuurders en de eerste Residenten, of, om „het bij zijn rechten naam te noemen, door de laatstge- „noemden, alzoo de eersten zich daaraan weinig laten ge- „legen liggen, en eeniglijk gebruikt worden als werktuigen „om des te meer kracht aan de bevelen bij te zetten” ²⁾.

Naast den Resident treffen wij in den tijd der Compagnie een' ambtenaar aan met den titel van 2den Resident, en wel in de laatste helft der 18de eeuw. Deze maatregel diende om ambtenaren aan te kweeken met de noodige bekwaamheid en geschiktheid, om te eeniger tijd 1ste Resident aan

1) Hierover later.

2) Zie dezen brief bij de J., dl. XII, pag. 313.

het Hof te worden. Van der Burgh zegt in § 2 zijner uitvoerige memorie ¹⁾ van hen: „Om bekwaame dienaaren aan te kweeken, zijn sedert 1773 ook aan beide de Hoven weder tweede residenten met den titel van koopman, die teffens als gesworen scriba en soldij-boekhouder fungeeren.” In deze eeuw vinden wij niet meer van hen gesproken ²⁾.

De Resident dan is in de eerste plaats vertegenwoordiger der Regeering aan het hof van den vorst. Als zoodanig moet hij waken voor hare belangen en vormt hij de brug voor 't onderhouden van de betrekkingen tusschen den vorst en de regeering, zijn' leenheer, ten ware door andere gezanten (of liever commissarissen) in speciale gevallen de aanraking mocht geschieden. Deze gevallen zijn echter zeldzaam en doen zich alleen voor, als er onderhandeld moet worden omtrent gewichtige aangelegenheden.

Als vertegenwoordiger van het Gouvernement is hij, wij hebben het reeds gezien, belast met 't toezicht op het bestuur van den vorst. Hoever dit toezicht zich mag uitstrekken, is in de bepalingen der contracten, die wij boven hebben weergegeven, bepaald. Ze zijn gemaakt, om daardoor waarborgen te hebben tegen willekeur en onderdrukking der bevolking. In hoeverre ze ten allon tijde die uitwerking hebben gehad, zullen wij buiten bespreking laten.

Dat toezicht is in de eerste plaats geschapen door het leenverband, dat niet erfelijk is. In de acte van verband wordt door den vorst erkend, dat het Gouvernement het recht en de macht blijft behouden om dat leen van hem terug te nemen, indien van zijne zijde niet wordt voldaan aan de verplichtingen, welke uit de reeds gemaakte of nader

1) Zie deze memorie bij de J., dl. XI, pag. 305 sqq.

2) Naar ik meen althans kunnen wij de tegenwoordige assistent-residenten niet met dien 2den resident vergelijken.

te maken contracten en verbintenissen voortvloeien. Daarom moet de Resident als zoodanig een waakzaam oog laten gaan over het bestuur van den vorst in zijn' ganschen omvang. Doch bovendien is de Resident hiertoe verplicht en moet hij den toestand van het Rijk, van de bestuursinrichting, enz. steeds opmerkzaam gadeslaan, met het oog op de bepalingen van artt. 15, 16 en 17 van het contract van 1 Augustus 1812¹⁾. Want, waar de Regeering (in casu de Gouverneur-Generaal, den Raad van Indië gehoord: met 't oog op art. 28 *b* R. R.) het recht van tusschenkomst heeft, wanneer de toestand des Rijks zulks mocht vorderen, bevelen mag geven tot het invoeren van nieuwe regelingen en adviezen mag geven, waarop de vorst moet acht slaan met betrekking tot wenschelijke verbeteringen, daar is de Resident de geroepen persoon, die de Regeering op de wenschelijkheid van een en ander moet wijzen en moet waarschuwen, wanneer hij acht, dat de Regeering van die haar gegeven rechten moet gebruik maken. Art. 18 van datzelfde contract strekt dat toezicht nog verder uit en bepaalt zelfs, dat de Rijksbestuurder, door wien eigenlijk alle daden van Regeering in het Soloscho Rijk plaats grijpen, in de uitoefening van zijn ambt omtrent alles met den Resident moet raadplegen en hem met alle te nemen maatregelen moet bekend stellen. Door deze bepaling is het toezicht van den Resident, althans indirect, overgegaan in bestuur van het Rijk; ten minste is daardoor voor den vertegenwoordiger van het Europeesche gezag de mogelijkheid geschapen, om het Inlandsche bestuur binnen de gewenschte perken te houden en het die richting te doen opgaan, die hij wenschelijk acht. Hierdoor vooral is de taak van den Resident niet weinig verzwwaard.

1) Zie boven pag. 162, 163.

Toch mag ons dit alles nog niet het recht geven om te spreken van Europeesch bestuur in het Solosche Rijk, is het niet, en hier komen wij tot het 2de gedeelte van zijn werkring, dat werkelijk den Resident ook een direct bestuur is gegeven en wel over de onderdanen van het Gouvernement.

Art. 9 van het contract van 5 October 1705¹⁾, nader aangevuld of liever vervangen door art. 11 van het contract van 7 Maart 1737²⁾, gaf reeds de bepaling, dat de onderdanen van de Compagnie alleen onder haar gebied (waarmee echter hoofdzakelijk bedoeld werd de jurisdictie) zouden blijven staan; zij zouden aan de wetten en bepalingen, die in het grondgebied van de Compagnie golden, onderworpen zijn, kortom onderdaan der Compagnie blijven, ofschoon zich in het Rijk des Soesoehoenans bevindende. Hunne belangen werden daarom ook vanwege de Compagnie door haren dienaar aan het Hof te Soerakarta vertoevende, den resident, behartigd, die namens de Compagnie het directe bestuur over hen verkreeg. Dat bestuur (wij nemen het hier thans in zeer uitgebreide beteekenis) uitte zich en openbaart zich thans nog hoofdzakelijk in 't uitoefenen van Justitie en Politie³⁾.

Langzamerhand echter en naarmate hun aantal is toegenomen, heeft zich ook de bemoeiing van den Resident als besturend ambtenaar, thans van het Gouvernement, uitgebreid en is zijn administratieve werkring als zoodanig tegelijk met dien voor de hoofden der andere gewesten van Nederlandsch-Indië geregeld bij de Instructie van 5 December

1) Zie dit contract bij de J., VIII, pag. 261 sqq.

2) Zie boven pag. 151. Zie nog de bepaling van art. 12 van het contract van 23 December 1811. (Bijlage C).

3) Hierover nader onder „Justitie”.

1859 n°. 4 (Stbl. n°. 102), in den vorm eener algemeene verordening (in verband met art. 33 R. R.) nader afgekondigd bij Stbl. 1867 n°. 114 (gewijzigd Stbl. 1876 n°. 57), hoewel in geringer omvang gelijk geworden aan die der hoofden van bestuur in de andere gewesten. Zijne verhouding tot de Centrale Regeering is als zoodanig ook geheel dezelfde als die der overige gewestelijke hoofden.

De Gouvernementsonderdanen, direct bestuurd door den Resident, blijven dus staan onder het gezag van het Gouvernement. De Indische Regeering mag daarom — en het is in dit verband, dat ik thans, hoewel het op eene andere plaats evenzeer had vermeld kunnen worden, een enkel woordje wensch te wijden aan de landverhuringen in de Vorstenlanden — de contractueele vrijheid der Gouvernementsonderdanen in de Vorstenlanden beperken, waar ze dat, om wat reden ook, noodzakelijk acht ¹⁾. Ten aanzien nu van het huren of pachten van landerijen in de Vorstenlanden door Gouvernementsonderdanen heeft het bestuur gemeend eenige beperking te moeten stellen en regelingen te moeten geven.

Boven ²⁾ reeds hebben wij gezien, dat de absolute vrijheid,

— 1) Hier zal vooral de politiek vaak de Indische Regeering eerder tot maatregelen doen overgaan, die de vrijheid zijner onderdanen aan banden leggen, dan in 't onder haar direct bestuur staande gebied. Wij zien immers in de Geschiedenis wel voorbeelden, dat 't gebied van den Soesochoenan zelfs voor alle vreemdelingen geheel gesloten werd. (Zie art. 10 van het Contract van 23 Dec. 1811 (Bijlage C)). Doch ook zal het Gouvernement natuurlijk, waar het in de groote macht en vrijheid den landhuurders over de opgezetenen gegeven, (zij het dan ook, dat de Javaansche wetten in des Soesochoenan's gebied geldende eenige (weinig beteekenende) bepalingen ter bescherming dier opgezetenen bevatten), een gevaar of een kwaad ziet, door 't moeilijk maken van de totstandkoming dier landverhuringen, dat gevaar of kwaad mogen beperken, en door goede regeling dier landverhuringen waarborgen daartegen zoeken.

2) Zie pag. 105 en 116.

die daarin bestond, door Van der Capellen werd vervangen door een algeheel verbod in Mei 1823, nadat hij reeds in 1821 getracht had, de landverhuringen tegen te gaan¹⁾. Dit verbod had minder aangename gevolgen met zich gesleept en werd daarom reeds in 1827 (Stbl. n°. 53) door Du Bus de Gisignies ingetrokken, doch de vrijheid tot 't sluiten van contracten aan enkele voorwaarden gebonden. Het Provisioneel Reglement van 4 November 1839 (besluit G. G.) gaf nog meer beperkingen en sloot bepaaldelijk de vreemde Oosterlingen bijna geheel uit van de bevoegdheid om verhuringen aan te gaan. Bij Ind. Stbl. 1857 n°. 115 werd dit voorloopig Reglement vervangen door een definitief: de vrijheid om huurovereenkomsten aan te gaan werd daarbij slechts verleend aan Europeanen of met hen gelijkgestelden, ingezetenen van Ned. Indië, alleen voor de teelt van voortbrengselen voor de buitenlandsche markt, en gebonden aan de voorwaarden, in het Reglement vervat. Deze voorwaarden werden eenigszins gewijzigd en minder belemmerend gemaakt voor de landhuurders, en de regeling van 1884 Stbl. n°. 9, nogmaals gewijzigd in Stbl. 1891 n°. 255. De bepalingen dezer regelingen zal ik verder niet bespreken; commentaren daarop zoeke men bij de op de vorige bladzijde aangehaalde schrijvers.

De bevoegdheid om gronden te huren voor den landbouw komt thans alleen toe, behoudens natuurlijk de verhuur van

1) Meer dan dit korte overzicht wordt hier met 't oog op de beperkte ruimte en het doel van dit schrijven niet gegeven. Wie meer omtrent dit onderwerp lezen wil, verwijs ik naar de schrijvers, aangehaald bij De Louter, pag. 403 noot, en boven pag. 105 noot 2. Voorts vermeld ik nog het artikel van Mr. P. Brooshooft, overgedrukt in 't Indisch Weekbl. v. h. R. van 21 Januari 1886, waarin de agrarische toestand geschetst wordt; Wijnen, Bijdragen Ind. Gen. 1886, pag. 121 sqq., 1887, pag. 44 sqq.; Spaan in Bijdr. Ind. Gen. 1892, pag. 1 sqq. enz.

gronden door de Javaansche vorsten en apanagehouders, aan de onderdanen van die vorsten, die geheel beheerscht wordt door de Javaansche wetten en instellingen, aan Nederlanders, Europeanen en met hen gelijkgestelden, gevestigd in Nederland of Nederlandsch-Indië, en voorts aan Vennootschappen, gevestigd in Nederland of in Nederlandsch-Indië, samengesteld uit en bestuurd door Europeanen of met hen gelijkgestelden.

Justitie en Politie.

Met het oog op de gebeurtenissen van den opstand van Troenå Djåjà, die daarin ijverig gesteund werd door Makassaren en Madoereezen, bedong Speelman als gevolmachtigde van de Hooge Regeering in het den 25sten Februari 1677 met Wångså Diepå als expressen gevolmachtigde van den Soesoehoenan gesloten contract, dat de Soesoehoenan in zijn rijk nooit „eenige Macassaren, Maleiers, Mooren, en wat natiën het mocht wezen, die in 't allerminst met de Macassaren vermengd zijn” zou mogen toelaten, dan wanneer ze voorzien waren van passen, door de Compagnie verstrekt (art. 10)¹⁾. Doch tot meerderen waarborg voor hun' gevaarlijken invloed werd in art. 9 van het den 5den October 1705 gesloten contract bepaald, dat alle vreemdelingen slechts met licentie van de Compagnie door den Soesoehoenan in zijn rijk mochten worden toegelaten, en dat zij zouden blijven staan onder 't gebied der Compagnie, tenzij in zaken van groot belang, waarin ook de Javaansche Gouverneurs van den Soesoehoenan gemengd waren, welker beslissing aan

1) Zie de J., VII, pag. 81.

den Soesoehoenan en de Hooge Regeering te Batavia zou gedefereerd blijven. Sedert werd dus het souvereine recht van den vorst tot rechtspraak in zijn' naam, beperkt tot eigenlijk gezegde Javanen. Naast die van den vorst werd in het Mataramsche rijk de jurisdictie erkend van de Compagnie, en wel over de vreemdelingen, voortaan na het 11de artikel van het contract van 7 Maart 1737 onderdanen van de Compagnie genoemd. De splitsing der rechtspraak in het rijk van den Soesoehocnan in die over onderdanen van de Compagnie en die over onderdanen van den vorst dateert dus reeds van dien datum. Tot regeling van die beide werd den 7^{den} Maart 1737 door de Compagnie met Pakoe Boewânâ II een contract gesloten. Den zakelijken inhoud daarvan hebben we reeds op pag. 62 en 63 vermeld. Ze diende voornamelijk tot vaststelling der competentie en stelde de verschillende fora vast.

Omtrent de uitoefening en inrichting der rechtspraak van den vorst zelf werd niets bepaald, geen waarborgen werden daarvoor gevraagd door de Compagnie. Weldra zou dit anders worden. Door 't veranderen van de positie van den vorst, dat hij namelijk sedert 1749 de leenman der Compagnie was, werd in den toestand, zooals zij was geschapen door de vermelde contracten, niets gewijzigd. Met handhaving dier contracten werd den vorst het souvereine recht van rechtspraak in zijn' naam gelaten. Eerst in de contracten van 1788 en volgende werden daarvoor eenige waarborgen van den Soesoehoenan bedongen ¹⁾. Zoo hielden artt. 9 en 10 van het contract van 29 September 1788 bepalingen in omtrent het verwijderen en uitleveren van voor de rust gevaarlijke personen, en bepaalde art. 11, dat wanneer de Soesoehoenan onderhoorige prinses of rijks grooten in ballingschap

1) Zie dit contract bij de J., XII, pag. 133 sqq.

wilde zenden, hotzij naar Ceilon of eenige andere plaats van de Compagnie, hij bij hot daartoe in te dienen verzoekschrift de redenen van de verbanning op moest geven en tevens jaarlijks eene zekere som gelds tot levensonderhoud dier bannelingen moest verschaffen, waartegenover de Compagnie op zich nam, dien personen vrij transport te bezorgen naar de plaats hunner ballingschap ¹⁾. Zoo ook gaven artt. 12 en 13 nadere regelen omtrent de grenzen der jurisdictie van de Compagnie en den Soesoehoenan, en omtrent de uitlevering; art. 14 bepaalde, dat delicten van den Rijksbestuurder, die toch ook der Compagnie den eed van trouw moest zweren, zouden berecht worden door eene gemengde commissie, doch dat het vonnis niet zou mogen worden geëxecuteerd dan na bekomen goedkeuring van de Hooge Regearing te Batavia. In art. 15 eischte de Compagnie, dat, evenzeer als zij zou instaan voor billijke, goede en spoedige afhandeling van crimineele zaken, evenzeer de Soesoehoenan dien waarborg moest geven.

Onder Daendels werd met medewerking van het Gouvernement den 26sten September 1808 eene overeenkomst tot stand gebracht tusschen de vorsten van Soerakarta en Djokakarta omtrent de berechting van geschillen, die aan de grenzen, vooral aan de tolpoorten, zoo herhaaldelijk tusschen onderdanen van den Soesoehoenan en die van den Sultan rezen. Deze bepalingen werden in art. 17 van de overeenkomst van 23 December 1811 uitdrukkelijk in stand gelaten, totdat nieuwe voorzieningen daaromtrent zouden hebben plaats gehad. Deze zijn, zoover mij gebleken is, alsnog uit-

1) Deze bepaling wordt door art. 11 van de overeenkomst van 5 Juni 1847 niet buiten werking gesteld, doch slechts aangevuld (volgens de considerans, welke de overeenkomst begeleidt, dienen de gemaakte bepalingen slechts tot aanvulling). Mijns inziens geldt ze dus nog, en moet ze bij voorkomend geval ook worden toegepast.

gebleven; in hoeverre die bepalingen dus nog van kracht zijn, moet ik helaas onbeantwoord laten ¹⁾.

Artt. 14, 15 en 16 van genoemde overeenkomst van 23 December 1811 gaven nadere bepalingen omtrent uitlevering; art. 12 bepaalde nogmaals, dat niet-Javanen zouden blijven staan onder de jurisdictie van het Gouvernement; en art. 13 gaf regels, voor 't geval Javanen tegenover hen als eischer of beklagde optraden, in aanvulling op art. 12 en 13 van de overeenkomst van 1788. En nauwelijks een jaar later wist Raffles in de overeenkomst van 1 Augustus 1812 nog te bedingen, dat alle pijniging en verminking van misdadigers en de gevechten van veroordeelden tegen tiggers voor goed zouden ophouden en verdwijnen (art. 9); dat de Soesoehoenan steeds zorgen zou voor goedgeregelde politie, bij 't uitvoeren van welken maatregel hij zou letten op de wenken van den Resident (art. 7); en eindelijk, dat slechts de Javanen, in zijn Rijk geboren, onder des Soesoehoenans jurisdictie zouden staan ²⁾, en dat, telkens wanneer onderdanen van Z. H. betrokken mochten zijn in eenig wanbedrijf jegens de onder de Britsche bescherming staande personen Z. H. zich verbond, onverwijld en onpartijdig recht te doen bedeele tot voldoening en genoegen van de Regeering; terwijl de Resident in zoodanig geval tot ambtelijke medewerking verplicht zou zijn, voor zooverre zulks tot voormeld einde mocht vereischt worden. (art. 8.)

Al deze bepalingen, waarvan thans nog eenige ³⁾ van

1) Daar het stuk nog al grooten omvang heeft, heb ik het hier niet opgenomen. De meeste bepalingen strekken tot verkrijging eener betere opsporing en bestraffing der moorden en rooverijen, vooral aan de tolpoorten, die thans sedert 1830 alle zijn opgeheven.

2) Door welke bepaling art. 12 van het contract van 23 December 1811 werd buiten werking gesteld.

3) En wel die van artt. 9, 10, 11 en 14 van het contract van 29 September 1788 en van artt. 7, 8 en 9 van het contract van 1 Augustus 1812.

kracht zijn, (die wij hier slechts chronologisch hebben opgenoemd, aangezien het doel van dit schrijven eene ingrijpende bespreking dier verschillende bepalingen niet toelaat), dienden, om thans eenige waarborgen te verkrijgen voor de rechtspraak door den vorst ¹⁾, om voornamelijk tot afbakening van de urisdicctie van het Gouvernement tegenover die van den Soesoehoenan, doch lieten verder de rechterlijke organisatie en de uitoefening der rechtspleging over eigen onderdanen in zijn rijk onaangeroerd. Eerst veel later meende het Gouvernement ook in dit opzicht den vorst aan banden te moeten leggen, en wel in 1847 op grond van de ontdekkingsvinding, zoo lezen wij in de considerans, die de overeenkomst begeleidt, dat de uitoefening van Justitie en Politie in het Rijk van Soerakarta volgens de Javaansche instellingen hoogst gebrekkig had plaats gehad en geenszins had geleid tot de uitkomst, welke daarvan naar aanleiding van het contract van 1 Augustus 1812 (en vorige contracten) met grond te verwachten was. In het belang nu van rust en veiligheid en tot verkrijging van meerdere rechtszekerheid voor de bevolking meende het Gouvernement de beginselen en bepalingen omtrent de uitoefening der Justitie en Politie tot meerderen waarborg bij overeenkomst te moeten doen vaststellen. Mr. J. F. W. van Nes slaagde er in door zijne tusschenkomst als Commissaris van het Gouvernement dit alles van den Soesoehoenan te bedingen bij eene overeenkomst van 5 Juni 1847 ²⁾, waarbij tevens Instructiën werden vastgesteld voor de Regenten, Districtshoofden of Goenoengs en Dessahoofden, met het oog op hunne functiën als ambtenaren van Politie.

1) Vooral geschiedde zulks door art. 15 van het contract van 1788 en art. 9 van het contract van 1 Augustus 1812.

2) Deze overeenkomst is, na door den Gouverneur te zijn bekrachtigd, geplaatst in Stbl. 1847 n°. 30.

Doch alras bleek eene wijziging der in 1847 gestelde bepalingen noodig tot vereenvoudiging en bespoediging der rechtsbedeeling. Bij eene overeenkomst van 18 April 1854 werd nu de instelling bepaald van vijf nieuwe rechtbanken voor burgerlijke zaken buiten de hoofdplaats, en wel op die plaatsen, waar regenten van politie gevestigd waren, d. z.: Klatten, Ampel, Boyolali, Kartasoera en Sragen.

Toenemende onveiligheid deed het Gouvernement tot vermeerdering van Europeesch toezicht op de Politie en Justitie in het dessaland besluiten. Bij besluit van 6 Januari 1873 (Ind. Stbl. 1873 n°. 5 en 136 a)¹⁾ werden te Klatten, Boyolali, Sragen en Karang Pandan assistent-residenten geplaatst tot verlichting van de taak van den Resident, wat betreft het hem opgelegde toezicht op de Politie en Justitie. In verband met dezen maatregel (zie Koloniale verslagen 1872, pag. 45, 46; 1873, pag. 80; 1875, pag. 62) werd den 7den September 1874 eene nieuwe overeenkomst gesloten met den Soesoehoenan (zie Ind. Stbl. 1874 n°. 209), waarbij, met intrekking van de overeenkomst van 18 April 1854 en wijziging in zooverre der artt. 2, 6 en 17 van de overeenkomst van 5 Juni 1847 en art. 13 van de daarbij gearres-

1) De assistent-resident van Karang Pandan strekt zijn toezicht voornamelijk uit over de landen van Mangkoe Negarâ. Bij Ind. Stbl. 1874, n°. 186 is de standplaats van dezen assistent-resident verlegd naar Wonogiri. Ten einde de taak van den assistent-resident van Klatten te verlichten, is bij Ind. Stbl. 1883, n°. 34 een stuk van die uitgestrekte afdeling, n.l. het onderregentschap Larangan bij het gebied van de hoofdplaats Soerakarta getrokken, welk gebied thans eene vijfde assistent-residentie uitmaakt. Door de gelijktijdige indienststelling van een' gewestelijken secretaris is de ter hoofdplaats bescheiden assistent-resident, behalve van het werk op het residentie-bureau, van verschillende bijbetrekkingen ontheven en daardoor in de gelegenheid gesteld, om zich evenals zijne ambtgenooten in het dessaland meer in 't bijzonder met de Politie en Justitie bezig te houden.

teerde instructie voor de regenten van politie in de Kaboepatens Klatten, Ampel, Boyolali, Kartasocera en Sragen en in de kawedanan (onderregentschap) Larangan, thans tot kaboepaten Soekoardjo verheven, pradâtâ's kaboepaten werden opgericht met ongeveer gelijke bevoegdheid als de pradâtâ ter hoofdplaats (pradâtâ negri), en aan de hoofden der kaboepatens de bevoegdheid werd toegekend, om in overeenstemming met den betrokken assistent-resident overtredingen van politiereglementen en kleine misdrijven ter politierol te berechten, op gelijken voet als in de Gouvernementslanden door de Residenten geschiedt¹⁾. Eindelijk werd nog den 10den Juli 1879 eene suppletoire overeenkomst met den Soesoehoenan gesloten, [naar aanleiding van eene beslissing van het Hooggerechtshof, waarbij de landraad te Grobogan onbevoegd werd verklaard, kennis te nemen van de misdrijven en overtredingen in 't landschap Selo (een deel van het Soerakartasche Rijk in de residentie Samarang geëncleaved), die toch volgens eene oude gewoonte door den aldaar aangestelden panewoe-politie bij den assistent-resident te Grobogan werden aangebracht]²⁾, tot overdracht aan het Gouvernement van de rechtsbedeeling (in strafzaken) over de onderdanen van den Soesoehoenan in 't landschap Selo. Bij de ordonnantie van 24 Januari 1880 (Ind. Stbl. 1880, n°. 18), die hieraan uitvoering gaf, werd in art. 1 bepaald, dat de uitoefening der rechterlijke macht over de onderdanen van den Soesoehoenan in het landschap Selo voortaan zou zijn opgedragen aan de rechtbanken en rechters van het Gouvernement, en in art. 2, dat 't hoofd der Inlandsche politie, een door den Rijksbestuurder in overleg met den Resident van Soerakarta aangestelde panewoe, gedeeltelijk

1) De bepalingen van deze overeenkomsten worden later nader besproken.

2) Zie Koloniaal Verslag 1880, pag. 57.

door het Gouvernement, gedeeltelijk door den Soesoehoenan bezoldigd, wat de justieele politie betref, ondergeschikt aan den assistent-resident van Grobogan zou zijn, terwijl in het algemeen het landschap Selo met opzicht tot de rechtsbe-deeling geacht zou worden een deel uit te maken van de assistent-residentie Grobogan.

Hiermede hebben wij een chronologisch overzicht gegeven der bepalingen, die het Gouvernement gemeend heeft bij overeenkomst te moeten bedingen tot waarborg van de goede uitoefening van justitie en politie over onderdanen van den Soesoehoenan.

De rechtspraak over de onderdanen van het Gouvernemen-t, welke sedert lang het Nederl.-Indische Gouvernement voor zich heeft bedongen, is niet aan dezelfde regelingen en bepalingen onderworpen, welke te dien aanzien in de gewesten van het direct bestuurde gebied gelden. Art. 1 al. 2 van het Reglement op de Rechterlijke organisatie en het beleid der Justitie in Nederl.-Indië heeft de bestaande ver-ordeningen omtrent het rechtswezen in de residentieën Soe-rakarta (en Djokjokarta) in volle kracht gelaten, totdat daar-omtrent nader zal zijn beschikt. De afwijkende regeling der rechtspraak over de Gouvernementsonderdanen in Soerakarta is dus door deze bepaling ¹⁾ gehandhaafd ²⁾.

De instelling van residentieraden te Soerakarta en Djok-jokarta heeft plaats gevonden bij resolutie van den Gouver-

1) Deze bepaling strekt niet zoover, dat ze ook slaat op de rechtspraak over eigen onderdanen, die den vorst gelaten is, en wel met 't oog op 't beginsel in art. 27 al. 2 R. R. uitgedrukt. Anders Keizer: Handboek ten dienste van Residenten, enz., pag. 183 sqq.; Van Deirse, Proefschrift: Toestand in de Vorstenlanden, pag. 48.

2) Zie nog Recht in Indië, XXVI, pag. 402. Deze uitspraak was in strijd met de vroegere jurisprudentie van het Hooggerechtshof, zie R. i. L., dl. XXV, pag. 219.

neur-Generaal van 11 Juni 1831 n°. 30 en daarbij werd tevens hunne bevoegdheid geregeld ¹⁾. Daar bij een vonnis van den Raad van Justitie te Samarang van 12 Februari 1876 (zie Ind. Weekbl. v. h. R., n°. 661) de rechtsgeldigheid dezer resolutie is betwist, op grond, dat zij niet in den voorgeschreven vorm was afgekondigd, en nu ook het Hooggerechts-hof zich bij arrest van 6 April 1876 onbevoegd verklaard heeft, om in cassatie recht te spreken van vonnissen, door den Raad van Justitie te Samarang gewezen in hooger beroep van vonnissen van den Residentieraad in de Vorstenlanden ²⁾, zoo heeft de Indische Regeering het noodig geacht, die resolutie alsnog af te kondigen, en wel bij eene ordonnantie van 26 Mei 1876 (Ind. Stbl. 1876, n°. 140), en nadere regelingen tot opheffing van alle onzekerheid omtrent de middelen tot voorziening tegen de uitspraken der residentieraden in de Vorstenlanden te moeten geven.

In afwachting eener definitieve herziening der bepalingen nopens de rechtspraak in de residentien Soerakarta en Djokjakarta, voor zooverre die aan het Gouvernement is voorbehouden, zijn bij ordonnantie van 20 Maart 1876 (Ind. Stbl. n°. 74) door de Indische regeering de volgende voorloopige regelingen gegeven: 1°. is de rechtspraak op de zoogenaamde politierol geregeld overeenkomstig de daaromtrent in de Gouvernementslanden geldende bepalingen, zoodat op de hoofdplaats Soerakarta de resident die rechtspraak zal uitoefenen en in de afdeelingen de assistent-residenten, daartoe door den resident gemachtigd; 2°. bepaald, dat de instructie van straf-

1) Hoe de vroegere berechting der Gouvernementsonderdanen geschiedde, is mij niet bekend kunnen worden. Waarschijnlijk werden ze terecht gesteld voor de gewone Gouvernementsrechters in de Gouvernementslanden.

2) In casu Djokjakarta. Zie R. i. I., dl. XXVI pag. 402 sqq. Zie ook Ind. Weekbl. v. h. Recht, n°. 670.

zaken, waarin geene Europeanen zijn betrokken, door den fiscaal bij den Residentieraad kan worden opgedragen aan de djaksa's, die met de behandeling der politiezaken te Soerakarta zijn belast; 3°. het oudst aanwezend lid aangewezen, om den resident van Soerakarta bij ontstentenis als voorzitter van den Residentieraad te vervangen.

In verband met de vorming eener vijfde assistent-residentie met de hoofdplaats als standplaats van den assistent-resident, is bij Ind. Stbl. 1883, n°. 148, in de bovengenoemde ordonnantie deze wijziging gebracht, dat de berechting van politiezaken, voor zooverre de resident daarmee nog is belast gebleven, thans geheel is overgebracht op dezen vijfden assistent-resident.

Eene geheel nieuwe regeling van de justitie, wat betreft de Gouvernementsonderdanen, wordt voorbereid 1). In afwachting daarvan zijn echter toch nog eenige wijzigingen in de bepalingen van de resolutie van 11 Juli 1831, n°. 30, noodig gebleken. Bij ordonnantie van den Gouv.-Generaal van 19 Augustus 1888 (Ind. Stbl. 1888, n°. 138), aangevuld door de ordonnantie van 19 Maart 1890 (Ind. Stbl. 1890 n°. 76) werden eenige gewenschte wijzigingen gemaakt tot juiste regeling van de bevoegdheid van den Raad van Justitie te Samarang en den Residentieraad te Soerakarta in civiele zaken, waarin Gouvernementsonderdanen zijn betrokken, alsmede tot wegneming van onzekerheid aangaande de middelen tot voorziening tegen de uitspraken van laatstgemeld college 2).

1) Zie Koloniaal Verslag 1888, pag. 60. Blijkens Kol. Verslag 1893, pag. 54; 1894, pag. 60 zijn de voorstellen daartoe reeds ingediend of nog in wording.

2) Dit laatste vooral met het oog op de beslissing van het Hooggerechts-hof van Maart 1876; zie Ind. Weekbl. v. h. R., n°. 670; R. i. L., XXVI, pag. 402.

Na overleg met den Soesochoenan en de andere vorsten en na verkregen koninklijke machtiging is bij ordonnantie van 13 Augustus 1892 (Ind. Stbl. 1892 n°. 18) alsnog bepaald, dat de Inlandsche Gouvernementsambtenaren en beambten in de Vorstenlanden niet langer zullen hebben toerecht te staan voor de rechtbanken der Inlandsche vorsten, maar voor de naar onze wetten rechtsprekende residentieraden in de Vorstenlanden, voor zooverre het betreft de misdrijven en overtredingen, in hunne ambtelijke betrekking gepleegd ¹⁾.

Niet lang meer zal het duren, of eene geheel nieuwe regeling van de rechtspraak, voor zooverre die aan het Gouvernement is voorbehouden, zal de bepalingen van de ordonnantie van 11 Juni 1831 n°. 30 met de latere wijzigingen en daaraan toegevoegde voorloopige regelingen hebben vervangen.

Hebben wij hiermee een overzicht gegeven der bepalingen betreffende de rechtspraak in het Socrakartasche rijk, thans zullen wij overgaan tot de bespreking dier bepalingen zelve en beginnen weer met:

*De rechtspraak over eigen onderdanen, die den
Soesochoenan is gelaten.*

Was eertijds den Soesochoenan het souvereine recht van eigen rechtspraak, zij het dan ook beperkt tot Javaansche onderdanen, en behoudens de weinige waarborgen in de met hem gesloten contracten van hem gevorderd, nog in vollen omvang gelaten, na 1847 is hij ook daarin geheel gebonden en zijn bij overeenkomst zoowel inrichting en uitoefening

1) Al de bepalingen en regelingen betreffende de rechtspraak over de Gouvernementsonderdanen in 't gebied van den Soesochoenan gelden evenzeer voor Djokjokarta (waaronder het gebied van Pakoe Alam) en 't gebied van Mangkoe Negarâ.

dier rechtspraak als het daarop van gouvernementswege uit te oefenen toezicht geregeld 1).

De rechtspraak wordt uitgeoefend in naam van den Soesoehoenan 2) door de *Pradātā's*, als de gewone rechters, de *hoofden der kaboepatens* in het dessaland voor lichte overtredingen en kleine geschillen betreffende schuldvorderingen, den *Soerambi* voor geschillen rakende huwelijken en erfrecht en de Kadipaten als rechter voor eene bepaalde klasse van personen nl. de Sentānā's, d. i. de vorstelijke bloedverwanten, en alleen voor zooverre betreft burgerlijke zaken.

Pradātā's. We moeten sinds 1874 (Stbl. 1874 n°. 209) onderscheid maken tusschen de *Pradātā Nēgri* of gedch, d. i. die ter hoofdplaats Soerakarta, en de zes *Pradātā's* kaboepaten, govestigd in de kaboepatens Klaten, Ampel, Boyolali, Kartasoera, Sragen en Soekohardjo. (Stbl. 1874 n°. 209, art. 1).

De *Pradātā negri* is samengesteld uit den Rijksbestuurder als voorzitter en uit zes regenten, door den Soesoehoenan te benoemen als leden. Het openbaar ministerie wordt er waargenomen door den Hamong Prodjo of Wedānā Djaksā, terwijl de Mas Panghoeloe of Wedānā Kaocm als adviseur daaraan is toegevoegd (Stbl. 1847 n°. 30, art. 5). Zij heeft, wat de *negārā* betreft, dezelfde bevoegdheid als de *pradātā* kaboepaten voor de kaboepatens (regentschappen). Doch bovendien is aan haar uitsluitend de rechtspraak voorbehouden over:

1°. alle misdrijven, waar ook in het Soerakartasche rijk

1) Korthheidshalve zal ik de verschillende overeenkomsten citeeren met het Staatsblad, waarin zij, nadat zij door den Gouverneur-Generaal zijn bekrachtigd, opgenomen zijn. (Zie pag. 136 noot 1).

2) De rechterlijke macht over den Inlander, voor zooverre deze onderdanen zijn van zijn rijk, blijft aan Z. H. den Soesoehoenan voorbehouden. Stbl. 1847 n°. 30 art. 1).

gepleegd, zoo 't zijn misdrijven van ambtenaren en bloedverwanten van den Soesoehoenan, hoe gering die misdrijven ook mogen wezen ¹⁾).

2°. in gevallen van moord, moedwilligen doodslag, menschenroof, brandstichting, het bedriegelijk namaken, vervalschen of besnoeien van muntspeciën, wettigen koers hebbende in Nederlandsch-Indië, of wel het met kennis in omloop brengen van zoodanige nagemaakte, vervalschte of besnoeide muntspecie, het bedriegelijk namaken of vervalschen van bankpapier of eenig op hoog gezag in omloop gebracht papieren geld, landverraad, oproer, diefstal in vereenigde of gewapende benden of met geweld gepleegd, en in 't algemeen, zoo 't zijn misdrijven, welke met den dood of met de straf naast die des doods kunnen worden gestraft.

3°. in gevallen van gewelddadig verzet en het plegen van dadelikheden tegen het openbaar gezag, bloedstorting of kwetsing teweeggebracht hebbende (Stbl. 1874 n°. 209, art. 2).

De Pradâtâ's kaboepaten zijn samengesteld uit het hoofd der kaboepaten als voorzitter en den kliwon en één panwoe, in Soekohardjo echter uit twee panwoes als leden (Stbl. 1874 n°. 209, art. 1) ²⁾).

De Pradâtâ's zijn de gewone dagelijksche rechters voor de onderdanen van den Soesoehoenan. Zij spreken recht

1) Inlandsche Gouvernementsambtenaren staan sedert 1892 voor ambtsmisdrijven en ambtsovertredingen terecht voor den Residentieraad (zie beneden pag. 206 sub. c); in de overige gevallen staan zij als de andere Javaansche onderdanen terecht voor de desbevoegde rechters en rechtbanken van den Soesoehoenan.

2) Aan elke rechtbank worden toegevoegd een panghoeloe als adviseur, een panwoe tot waarneming van het openbaar ministerie of liever als djaksâ, en een ronggo als griffier. Bij ontstentenis van den voorzitter treedt het hoogste in rang zijnde lid als waarnemend voorzitter op, terwijl de panwoe djaksâ dan als lid fungeert, en de ronggo, griffier, de functiën van djaksâ bij de zijne waarneemt (Stbl. 1874 n°. 209, art. 1).

omtrent alle misdrijven, in hun gebied gepleegd, (behalve die, welke uitsluitend tot de kennisname van de Pradâtâ negri behooren, en omtrent alle civiele zaken met uitzondering van die, welke behooren tot de competentie van de Soerambi en de Kadipaten (Stbl. 1874 n°. 209, art. 2).

Wanneer onderdanen van den Soesochoenan in complicitéit met Gouvernementsonderdanen of op Gouvernements grondgebied een misdrijf plegen, staan zij te recht voor den Gouvernementsrechter, die in casu de aangewezen is, terwijl omgekeerd, wanneer Javanen, onderdanen van het Gouvernement, op des Soesochoenan's gebied een misdrijf plegen, zij zullen worden getrokken voor de Pradâtâ's van den Soesochoenan (Stbl. 1847 n°. 30 art. 23). In 't algemeen kunnen wij ter bopaling van het rechtsgebied zeggen, dat misdrijven terecht worden door de colleges van het gebied, waarbinnen zij gepleegd zijn, en dat in geval onderdanen van den Soesochoenan misdrijven begaan in gemeenschap met onderdanen van het Gouvernement, de Gouvernementsrechter, en, zoo in gemeenschap met onderdanen van Prins Mangkoe Negarâ, de Pradâtâ's van den Soesochoenan van de zaak kennis nemen; dat voorts de eischer den rechter van den gedaagde volgt, en wanneer er twee of meer gedaagden zijn, steeds de hoogste rechter de tot kennisneming bevoegde is.

Alle klachten wegens burgerrechtelijke geschillen ¹⁾ of wegens misdrijven moeten worden ter kennis gebracht bij de dessahoofden en goenoengs (districtshoofden), die dezelve, zonder daarvoor eenige betaling te eischen ²⁾, zullen moeten aannemen en verder overbrengen bij de regenten van die

1) Ook die, welke behooren tot de beslissing van de Soerambi.

2) Het was oudtijds gebruik om betaling te eischen voor de aangifte van misdaden of overtredingen, bekend onder den naam van Pisahid, Sahidworo Sahidoto, enz.

kaboepatens, waar de klager thuis behoort of de misdaad gepleegd is. (Stbl. 1847 n°. 30 art. 16). Als voorzitter der Pradātā zorgen dezen dan verder, dat door die rechtbank de noodige bewijsstukken worden verzameld en processen-verbaal van het ingestelde onderzoek worden opgemaakt in de Maleische taal, doch met Hollandsche karakters. Deze worden door den voorzitter ingediend bij den rijksbestierder¹⁾. Nadat laatstgenoemde ze heeft bekrachtigd, worden ze aan den voorzitter der pradātā teruggezonden (Stbl. 1874 n°. 209 art. 3). Eerst dan mag de Pradātā met de berechting der zaak beginnen. Als richtsnoer voor hare uitspraken is de Angger Gedeh²⁾ voorgeschreven (Stbl. 1874 n°. 209 art. 7

1) Bij de pradātā negri is de rijksbestuurder zelf de voorzitter. De aangifte van zaken is voor de negārā niet uitdrukkelijk in de overeenkomst geregeld. Doch de Wedānā Djaksā, als waarnemende het openbaar ministerie en de Boepati-politie zullen wel de aangewezen personen zijn, bij wie alle klachten moeten worden ingebracht. De kennisneming van misdaden door de pradātā negri kan niet plaats hebben dan na toezending van de stukken van voorloopig onderzoek door den Rijksbestuurder aan den Resident, nadat zij van het visum van den Resident zullen zijn voorzien (Stbl. 1874 n°. 30 art. 7, dat voor de pradātā negri is blijven gelden). Eene bijzondere contrôle van het Europeesch gezag op de rechtspraak in strafzaken is door deze bepaling geboren. In gevallen, waar het de openbare rust, de rechtstreeksche belangen van het Gouvernement of die van Europeanen, dan wel klachten over de pachters van 's lands middelen betreft, zijn de Regenten verplicht, om rechtstreeks en onmiddellijk daarvan kennis te geven aan den Resident (art. 17 al. 3 Stbl. 1847 n°. 30). Deze laatste bepaling is niet door de overeenkomst van 1874 Stbl. n°. 209 vervallen. De woorden in de considerans dier laatste overeenkomst: „met wijziging in zoover der artikelen 2, 6 en 17 van de overeenkomst van 5 Juni 1847” toch beduiden niets anders dan dat de wijziging slechts plaats heeft, voor zoover nicuwe bepalingen de oude vervangen, hetgeen voor de bepaling van al. 3 art. 17 niet is geschied).

2) Wat anggers zijn, welke anggers er in de Vorstenlanden gelden, wanneer zij zijn samengesteld en wat hun inhoud is, daartoe verwijs ik naar Veth, I, pag. 343 sqq., 347 sqq.; Nederlandsche Jaarboeken voor Rechts-

al. 1; volgens Stbl. 1847 n°. 30 art. 12 wordt ook voor de Pradâtâ negri deze angger als bron voor 't materieel recht toegepast).

In Koloniaal Verslag 1878, pag. 66 (zie nog dito 1869, pag. 7) lezen wij echter, dat de Soesoehoenan door zijn' Rijksbestuurder heeft doen bekend maken, dat zooveel mogelijk de straffen zullen moeten worden opgelegd volgens het in de Gouvernementslanden van kracht zijnde strafwetboek voor inlanders. De vonnissen van de Pradâtâ's Kaboepaten behoeven, alvorens ten uitvoer gelegd te mogen worden, niet langer de bekrachtiging van de pradâtâ negri, evenals bij Stbl. 1854 n°. 32 art. 2 eertijds was bepaald, doch die van den Rijksbestuurder. Vereenigt de Rijksbestuurder zich niet met den inhoud van een vonnis, dan wordt het teruggezonden, om het te wijzigen in den geest, door den Rijksbestuurder aan te geven (Stbl. 1874 n°. 209 art. 4). Van onafhankelijkheid dier rechtbanken kan men dus niet wel spreken, wier leden bovendien als gewone ambtenaren door het centrale bestuur kunnen worden afgezet¹⁾. Doch zeker zal deze bepaling zijn gemaakt met 't oog op de samenstelling dier rechtbank en de wenschelijkheid van die contrôle, omdat in-

geleerdheid en Wetgeving, V, 1, pag. 5 sqq.; Recht in Indië (Bousquet), 1849, dl. I, pag. 327 sqq. Ze zijn gezamenlijk uitgegeven door Professor T. Roorda. Amsterdam, (Müller), 1844; De Nawâlâ Pradâtâ met vertaling door Dr. Mounier; T. v. N.-I., dl. VI, 1, pag. 261 sqq. Men leze voorts Keiser, t. a. p., pag. 187 sqq.

1) Over de benoeming der regenten, kliwons, panewoes in 't dessaland zie men boven, pag. 157, noot. De Resident vooral heeft een zeer uitgebreid toezicht op de regenten der districten in het dessaland sinds 1847 verkregen. Verneemt hij, dat een regent in zijn district niet voldoet aan zijne verplichtingen, dan zal hij door middel van den Rijksbestuurder daarvan kennis geven aan Z. H. den Soesoehoenan. Z. H. zal nu trachten den zoodanige tot zijn plicht te brengen. Na andermaal ingebrachte bezwaren tegen denzelfden Regent, zal Z. H. met voorkennis van en in overleg met den Resident een' anderen Regent benoemen. (Stbl. 1847, n°. 30, art. 21).

direct daardoor ook het Europeesch toezicht op de rechtspraak kan versterkt worden met 't oog op art. 18 contract 1 Aug. 1812, dat zoo uitgebreid mogelijk kan worden opgevat¹⁾.

Alle vonnissen der *pradâtâ's*, ook van die ter hoofdplaats, moeten vóór de tenuitvoerlegging door den Rijksbestuurder binnen 3 × 24 uren aan den Resident ter inzage worden gezonden (Stbl. 1847 n°. 30 art. 8; Stbl. 1874 n°. 209 art. 4). Deze kan daardoor steeds een wakend oog blijven houden op de uitoefening der rechtspraak, voor zoverre die door de *pradâtâ's* geschiedt (d. i. in alle niet uitgezonderde gevallen), en aldus, waar hem verbetering noodig schijnt, zijne wenschen daartoe kenbaar maken aan den Soesoehoenan.

Om ten uitvoor gelegd te kunnen worden, behoeven de vonnissen, niet alleen echter die van de *pradâtâ's*, doch ook van de Soerambi en de Kadipaten, bekrachtiging van den Soesoehoenan (Stbl. 1847 n°. 30 art. 1). Deze bepaling bedoelt echter geene beperking van het recht van rechtspraak van den Soesoehoenan, doch slechts eenen waarborg voor de justitiabelen. Wenscht de Soesoehoenan geen gebruik te maken van het hem gewaarborgd recht van bekrachtiging, zoo moet hem de vrijheid daartoe worden gelaten. Daar de Soesoehoenan het nu als zijn verlangen heeft te kennen gegeven, om alleen de doodvonnissen van de *Pradâtâ* te bekrachtigen en alle overige vonnissen slechts met het zegel van den Rijksbestuurder te doen voorzien, heeft het Gouvernement zulks goed geacht en het neergelegd in een Gouvernementsbesluit van 3 November 1856 n°. 2 (zie R. i. I., XIII, pag. 177 sqq.)²⁾. Doodvonnissen, die slechts door de

1) Zie hoven pag. 178.

2) Dat dit besluit gegeven is, vindt zijne reden in het bij art. 27 al. 2 R. R. gehuldigde beginsel, dat geen eenzijdige handeling den bij overeenkomst geregelden rechtstoestand mag wijzigen.

pradātā negri mogen worden uitgesproken, kunnen bovendien niet worden ten uitvoer gelegd dan na verlof (fiat executio) van den Gouv.-Generaal (Stbl. 1847 n°. 30 art. 9).

Wat de straffen, die mogen worden opgelegd, betreft, bepaalt Stbl. 1847 n°. 30 art. 10, dat de wreede en vermin-kende zullen worden verboden (eene herhaling van hetgeen reeds bij art. 9 van de overeenkomst van 1 Augustus 1812¹⁾ was vastgesteld); het vechten met tijgers was al sedert 1812 verboden (art. 9 contract 1 Aug. 1812)²⁾.

De gevangenissen in het rijk van Soerakarta staan onder het oppertoezicht van den Resident, onder het onmiddellijk gezag van den Rijksbestuurder. Voor het onderhoud der gevangen en is de Soesoehoenan op zijne kosten verplicht zorg te dragen. Daartoe zal jaarlijks door het plaatselijk bestuur eene aanbesteding worden gehouden (Stbl. 1847 n°. 30 art. 25).

Is de straf van verbanning uitgesproken, dan mag de toepassing daarvan slechts geschieden door 't voeren van den veroordeelde naar die plaatsen, welke het Gouvernement daarvoor uitdrukkelijk heeft aangewezen (Stbl. 1847 n°. 30 art. 11)³⁾.

De H o o f d e n d e r K a b o o p a t e n s. In overeenstemming met den betrokken assistent-resident hebben deze de bevoegdheid om overtredingen van politiereglementen en kleine misdrijven te berechten, als de op te leggen straf niet hooger is dan drie maanden ter arbeidstelling aan de publicke

1) Zie boven pag. 185.

2) De straf van rottanslagen, bij Stbl. 1866, n°. 15 voor de Gouvernementslanden afgeschaft, zou na verkregen toestemming van den Soesoehoenan ook in zijn gebied niet langer worden toegepast. De uitvoering van de doodstraf door middel van krissen zou door ophanging worden vervangen. Zie Koloniaal verslag 1869, pag. 7.

3) Deze bepaling is natuurlijk gesteld in het belang der algemeene orde 't Verband met art. 41 van de overeenkomst van 29 September 1788, heb ik boven op pag. 183, noot 2, vermeld.

werken voor den kost zonder loon of eene boete van f100. Wordt de vereischte overeenstemming niet bereikt, dan moct door de hoofden der kabocpatens terstond daarvan worden kennis gegeven aan den Rijksbestuurder, die alsdan met den Resident ter hoofdplaats eene beslissing geeft. Die uitspraken, door den regent zoowel als door den assistent-resident onderteekend, worden dan in een register (de politierol) ingeschreven, waarvan maandelijks een afschrift aan den Rijksbestuurder moet worden gezonden. Den grondslag voor deze politierechtspraak vormen de bestaande Javaansche wetten en de door of namens den Soesoehoenan uitgevaardigde of uit te vaardigen bevelschriften (Stbl. 1874 n°. 209 artt. 6 en 7).

Bovendien wordt door de Regenten rechtgesproken in kleine geldzaken, welke de som van f50 niet overschrijden (Stbl. 1874 n°. 30 art. 17 al. 2, die overigens door bepalingen van artt. 6 en 7 van de overeenkomst van 1874 Stbl. n°. 209 is vervallen.)

De Soerambi. Deze zuiver geestelijke rechtbank, wier bestaan door de overeenkomst van 5 Juni 1847 is gehandhaafd, heeft tot voorzitter den Mas Panghoeloe of Wedanã Kaoem en eenige priesters als leden (allen door den Soesoehoenan te benoemen, die ook hun getal zal vaststellen). Stbl. 1847 n°. 30 art. 3 heeft echter hare rechtsmacht beperkt tot civielrechtelijke geschillen, en wel die, rakende huwelijken en echtscheidingen, boedelscheidingen en erfopvolgingen, zoowel bij versterf als bij uitersten wil, en alle daaruit voortspruitende geschillen. Hare vroegere rechtsmacht over andere zaken en over misdaden heeft sedert moeten ophouden, en is op de pradâtã's overgebracht ¹⁾. (Stbl. 1847

1) Wie meer omtrent hare vroegere samenstelling en rechtsmacht weten wil, verwijs ik naar Bousquet: Nederlandsche Jaarboeken voor Rechtsgeleerdheid en Wetgeving V. 1. pag. 5 sqq.; Keiser t. a. p., pag. 184 sqq.; Winter, in T. v. N.-I., VI. 1, pag. 99 sqq.; Veth, III, pag. 593 sqq., pag. 595 sqq.

n°. 30 art. 3). Het Europeesch toezicht, dat ten aanzien der pradātā's in sterke mate sedert 1847 is ingesteld, bestaat niet voor de rechtspraak van deze rechtbank. Nadat hare rechtsmacht is beperkt, is haar verder binnen die grenzen volkomen de vrijheid gelaten, volgens de godsdienstige wetten en gebruiken de aan haar onderworpen geschillen te beslechten.

De Kadipaten, samengesteld uit zooveel pangerans en toemenggoengs als de Soesoehoenan daartoe bij voorkomende gelegenheid zal benoemen, heeft te beslissen de privaatrechtelijke geschillen ¹⁾ tusschen Sentānā's en die, waarbij Sentānā's de gedaagden zijn. Hare uitspraken zijn vatbaar voor appel, en wel bij de Pradātā negri (Stbl. 1847 n°. 30 art. 3) ²⁾.

De vroeger bestaande rechtbank B a l e m a n g o e, voorgezeten door den Rijksbestuurder, en met de acht Boepati's Najākā en de Mantri Sedāsā als leden, is bij art. 2 Stbl. 1847 n°. 30 opgeheven; hare rechtsmacht is op de Pradātā's overgegaan ³⁾.

Nog zij hier volledigheidshalve gewezen op eene op de oude adats berustende en in het dorpsland nog steeds voortlevende gewoonte om agrarische geschillen (betreffende pacht, landbezit, waterrechten, grensscheidingen enz.), zoo zij van eenvoudigen aard zijn en partijen daarmede genoegen nemen, te doen beslechten door M a n t j ā p a t en M a n-

1) De beslissing van misdrijven, (het woord moet hier zeer ruim worden opgevat, en omvat ook de overtredingen) door Sentānā's gepleegd, behoort tot de competentie van de pradātā negri (zie boven pag. 193).

2) Voor 't overige verwijs ik naar de schrijvers in noot 1 aangehaald op pag. 200.

3) Wie meer omtrent haren aard, samenstelling, rechtsmacht, enz. lezen wil, verwijs ik naar de schrijvers en de daarbij aangehaalde plaatsen, boven, op pag. 200, noot 1, vermeld.

tjålimå¹⁾, die dan als arbiters optreden, en om in dergelijke zaken, die aan de berechting van den Goonocng zijn onderworpen de Mantjåpat en Mantjålimå, die dan als adviseurs optreden, te hooren. Speelde deze wijze van berechting in het dagelijksche leven van den Inlander in de Vorstenlanden niet zoo'n groote rol, ik zou er niet van gewagen. De Angger Sepoeloeh heeft deze procedure dan ook gehandhaafd. Vooral echter hebben deze Mantjåpat en Mantjålimå hun belang bij het winnen van voorloopige informatiën en het voorbereidend onderzoek in strafzaken²⁾.

De adats slechts beheerschen deze materie.

Rechtspraak over de Gouvernements-onderdanen.

De rechtspraak, die het Gouvernement, eertijds de Compagnie, sedert lang³⁾ voor zich heeft bedongen en door zijne rechters doet uitoefenen, bepaalt zich hoofdzakelijk tot de Gouvernementsonderdanen, doch strekt zich voor sommige misdrijven en overtredingen ook tot de Javaansche onderdanen van den Soesoehoonan uit. Die rechters zijn de residenten en assistent-residenten, belast met de rechtspraak ter politierol, de residentieraden, de Raad van Justitie te Samarang en het Hooggerechtshof te Batavia. Alleen echter voor zoover er van de gewone regeling, gel-

1) Wat deze woorden beteekenen, daartoe zie men bij Winter, in T. v. N.-I. VI, 1, pag. 124; Aanteekeningen van Rosemeier en Pangeran Nåtå dirådjä (Javaansche Wetten enz. Djokjokarta 1886) op art. 13 van den Angger Sepoeloeh.

2) Zie artt. 13, 30, 31, 40, 42, 44, 45, 52 enz. van den Angger Sepoeloeh. Ook in andere Anggers wordt van deze Mantjåpat en Mantjålimå gewaagd, b. v. Angger Ageng art. 31, enz. Zie nog Winter in T. v. N.-I. VI, 1, pag. 488 en 489.

3) Zie boven pag. 182.

gende voor de Gouvernementslanden op Java en Madoera, afwijkende bepalingen bestaan, zullen ze hier worden behandeld. En die zijn slechts gegeven met betrekking tot de rechtspraak ter politierol en voor den residentieraad en betreffen alleen de zoogenaamde rechtspraak over inlanders.

De rechtspraak ter politierol. Aan den resident¹⁾ en de vier assistent-residenten te Klaten, Bojolali, Sragen en Wonogiri oorspronkelijk (Stbl. 1876 n°. 74 art. 1), doch later alleen aan de vijf assistent-residenten (Stbl. 1883 n°. 148)²⁾ is de berechting opgedragen van de door Inlanders en met dezen gelijkgestelde personen, tevens gouvernementsonderdanen zijnde, begane overtredingen, voor zoover daarop geene zwaardere straf is gesteld dan ten arbeidstelling aan de publieke werken voor den kost zonder loon van ten hoogste 3 maanden, gevangenisstraf van ten hoogste 8 dagen of geldboete van ten hoogste f 100, en voor zooveel mogelijk overeenkomstig de in de Gouvernementslanden op dat stuk geldende bepalingen (Stbl. 1876 n°. 74 art. 1)³⁾.

Residentieraad te Soerakarta⁴⁾. Ze is samengesteld uit den Resident (c. q. het oudste lid) als voorzitter⁵⁾, twee of drie ambtenaren of burgers als leden, door

1) In Djokjokarta geschiedt deze rechtspraak alleen door den Resident. (Stbl. 1876 n°. 74, art. 1.)

2) Zie boven pag. 187 en noot 1.

3) Zie R. O. art. 440 sqq. en I. R. (Reglement op de uitoefening der politie enz. onder de inlanders enz. op Java en Madoera) titel XIII, en over de waarneming van het openbaar ministerie bij deze rechtspraak, Stbl. 1876 n°. 75 j^o. art. 2, Stbl. 1876 n°. 74.

4) Die te Djokjokarta is op dezelfde wijze samengesteld en heeft gelijke bevoegdheid. De functiën van griffier en fiscaal zijn van elkaar gescheiden in Djokjokarta bij Stbl. 1885 n°. 95, in Soerakarta echter reeds bij Stbl. 1874 n°. 60 en 61.

5) Bij afwezigheid, belet of ontstentenis van de residenten van Soerakarta en Djokjokarta treedt het oudst aanwezig lid in benoeming als voorzitter van den residentieraad op (Stbl. 1876 n°. 74, art. 3).

den Gouverneur-Generaal benoemd¹⁾, den secretaris der residentie als fiscaal en een' afzonderlijken griffier (Stbl. 1876 n°. 140 n°. 2, en Stbl. 1874 n°. 60 en 61). Behalve hare gewone rechtsmacht ten aanzien der Gouvernementsonderdanen heeft ze eene buitengewone, en wel die zich uitstrekt ook over alle onderdanen van den vorst, ten aanzien van de overtredingen en misdrijven met betrekking tot de verpachting van 's lands middelen en de telegraafverbindingen.

Ten aanzien van de Inlanders of met hen gelijkgestelden, tevens zijnde Gouvernementsonderdanen, oefent zij òn in burgerlijke- òn in strafzaken dezelfde rechtsmacht uit als de landraden en rechtbanken van omgang te zamen; de rechtspleging, hierbij gevolgd, is dezelfde als die bij de landraden (Stbl. 1876 n°. 140 4° en 5°).

Om echter hare bevoegdheid nauwkeuriger te omschrijven in verband met de latere regelingen van 1888, 1890 en 1892, geven wij het volgende systematische overzicht:

Aan den residentieraad is de berechting opgedragen:

1°. In burgerlijke zaken van:

a. alle vorderingen, onverschillig tot welk bedrag en door wien ingesteld tegen Inlanders, Gouvernementsonderdanen, zoomede tegen vreemde Oosterlingen, indien, wat laatstgenoemden betreft, de vordering niet berust op de op hen toepasselijk verklaarde Europeesche wetgeving (Stbl. 1888 n°. 138 sub b)²⁾;

1) Zoo bepaalde tenminste Stbl. 1876 n°. 140, sub 2°.: Bij Stbl. 1889 n°. 251 is thans echter in zooverre verandering gebracht daarin, dat in den residentieraad zoovele leden kunnen zitting nemen, als door den G.-G. worden benoemd.

2) Die toepasselijke verklaring is voor 't eerst (R. R. art. 75, al. 2 geeft den Gouverneur-Generaal nl. de bevoegdheid om in overeenstemming met den Raad van Indië de daarvoor vatbare bepalingen der Europeesche wet-

b. alle vorderingen, door Inlanders tegen vreemde Oosterlingen ingesteld, indien de vordering berust op de op de laatsten toepasselijk verklaarde Europeesche wetgeving en de som of waarde van f 500 niet te boven gaat (Stbl. 1888 n°. 138 sub c);

c. alle vorderingen, door Inlanders tegen Europeanen ingesteld, indien de vordering de som of waarde van f 500 niet te boven gaat (Stbl. 1888 n°. 138 sub cc)¹⁾;

d. alle vorderingen tegen Inlanders, onderdanen van den vorst met betrekking tot telegraaflijnen en kabels. (Dit is bepaald alleen ten aanzien van de onderdanen van den Soechoenan en Sultan (niet ook van die der onafhankelijke prinsen) en wel in de van die vorsten verkregen verklaringen, door den Gouv.-Generaal goedgekeurd en bekrachtigd, van 31 Juli 1890 en 26 Juni 1888²⁾).

geving, al of niet gewijzigd, op de geheele Inlandsche bevolking of een deel daarvan van toepassing te brengen) geschied bij eene ordonnantie van het jaar 1855 Stbl. n°. 79, met betrekking tot bijna de geheele burgerlijke en handelswetgeving ten aanzien van de vreemde Oosterlingen op Java en Madoera. Later heeft zich dit ook voor andere deelen der wetgeving nog vaak herhaald. Wie meer omtrent dit onderwerp weten wil, verwijs ik naar de Louter, t. a. p., pag. 265, 266 en de aldaar aangehaalde literatuur.

1) De burgerlijke vorderingen tusschen Europeanen onderling of tusschen vreemde Oosterlingen onderling dan wel tegen elkaar ingesteld, onverschillig tot welk bedrag, alsmede alle burgerlijke vorderingen door Inlanders tegen Europeanen of vreemde Oosterlingen, indien de vordering de som of waarde van f 500 te boven gaat, staan ter kennisneming van den Raad van Justitie te Samarang, mits, voorzooveel de vreemde Oosterlingen betreft, de vordering gegrond zij op de op hen toepasselijk verklaarde Europeesche wetgeving (Stbl. 1890 n°. 76).

Voordat dit uitdrukkelijk beslist was, stond de vraag open of de residentsraad bevoegd was kennis te nemen van geschillen tusschen Europeanen; het Hooggerechtshof casseerde bij arrest van 20 Januari 1881 een vonnis van den Residentsraad, die in een dergelijk geschil eene beslissing had gegeven (Zie R. i. I. XXXVI, pag. 51 sqq.).

2) Zie bijlage X.

2°. In strafzaken van:

a. Politieovertredingen ¹⁾, begaan door Europeanen ²⁾, (Stbl. 1876 n°. 140 sub b. e);

b. misdrijven en overtredingen [de laatste, voor zoover zij niet door den rechter ter politierol zijn berecht (zie boven pag. 202/203)], begaan door vreemdelingen ³⁾ of wel Javanen uit de Gouvernementsresidentiën afkomstig;

c. misdrijven en overtredingen door Inlandsche Gouvernementsambtenaren en beambten aldaar in hunne ambtelijke betrekking gepleegd. [Deze uitbreiding van de bevoegdheid van den Residentieraad ook tot niet-Gouvernementsonderdanen, heeft het Gouvernement wenschelijk geacht, en na overleg met den Soesochoenan (en de andere vorsten voor hun

1) Voor alle andere overtredingen en misdrijven staan Europeanen terecht voor den Raad van Justitie te Samarang, die volgens art. 118 R. O. zijn rechtsgebied ook uitstrekt over de Vorstenlanden (Stbl. 1876 n°. 140, sub 6 e, waar nog de oude drieledige onderscheiding der strafbare handelingen wordt gemaakt, sinds de invoering van het Wetboek van Strafrecht van 1866. Stbl. n°. 55, en al eerder bij de invoering der intermediaire strafbepalingen in 1848, echter vervangen door de tweeledige in misdrijven en overtredingen).

2) In het aangehaalde wetsartikel wordt gesproken van „en afstammelingen van dien”. Keiser, t. a. p., pag. 191, meent hieronder te moeten verstaan „en daarmee gelijkgestelden”. Dit kan mijns inziens niet de beteekenis dier woorden zijn; want toen het onderhavige besluit gemaakt werd (1834), bestond de qualificatie „met Europeanen gelijkgestelden”, „met Inlanders gelijkgestelden” nog niet. Eerst in de Wet, houdende Algemeene bepalingen (Stbl. 1847 n°. 23) werd de onderscheiding in art. 6 sqq. gemaakt, later in het Regceringsreglement van 1854 art. 109. Doch bovendien zou het met het oog op art. 109, al. 2 en 4 R. R. thans een onwaarheid zijn, daar met Europeanen gelijkgestelden, behoudens de gemaakte uitzonderingen, als gewone inlanders worden behandeld. Veelmeer moeten die woorden in hunne gewone beteekenis worden opgevat. Afstammelingen van Europeanen zijn Europeanen.

3) Onder vreemde Oosterlingen ook te verstaan de Inlanders van de andere eilanden afkomstig.

gebied) vastgesteld bij ondonnantie van 13 Januari 1892 (Stbl. n°. 18)];

d. misdrijven en overtredingen ten aanzien van telegraafverbindingen door onderdanen van den vorst¹⁾.

Bovendien worden door den Residentieraad berecht²⁾ alle overtredingen der pachtvoorwaarden (Stbl. 1876 n°. 140 sub 6 *a*, j^o art. 24, Stbl. 1847 n°. 30). Wordt in de bovengenoemde gevallen de gewone, voor landraden gebruikelijke, wijze van berechting gevolgd, hiervoor gelden speciale vormen. Hierbij wordt nl. de manier van procedeeeren gevolgd, die in deze materie is voorgeschreven, geregeld certijds bij besluit van 14 Sept. 1817 (Stbl. n°. 46) en 16 December 1819 (Stbl. n°. 83) (cf. Stbl. 76 n°. 140 sub 6 *a*), daarna bij besluit van 13 October 1838 n°. 37, thans voor geheel Java en Madoera uniform geregeld in het reglement voor de verpachtingen van 1853 Stbl. 86 (gewijzigd bij Stbl. 1857 n°. 77 en 1862 n°. 123).

De regels, die wij boven³⁾ gegeven hebben ter bepaling der competentie van de rechtbanken van den Soesoehoenan, moeten ook hier worden in acht genomen.

Het heeft dikwijls een punt van geschil uitgemaakt of de vonnissen van den residentieraad vatbaar zijn voor hooger beroep bij den Raad van Justitie, en of de in hoogste instantie gewezen vonnissen van den residentieraad, alsmede

1) Zie hetgeen op pag. 205 onder *d* gezegd is en de daarbij behoorende noot.

2) Het is wel eens een punt van geschil geweest of niet ook hier als in de Gouvernementslanden de politierichter in 't geval van lichte overtredingen tot een zeker maximum boete daarvan moet kennis nemen. Zie vonnis Raad van Justitie te Samarang van 24 December 1874, die de vraag bevestigend beantwoordde (Zie R. v. L., dl. XXIV, pag. 125 sqq.) en arrest van het Hooggerechtshof, dat terecht 't vonnis van den Raad casseerde op grond van schending van bepaling 6 *a* van de Resolutie van 11 Juni 1834, n°. 31 j^o, art. 1 al. 2 R. O.; zie R. i. L., dl. XXV, pag. 249 sqq.

3) Zie boven pag. 194, 195.

die van den Raad van Justitie in appel van vonnissen van den residentieraad, door het Hooggerechtshof mogen worden gecasseerd. Ik verwijs slechts naar R. i. L., XXV, pag. 219 sqq.; XXVI, pag. 402; XXXVI, pag. 51 sqq.; XXXIX, pag. 99 sqq.; W. v. h. R., n°. 670 en n°. 878, waar we eene afwisselende jurisprudentie aantreffen. De juiste beteekenis der bepaling van art. 1 al. 2 R. O. is echter vaak hierbij uit het oog verloren. Hierbij wordt eenvoudig de bestaande regeling der rechtspraak voor Gouvernementsonderdanen in de Vorstenlanden gehandhaafd¹⁾. In die regeling worden eenige afwijkende bepalingen gegeven en worden overigens de gewone regels en bepalingen, voor Gouvernementsonderdanen in de Gouvernementslanden geldende, gehandhaafd. (Zie Stbl. 1876 n°. 140 sub 4° en 5°). Daar die afwijkende bepalingen geenszins gewagen van hooger beroep en cassatie, moeten we de gewone regels, voor de landraden geldende, hierbij dus toepassen. Zoo ook staat het rechtsmiddel van revisie van de strafvonnissen open geheel volgens de regels, die daarvan in de Gouvernementslanden gelden.

Dit is ook geheel de meening van de Regeering geweest in 1893, die wij implicite kunnen lezen Bijblad n°. 3741. Doch, om allen mogelijken twijfel alsnog op te heffen, is bij Stbl. 1888 n°. 138 art. 2 bepaald, dat de vonnissen door den Residentieraad gewezen, in burgerlijke- en overtredingszaken vatbaar zijn voor hooger beroep, in zaken van misdrijf voor revisie. en dat de vonnissen door den Residentieraad in burgerlijke- en overtredingszaken gewezen in het hoogste ressort, zoomede die door den Raad van Justitie te Samarang in hooger beroep van eerstgemelde vonnissen gewezen, vatbaar zijn voor cassatie; dit alles met inachtneming van en overeenkomstig de deswege voor vonnissen

1) Zie boven pag. 189.

van Landraden en Raden van Justitie op Java en Madoera in die gevallen bestaande verordeningen.

Politie in het Rijk van den Soesoehoenan. De bemoeiing van het Nederlandsch Gouvernement in deze materie blijft zich vooralsnog bepalen tot toezicht, een recht, dat hem bij overeenkomst is gewaarborgd en zich ver uitstrekt, doch zich waarschijnlijk binnen niet te langen tijd nog vorder zal uitbreiden ¹⁾.

Bij art. 7 van de overeenkomst van 1812 heeft zich de Soesoehoenan verbonden, tot handhaving der goede orde en rust in zijn gebied, een regelmatig en vastblijvend stelsel van politie te zullen tot stand brengen en zich daarbij te zullen gedragen naar de wenken en raadgevingen ²⁾ van de Regeering.

De uitvoering van dezen maatregel schijnt echter nog al wat te hebben overgelaten, niettegenstaande den Resident hierbij zooveel invloed is gewaarborgd. „De uitoefening der politie heeft hoogst gebrekkig plaats gehad,” zoo lezen wij althans

1) In de verklaring, door den tegenwoordigen Soesoehoenan voor zijne optreding als zoodanig afgelegd (zie bijlage V.), is door hem beloofd, dat hij zich geheel zal onderwerpen aan de regelingen, welke het Gouvernement zou wenschen te maken (een zeer groote restrictie van zijn gezag), betreffende de verbetering van politie zoowel als van justitie, en van de rechtspraak in politioneele en crimineele zaken. Indien het Gouvernement in verband met die regelingen de uitgaven voor de verbetering van politie en justitie te zijnen laste neemt, zal de aan den Soesoehoenan door het Gouvernement uit te keeren schadeloosstelling ook evenredig worden verminderd.

Het is thans mogelijk gemaakt, dat de uitoefening van de politie en die der justitie in politioneele en crimineele zaken van Gouvernementswege geschieden.

2) In de Hollandsche vertaling van het contract, dat ik in copie heb geraadpleegd, staat: „en deze maatregel zal door hem onder de leiding en volgens de voorschriften der Britsche Regeering worden in werking gebracht.” Vergelijk hiermee art. 7 van den oorspronkelijken tekst in bijlage E.

in de considerans van de meergemelde overeenkomst van 5 Juni 1847, „en geenszins geloid tot de uitkomsten, welke daarvan naar aanleiding van de overeenkomst van 1 Augustus 1812 met grond te verwachten was.” Meerdere waarborgen zijn daarom neergelegd in die overeenkomst van 5 Juni 1847, vooral daarin gezocht, dat instructiën zijn vastgesteld voor de regenten, districtshoofden en dessahoofden in het buiten de negarâ gelegen gebied, met de handhaving der politie belast (Stbl. 1847 n°. 30 art. 15) en den resident ook invloed is gegeven bij de benoeming der regenten (t. a. p. art. 14).

De Resident heeft het oppertoezicht over de handhaving van rust en veiligheid en oefent dat voornamelijk uit met behulp van den rijksbestuurder, die onder het oppertoezicht van den Resident namens den vorst met de zorg voor de politie is belast. Alle ambtenaren, met de uitoefening van politie belast, staan onder zijne bevelen. In de negarâ is het de Boepatie-politie ter hoofdplaats ¹⁾, in het dorpsland de regenten, wier aantal en standplaats door den Soesoehonan in overeenstemming met den Resident nader worden bepaald (Stbl. 1847 n°. 30 art. 13; thans bepaald op 6, tevens zijnde voorzitter van de Pradâtâ Kaboepaten in de afdeelingen), elk hunner met een kliwon als adjunct en een panewoo djaksâ en verdere ondergeschikte ambtenaren ²⁾. In het dessaland zijn voorts nog onder de regenten belast met

1) Zie Regeeringsalmanak Nederl.-Indië, 1894, dl. I, pag. 98. Mr. L. W. C. v. d. Berg, Inlandsche Rangen en Titels, pag. 55.

2) Opdat de Regenten hunne functiën ongestoord en goed zullen uitoefenen, zijn er waarborgen gesteld in de artt. 20 en 21 Stbl. 1847 n°. 30. De instructiën der regenten zullen evenmin als die der districtshoofden of goengoengs en der dessahoofden verder worden besproken. Daartoe verwijs ik naar de instructiën zelve onder L a A aan de overeenkomst geannexeerd en eveneens opgenomen in Stbl. 1847 n°. 30.

de handhaving der politie in de districten de pandwoe's district met de mantris district, in de dessa's de Panèkets en Panglawe's.

Deze regeling heeft den Resident echter eene zware taak op de schouders gelegd, die hij, vooral wat het dessaland betreft, onmogelijk haast kan uitoefenen. Dit heeft de Regeering gevoeld en derhalve bij Stbl. 1873 n°. 5 en Stbl. 1883 n°. 34 vijf assistent-residenten onder den resident uitsluitend belast met het toezicht op de uitoefening van politie en ook justitie in 't Soerakartasche Rijk 1).

Doch nog zou verbetering in de inrichting en uitoefening der politie niet ongewenscht zijn, en lezen wij in de verschillende koloniale verslagen tal van klachten.

Financiën.

Waar ik dezen titel boven deze afdeeling stel, is het niet, om een overzicht te geven van het financieel beheer in het Rijk van Soerakarta, dat trouwens al heel eenvoudig is, waar geen splitsing bestaat van de kas van den vorst en die van het land, noch ook het belastingstelsel te bespreken, voor zooverre wij dien naam tenminste kunnen geven aan de weinige belastingen 2) tot welker hoffing den vorst bin-

1) Zie boven pag. 187 noot 1. Wat hunne overige werkzaamheden zijn, nl. politierechtspraak ten aanzien van Gouvernementsonderdanen en deelneming in de politierechtspraak der hoofden van de Kaboepatens, zie boven pag. 199 sqq., 202 sqq.

2) Boven reeds (cf. pag. 167) zijn de voornaamste der in Soerakarta geheven belastingen opgenoemd. Dat zijn echter niet de eenige. Voorzooverre de behoefte blijkt, is de vorst bevoegd ook nog andere te heffen. Zie bv. Koloniaal Verslag, 1882, pag. 3/4.

nen zekere grenzen de bevoegheid gelaten is, veelmeer om de talrijke beperkingen te bespreken van de macht van den vorst ten aanzien van de inkomsten in zijn Rijk, beperkingen, grootendeels reeds dagteekenende uit den tijd der Compagnie.

De Compagnie, wij hebben het in het historisch deel meer in extenso kunnen nagaan, als handelslichaam het monopoliestelsel huldigend, had al spoedig ook van de vorsten de levering van tal van producten aan haar uitsluitend en den verkoop van verschillende artikelen met uitsluiting van ieder ander (ik noem in het bijzonder de opium, dat een verpachtmiddel van inkomst werd, persiaansche kleedjes, enz.) weten te bedingen.

Om zich blijvende voordeelen te verschaffen, dwong zij bij overeenkomst voor de veelvuldig verleende hulp de vorsten van Mataram tot de zoogenaamde contingenten (schattingen in natura) en leverantiën (leveringen van producten om niet of tegen onevenredige betaling)¹⁾. In 1746 wist Van Imhoff zelfs den vorst te bewegen, dat aan de Compagnie werden afgestaan alle tolpoorten, hekken en afsluitingen der wegen in zijn rijk, van alle heffingen op de goederen, die langs de wegen en rivieren werden afgevoerd, van de pacht der vogelnestjes en der Kadoesche tabak en de tolleren op de Solorivier en de bazar-(passar)rechten, doch tegen eene jaarlijksche schadeloosstelling aan den Soesoehoenan en zijn hof van 12000 R. Sp.²⁾.

1) Men spreekt van contingenten, als wordt vastgesteld hoeveel van zeker product moest worden geleverd, van leverantiën, als al hetgeen een zeker gebied oplevert, of wel de geheele oogst van een bepaald product wordt bedongen.

2) Zie dit contract in Bijdr. Land-, Taal- en Volkenkunde N.-I., 1852, dl. I, pag. 400—401. Voor den afstand van alle stranden van Java aan de Compagnie, die bij dit contract zijne bezegeling verkreeg, kreeg de Soesoc-

Deze inkomsten uit 't rijk van Mataram zouden voortaan door de Compagnie worden genoten. Doch op herhaalden aandrang, zoo van den Soesoehoenan als van den Sultan, wijzende op hunne armoede en den beklagolijken toestand hunner rijken door de verwoestingen van den langdurigen oorlog, werden de inkomsten uit de vogelnestklippen en de Kadoesche tabak door de Compagnie weer aan hen gecodeerd ¹⁾.

De inkomsten uit de tolpoorten op de Solo-rivier werden door Daendels afgeschafft (art. 8 Contract 6 Jan. 1811). Het was ook in dit jaar, dat de Soesoehoenan door Raffles werd ontslagen van de verplichte leverantiën en contingenten (zie art. 5 Contract 23 Dec. 1811, cf. boven).

hoenan mede eene recognitie (20.000 Sp. realen), bekend onder den naam „strandgelden”. Deze schafte Daendels terecht af bij art. 1 van het contract van 6 Januari 1811. Zie het oordeel van Raffles hierover bij van Deventer: Opkomst enz. I, pag. 310. Van die 20.000 Sp. realen kreeg de Sultan na de verdeeling in 1755 de helft [zie 't tractaat van Ganti (bij de J., X, pag. 298 sqq.) art. 6; en de memorie van Harting bij de J., X, pag. 361].

1) Zie den brief van Gouv.-Generaal Mossel aan Heeren XVII bij de J., X, pag. 317. De vorsten verpachtten de inkomsten uit de vogelnestklippen en de Kadoesche tabak aan Chineezzen; cf. de J., X, pag. 367 (memorie v. Harting); op den uitvoer dier artikelen hief de Compagnie hooge rechten, Zeer uitvoerig handelt hierover § 108 der memorie van van der Burgh (Gouverneur van Java's N.-O.kust) bij de J., XI, pag. 474 sqq. Volgens Wiese en D. van Hogendorp werden de vogelnestklippen in de rijken van Soesoehoenan en Sultan sedert lang aan de Residenten aan de hoven in pacht afgestaan, uit welker voordeelen zij schadeloos gesteld worden voor de geringe bezoldiging, hun door de Compagnie toegelegd, en op verre na niet toereikende, om de zware uitgaven, waartoe zij ambtshalve genoodzaakt zijn, goed te maken. (Zie „Consideratiën van den Directeur-Generaal A. H. Wiese, over de werkjes van Dirk van Hogendorp” met de „Annotatiën van Gijsbert Karel van Hogendorp” bij de J., XIII, pag. 84—85, Berigt van den Tegenwoordigen toestand der Bataafsche bezittingen in O.-I. enz. door Dirk van Hogendorp, pag. 112 sqq.).

Met Kadoe verloren zij ook de inkomsten uit de Kadoesche tabak.

Het uitsluitend recht op de eetbare vogelnestjes (eigendom der vogelnestklippen) (art. 4 van hetzelfde contract) kwam weer aan het Gouvernement terug; en het uitsluitend recht en de vrije beschikking over de djattibosschen in des Soesoehoenans gebied werd bij art. 6 van het Contract van 1 Augustus 1812 mede aan het Gouvernement afgestaan.

Alles te zamen genomen was des vorsten gezag door dat en vorige contracten ten aanzien van de inkomsten in zijn rijk aan de volgende beperkingen gebonden: de inkomsten uit in- en uitvoerrechten (bandhars en passars), vogelnestklippen, djattibosschen, opiumverkoop en de tolpoorten, hekken en afsluitingen der wegen behoorden aan het Gouvernement, en tol op de Solo-rivier mocht hij niet meer heffen. Hiertegenover genoot hij echter eene jaarlijksche vergoeding van het Gouvernement van 100.000 Dollars ¹⁾.

De vogelnestklippen en de opiumverkoop in des Soesoehoenans landen behooren thans nog tot de verpachte middelen van het Gouvernement, en dezelfde regelingen als in de Gouvernementslanden beheerschen ook hier deze materie ²⁾.

En nog zijn de djattibosschen het eigendom van het Gouvernement. Het reglement voor het beheer en de exploitatie dier bosschen van 1874, Stbl. n°. 110 met de latere wijzigingen en bijbehorende bepalingen ³⁾ gelden ook voor Soerakarta, dat krachtens ordonnantie van Stbl. 1885 n°. 34 bij een van de 13 boschdistricten, waarin Java en Moedoera worden gesplitst, is ingedeeld. De wildhoutbosschen zijn des Soesoehoenans eigendom gebleven.

Wat betreft de in- en uitvoerrechten, wordt Soerakarta

1) Zie nog art. 4 Contract 23 December 1811; artt. 4, 5 en 6 Contract van 1 Augustus 1812.

2) Ik verwijs voor het overige dus slechts naar de Louter, t. a. p., pag. 184 en bijbehorende noot, en pag. 174 sqq.

3) Zie Reg. Alman. 1894, dl. I, pag. 137 sqq.

beschouwd als alle andere residentieën, en worden dus geen rechten geheven voor binnenlandsch verkeer op Java. De tariefwet geldt ook voor dit deel van Java ¹⁾.

De tolpoorten enz. vormen thans voor het Gouvernement geen bron van inkomst meer. Wegens de talrijke knevelarijen ²⁾, die de bevolking van de zijde der pachters had te lijden, besloten Gouverneur-Generaal in Rade in 1830 na het eindigen van den Javaanschen oorlog tot hare opheffing ³⁾.

De inkomsten uit de bandhars en passars vloeien ook niet meer voor het Gouvernement. De afschaffing der passar- en warongpacht door den Gouverneur-Generaal Duymaer van Twist trof ook deze in Soerakarta door het Gouvernement geheven wordende belasting.

Alle andere inkomsten in het Rijk komen den Soesoehoenan toe; met inachtneming der aangegeven grenzen mag hij belastingen heffen onder wat benaming hij dat verkiest, doch onder eene restrictie nog, dat hij daardoor noch rechtstreeks noch zijdelings den vrijen loop van handel en verkeer mag belemmeren; hij mag evenmin de consumptie en de weelde beperken door eenigerlei wetten of reglementen, welke den binnenlandschen handel zouden kunnen benadeelen (art. 11 Contract 1 Augustus 1812). Bovendien heeft de tegenwoordige Soesoehoenan zich bij de door hem voor zijn optreden afgelegde verklaring verbonden, geene nieuwe belastingen te zullen heffen dan na overleg en in overeenstemming met het Gouvernement, en zich verder geheel te zullen onderwerpen aan de regeling, die het Gouvernement te eeniger

1) Wet van 1873 Stbl. n°. 35.

2) Men leze hierover o. a. Bijlage *W* v. h. Rapport van du Bus (bij Steyn Parvé: Koloniaal Monopolicstelsel, pag. 214 sqq.), houdende een extract uit een Nota over de Tolpoorten in de Vorstenlanden in 1824 van H. Mac Gillavry.

3) Zie boven pag. 167.

tijd omtront het belastingwezen zou wenschen te maken.

De andere belastingen, door het Gouvernement in het overige deel van Java geheven, strekten hare werking niet uit tot het Rijk van den Soesoehoenan; het zoutmonopolie van den Staat bepaalt zich mede slechts tot de Gouvernementslanden ¹⁾.

Bepalingen van onderscheiden aard.

Voor het overige is den Vorst binnen de grenzen van zijn gebied alle gezag gelaten. De bemoeiing van het Gouvernement strekt zich zoo niet uit over de zaken van den godsdienst, hetgeen trouwens ook geheel past in het systeem, in het Regeeringsreglement aangenomen, dat, de vrijheid van godsdienst huldigende, de priesters der inlanders onder het oppertoezicht laat der vorsten, regenten en hoofden, voor zooveel betreft de godsdienst, die elk hunner belijdt ²⁾.

Of de Soesoehoenan als drager van alle gezag in zijn Rijk voor zoolang en voorzooverre dat recht hem door het Gouvernement is overgelaten, zijn Rijk mag beschermen tegen vijanden, troepen mag onderhouden en sterkten bouwen, om dat Rijk weerbaar te maken, moeten ons de Contracten leeren.

Nog toen de Soesoehoenan als soeverein binnen zijn Rijk heerschte, verkreeg de Compagnie het recht, allerwegen in zijn Rijk loges en vastigheden te bouwen ³⁾, zoodat zij in

1) Zie vooral artt. 2 en 4. Stbl. 1882 n°. 73.

2) Zie R. R. art. 124.

3) Dit recht werd der Compagnie 't eerst verzekerd in art. 6 van het Contract van 25 Februari 1677 en art. 7 van de overeenkomst van 5 Oktober 1705. Zie boven pag. 162.

zijn Rijk zich kon vestigen, versterken en macht kon uitoefenen naast den Soesoehoenan. Sinds 1705 moest zelfs een vast Nederlandsch garnizoen als bescherming van den Soesoehoenan dienen¹⁾. De leenplichtigheid, sedert 1749 ontstaan, wijzigde aanvankelijk niets in dezen toestand. De Compagnie had ter verzekering van zijne positie als leenheer en om steeds hare oppermacht te kunnen handhaven, zich fortten doen bouwen op de hoofdplaats en in Klatten, Boyolali, Oenarang, Salatiga, enz.²⁾, tot welks onderhoud zich zelfs de vorst moest verbinden, doch dat later door het Gouvernement geschiedde³⁾, en van het noodige garnizoen voorzien. Raffles echter meende voor het vervolg den vorst alle mogelijkheid tot ontwikkeling van macht tegenover het Gouvernement te moeten ontnemen, vooral geleid door de daarvan opgedane treurige ondervinding⁴⁾, en deed daartoe in de overeenkomst, den 1sten Augustus 1812 met den Soesoehoenan gesloten, de volgende bepalingen opnemen:

Art. 2: „Z. H. de Soesoehoenan verbindt zich, dat hij onmiddellijk zijne militaire macht zal ontbinden, uitgenomen eene eerewacht van 1000 man, en noch hij, nog eenig onder zijn gezag staande prins of hoofd eenigerlei krijgs-

1) Zie art. 4 (waarin verwezen wordt naar een verbandschrift, door den Soesoehoenan aan de Compagnie verleend d. d. 11 October 1705, echter niet in de verzamelingstukken van de Jonge opgenomen) en art. 12 van het Contract van 8 November 1733 (cf. de J., IX, pag. 235 sqq.), art. 13 van het Contract van 11 November 1743 (cf. de Jonge, IX, pag. 434 sqq.).

2) Zie hierover de Jonge, XI, pag. 36 en 37 sqq.; pag. 236 sqq., dl. XII; pag. 304.

3) Zie artt. 11 en 12 van het Contract van 1 Augustus 1812 (dat de verplichting tot onderhoud weer aan den Soesoehoenan bracht), art. 7 van het Contract van 22 Juni 1830: „de Soesoehoenan zal in 't vervolg ontheven zijn van het onderhoud van fortten en alleen gehouden zijn de daartoe vereischte materialen tegen billijke betaling te leveren.”

4) Daartoe verwijs ik naar het historische deel.

volk zal aanwerven of onderhouden tenzij met goedkeuring van de Britsche Regeering, doch dat hij daarentegen zoodanige krijgsmacht zal ontvangen, als de Britsche regeering oordeelen zal voldoende te zijn tot bescherming van zijn gebied en persoon."

Art. 13: Z. H. verbindt zich om binnen de grenzen van zijn gebied geene oude fortificatien te zullen herstellen, noch binnen die grenzen eenigerlei nieuwe fortificatie aan te leggen."

Deze bepalingen, die thans nog de bevoegdheid van den Soesoehoenan in dit opzicht regelen, doen dus zien, dat het den Soesoehoenan zelf voor 't vervolg verboden is, zijn Rijk weerbaar te maken door levende of doode weermiddelen. De eenige troepenmacht, die het hem vergund is op de been te houden, is eene lijfwacht, uit hoogstens 1000 man bestaande¹⁾. De verdediging van zijn Rijk heeft zich het Gouvernement, zoo het noodig is, tot plicht gesteld, doch ook als uitsluitend recht bedongen. Waar thans Nederlandsch garnizoen in de forten van het Rijk van den Soesoehoenan ligt, is dat echter om Nederlands souvereiniteit in de Vorstenrijken te handhaven.

1) Tenzij met goedkeuring van het Gouvernement. Ter beschikking van den Soesoehoenan, wordt door het Gouvernement eene lijfwacht dragonders te Soerakarta onderhouden (desgelijks te Djokjokarta ten dienste van den Sultan), dat onder bevel van den Resident staat. Zij dient tot militaire geleide en als eerewacht voor den Soesoehoenan, en is uit Europeanen samengesteld. 't Gouvernement bezoldigt deze lijfwacht, die verder geheel is onderworpen aan de militaire wetten, op militaire wijze is gekleed, en in geval van oorlog bij de cavallerie van het Gouvernement kan worden gevoegd. Zie Stbl. 1882 n°. 192, 1890 n°. 2 (soldijen), 1894 n°. 91 (formatie), 1894 n°. 236 (rechtspraak). Bijbl. n°. 3833, 4182, 4587 en 4791. — Sedert 1 Juli 1874 zijn deze corpsen met de militaire cavallerie samengesmolten geweest, doch na 1 Juli 1882 zijn ze weer als Europeesche corpsen onder civiel beheer aan te merken (Zie Kol. Verslag 1882, blz. 28 en 40).

Wat betreft de posten en de telegraphie, wordt Socrakarta geheel beschouwd als het overige deel van Java, en geschiedt ook hier de exploitatie dezer verkeersmiddelen van staatswege en onder dezelfde bepalingen als elders op Java geldende.

De totstandkoming van spoorwegen is door kosteloozen afstand van den daartoe benoodigden grond binnen zijn gebied zeer in de hand gewerkt door den vorst.

En nog rest mij slechts de jongste overeenkomst¹⁾ te vermelden, betreffende de mijnontginning in Socrakarta, waarbij namelijk is bepaald, dat concessies aan de niet-onderdanen van den Soesoehoenan slechts door den vorst mogen worden verleend na verkregen toestemming van het Gouvernement. Wil het Gouvernement zelf tot ontginning overgaan, of eene concessie daartoe verleenen, zoo zal in elk gegeven geval eene bijzondere overeenkomst met den Soesoehoenan daartoe moeten worden getroffen. De bepaling van art. 23 van het Contract van 11 November 1743, in latere overeenkomsten steeds gehandhaafd en nooit uitdrukkelijk afgeschaft, doch thans door genoemde overeenkomst geheel buiten werking gesteld, liet de Compagnie, later het Gouvernement, anders grootere vrijheid te dezen aanzien: „Bij aldien er ook nu of te eeniger tijd,” zoo bepaalt het, „ontdeckinge mogten worden gedaan van goude-, silver-, kopermijnen ofte eenige andere mineralen in de landen van den Soesoehoenang, zoo bedingt de Compagnie en belooft de Soesoehoenang, dat het Haar vrij zal staan, alle bergen en de landen van Z. H., die eenige apparentiën mogten vertoonen zonder nadere toestemming van den Vorst of zijne regenten te laten onderzoeken, en dat de Soesoehoenang daartoe door het leenen aan zijne onderdanen en het leveren van allerlei

1) Zie bijlage Y.

benoedigtheden in zijn land vallende, voor eene redelijke betaling de behulpzame hand zal bieden. Wijders dat na bevindinge van eenige goede apparentie de Compagnie de vrijheyt hebben zal zoodanige bergwerken voor eygen rekening te bebouwen of aan anderen, wie die ook zijn mogten, te verhuren, aan te besteden of in pagt of eygendom over te geven, onder zoodanige conditiën, als de Compagnie goetvinden zal, en zal de Soesoehoenang de geregtigheden, die de Compagnie voor zulke bebouwing van bergwerken bedingen mogte met de Compagnie deelen, mits daartoe door Sijn volk latende leveren, het noodige hout en andere dingen, die het land geeft voor eene dagelijkse betalinge.”

DERDE HOOFDSTUK.

De Sultan van Djokjokarta.

De verdeeling van het oude rijk van Mataram in twee leenrijken van de Compagnie als een gevolg en ter beëindiging van den verwoestenden krijg op Java, door Mangkoe Boemi tegen de Compagnie en den Soesoehoenan gevoerd, en eigenlijk slechts het bewijs opleverende voor de zwakheid der Compagnie, om met de wapenen haar oppergezag te handhaven, had door het meesterlijk beleid van N. Harting, Java's Gouverneur, en tot tevredenheid van alle partijen in 1755 plaats gevonden. Bij het tractaat van Ganti van 13 Februari ¹⁾ van dat jaar werd Mangkoe Boemi onder den titel van Sultan Hamangkoe Boewana Senapati ing-nlaga Ngabdoer-rahman Sajidin Panatagama Kalipatoellah door de Compagnie naast den Soesoehoenan benoemd en aangesteld tot Sultan van de helft der bovenlanden van het Javasche rijk, welke hem als leen werden afgestaan, met het recht van successie voor zijne wettige erven, in geval zij nl. tegenover

1) Zie het Contract bij de Jonge, X, pag. 298 sqq.

de Compagnie zich wel kwamen te gedragen ¹⁾, en verder onder geheel dezelfde voorwaarden, als waarop de Soesoehoenan zijn rijk hield, op eene enkele uitzondering na.

Het scheen oorspronkelijk in de bedoeling der Hooge Regeering te Batavia gelegen te hebben, den vorst van Djokjokarta geheel van de Compagnie afhankelijk te maken, de bemoeiing van de Compagnie ook met het inwendige bestuur van het rijk grooter te doen zijn. Dit meen ik tenminste te mogen opmaken uit 't verslag van Harting aan de Hooge Regeering van 1 November 1756 ²⁾, waar wij het navolgende lezen: „want waarlijk HoogEd. H.H., ik agt mij verplicht het te moeten wijten, het waren artuculen, die te v o r gingen, men kwam daarmede aan de Souvereiniteit en benam hun de magt van leven en dood, daardoor zij hen in hunne regering absoluut moeten staande houden, ja wat meer is, men wilde zelfs, dat de bovenlandsche regenten niet alleen met een en dezelfde betrekking als aan haren vorst den eed van getrouwheid aan de Compagnie aflegden, maar daaronboven nog, dat zij aan de ordres van de Compagnie, wanneer die met die van hunnen vorst strijdig mogten wesen, de preferentie gaven, 'tgeen ten eenemale tegens de gronden van de Souvereiniteit strood en ons, daar infractie in willende maken, notoirlijk gehaat maakt.”

Hartingh meende van zijne bevoegdheid als plenipotia-

1) Art. 1 van het Contract, dat deze bepaling van de erfelijkheid inhield, is in dat opzicht geheel gelijkkluidend met de overeenkomstige bepaling van art. 1 van het Contract van 29 September 1788 met den Socsoehoenan gesloten. Die erfelijkheid is door de daaraan toegevoegde voorwaarde geheel een wassen neus, en is in de praktijk ook nooit ernstig opgevat. Van erfelijkheid is geen sprake meer, hoewel meestal de wettige zoons als opvolgers zullen worden gekozen. Ik verwijs verder geheel naar hetgeen boven op pag. 165 is gezegd.

2) Bij de J., X, pag. 309.

ris van de Hooge Regeering gebruik te mogen maken, om naar zijne inzichten in het Concept-tractaat, hem door de Hooge Regeering toegezonden, veranderingen te maken. En zoo ontstonden de enkele afwijkingen van de voorwaarden, waaronder de Soesoehoenan als leenvorst van de Compagnie dat rijk hield. Welke wijzigingen door Hartingh zijn aangebracht, is voor ons onbekend, behoudens dit eene, dat hij nl. de bepaling, reeds in de overeenkomst van 4 November 1743 met den Soesoehoenan gesloten (en tot nakoming van welke bepalingen de Sultan verplicht was zich te verbinden, voor zooverre de punten, in dat contract vervat, niet met het onderhavige strecken) ¹⁾, voorkomende, waarbij de bovenlandsche regenten aan de orders van de Compagnie de voorkour moesten geven boven die van den Soesoehoenan, wanneer ze met elkaar contrarieerden, uit het contract lichtte, daardoor de macht en zelfstandigheid van den Sultan belangrijk grooter makende ²⁾. Hiermee ging de Gouverneur eigenlijk zijne macht te buiten; doch, waar wij de Gouverneurs van Java's Noord-Oostkust feitelijk met de opperleiding van de betrekkingen met de vorsten van Mataram belast zien, zien wij ook dat meer gebeuren.

De rechtsbetrekking tusschen Sultan en Compagnie is verder dezelfde als die tusschen den Soesoehoenan en zijnen leenheer. De contracten met den Sultan, den 2den April 1792 en door Daendels den 10den Januari 1811 gesloten, zijn volkomen gelijkkluidend met de overeenkomst van 29 September 1788 en 6 Januari 1811 met den Soesoehoenan aangegaan. En ook de latere contracten met de beide vorsten aangegaan, bevatten bijna volkomen gelijkkluidende bepalingen, voor zoover niet met het oog op de bijzondere

1) Zie art. 9 van het Contract van 13 Februari 1755.

2) Zie boven pag. 160, 161.

gebeurtenissen onder Raffles en Van der Capellen voor langer of korter tijd in de contracten met de Sultans van Djokjokarta bijzondere voorwaarden zijn bedongen. In het historische deel is daar echter reeds op gewezen¹⁾, zoodat ik er hier niet nogmaals op behoef terug te komen. Die rechtsverhouding hier in al hare onderdeelen nogmaals weer te geven, acht ik dus volmaakt overbodig en met het oog op de plaatsruimte ook geheel ongewenscht. Liever zal ik slechts op de enkele verschilpunten wijzen, die zich feitelijk voordoen.

De titels van den Sultan als zoodanig zijn: Hamangkoe Boewána, Senapati ing-ngalága Ngabdoe'r-rachman, Sajidin, Panátágamá, Kalipatoéllah. Evenals in Soerakarta regeert de vorst met zijn' rijksbestuurder, op welken laatste ook hier eigenlijk het geheele Inlandsche bestuur drijft.

Het toezicht van gouvernementwege daarop en het bestuur over de gouvernementsonderdanen (eene onderscheiding in onderdanen van den vorst en die van het Gouvernement is hier al even onmisbaar) worden op dezelfde wijze uitgeoefend als wij dat in des Soesoehoenans gebied hebben gezien. De organisatie van het Inlandsche bestuur der onderdeelen van het rijk biedt hier echter eenige verschilpunten op. Moeten wij als in Soerakarta een onderscheid maken tusschen de negará en het daaromheenliggende dessaland, de wijze waarop dat bestuur alhier wordt uitgeoefend, is eenigszins verschillend.

De negará, volgens den Regeeringsalmanak een der 10 regentschappen vormende, waarin het gebied van den Sultan is gesplitst, staat onder 't directe bestuur van den rijksbe-

1) Welke de met den Sultan gesloten contracten zijn, daartoe verwijs ik geheel naar 't historische deel dezer verhandeling, waar ook hun inhoud staat opgenomen.

stuurder; de andere afdeelingen worden onder het opperbestuur van den Sultan en den Rijksbestuurder bestuurd door een' Boepati¹⁾).

Een wijkbestuur in de negarå, als in Soerakarta door 13 Boepati's uitgeoefend, treft men hier niet aan.

Eene soort van rijksraad, Najakå en eveneens uit 8 Boepati's met dezelfde titels als in Soerakarta samengesteld, treffen wij ook hier weer aan. Dan echter zijn er nog tal van Boepati's anom, ieder met verschillende bestuurswerkzaamheden belast.

Hetgeen boven met betrekking tot Soerakarta ten aanzien van grondgebied, bevolking, inlandsch zoowel als Europeesch bestuur gezegd is, geldt evenzeer voor het rijk van den Sultan. De daartoe betrekkelijke artikelen der contracten zijn gemakkelijk aan de hand daarvan na te gaan. Of echter de Sultan dezelfde belastingen heft en onder dezelfde namen als de Soesoehoenan, moet ik bij gebrek aan gegevens onbeantwoord laten. De schadeloosstelling, jaarlijks door het Gouvernement aan dezen vorst uitbetaald voor 't verlies der Måntjå Negarå en de inkomsten uit tolpoorten, vogelnestklippen enz., is echter niet zoo groot. In die jaarlijks uit te keeren som is ook begrepen de schadeloosstelling der prins en grooten voor het derven van hunne paloenggoehans in de Måntjå Negarå²⁾).

1) Zie Mr. L. W. C. v. d. Berg: Inlandsche rangen en titels, pag. 57. Andere opgaven dan wij daar en in den Regeeringsalmanak kunnen lezen, zijn mij niet bekend. Zie nog Veth, III, pag. 598 en 599.

2) Zie art. 3 van het Contract van 3 November 1830 (zie bijlage L). De artt. 7, 8 en 9 (wat betreft die oorlogskosten, vergelijkte men de door Sultan Sepoe in art. 11 der met hem den 17^{en} Augustus 1826 te Buitenzorg gesloten overeenkomst, op zich geladen verplichting om die te vergoeden. Het contract met den Sultan Sepoe draagt geheel het stempel der omstandigheden, waaronder het is gesloten; het is geheel een gelegenheidscontract) 11 en 12 van datzelfde contract bevatten bepalingen geheel met het oog op

Wat wij omtrent de militaire aangelegenheden gezegd hebben met betrekking tot 't rijk van den Soesochoenan, zouden wij ook hier weer kunnen herhalen, behoudens de afwijking in art. 2 van de overeenkomst van 1 Augustus 1812 met den Sultan en van de overeenkomstige bepaling van art. 2 der overeenkomst van 1 Augustus 1812 met den Soesochoenan gesloten, welke afwijking geheel in verband staat met de reeds in art. 3 van het contract, het jaar te voren door Raffles met den Sultan gesloten, door den vorst op zich genomen verplichting, om zijne geheele krijgsmacht te ontbinden. De Sultan mag slechts met goedkeuring van de Regeering eenige troepenmacht aanwerven of onderhouden, terwijl de Soesochoenan altijd recht heeft, om eene macht van hoogstens 1000 man als eewacht op de been te houden.

En verder bestaan er geen groote afwijkingen van den toestand in Soerakarta dan alleen op het gebied van Politie en Justitie voor zoover nl. de uitoefening dezer laatste den vorst is gelaten.

De rechtspraak over de onderdanen des Sultans wordt uitgeoefend in burgerlijke zaken door de Rechtbanken: Pradâta, Soerambi en Balemangoe, in strafzaken door de Rechtbank voor crimineele zaken.

Ten aanzien van de rechtspraak in burgerlijke zaken is de Sultan geheel vrij gelaten¹⁾ en is hij niet aan contractueele bepalingen gebonden. Hij mag haar dus doen uitoefenen

de bijzondere omstandigheden, waaronder 't gesloten is, dat nl. de Sultan minderjarig was, en er prinsen waren, wien door het Gouvernement voor het zich in onderwerping begeven, belooningen waren toegezegd. De overige artikelen vinden wij nagenoeg gelijkkluidend ook terug in de overeenkomst van 22 Juni 1830 met den Soesochoenan gesloten, behoudens art. 6, dat wij nog nader zullen bespreken.

1) Zie art. 14 van de resolutie van 11 Juni 1831 n°. 29, te vinden in de aanteekening op Stbl. 1833 n°. 61, uitgave Boudewijnse en van Soest.

door zulke rechters en op zoodanige wijze als hij dat verkiest.

In werkelijkheid geschiedt de berechting van burgerlijke zaken door de *Pradātā*. Wat betreft echter zaken, rakende huwelijks- en erfrecht, deze komen voor de geestelijke rechtbank *Soerambi*. Zijn *Sentānā*'s gedaagden, of in geschillen tusschen *Sentānā*'s, dan is de berechting opgedragen aan de *Balemangoe*¹⁾. Als richtsnoer werden hetzij Oud-Javaansch, hetzij Mahomedaansch recht gebruikt.

Strafzaken worden sedert 1831 slechts berecht door de rechtbank van crimineele zaken, samengesteld uit den resident te Djokjokarta als voorzitter, den secretaris of een ander Europeesch ambtenaar, met 't griffierschap belast, den rijksbestuurder en een of twee²⁾ Toemenggoengs, terwijl het Openbaar Ministerie er wordt waargenomen door den *Niti Rodjā*, den *Wadānā djaksā* van den Sultan en door den *djaksā* van den rijksbestuurder³⁾. De oprichting dezer eigenaardig samengestelde rechtbank, waarin de Europeesche invloed zoo gemakkelijk haar overwicht kan doen gevoelen,

1) Omtrent samenstelling en inrichting bestaan geen latere opgaven dan die van Bousquet, in Nederl. Jaarb. voor Rechtsgeleerdheid en Wetgeving, V, 1, pag. 5 sqq.

2) Zie art. 1 van de bovengenoemde resolutie van 11 Juni 1831 n°. 29 en Regeeringsalmanak 1894, dl. I, pag. 40, Keiser, t. a. p., pag. 188. Eenige regeeringsalmanakken van vroegere jaren en Veth, dl. III, pag. 600; Hageman, Handleiding enz. van Java, dl. II, pag. 197, R. i. I., I, pag. 320 enz. vermelden acht Toemenggoengs als lid van deze rechtbank. Die acht Toemenggoengs zouden dan zijn volgens Mr. L. W. C. v. d. Berg, t. a. p., pag. 57 de acht Boepati's *Najākā*. Deze laatste opgaven zijn slechts in zoverre juist, dat lid zijn slechts één of twee Toemenggoengs, doch dat die leden bij voorkomende gevallen steeds gekozen worden uit die acht Boepati's *Najākā*, zoodat deze dus als het ware beurtelings het lidmaatschap vervullen.

3) Zie art. 4 van de genoemde resolutie. Deze ambtenaren staan als waarnemende het O. M. bij deze rechtbank onder de bevelen van den Resident.

berust op art. 6 van de overeenkomst van 3 November 1830.

„Ten einde de herstelde rust zooveel mogelijk te verzeke-
 „ren en de verstoorders daarom met kracht tegen te gaan
 „zullen de onderdanen van Djokjokarta wegens misdaden,
 „binnen dat rijk gepleegd, worden terechtgesteld door eene
 „daartoe te Djokjokarta op te richten rechtbank, welke de
 „Resident of een door het Gouvernement te benoemen amb-
 „tenaar zal voorzitten. De samenstelling en de rechtsmacht
 „van deze rechtbank zal nader worden bepaald.” Ter uit-
 voering van deze bepaling werd bij resolutie van 11 Juni
 1831 n°. 29 deze rechtbank opgericht en hare samenstelling
 en hare rechtsmacht nader geregeld. Het rechtsgebied van
 deze rechtbank beperkt zich niet tot het rijk van den Sul-
 tan, doch strekt zich ook uit over de landen van Pakoe
 Alam. Art. 9 toch van de Voorwaarden enz., waar-
 onder Pakoe-Alam zijn 4000 tjatjah's in 't vervolg zou hou-
 den, den 28^{en} April 1831 door dezen vorst bekrachtigd ¹⁾,
 bepaalde, dat de Justitie in 't Pakoe Alam'sche gebied door
 dezelfde rechters en op dezelfde wijze zou worden uitge-
 oefend als in 't rijk van den Sultan ²⁾.

Het in des Sultans gebied geënclaveerd liggende land-
 schap Ngawen, deel van het grondgebied van Mangkoe Ne-
 gârâ werd sedert Stbl. 1887 n°. 47, wat de rechtsbedeeling
 in strafzaken en de politie betreft, beschouwd als te ressor-
 teeren onder het Djokjosche Rijk ³⁾, zoodat sedert 1887 alle
 landen, te zamen vormende de zoogenaamde residentie Djok-

1) Zie dit stuk in bijlage M.

2) Art. 9 van de voorwaarden, waaronder Nâta Prâdjâ als van den
 Sultan onafhankelijk vorst 500 tjatjah's binnen diens gebied verkreeg (zie
 bijlage Q) hield eene gelijke bepaling in, waardoor eenheid van rechtspraak
 in de verschillende vorstenrijken werd verkregen, hetgeen voor de hand-
 having van rust en veiligheid zeer bevorderlijk was.

3) Zie nog Koloniaal Verslag 1887, blz. 46.

Jokarta, behoorden tot 't rechtsgebied van deze rechtbank van crimineele zaken.

Alle misdaden en overtredingen, binnen dit gebied gepleegd door onderdanen van de vorsten, worden door deze rechtbank berecht. Met inachtneming der daarop bestaande adats worden prins en andere personen van hoogen rang wegens misdaden (als nomen generis zeer ruim op te vatten) alleen door den Sultan geoordeeld¹⁾.

Javanen, onderdanen van het Gouvernement, binnen dat gebied misdrijven plegende, worden ook door deze rechtbank terechtgesteld. Daarentegen worden onderdanen der vorsten, op Gouvernements grondgebied zich schuldig makende aan eenige strafbare handeling, getrokken voor den Gouvernementsrechter van de plaats, waar de handeling is geschied. Ingeval zij binnen 't Djokjosche gebied in connexiteit met onderdanen van het Gouvernement strafbare handelingen verrichten, worden zij gezamenlijk voor deze rechtbank van crimineele zaken terechtgesteld, behalve, zoo die Gouvernementsonderdanen Europeanen zijn, als wanneer de Raad van Justitie te Samarang de eenige bevoegde rechter is, om van het strafbare feit, in connexiteit gepleegd, kennis te nemen²⁾.

De djaksa's, die het openbaar ministerie aan deze rechtbank waarnemen, zijn verplicht van alle gepleegde misdaden of ingebrachte klachten enz. terstond kennis te geven aan den Resident; deze oordeelt dan na een voorbereidend onderzoek, of de zaak zal worden gebracht voor de rechtbank van crimineele zaken dan of ze door hem met den rijksbestuurder kan worden afgedaan. Tot dit laatste mag door hem worden overgegaan, ingeval het betreft strafbare handelin-

1) Zie art. 3 van gemelde resolutie.

2) Zie Stbl. 1833 n°. 61 artt. 1 en 4. Artt. 2 en 3 van deze overeenkomst geven nadere regelen ter voorkoming van conflicten betreffende de jurisdictie.

gen, waarop geen zwaardere straf is gesteld dan arbeid in den ketting voor ten hoogste drie maanden of geldboete van f 50. Van deze zaken houdt de Resident een register ¹⁾. In alle andere gevallen geschiedt de berechting door de rechtbank van crimineele zaken en wel op de wijze en volgens de regels bij de landraden op Java gebruikelijk. Bij de behandeling van misdrijven, waarop de doodstraf is gesteld, is de hoofdpanghoeloe adviseur, anders een geestelijke van minderen rang ²⁾.

De vonnissen van deze rechtbank zijn niet vatbaar voor hooger beroep, doch zijn onderworpen aan de revisie van het Hooggerechtshof. Daartoe worden het proces-verbaal van de zittingen (gehouden in het Hollandsch door den griffier, in het Javaansch door den patih van den rijksbestuurder) en het vonnis zoo spoedig mogelijk met een' geleidebrief aan genoemd college toegezonden. Eerst nadat het Hooggerechtshof het vonnis zal hebben goedgekeurd, zal het mogen worden ten uitvoer gelegd. Doodvonnissen behoeven bovendien nog het fiat executio van den Gouverneur-Generaal ³⁾.

De zorg voor de politie in het Djokjosehe rijk is sedert den Javaanschen oorlog aan het Europeesche bestuur opgedragen. De rijksbestuurder en de hoofden der districten zijn onder toezicht van den Resident en volgens zijne bevelen

1) Zie artt. 5, 6 en 7 van genoemde resolutie. De straf van rottanslagen, waarvan in art. 6 gesproken wordt, mag bij deze politierechtspraak niet meer worden opgelegd sinds Stbl. 1866 n°. 15, dat zijne werking ook uitstrekt tot Djokjokarta, omdat hier bij de strafrechtspleging het Europeesche recht wordt toegepast; zie art. 9, al. 1 van genoemde resolutie. Wij moeten overigens wel in 't oog houden, dat door den Resident bovendien nog de zoogenaamde rechtspraak ter politierol wordt uitgeoefend met betrekking tot Gouvernementsonderdanen, waarover boven op pag. 203.

2) Zie artt. 8 en 2 van genoemde resolutie.

3) Zie artt. 10, 11, 8 en 9 van genoemde resolutie.

en instructiën met de directe zorg belast¹⁾. Als hoofd der politie in het landschap Ngawen, deel van het grondgebied van Mangkoe Negarâ zal een door dezen Prins in overleg met den Resident van Djokjokarta aangestelde Goenoeng optreden, die als een districtshoofd zal worden beschouwd en de rechtsmacht zal uitoefenen, die aan deze hoofden in Djokjokarta is toevertrouwd²⁾.

1) Zie art. 13 van genoemde resolutie.

2) Zie Stbl. 1887 n°. 47.

VIERDE HOOFDSTUK.

De Pangeran Adipati Mangkoe Negarâ.

Hebben wij ten aanzien van Soesoehoenan en Sultan de verhouding tot het Gouvernement geheel aan de hand der contracten tot in bijzonderheden kunnen nagaan, hier kunnen wij dienzelfden weg niet bewandelen, daar wij bij gebreke van die bronnen zuiver historisch de wording van de tegenwoordige rechtsverhouding zullen moeten nagaan. Hiermee is niet gezegd, dat zoodanige schriftelijke overeenkomsten niet met de Pangerans Adipati zijn gesloten geweest in den loop der tijden — wij zullen zien, dat het tegondeel waar is — zij zijn echter niet tot ons gekomen.

Dat de eerste vorst, die den titel van Pangeran Adipati Mangkoe Negarâ mocht voeren, de in den fellen oorlog van het midden der vorige eeuw zoo beruchte Mas Saïd is geweest, behoeft ik eigenlijk niet meer te vertellen. Daar wapengeweld dezen Mas Saïd niet wilde doen buigen, zoo werd de weg der onderhandelingen ten slotte met 't gewenschte succès tegenover hem ingeslagen. Door het beleid van N. Hartingh, Java's Gouverneur, werd eindelijk in Maart 1757 zijne onderwerping aan de Compagnie en den Soesoe-

hoenan verkregen. Hierop werd den 17^{den} Maart te Salatiga in eene bijeenkomst van Soesoehoenan, Saïd en Java's Gouverneur 't zegel gedrukt door eene overeenkomst dier drie partijen ¹⁾, waarbij aan Mas Saïd onder den titel van Pangeran Adipati Mangkoe Negårå, 4000 tjatjah's van des Soesoehoenans grondgebied, gelegen in Cadocang, Laro Matesse en den Goenoeng Kidoel, werden gegeven, nadat hij op den Koran den eed van trouw had gedaan aan den Soesoehoenan, den Sultan en de Compagnie en beloofd had „op Solo te blijven wonen, op ordinaire 's Keyzers dagen te verschijnen en 's vorsten ordre obedieren” ²⁾. In het jaar 1772 werd door Mangkoe Negårå nogmaals plechtig de belofte en verzekering afgelegd van zijn' eerbied voor den Keizer, en niets te zullen doen dan wat billijk en plicht was, en steeds op de gewone receptiedagen en voorts, wanneer het den Soesoehoenan mocht behagen, voor dezen zijne opwachting te zullen maken ten Hove. Sedert stond hij bovendien nog in eene eigenaardige betrekking tot den Soesoehoenan, daar hij nl. voortaan tevens zijn ambtenaar en vazal tegelijk werd en

1) Eene schriftelijke acte is hiervan, meen ik, niet opgemaakt. Zij wordt althans nergens vermeld, en in een Memorie van Siberg (de J., dl. XII, pag. 88) lezen wij: „Soo hebbe ik voor lange bedacht geweest om Mancoenagara te animceeren tot eene schriftelijke verbindtenisse, dewelke voor sooverre ik weet, nimmer bij hem is aangegaan.”

Siberg ziet echter over 't hoofd eene acte door Mangkoe Negårå den 17^{en} Juli 1772 gepasseerd, waarin zijne verhouding tot de Compagnie en den Soesoehoenan (zie § 14 der memorie van van der Burgh bij de J., dl. XI, pag. 407) nader werd aangeduid, doch die ik helaas niet heb kunnen ontdekken. Eene korte aanduiding van den inhoud leze men bij de J., XI, pag. 235.

2) Men leze hierover nader den brief van Mossel aan Heeren XVII bij de J., X, pag. 314 sqq. De zin der uit dezen brief aangehaalde woorden is, dat hij op de receptiedagen bij den Soesoehocnan zijne opwachting zou maken en den Soesoehoenan moest gchoorzamen. Hieruit blijkt, dat de Pangeran Adipati den Soesoehoenan aanvankelijk geheel ondergeschikt is geweest.

wel, doordat hij wadānā¹⁾ werd van de keizerlijke landen Pamardijn en Pangerlan²⁾, zij het dan ook, dat als zoodanig zijne afhankelijkheid niet zeer groot was. Dat de Compagnie echter toch aanvankelijk zeer bevreesd was, dat Mangkoe Negārā zich tot al te zelfstandig en onafhankelijk vorst zou verheffen, toont ons het feit, dat de Hooge Regeering er zeer veel prijs op stelde, dat zij in 1787 nogmaals eene beëdigde acte van onderwerping, zoo aan de Compagnie als aan den Keizer, van hem bekwam³⁾. En toen bij de verheffing van Pakoe Boewānā IV tot Socsoehoenan die acte tegelijk ook met die van het jaar 1772 den nieuwen Soesoehoenan door den Gouverneur Greeve werd ter hand gesteld, moest dat als een bewijs dienen van zijne afhankelijke positie van leenman, zoowel van den Soesoehoenan als van de Compagnie, die zijn opperleenheer was⁴⁾.

Mangkoe Negārā had de 4000 tjatjah's van des Soesoehoens gebied slechts voor levenslang erlangd in de dubbele betrekking van vazal des Keizers en der Compagnie. Bij zijn' dood zou dat in leen afgestane gebied weer aan den Keizer terugkeeren. Daar evenwel door de Compagnie te zeer 't belang gevoeld werd van „in het Soerakartasche „rijk steeds een prins te houden op dien voet, zooals Mangkoe Negārā thans daar was, die dan haar altijd tot een' „werkelijken steun zou kunnen strekken, en het gemelde „rijk daardoor niet gezegd kon worden in evenwigt tegens „het Djokjokartasche te verliezen, omdat het weinig moeite „in zou hebben om, wanneer onverhoopt het laatstgemelde

1) Wadānā beteekende in dien tijd opperregent, zie Mr. L. W. C. v. d. Berg, pag. 44, 47 en 48, enz.

2) Zie § 15 der memorie van van der Burgh bij de J., dl. XI, pag. 408.

3) Zie den brief van Alting en Rade van Indië aan heeren XVII bij de J., XII, pag. 124.

4) Zie brief van Alting enz. aan heeren XVII bij de J., XII, pag. 159.

„rijk in eenige onlusten met het Sourakartasche of de Compagnie mogt komen, zoodanig een prins de partij van den „Keizer en de Compagnie te doen aankleven”¹⁾, werd in 1792 door Van Overstraaten, nadat hij 2 jaar te voren reeds de voorwaardelijke goedkeuring daartoe van den Soesoehoenan had weten te verkrijgen²⁾, met handig beleid bewerkt, dat die 4000 tjatjah's eens vooral in die familie van den voornoemden Pangeran Mangkoe Negarâ kwamen, en dat wel aan zoodanig een prins uit dezelve, die de Compagnie te gelegener tijd na het afsterven van den Pangeran Adipati Prang Wedanâ daartoe het geschikst zou oordeelen³⁾. Bij den dood van den eersten Mangkoe Negarâ had ook werkelijk de successie van zijn' kleinzoon Prang Wedanâ onder den titel van Pangeran Adipati Ario Praboe Prang Wedanâ in die 4000 tjatjah's, welke thans voor goed van het leen van den Soesoehoenan waren afgestaan, plaats; al wat die oude prins boven die 4000 tjatjah's in bezit had, werd aan den Soesoehoenan gerestitueerd.

Welke was sedert de verhouding van dien Prang Wedanâ tot den Soesochoenan, en hoedanig die tot de Compagnie?

De Soesoehoenan, die zijn Rijk slechts als herroepelijk leen van de Compagnie bezat, had oorspronkelijk die 4000 tjatjah's

1) Zie den brief van van Overstraaten, Java's Gouverneur, aan de Hooge Regeering te Batavia bij de J., XII, n°. XXXVII, pag. 271.

2) Zie de J., XII, t. a. p., pag. 271, 272, 273 en 274. Al wat Mangkoe Negarâ boven de 4000 tjatjah's bezat, zou door zijn' kleinzoon, die als Pangeran Adipati Prang Wedanâ hem zou opvolgen, worden teruggegeven aan den Keizer. Het Wedonoschap over de landschappen Pamardyn en Pangerlan hield na den dood van Mangkoe Negarâ op en ging niet op dien kleinzoon over.

3) Zie den brief van van Overstraaten van 3 November 1792 aan de Hooge Regeering bij de J., XII, pag. 286 sqq. en het op de volgende bladzijde afgedrukte afschrift eener acte.

slechts aan Mangkoe Negarâ persoonlijk en voor zijn leven afgestaan. De 4000 tjatjah's, die na zijn' dood dus weer aan den Soesoehoenan zouden moeten terugkeeren, bezat hij als leen; want het bestaan van het prinsdom was geheel van den Soesoehoenan afgeleid. Doch waar de Compagnie als leenhoer van den Soesoehoenan dezen tot afstand voor goed van dat deel van zijn leen aan die afstammelingen van het Mangkoe Negarâsche geslacht, die de Compagnie te gelegener tijd daartoe het geschiktst zou oordeelen, wist te bewegen ¹⁾, daar hield elke band van die Mangkoe Negarâsche

1) Afschrift:

Ik Pieter Gerardus van Overstraaten, Raad extraordinaris van Nederl.-Indië, mitsgaders Gouverneur en Directeur op en langs Java's Noord-Oostkust bij mijn aanwezen alhier te Soerakarta bij den Heer Keizer Pakoeboeana de vierde, ten faveure van den Pangerang Adipattie Mangkoe Negoro en zijne nakomelingen in eene op den 8^{en} dezer gehouden conferentie met Zijne Hoogheid, waarvan eene acte in forma gemaakt en bezegeld is, bewerkt hebbende, dat, wanneer hij Pangerang Adipattie onverhoopt mogt komen te overlijden, deszelfs kleinzoon, de Pangerang Prang Wedono, succedeeren zal in het bezit der vier duizend tjatja's door des heer Keizers vaders in 1757 aan hem Pangerang Adipattie zijn afgestaan, met zoodanige rang als de broeder van den heer Keizer, den Pangerang Ario Mangkoe Boemie thans geniet of indertijd genieten zal, of wel dewelke op die van den Kroonprins van het Soerakartasche rijk steeds volgen zal, en dat tevens na den dood van gemelden Pangerang Prang Wedono de voornaamste 4000 tjatja's successive zullen overgaan op zoodanig een Prins uit de stam van hem Pangerang Adipattie Mangkoe Negoro, als de Compagnie aan den heer Keizer, dan wel zijne Hoogheids successeurs daartoe zal komen voor te dragen, zoo dient dit geschrift daarvan ten bewijze.

(*onder stond*) Soerakarta den 14^{en} Augustus anno 1792.

(*was geteekend*) P. G. VAN OVERSTRAATEN.

Voor eensluidend afschrift,

De Resident van Djocjokarta:

(*w. g.*) R. de F. BOUSQUET.

Voor copy conform,

De algemeene Secretaris:

C. VISSCHERS.

prinsen tegenover den Soesoehoenan op en bleef slechts de betrekking van leenman tot leenheer over, welke die prinsen aan de Compagnie verbond en later aan het Gouvernement zou verbinden. En zoo kunnen wij de benaming van onafhankelijk prins, die op de hoofden van het Mangkoe Negârâsche huis wordt toegepast, begrijpen, als zijnde in dien zin op te vatten, dat onafhankelijkheid van de Soesoehoenans bedoeld wordt.

De Pangerang Adipati Prang Wedânâ had echter als hoofd van een jonger en minder vorstendom, en in herinnering aan wat zijn grootvader tot nog toe verplicht was, den Soesoehoenan de noodige eerbewijzingen te brengen ¹⁾. Overigens openbaarde zich in niets zijne minderheid en was hij geheel van den Soesoehocnan onafhankelijk geworden. Dit strookt ook volkomen met de bedoeling van de Compagnie, die een' derden vorst wilde hebben in het oude Mataramsche rijk, naast en vrij van den Sultan en den Soesoehoenan en niet al te onmachtig, om eventueel als overwicht te dienen, om de balans naar de gewenschte zijde te doen overslaan. Daartoe ook diende de subsidie van de Compagnie van 4000 Sp. matten aan den ouden Mangkoe Nogârâ, in 1790 aan hem verstrekt, zij het dan ook, dat de ongunstige omstandigheden aan de drie vorstenhoven daartoe het hare bijgebracht hadden, om hem van den Soesoehoenan meer onafhankelijk en los van diens partij te maken en hem aan de Compagnie door geldelijk belang te binden ²⁾. Deze

1) „En ik kan hier zelfs bijvoegen , dat genoegzaam al de artikelen der eerbewijzingen van den Prins jegens den Keizer reeds in train gebragt zijn, en de Pangerang reeds vele Saturdagen de Tournoyspelen en ook al twee feesten tot genoegen van dien vorst bijgewoond heeft.”

Zie den brief van van Overstraaten van 22 July 1796 bij de J., dl. XII, pag. 413.

2) Zie nader hierover in aanvulling van het in het historische deel gezegde het Diarium van Jan Greeve bij de J., XII, pag. 209 sqq.

subsidie hield in 1796 met den dood van dien prins op; doch reeds in 1798 werd aan zijn' opvolger Prang Wedanâ weder jaarlijks eene som van 2000 Sp. matten gewaarborgd, waarvoor hij echter een korps troepen ten dienste der Compagnie moest op de been houden. Sedert dien dateert de eigenaardige verplichting van de vorsten van het Mangkoe Negârâsche geslacht, om ten dienste van het Gouvernoment eene troepenmacht te onderhouden. Daendels maakte met dezen Prang Wedanâ ten aanzien hiervan nieuwe schikkingen. Hij werd nl. in 1809 door Daendels benoemd tot kolonel in 's lands dienst en kommandant van het legioen, dat hij ten dienste van het Gouvernoment moest onderhouden, en dat op Europeeschen voet werd ingericht, en tot onderhoud waarvan hem eene jaarlijksche subsidie in geld werd verzekerd.

Ter belooning van de trouwe hulp in 1812, waar en Sultan en Soesoehoenan tegen het Britsche Gouvernoment hadden samengespannen, werd zijn gebied door Raffles vergroot met nog 1000 tjatjah's, welke de Soesoehoenan gedwongen werd aan hem af te staan. En na het eindigen van den Javaanschen oorlog werd hij voor de gewichtige diensten, aan het Gouvernoment bewezen, en de groote verliezen door hem geleden, schadeloos gesteld door eene tweede uitbreiding van zijn gebied met nog 500 tjatjah's.

Het gebied der vorsten van het Mangkoe Negârâsche huis strekt zich thans dus uit over eene uitgestrektheid van 5500 tjatjah's, die geheel liggen geënclaveerd en verspreid in het rijk van den Soesoehoenan, behoudens 't reeds boven vermelde landschap Ngawen, dat in het Djokjosche ligt ingesloten. Dit gebied staat evenzeer als dat van den Soesoehoenan onder de Souvereiniteit van den Nederlandschen staat (na de cessie van 1749)¹⁾. De prins bezit het als

1) Zie boven pg. 140.

leen van het Gouvernement en erfelijk in zijn geslacht.

Bij het afsterven van het hoofd van het Mangkoe Negarásche huis wordt, indien de keuze niet reeds bij diens leven heeft plaats gevonden, door 't Gouvernement een prins uit 't huis — degene, dien het daartoe 't geschikst oordeelt — aangewezen, om hem op te volgen, welke keuze aan den Soesoehoenan wordt bekend gemaakt. De bevestiging als besturend vorst geschiedt mede door het Gouvernement, bij welke gelegenheid door hem een acte van verband moet worden onderteekend en bezworen. De gewoonte is, dat hij van het gouvernement dan den titel verwerft van Pangeran Adipati Ario Praboe Prang Wedanã en den rang van luitenant-kolonel, welke echter na zijn veertigste jaar of eerder, als het Gouvernement hem daartoe waardig keurt, worden verwisseld met den titel van Pangeran Adipati Ario Mangkoe Negarã en den rang van kolonel.

Het recht van zelfbestuur, dezen vorst gelaten, is in niets door het Gouvernement beperkt, behoudens op het gebied van Justitie en Politie en behoudens nog de volgende uitzondering: de Pangeran Adipati mag nl. slechts dezelfde rechten uitoefenen, die de Soesoehoenan tot 1796 mocht uitoefenen. Dit moeten wij tenminste, zoolang niet bij uitdrukkelijke bepalingen het tegenovergestelde is vastgesteld, aannemen; want de Pangeran heeft dat recht van zelfbestuur slechts afgeleid van dat van den Soesoehoenan, zoodat hij nooit een meerder recht kan hebben dan deze had op 't oogenblik van het ontstaan van dat recht. De Contracten met den Soesoehoenan voor dat jaar gesloten, zijn dus zeer zeker ook voor hem bindend, tenzij de bepalingen, daarin voorkomende, uitdrukkelijk met het oog op den Soesoehoenan of zijn gebied waren gemaakt. Zoodra echter elke band van den Prins aan den Soesoehoenan ophield, zouden ook de contracten

na 1796 door de compagnie, later het Gouvernement, met den Socsoehoenan gesloten, niet meer hare werking ook uitstrekken tot het gebied van den Prins.

Hoedanig dus de betrekking van het Gouvernement tot den Prins is, moeten wij uit den rechtsband affloiden, die tusschen Soesoehoenan en Compagnie tot 1796 bestond, en uit de daarna met den Pangeran Adipati door het Gouvernement gesloten overeenkomsten. Voor zoover mij bekend, bepalen zich echter deze laatste tot de door Daendels met Mangkoe Negarâ II (of eigenlijk toen nog slechts Prang Wedânâ (tot 1821) geheeten) in 1809 aangegane overeenkomst, betreffende 't onderhouden van een legioen ten dienste van het Gouvernement¹⁾, en de in 1833 (zie Stbl. 1833 n°. 39) 1847 (zie Stbl. 1848 n°. 9) en 1874 (Zie Stbl. 1874 n°. 211) aangegane overeenkomsten, betreffende de uitoefening der Politie en Justitie in het gebied van Mangkoe Negarâ.

Het grondgebied, waarover den Pangeran Adipati het zelfbestuur is gelaten, staat evenals het gebied van den Socsoehoenan onder de souvereiniteit van den Nederlandschen staat. En ook hier moeten wij weer eene onderscheiding maken tusschen onderdanen van het Gouvernement (Europeanen en vreemde Oosterlingen niet-Javaansche bewoners van dat vorstengebied) en onderdanen van den vorst, en in verband daarmee het bestuur ook onderscheiden in een Europeesch en een Inlandsch bestuur. Kortom de beperkingen van het recht van zelfbestuur van den Socsoehoenan ten aanzien van de inkomsten enz.²⁾, zooals die tot

1) Zie boven pg. 238. Of eene schriftelijke acte hiervan is opgemaakt, is mij niet bekend.

2) Zoo zijn de tolpoorten (thans afgeschaft), in zijn gebied nooit eene bron van inkomst voor hem geweest. Vogelnestklippen hebben in zijn gebied

1796 bestonden en in de contracten waren geregeld (welke die waren, daartoe kan ik volstaan met naar Hoofdstuk II te verwijzen), gelden ook nu nog voor het recht van zelfbestuur van den Pangeran Adipati. Een zeer sterk recht van inmenging in het inwendige bestuur, als vooral sedert 1812 aan het Gouvernement was verzekerd in het gebied van den Soesoehoenan, bestaat hier geenszins. De bemoeiing van het Gouvernement met de inwendige aangelegenheden van het Mangkoe Negârâsche gebied beperkt zich hoofdzakelijk tot de Justitie en Politie.

Tweeërlei rechtspraak moet ook hier weer onderscheiden worden, en wel die over Gouvernementsonderdanen, die door Gouvernementsrechters en rechtbanken geschiedt op dezelfde wijze als wij dat boven op 202 sqq. reeds hebben kunnen zien, en die over de onderdanen van den vorst (= alle Javaansche bewoners van zijn gebied; de vraag, wanneer Javanen uit Gouvernementslanden of uit de andere vorstenrijken door vestiging in het gebied van Mangkoe Negârâ ophouden onderdanen van het Gouvernement of van hunne vorsten te zijn, kan ik bij gebreke van regeling en van andere gegevens helaas niet beantwoorden ¹⁾).

Deze laatste rechtspraak is bij Stbl. 1848 n°. 9 en 1874 n°. 211 op overeenkomstige wijze ingericht en geregeld als

nooit bestaan en vallen dus buiten bespreking. De opiumverkoop echter was en is thans nog om dezelfde reden monopolie van den staat en vormt in het gebied van den prins een verpacht middel van den staat. Of de djattibosschen in zijn gebied ook eigendom van den staat zijn, moet ik rechtens betwijfelen; want een afstand als in 1812 door den Soesoehoenan ten aanzien van den eigendom der djattibosschen binnen zijn gebied is door Mangkoe Negârâ, voor zoover bekend, nooit gedaan.

1) Hageman, t. a. p., II, pag. 186 zegt, dat onderdanen van den Soesoehoenan na 1 jaar door vestiging in de landen van den Prins ophouden onderdanen van den Soesoehoenan te zijn. In hoeverre dit der waarheid nabij is, laat ik in 't midden.

in het Solosche rijk. Evenals daar wordt ze in naam van den vorst uitgeoefend door de Pradātā's als de gewone rechters ¹⁾, de hoofdgoenoengs of afdeelingshoofden in overeenstemming met den betrokken assistent-resident voor lichte overtredingen en kleine vermogensrechtelijke geschillen ²⁾, den Soerambi voor geschillen, rakende huwelijks- en erfrecht ³⁾; doch in plaats van door een' Kadipaten geschiedt hier de beslissing van geschillen tusschen Sentānā's en die, in welke Sentānā's gedaagden zijn, door den Pangeran Adipati zelf, bijgestaan door eenige prinses of andere tot het Mangkoe Negārāsche geslacht behorende personen, terwijl dan tevens overleg met den Resident wordt vereischt, zoo het zaken zijn van aanbelang ⁴⁾.

De invloed van het Europeesche gezag op de rechtspraak, het recht van toezicht daarop van den Resident enz., is op dezelfde wijze geregeld als wij in Hoofdstuk II reeds hebben kunnen nagaan; het fiat executio van den Gouverneur-Generaal is ook hier voor doodvonnissen vereischt; wreede en verminkonde straffen waren evenals daar verboden; de taak en de verplichtingen van de ambtenaren, met het openbaar ministerie belast, en het op hen uit te oefenen toezicht zijn op geheel overeenkomstige wijze geregeld als

1) Hiet heeft men nl.: de Pradātā Negri en de Pradātā Kawedanan te Wānāgiri. Hunne respectievelijke verhouding en bevoegdheid komen overeen met die van de pradātā negri en pradātā Kaboepaten in des Soesoehoens lands. Men zie omtrent samenstelling, bevoegdheid enz. Stbl. 1848, n°. 9, artt. 3, 4, 5 en 6 (waarin de competentie van de rechtbanken van Mangkoe Negārā tegenover die van het Gouvernement en den Soesoehoenan wordt geregeld) 10, 11, 12, 13 en 14; Stbl. 1874 n°. 211, artt. 1, 2, 3, 4, 5 en 7.

2) Zie Stbl. 1874 n°. 211, art. 6.

3) Zie Stbl. 1848 n°. 9, artt. 2, 7 en 8.

4) Zie Stbl. 1848 n°. 9 art. 9 j^o, Stbl. 1866 n°. 133.

in het gebied van den Soesoehocnan¹⁾. De eenige afwijkingen van de regeling aldaar beperken zich verder dan ook slechts tot 't volgende: de misdrijven, welke met de straf des doods kunnen worden gestraft, hoewel binnen 't gebied van den Prins en door zijne onderdanen begaan, zullen niet door de Pradâtâ Mangkoe Negârâ ter hoofdplaats worden berecht, doch door de pradâtâ negri van den Soesoehoenan²⁾. Bij deze zaken moet de Resident als brug dienen, waarlangs de inwisseling van stukken enz. van den Pangeran Adipati aan den Rijksbestuurder van den Soesochoenan of omgekeerd, moet plaats hebben. Zijn toezicht op de berechting van deze zaken is hierdoor zeer gemakkelijk gemaakt.

Als materieel recht bij de pradâtâ's wordt niet bepaald alleen de Angger gedech toegepast als in het Solosche. Den Pangeran Adipati is hierbij niet zoo'n beperking opgelegd³⁾. Of bij de strafrechtspraak thans ook de in het Gouvernementsgebied geldende wetboeken worden toegepast, kan ik moeilijk beantwoorden.

Het oppertoezicht over de politie is aan den Resident verzekerd⁴⁾, die daarbij wordt gesteund door de assistent-residenten der 5 afdeelingen, waarin het geheele gebied van

1) Vergelijk de desbetreffende artikelen in Stbl. 1848 n°. 9 en 1874 n°. 211 met die van Stbl. 1847 n°. 30 en 1874 n°. 209.

2) Zie Stbl. 1874 n°. 211, art. 3; Stbl. 1848 n°. 9 art. 4 (voor zoover niet door de vorige bepaling gewijzigd) en art. 5, al. 2 en 3. Deze bepaling bewijst niets voor eene ondergeschiktheid van Mangkoe Negârâ aan den Soesoehocnan, gelijk Veth, III, pag. 598 meent te mogen aannemen; hoogstens zal ze door het Gouvernement in 't belang van justitiabelen bedongen zijn, omdat de pradâtâ negri van den Soesoehoenan door hare samenstelling meerdere waarborgen van geschiktheid biedt.

3) Vergel. Stbl. 1848 n°. 9 art. 14 en 1874 n°. 211 art. 7 met Stbl. 1847 n°. 30 art. 12 en 1874 n°. 109 art. 7.

4) Stbl. 1848 n°. 9, art. 15.

Soesoehoenan en Mangkoe Negarâ wordt verdeeld 1). De directe zorg voor de handhaving van orde en veiligheid is aan den prins zelf en zijne hem ondergeschikte hoofdgoenoengs 2) gelaten. Het getal der hoofdgoenoengs, tevens belast met het bestuur der districten, is thans in overleg met den Resident door den Pangeran Adipati bepaald op drie. Het gebied van Mangkoe Negarâ bestaat nl., na in 1874 gesplitst te zijn geweest, in vier onderregentschappen (Kotta Mangkoe Negaran, Karanganjêr, Wânâgiri en Batoeretnâ 3), thans uit drie onderregentschappen: Hoofdplaats, Karanganjêr en Wânâgiri (zie Koloniaal Verslag 1888, pag. 80) 4). Zij zijn met de onder hen staande hoofden der districten en onderdistricten en het aan hen toegevoegd personeel de eenige ambtenaren, die met de uitoefening der politie belast zijn. Aan de ambtenaren voor de cultures en de belastingen is elke bemocienis met de politie ontnomen.

De invloed, dien de Resident op benoeming en ontslag der hoofdgoenoengs kan uitoefenen, en de waarborgen voor goede uitoefening van hun' plicht door de politiehooften, zijn op gelijke wijze geregeld als in 1847 voor 't gebied van den Soesoehoenan 5).

Dat de handhaving der politie te wenschen overlaat, schrijft Kol. Verslag 1873 pag. 7 en 8 hoofdzakelijk toe aan het feit, dat hier den Resident niet als op des Soesoehoenans gronden, in den Rijksbestuurder eene geheel van het Gou-

1) Zie boven pag. 187 en de noot.

2) De instructie's dezer ambtenaren zijn mede bij overeenkomst vastgesteld en als bijlage B aan het besluit van 24 Februari 1848 lett. I (Stbl. 1848 n°. 9) geannexeerd.

3) Zie Koloniaal Verslag, 1875, blz. 76.

4) De ressorten der 5 assistent-residenten werden hierdoor eenigszins gewijzigd. (Zie Stbl. 1888 n°. 61).

5) Zie Stbl. 1848 n°. 9, artt. 20, 21, 24, 15, 16 enz.

vernement afhankelijke hulp is toegevoegd ¹⁾. De Rijksbestuurder of Patih van den Pangeran Adipati is nl. niet als in het rijk van den Soesochoenan als het ware de brug, waarlangs elke aanraking van het Europeesch gezag met het vorstenbestuur plaats grijpt; evenmin is hij als daar verplicht bij het nemen van bestuursmaatregelen steeds den Resident daarvan te verwittigen en daarvoor te raadplegen. Het Gouvernement kan hier ook niet als daar invloed uitoefenen op zijne benoeming en zijn ontslag ²⁾. De aanraking van het Gouvernement met het vorstenbestuur heeft dan ook rechtstreeks plaats met den Pangeran Adipati zelven.

Deze kan dat bestuur verder met inachtneming der boven besproken beperkingen voeren geheel zooals hij wil, en met name is hij geheel onafhankelijk van den Soesochoenan.

Ten slotte zij hier nog gewezen op de eigenaardige, sedert 1809 door den Prins tegenover het Gouvernement op zich genomen verplichting, om troepen ten dienste van dat Gouvernement te onderhouden tegen eene hem uit te keeren jaarlijksche vergoeding ³⁾. Die troepen, bekend als het legioen van Mangkoe Negarâ en waarvan deze ook opperbevelhebber is, bestaan uit infanterie, artillerie en cavallerie, geheel op Europeesche wijze ingericht, gekleed enz. volgens de voorschriften van de Gouvernementsbesluiten (waarschijnlijk eerst na goedkeuring van den Prins vastgesteld), te vinden in Bijblad 3097, 3098, 4182.

1) Zie Stbl. 1847 n°. 30, art. 19.

2) De artt. 3 en 4 van de overeenkomst van 1743 en 1788, met den Soesochoenan gesloten, zijn als speciale bepalingen ook niet verbindend voor Mangkoe Negarâ.

3) Onder Raffles werd deze verplichting tot 't onderhouden van eene troepenmacht nader geregeld. Zie de Order van den Luitenant-Gouverneur Raffles van 13 Februari 1812 bij van Deventer: Opkomst van het Nederlandsch gezag op Java enz. na 1811, dl. I, pag. 320 en 321.

VIJFDE HOOFDSTUK.

De Pangeran Adipati Pakoe Alam.

Deze veelal gelijk Mangkoe Negarâ „onafhankelijk prins” genoemde vorst, heeft zijn gebied in de residentie Djokjokarta liggen en wel bestaande uit het regentschap Karang Kemoening (hoofdplaats Brossot), dat 4 districten omvat (Galoer, Tawang ardjâ, Tawangsâhâ en Tawangkartâ) en een gedeelte van de negara, waar de prins zelf zijn’ zetel heeft. Ook hij bezit dat gebied als leen van het Gouvernement, doch onder gansch andere voorwaarden dan een der andere vorsten.

Eerst in deze eeuw zien wij naast den Sultan van Djokjokarta een’ vorst optreden, onafhankelijk van den Sultan en de andere vorsten. Raffles had het geraden geoordeeld ¹⁾ in

1) Zie den brief van Raffles aan Crawfurd bij van Deventer, t. a. p., I, pag. XV, noot: „Deeming it an object of first importance, that a political influence be established without delay at the Court of the Sultan” etc. Om dien steun voor ’t Gouvernement aan het Djokjosche hof te krijgen, werd reeds in December 1811 aan Nâta Koesoemâ eene jaarlijksche subsidie van 6000 Sp. matten beloofd en het landschap Grobogan, dat door Daendels aan het gebied van den Sultan was afgenomen, voor hem bestemd. (Zie art. 7 van het 1ste door Raffles met den Sultan gesloten contract in bijlage D).

Djokjokarta Nátá Koesoemá een eigen gebied te geven, dat hij, onafhankelijk van den Sultan, als leenman van het Gouvernement zou besturen, opdat het Gouvernement in hem gelijk dat met Mangkoc Negará in Soerakarta was geschied steeds een vriend en steun zou hebben aan het toen zoo lastige Djokjosche hof. In Maart 1813 werd hem het bezit gewaarborgd van 4000 tjatjah's onder de voorwaarden, gesteld in eene met hem gesloten overeenkomst¹⁾.

De Pangeran Adipati Pakoe Alam (deze titel werd aan Nátá Koesoemá al eerder gegeven; zie brief van Van IJseldijk bij Van Deventer, t. a. p., I, pag. 101) zou ophouden onderdaan van den Sultan te zijn en ook verder door geen' rechtsband aan dezen verbonden zijn. De 4000 tjatjah's, die op instigatie van het Gouvernement aan hem werden afgestaan, zou hij als onmiddellijk leenman van het Gouvernement besturen, geheel volgens de regelen, die het Gouvernement te eeniger tijd zou gelieven vast te stellen; (hij is dus meer afhankelijk dan een van de 3 andere vorsten van het Gouvernement)²⁾.

Kreeg hij echter, zoolang die regelen niet zouden zijn vastgesteld, een onbeperkt gezag over zijn gebied, of werden die 4000 tjatjah's hem slechts gegeven onder dezelfde beperkingen, als waaronder de Sultan ze tot nog toe als leenman onder zijn bestuur had gehad? Artikelen 2 en 3 van de overeenkomst, die ons de oplossing zouden moeten geven, laten ons onbevredigd. In verband met art. 4 moeten wij echter het laatste aannemen. Waar aan Pakoe Alam de verplichting werd opgelegd, om in de aan hem gecedeerde landen geene nieuwe belastingen te heffen, daar kon niets anders bedoeld zijn, dan dat hij slechts die belastingen zou

1) Zie deze overeenkomst in bijlage G.

2) Zie art. 1, 9 en 3 dezer overeenkomst.

mogen heffen, die tot nog toe onder het bestuur des Sultans aldaar werden geheven. Zoo kunnen wij dus veilig zeggen, dat, zoolang door het Gouvernement geene nieuwe maatregelen voor zijn bestuur zijn gesteld, de met den Sultan tot 1813 gesloten contracten ook voor Pakoe Alam verbindende zijn, voor zoover de bepalingen, daarin voorkomende, niet speciaal met het oog op den Sultan of zijn bestuur zijn gemaakt. En die nieuwe regelen zijn, voor zoover mij bekend, daarna nooit gemaakt, behoudens de voorwaarden, door het Gouvernement aan den opvolger van Pakoe Alam I den 28sten April 1831 voor zijn bestuur gesteld ¹⁾. De met deze voorwaarden niet strijdige bepalingen van de met den Sultan tot 1813 gesloten contracten hebben toch nog hare verbindende kracht behouden ²⁾.

Het Gouvernement heeft echter steeds het recht, het beheer en bestuur der landen, door Pakoe Alam in leen bezeten, zoodanig te doen inrichten, en zoodanige verdere regelingen te geven, als het in zijn belang of voor de algemeene veiligheid zal noodig oordeelen ³⁾. Zoo voorwaardelijk en beperkt is bij geen der drie andere vorsten het recht van zelfbestuur.

Wanneer wij de verhouding van Pakoe Alam tot het Gouvernement willen weergeven, zoo moet ons uitgangspunt, wij hebben 't gezien, wezen de rechtsbetrekking, die den Sultan in 1813 aan het Gouvernement bond, en die hebben wij boven reeds in het Derde Hoofdstuk dezer afdeeling besproken ⁴⁾. Zoo zullen wij b.v. dus ook in het gebied van Pakoe Alam hebben te onderscheiden onderdanen van het

1) Zie deze overeenkomst in bijlage M.

2) Dit blijkt bv. uit artt. 5 en 6 dier voorwaarden.

3) Art. 13 van de genoemde overeenkomst van 28 April 1831.

4) Liever gezegd is uit het in het Derde Hoofdstuk gezegde die betrekking, zooals ze in 1813 bestond, gemakkelijk af te leiden aan de hand der contracten en na de lezing van het Tweede Hoofdstuk.

Gouvernement en onderdanen van den vorst, Europeesch bestuur en 't zelfbestuur van den vorst, en zullen de beperkingen ten aanzien van de inkomsten¹⁾ enz. ook ten aanzien van Pakoe Alam gelden.

Daarna zullen wij hebben na te gaan, in hoeverre door de met de vorsten van het Pakoe Alamsche huis gesloten contracten (zijnde die van Maart 1813, 28 April 1831, 28 Januari 1832 en 1 Juni 1833) of op andere wijzen in die rechtsbetrokking wijzigingen zijn aangebracht.

Het leen, door Pakoe Alam bezeten, is niet erfelijk in zijn geslacht als dat van Mangkoe Negarâ. Uit art. 2 van de overeenkomst van Maart 1813 en de acte van verband²⁾ blijkt dit ten duidelijkste. Slechts door de benoeming van het Gouvernement heeft hij het recht op het bezit van het leen. Zijn titel en eere naam is die van Pangeran Adipati Pakoe Alam, waaraan tot 1892 verbonden was de militaire rang van kolonel (de tegenwoordige vorst heeft nog den militaireren rang van vóór 1892) als hoofd van het door hem te onderhouden legioen (thans opgeheven). Eerst echter, als het hoofd van het Pakoe Alamsche huis zijn veertigste jaar heeft bereikt, of eerder, zoo het Gouvernement hem daartoe waardig keurt, worden hem die rang en titels verleend. Anders voert hij slechts den titel van Pangeran Adipati Soerio Sasra Ningrat, waaraan was verbonden de militaire titel van luitenant-kolonel³⁾.

1) De eigendom der Djattibosschen in zijn rijk mogen wij dus aannemen als te behooren aan het Gouvernement. Daar dit gevoelen niet algemeen geduld wordt, zoo vermeld ik dit bijzonder. Zie daartoe van Deventer, t. a. p., I, pag. XIX, noot 2.

2) Zie bijlage S.

3) Waar Mr. L. W. C. van den Berg, t. a. p., pag. 82 als zijn naam opgeeft Praboe Soerjâ di Lâgâ, daar heeft hij eene afwijking van de tot nog toe gevolgde gewoonte (slechts eenmaal voorgekomen en wel met 't

Als elders wordt ook hier de vorst in zijn bestuur gesteund door ambtenaren: den rijksbestuurder of patih voor 't algemeen bestuur, den regent van Brossot en de districts-hoofden voor 't bestuur van het dorpsland. Invloed op de benoeming en ontslag dezer ambtenaren en in 't bijzonder van den rijksbestuurder is hier niet aan het Gouvernement gegeven. Evenmin als in de Mangkoe Negaråsche landen geschiedt hier de aanraking van het Gouvernement met het vorstenbestuur door tusschenkomst van den rijksbestuurder wien ook niet als in de beide rijken van Soesoehoenan en Sultan de verplichting is opgelegd, bij alle te nemen bestuursmaatregelen met den Resident vooraf te raadplegen.

Een eigen rechtspraak binnen zijn gebied heeft Pakoe Alam niet. „De Justitie zal in deze landen worden uitgeoefend op dezelfde wijze als in de overige landen van Djokjokarta, de misdadigers zullen worden uitcleverd aan den rijksbestuurder te Djokjokarta¹⁾. De handhaving der politie behoort daarentegen tot zijne uitsluitende zorg, zonder eenig recht van toezicht daarop van het Gouvernement. De Pangeran Adipati zal een of meer hoofden hebben aan te stellen, die met de handhaving der politie zal of zullen worden belast²⁾. In het belang van de openbare orde en veiligheid en ter verkrijging van eene goede justitie in de aangrenzende Gouvernementslanden zijn eenige bijzondere verplichtingen aan hen opgelegd³⁾.

Het heffen van tollén binnen zijn gebied of van passar-

tegenwoordige (vijfde) Hoofd van 't Pakoe Alamsche huis, onechte zoon van Pakoe Alam II), dat nl. den opvolgers de titel van Soerio Sasra Ningrat wordt gegeven, als regel aangenomen.

1) Art. 9 van de genoemde overeenkomst van 28 April 1831. Zie nog boven, pag. 228.

2) Artt. 7 en 10 van de bovengenoemde overeenkomst.

3) Artt. 10, 11 en 12 van de bovengenoemde overeenkomst.

of warongrechten blijft den Pangeran Adipati of zijnen onderhoorigen verboden¹⁾. Geene andere belastingen dan die in 1813 reeds bestonden, toen de landen nog als leen den Sultan behoorden, mogen door hem worden geheven, opdat daardoor de vermeerdering der welvaart van de bevolking niet wordt tegengehouden²⁾.

De verplichting tot 't onderhouden en aanleggen van wegen en die tot 't meewerken, zoo noodig, bij den opbouw van forten, bentings en redouten en de heerendiensten, die daarbij gevorderd kunnen worden, zijn in 1831 nader geregeld³⁾.

Den Pangeran Adipati is het verboden anders dan met toestemming van het Gouvernement, om welke reden ook, eenige militaire macht of gewapend volk aan te houden of op de been te brengen; hij mag ook niet toelaten, dat iemand van zijne onderdanen of van zijne familie het doet⁴⁾.

Doch, wanneer ook het Gouvernement zulks verlangt, moet Pakoe Alam het Gouvernement steeds ten dienste staan⁵⁾.

Tot 1892 waren de hoofden van het Pakoe Alamsche huis verplicht, daartoe een vast legioen op de been te houden, waarvoor het Gouvernement hen schadeloos stelde, en dat geregeld werd gemonsterd door een Nederlandsch officier en gekleed en uitgerust door het Gouvernement. De voorwaarden, waaronder zij aan die verplichting moesten voldoen, waren geregeld in de artt. 5, 6, 7 en 8 van het Contract van Maart 1813, welke bepalingen werden ver-

1) Artt. 4 en 6 van de bovengenoemde overeenkomst.

2) Art. 4, Contract Maart 1813, art. 14 van de bovengenoemde overeenkomst.

3) Artt. 5 en 8 van de bovengenoemde overeenkomst.

4) Art. 9, Contract Maart 1813; art. 3 van de bovengenoemde overeenkomst van 1831.

5) Art. 2 van de bovengenoemde overeenkomst van 1831.

vangen door die van de overeenkomsten van 28 Januari 1832 en 1 Juni 1833¹⁾. Bij eene suppletoire acte van verband²⁾, door het vierde hoofd van het Pakoe Alamsche huis, Pangeran Adipati Soerjo Sasra Ningrat IV, den 12^{den} Augustus 1870 gepasseerd, verbond deze zich voor de grootere door 't Gouvernement hem uit te keeren som, het legioen uit te breiden tot een half bataillon Infanterie en een compagnie kaval-lerie, terwijl hij zich voortaan zou houden aan de nieuwe door het Gouvernement gestelde bepalingen, betreffende soldijen, vivres, inrichting, kleeding, wapening enz., te vinden Bijblad 3097, 3098, 4182. In Augustus 1892 echter is Pakoe Alam ontslagen van die verplichting, doch werd tevens de jaarlijksche subsidie van het Gouvernement ingetrokken. De officieren van het legioen zouden echter nog levenslang het genot van hun tractement blijven houden, de minderen 2 maanden soldij ontvangen en de familieleden van den Pangeran Adipati het recht behouden om het tot nu toe aan hun' militairen rang verbonden kostuum te blijven dragen³⁾.

1) Zie deze overeenkomsten in bijlagen *N* en *O*.

2) Zie Bijlage *Z*.

3) Zie verder Koloniaal Verslag, 1893, pag. 2 en 3.

B E S L U I T.

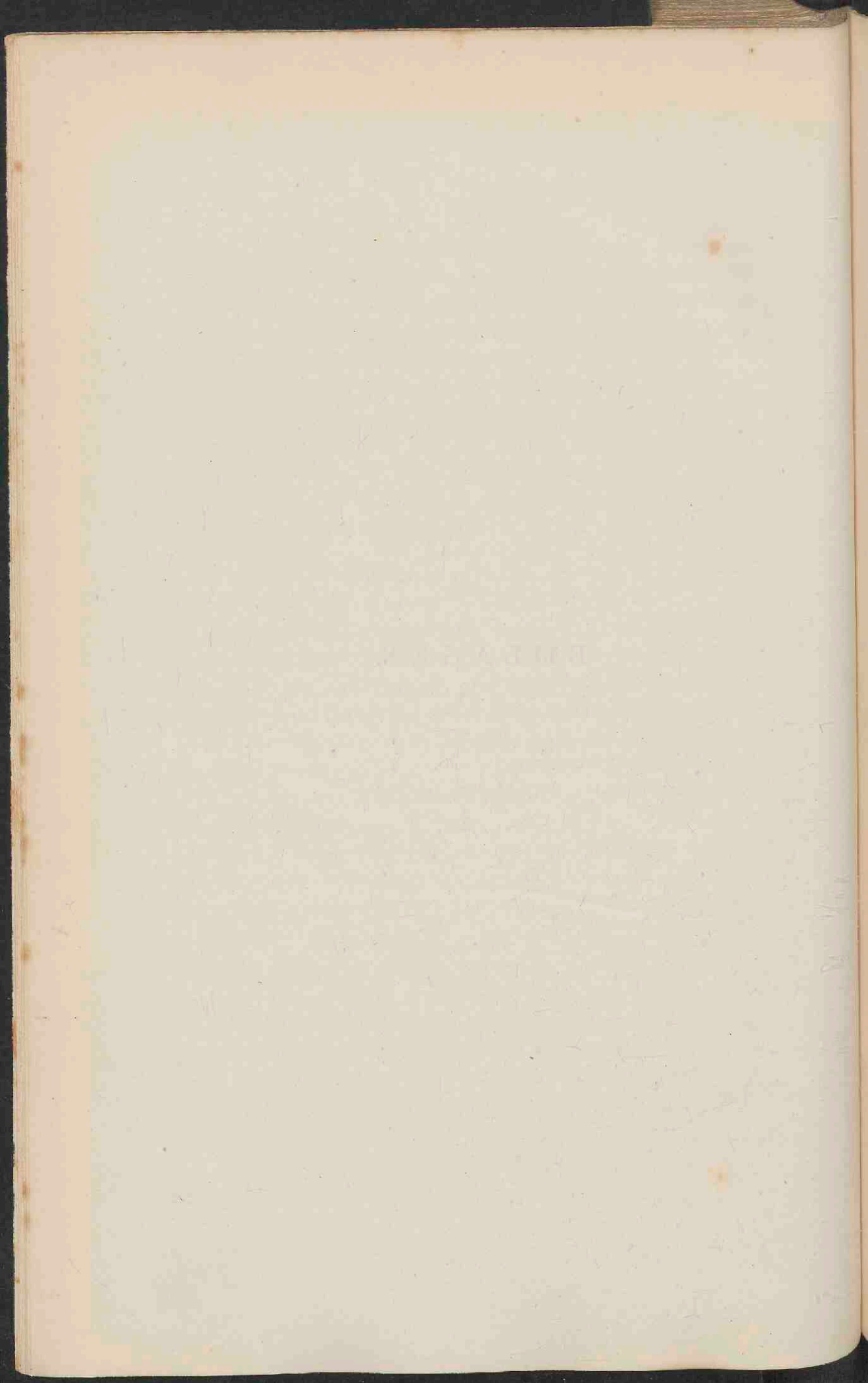
Voor zooverre het in mijne macht stond, heb ik hiermee de verhouding weergegeven, waarin de vier vorsten op Java, wien nog het recht van zelfbestuur is gelaten, tegenover het Gouvernement geplaatst zijn. Wij hebben gezien, dat het Gouvernement bij den een meer, bij den ander minder invloed kan uitoefenen op den gang van dat vorstenbestuur, en dat misbruik van gezag, knevelarij der bevolking enz. door het uitgebreide toezicht der residenten aan de Hoven te Soerakarta en Djokjokarta tot de onmogelijkheden zullen gaan behooren. Doch meer dan door dit direct toezicht oefent het Gouvernement door de aanwezigheid van die residenten en assistent-residenten en verdere Europeesche ambtenaren een' grooten moreelen invloed uit, zeer ten goede komende aan een zachtzinnig bestuur en aan de belangen van de bevolking.

De menigvuldige aanraking dier ambtenaren, vooral van de residenten met de vorsten, bij wie als aan alle Oostersche hoven de etiquette zeer streng wordt in acht genomen, heeft er toe geleid, dat de Regeering regels voor het ceremonieel heeft gegeven, waardoor de omgang dier ambtenaren met de vorsten zeer wordt vergemakkelijkt. Doch tevens is daarbij

eene regeling gegeven der eerbewijzingen aan de vorsten en aan het Gouvernement als hun leenheer, bij feestelijke en andere gelegenheden te verrichten. Welke en hoedanige deze regelingen van het ceremonieel zijn, daartoe behoef ik hier verder niet uit te wijden.

Als het meest belangrijke en leerrijke voorbeeld van den ontwikkelingsgang van het Europeesche gezag in den Indischen Archipel, meer nog dan om het actueele belang van het onderwerp, zij deze schets van de wording en het wezen van de verhouding van het Gouvernement tot de vorsten op Java hier gegeven.

BIJLAGEN.

Bijlage A.

Contract met den Soesoehoenan van 6 Januari 1811:

Art. 1. Het Hollandsche Gouvernement zal geene strandgelden meer betalen, en worden dezelve bij dezen geheel ingetrokken.

Art. 2. Aan het Hollandsch Gouvernement wordt bij dezen afgestaan dat gedeelte van de Kadoc onder 't Solosche gebied, hetwelk bijna tot aan het Noorder zeestrand loopt, doch niet grooter als het gewezen Regentschap van Kandal zich ten Zuiden uitstrekt, zullende van de Zuidwestelijke punt van Kandal eene parallellinie met de zee getrokken worden Westwaarts aan, tot dat dezelve sluit aan Pakkalongang, welke linie de grensscheiding zal uitmaken tusschen de stranden en de landen onder de beheering der Javasche Vorsten in Kadoc.

Art. 3. Het Hollandsch Gouvernement zal daarentegen betalen de schulden van Zijne Hoogheid den Soesoehoenan ten bedrage van 96.875 zilveren ronde realen.

Art. 4. Aan het Hollandsche Gouvernement wordt afgestaan dat gedeelte der stukjes grond onder het Solosche gebied, gelegen in de Regentschappen van Samarang en Damak, en die welke mochten liggen geëncloveerd in de Landdrostambten van Japara of andere, en der landen, welke zich tusschen Grobogang en het district van Salatiga mochten bevinden.

Art. 5. Aan het Hollandsch Gouvernement wordt afgestaan dat gedeelte van Blora, hetwelk benoorden de uiterste grenzen van Grobogang en Djipang ligt.

Art. 6. Aan het Rijk van Sourakarta wordt daarentegen gevoegd het landschap Malang en het distrikt Antang.

Art. 7. De tolpoorten, welke mochten liggen in de afgestane landen aan het Hollandsche Gouvernement, kunnen verlegd worden op het territoire en ten voordeele van Zijne Hoogheid den Soesoehoenan.

Art. 8. Het Hollandsch Gouvernement zal intrekken de tolpoorten, welke zij voor eenige jaren op de rivier van Solo gelegd heeft.

Art. 9. Het Hollandsch Gouvernement zal in alle opzichten de vaart op de rivier van Sourakarta favoriseeren en daartoe de voordracht van Zijne Hoogheid den Soesoehoenan ontvangen.

Art. 10. Het Hollandsch Gouvernement is niet van voornemen tolpoorten aan te leggen in hare landen tegen de grenzen van 's Vorsten landen.

Art. 11. Het Hollandsch Gouvernement neemt voor hare rekening het onderhoud der forten te Salatiga en Oenarang.

Art. 12. Zijne Hoogheid de Soesoehoenan verbindt zich daarentegen tot het onderhouden van het fort te Boejoelali, zullende het fort te Klattan door het Hof van Djocjokarta onderhouden worden.

Art. 13. De wegen van Jamboe naar Djocjokarta, van daar naar Sourakarta en van Kartasocra naar Samarang zullen door Zijne Hoogheid den Soesoehoenan op deszelfs territoire onderhouden worden in een' altoos rijbaren staat, vijf roeden breed, en rond, de bruggen twintig voeten breed, en de hoogten zooveel mogelijk worden afgenomen.

Art. 14. De limieten der afgestane landen zullen binnen drie maanden door eene commissie, van weerskanten te benoemen, naar den inhoud dezes bepaald en door steenen of houten pilaren afgeperkt worden, en het recht van eigendom derzelven ingaan met den dag van de ratificatie van dit contract.

Art. 15. Zoodra dit contract door Zijne Excellentie den Maarschalk en Gouverneur-Generaal H. W. Daendels en Zijne Hoogheid den Soesoehoenan geratificeerd is, zal hetzelfde zijn volle werking hebben.

Bijlage B.

Contract met den Regent van het Rijk van Djokjokarta, Pangéran Adipati Anom Amangkoe Negarå :

Art. 1. Het Hollandsch Gouvernement zal voortaan geene strandgelden meer betalen, en worden dezelve bij dezen geheel ingetrokken.

Art. 2. Aan het Hollandsch Gouvernement wordt bij dezen afgestaan dat gedeelte van de Kadoe onder het Djoejasche gebied, hetwelk bijna tot aan het Noorder Zeestrand loopt, doch niet grooter dan het gewezen regentschap van Kandal zich ten Zuiden uitstrekt, zullende van de Zuidwestelijke punt van Kandal eene parallele linie met de zee getrokken worden westwaarts aan, totdat dezelve stuit aan Pakkalongang, welke linie de grensscheiding zal uitmaken tusschen de stranden en de landen onder de beheering der Javasche vorsten in de Kadoe.

Art. 3. Het Hollandsch Gouvernement zal daarentegen aan het Rijk van Djocjokarta kwijtschelden de onkosten voor de tegenwoordige expeditie, gemaakt op verzoek van Zijner Hoogheids vader, den Sultan Amangkoe Boewånå Senåpatti, Inggalaga, Abdul Rachman, Sahidien, Panatagama, Kalifatolah, den Tweeden, en ten voordeele van het Rijk van Djocjokarta, en betalen de door Zijner Hoogheids onderdanen te Damak geroofde goederen ter somma van 10.000 ronde matten.

Art. 4. Aan het Hollandsch Gouvernement worden afgestaan de stukjes Djoejoschen grond, gelegen in de Regentschappen van Samarang en Damak, en die, welke mochten liggen geënclaveerd in de Landdrost-ambten van Japara of andere, alsmede het district Grobogang, Wiro Saric, Sesala Warong, nevens het land, hetwelk zich tusschen dezelve en het district van Salatiga mogte bevinden.

Art. 5. Aan het Rijk v. Djocjokarta worden daarentegen gevoegd de landen, aan het Hollandsch Gouvernement onder Boejoelalie behorende.

Art. 6. Aan het Hollandsch Gouvernement worden afgestaan de landen Djipan en Djapan.

Art. 7. Aan het Rijk v. Djocjokarta wordt daarentegen gevoegd het landschap Galo en district Tjamoer Wettang.

Art. 8. De tolpoorten, welke mogten liggen in de afgestane landen aan het Hollandsch Gouvernement, kunnen verlegd worden op het territoir en ten voordeele van Zijne Hoogheid den Regent.

Art. 9. Het Hollandsch Gouvernement zal intrekken de tolpoort, welke zij voor eenige jaren op de rivier van Soerakarta gelegd heeft.

Art. 10. Het Hollandsch Gouvernement zal in alle opzichten de vaart op de rivier van Solo favoriseeren, en daartoe de voordragt van Zijne Hoogheid den Regent ontvangen.

Art. 11. Het Hollandsch Gouvernement is niet van voornemen tolpoorten aan te leggen in hare landen tegen de grenzen van 's vorsten landen.

Art. 12. Het Hollandsch Gouvernement neemt voor hare rekening het onderhoud der forten te Salatiga en Oenarang.

Art. 13. Zijne Hoogheid de Regent verbindt zich daarentegen tot het onderhouden van het fort te Klattan, zullende het fort te Boejoelalie door het hof te Sourakarta onderhouden worden.

Art. 14. De wegen van Jamboe naar Djokjokarta, vandaar naar Sourakarta en van Kartasoera naar Samarang, zullen door Zijne Hoogheid den Regent op deszelfs territoir onderhouden worden in een' altoos rijbaren staat, vijf roeden breed en tonrond, de bruggen twintig voeten breed en de hoogten zooveel mogelijk worden afgenomen.

Art. 15. De limieten der afgestane landen zullen binnen drie maanden door eene commissie, van weerskanten te benoemen, naar den inhoud dezes bepaald en door steenen of houten pilaren afgeperkt worden en het recht van eigendom derzelven ingaan met den dag van de ratificatie van dit contract.

Art. 16. Zoodra dit contract door Zijne Excellentie den Maarschalk en Gouverneur-Generaal H. W. Daendels en Zijne Hoogheid den Regent geratificeerd is, zal hetzelfde zijne volle werking hebben.

Bijlage C.

Contract met den Soesoehoenan Pakoe Boewana IV van den 23^{en} Dec. 1811. (Zie v. Deventer, t. a. p., p. 314 sqq. noot 1.)

Art. 1. Whereas the Island of Java and its dependencies have by conquest fallen under the dominion of the British Government, and that Government has in consequence succeeded to every right, privilege, advantage and prerogative which belonged or was attached to the late Dutch or French Government, the same is hereby acknowledged by H.H. the Soesoehoenan, and His Highness confirms to the British Government by this deed all rights, privileges, advantages and prerogatives, which by any former treaty, act or deed whatever have been granted to the former Dutch or French Governments.

Art. 2. The English E. I. Company, in consideration of the friendship and good understanding which subsists between the British Government and H.H. the Soesoehoenan, and as a testimony of their regard for H.H. and of their confidence in him, continues to H.H. the Soesoehoenan the administration of those countries which were acknowledged by the late Dutch or French Government to have been under His authority at the date of the conquest of this Island by the British troops, with all the rank, dignity and distinction of His exalted station, with the right of succession to His lawful Heirs.

Art. 3. H.H. agrees to aid and assist the British Government to the extent of His power, with every means which this country affords, in every case in which aids may be required against a foreign or domestic enemy; and the Company, on its part, agrees to maintain and defend the territories of H.H. from all foreign enemies whatever, and to assist Him in suppressing every domestic and internal disturbance which may arise.

Art. 4. In consequence of the British Government, taking upon itself the defence of His Highness's territories, H.H. agrees to place in the hands of the British Government the sole management and direction of the duties upon trade and the property of the Saroong boeroong within his dominions; out of the proceeds

of which H.H. shall annually receive, in half yearly installments, a sum of 12.000 Sp. Ds.

Art. 5. The British Government hereby releases H.H. from His engagements with the European Government, to supply exclusively to them the produce of His territories, at forced and inadequate rates, and an open trade shall henceforth be engaged by the subjects of H.H. in all such produce.

Art. 6. The British Government hereby releases H.H. from the charges of the repairs of the forts, military buildings and public roads within His dominions, His Highness engaging to furnish labourers and materials, when required, to be paid by the British Government at fair and equitable rates; the superintendence of all the present roads and buildings and the construction of any new ones resting in the British Government.

Art. 7. The British Government restores to H.H. the territories, wrested from Him by the treaty of the 10 January 1811, and the territories of both powers shall be the same as before the date of that treaty.

Art. 8. H.H. reserves to the Hon. East I. Company the exclusive privilege of felling teak and other timber for shipbuilding, in the forests of His dominions, and H.H. further engages to supply labourers for that purpose and for the transportation of the same to the limits of H.H. dominions, and such labourers shall in every instance be paid by the British Government, at fair and equitable rates.

Art. 9. In order to prevent the interference of any Power, foreign or domestic, with the good understanding and friendship now established between the British and the Socsoehonan, H.H. engages never to enter into nor to keep up any correspondence with any Prince, Potentate, Chieftain or State whatever, without the intermediation of the British Government.

Art. 10. H.H. engages to arrest and deliver up to the British Government all foreigners, or others, who may be found within His dominions, whether they may be landed on the coast or enter the same otherwise.

Art. 11. In order to testify that the interests of the Govern-

ment and those of the Soesochoenan are united and as one, H.H. of His own free will and desire, engages that the first Minister of His Government shall neither be appointed, removed nor punished, without the entire concurrence of the British Government.

Art. 12. All Europeans, Chinese, Natives of Hindostan, or foreigners of any description whatever, shall, as heretofore, be under the protection and subject to the laws and regulations of the British Government, and not amenable to the Javanese laws.

Art. 13. Javanese, who are subjects of H.H. the Soesochoenan, offending against Europeans, Chinese, Natives of Hindostan or other foreigners, shall be tried by the Resident of the British Government, with the advice of a Javanese subject, of the Soesochoenan versed in the Mahomethan laws, and they shall seek redress from individuals of the description above specified from the same tribunal; but it shall be allowable for the British Resident, in case appearing to him to require immediate example, to refer the cause to H.H. the Soesochoenan, who hereby engages to administer justice with promptness and impartiality therein.

Art. 14. British subjects of all descriptions, whether they may commit offences against the laws within the territories of H.H., or who have escaped the hands of justice from the British territories taking shelter in those of H.H., shall be delivered up on the first summons and be amenable to the British Courts of justice.

Art. 15. The Javanese subjects of H.H. who have taken shelter in the British territories, on account of offences which they are accountable to his jurisdiction, shall on every occasion be delivered up to His Highness.

Art. 16. All deserters, debtors, or British subjects of whatever description, escaping into the territory of His Highness, shall be delivered up on the first summons.

Art. 17. All trespasses that may be committed and all disputes, whether civil or criminal, which may arise between the subjects of H.H. the Soesochoenan and those of the countries formerly placed under the administration of the Sultan, are to be regulated by the contracts of 1808, until further provisions for the same be enacted.

Done and executed by us at Souracarta, this 23 day of December, in the year of our Lord 1811, answering to the 8 day of the month Basar in the year 1738.

(w. g.) A. G. ADAMS,
Resident Solo.

Bijlage D.

Contract tusschen den Sultan v. Djocjokarta en het Britsche Gouvernement: (dit stuk draagt geen dagteekening noch onder-teekening; v. Deventer, t. a. p., pg. 319 noot 2).

Art. 1. There shall be perpetual peace and friendship between the Hon. English East India Company and His Highness the Sultan.

Art. 2. H. H. the Sultan being fully impressed with the inadequacy of the provisions of all former treaties to the maintenance of a good understanding between the Government of Mataram and the European Government and to the maintenance of the peace, tranquility and prosperity of both their countries, agrees that in future the office of Dipati, with all its functions, shall be executed by the British Resident at His Highness's Court. (Vergelijk deze eigenaardige bepaling met art. 11 v. h. Contract met den Soesoehoenan v. 23 Dec. 1811 en zie daarbij v. Deventer, t. a. p., pg. 317 noot 1 en pg. 319 noot 2).

Art. 3. H. H. agrees immediately to disband the whole body of the present Prejoorits, called Aibbat or Dalum (vergelijk v. Deventer, t. a. p., pg. 318 noot 1), and to receive for the security and protection of his Government and person a Bataillon of British Sepoys; all the expenses attached to which to be defrayed by His Highness.

Art. 4. For the maintenance of peace and good order, His Highness engages to establish a good Police over the whole of his country, and at the capital a Court of Justice, the judges of which are to be paid regular salaries in money from the treasury of H. H.

Art. 5. The sole property of the Soosoo or edible birdsnests within the territories of H. H. is conferred upon the British Government.

Art. 6. His Highness surrenders into the hands of the British Government the sole control and management of the imposts upon trade, known under the denomination of Bandars, out of the produce of which the British Government engages to pay His Highness annually the sum of 80 000 Dollars, should the whole amount to that sum.

Art. 7. The British Government restores to H. H. the Provinces, of which the Government of Mataram was divised during the administration of Marshal Daendels, except that of Grobongang, which the British Government is pleased to confer on Pangrang Noto Cosumo.

Art. 8. His Highness, on his part, surrenders to the British Government his property in the harbour of Patjitan, on the South Sea, and the District of that name.

Art. 9. H. H. the Sultan engages to lend his assistance towards the construction of a public road from the capital of H. H. to the harbour of Patjitan, one half of the expense attending which H. H. hereby contracts to defray.

Art. 10 H. H. engages not to prohibit to any class of his subjects the use of any particular article of wearing-apparel, ornament or luxury, except the cloth called „parang roosa” and „sawat”, which from time immemorial have been appropriated to the Royal person.

Art. 11. All the concessions made to the former European Government by the Princes of Mataram are confirmed by the present treaty.

Art. 12. H. H. is in future exonerated from supplying to the European Government, at forced and inadequate prices the various articles of merchandise, stipulated to be supplied in former treaties.

Bijlage E.

Contract tusschen de Britsche Regeering van Java en den Sultan v. Djoejokarta Amangkoe Boewânâ III van 1 Aug. 1812: (Zie van Deventer I pg. 321 sqq.).

Whereas the conduct of the late Sultan Hamangku Buana the Second has rendered it necessary for the British Government to proceed to hostilities in the vendication of their Rights, and for the preservation of the Country from the oppression of a cruel and relentless Tyrant, and the British arms have been crowned with success by the reduction of the Craton of Djoejocarta, the fall and the capture of the Sultan, the utter extinction of his power, and the unconditional submission of his people; and whereas the British Government are sincerely disposed to exercise the right of conquest with every possible moderation and forbearance, to obtain reasonable compensation for the expenses of the war, and to establish a permanent security and genuine tranquillity in the island of Java; therefore the British Government are pleased to delegate the administration of the Country of Mataram to the Sultan Hamangku Buana the Third, with the exception of such Territories as are surrendered by this Treaty, and subject to the provisions hereafter specified.

Art. 1. There shall be perpetual peace and friendship between the Honorable the English East India Company and the Sultan of Mataram.

Art. 2. His Highness the Sultan of Mataram engages, that neither he nor any Prince or Chief under his authority, shall levy or maintain any military force, without the approbation of the British Government; but that he will receive such military Force as the British Government may deem adequate to the protection of his Territories and Person.

Art. 3. In consideration of the expenses incurred by the British Government during the late hostilities, and of the protection to be thus afforded to his Person and immediate Territories, as to the general defence of the Island, His Highness agrees to de-

liver over to the entire management and sovereignty of the British Government his share of the Districts of Cadoe and Pagitan, together with the Districts of Djapan, Djipan and Grobogan, with its dependencies.

Art. 4. His Highness, impressed with the advantages which must result from an improved and judicious administration of his commercial imposts, agrees to place in the hands of the British Government the sole management of the Bandhars and Passars in his dominions, and that His Highness may not incur any loss on this account, the British Government, on their part, agree to pay to H.H. an annual Gratuity of one hundred thousand dollars.

Art. 5. H.H. confirms to the British Government the exclusive monopoly of the Soosoo or edible birds-nests, and of the sale of opium, throughout his territories, and under such regulations as they may please to direct.

Art. 6. H.H. secures to the British Government the sole right and property of the teak timber, within the whole of the country subject to his administration.

Art. 7. For the maintenance of tranquillity and good order within the country, H.H. the Sultan shall establish a regular and permanent system of police, and he shall be guided, in carrying this measure into execution, by the suggestions of the British Government.

Art. 8. Except the Javanese born within the Territories of Mataram, every person of any other description whatever, living under His Highness's administration, shall be considered under the immediate jurisdiction of the British Government, and whenever the subjects of H.H. are concerned in an offence against persons thus placed under the British protection, H.H. engages to direct immediate and impartial justice to be administered, to the satisfaction of the British Government, and it shall be the duty of the British Resident to interfere therein, as far as may be necessary to this end.

Art. 9. In the administration of justice within His Highness's Territories, it is stipulated, that every kind of torture and muti-

lation, and the combat of criminals with the tiger, shall be abolished in future.

Art. 10. H.H. shall no longer be compelled to supply the European Government at forced and inadequate rates with any part of the produce of his country.

Art. 11. H.H. promises, that he will neither directly nor indirectly, impose any restrictions on the trade and commerce of the country, and particularly that he will not impose any sumptuary laws, whereby the internal trade may be affected.

Art. 12. The forts, the bridges and the public roads shall be constructed and repaired at the expense of H.H. the Sultan, but under the superintendence of the Servants of the British Government.

Art. 13. H.H. engages, neither to repair old nor construct new fortifications, within the precincts of his authority.

Art. 14. Whenever materials, labourers or provisions are required by the British Government, H.H. engages to lend his ready and cordial assistance towards procuring them; while the British Government promise, on their part, that whatever is thus furnished shall be paid for, at fair and equitable rates.

Art. 15. H.H. acknowledges the supremacy of the British Government over the whole Island of Java and the right of interference on their part, whenever the situation of the country may demand it.

Art. 16. Whenever the Honorable the Lieutenant Governor in Council may signify to H.H., that it is necessary to introduce any regulations for the better ordering of any department of the Government, H.H. shall immediately give directions for carrying the same into effect; and in case such directions are not given within twenty days after they shall have been formally communicated to him, then the Lieutenant-Governor in Council shall be at liberty to issue the necessary orders for that purpose without further delay or reference.

Art. 17. H.H. promises to pay strict attention to any advice which the British Government may occasionally judge it necessary to give him, with a view to the improvement of his revenues, finances or administration of justice or in any other object.

connected with the advancement of His Highness's interests or the welfare of his people.

Art. 18. The Depatti or first Minister of H.H.'s Government shall in future be approved and subject to removal at the will of the British Government; and in the exercise of his office, it shall be his duty to consult and communicate with the British Resident on all subjects whatever.

Art. 19. H.H. the Sultan shall hold no intercourse, either with foreign powers of any description or with the native powers or subordinate chiefs of Java, without the previous permission of the British Government.

Art. 20. H.H. engages that he will offer no molestation to the friends or adherents of the late Sultan, and that he will make a liberal provision for such of his children and family as are now at Djoejakarta.

Art. 21. The Pangerang Notto Cosoemo, Pakoe Alam, intending to enter into the service of the British Government, H.H. the Sultan engages not to offer any hindrance thereto, and promises not to molest his family or dependents on that account.

Art. 22. As the present distribution of the Highlands of Java between the Honorable the English East India Company, the Soosohonan and the Sultan of Mataram, is productive of mutual inconvenience and is disadvantageous to the interests of all parties, in consequence of their respective lands being intersected and in small detached portions, H.H. the Sultan consents to an exchange of the same with a view to render the several frontiers connected and regular, and H.H. also promises to sanction, on his part, such arrangement as may hereafter be made with the Soosohonan by the British Government, for the eventual exchange of such lands accordingly.

Art. 23. All stipulations, in former treaties, which are not annulled in the foregoing articles, are to remain in full force.

This treaty to have immediate effect, but to be subject to the confirmation of the Right Honorable the Governor-General in Council.

Signed and Sealed this 1st day of August 1812 by the Hono-

rable Thomas Stamford Raffles, Lieutenant-Governor of the Island of Java and its dependencies on the part of the Honorable English East India Company, and by H.H. the Sultan Hamangkubwana the 3^d, on the other.

(Signed) TH. S. RAFFLES. (L. S.)

The signature of the Sultan

HAMANGKUBUANA. (L. S.)

Ratified by the Right Honorable the Governor-General in Council, this second day of October in the year of our Lord one thousand eight hundred and thirteen.

Bijlage F.

Contract met den Soesoehoenan:

Art. 1. There shall be perpetual peace and friendship between the Hon. English East India Company and H.H. the Soosohonan. (Zie Van Deventer, I, pag. 327 sqq.)

Art. 2. H.H. the Soosohonan engages immediately to disband the whole of the present military force, except a guard of honor of 1000 man, and that neither he nor any prince or chief under his authority shall levy or maintain any military force without the approbation of the British Government, but that he will receive such military force as the British Government may deem adequate to the protection of his territories and person.

Art. 3. In consideration of the expenses incurred by the British Government during the late hostilities, and of the protection to be thus afforded to his person and immediate territories as well as the general defence of the Island, H.H. agrees to deliver over to the entire management and sovereignty of the British Government his share of the districts of Cadoe and Pagitan, and the districts of Blora and Wierosobo.

Art. 4. H.H., impressed with the advantages which must result

from an improved and judicious administration of his commercial imposts, agrees to place in the hands of the British Government the sole management of the bandhars and passars in his dominions. That H.H. may not incur any loss on this account, the British Government agrees to pay H.H. an annual gratuity of one hundred and twenty thousand dollars, and further to make such arrangements as may prevent any of the members of His Highness's family suffering inconvenience by the transfer of the passars.

Art. 5. H.H. confirms to the British Government the exclusive monopoly of the sooso or edible birds nests and of the sale of opium throughout his territories under such regulations as they may please to direct.

Art. 6. H.H. secures to the British Government the sole right and property of the teak-timber within the whole of the country subject to his administration.

Art. 7. For the maintenance of tranquillity and good order within the country, H.H. te Soosohonan shall establish a regular and permanent system of police, and he shall be guided in carrying his measure into execution by the suggestions of the British Government.

Art. 8. Except the Javanese, born within the territories of Souracarta, every person of any other description whatever, living under His Highness's administration, shall be considered under the immediate jurisdiction of the British Government; and whenever the subjects of H.H. are concerned in an offence against persons thus placed under the British protection, H.H. engages to direct immediate and impartial justice to be administered to the satisfaction of the British Government; and it shall be the duty of the British resident to interfere therein as far as may be necessary to this end.

Art. 9. In the administration of justice within His Highness's territories, it is stipulated that every kind of torture and mutilation and the combat of the criminals with the tiger shall be abolished in future.

Art. 10. H.H. shall no longer be compelled to supply the Euro-

pean Government, at forced and inadequate rates with any part of the produce of his country.

Art. 11. H.H. promises, that he will neither directly nor indirectly impose any restrictions on the trade and commerce of the country, and particularly, that he will not impose any sumptuary laws, whereby the internal trade may be affected.

Art. 12. The forts, the bridges and the public roads shall be constructed and repaired at the expense of H.H. the Soosohonan but under the superintendance of the servants of the British Government.

Art. 13. H.H. engages neither to repair old, nor to construct new fortifications within the precincts of His authority.

Art. 14. Whenever materials, labourers or provisions are required by the British Government, H.H. engages to lend His ready and cordial assistance towards procuring them; while the British Government promise on their part, that whatever is thus furnished shall be paid for at fair and equitable rates.

Art. 15, H.H. acknowledges the supremacy of the British Government over the whole Island of Java and the right of interference on their part, whenever the situation of the country may demand it.

Art. 16. Whenever the Honorable the Lieutenant-Governor in Council may signify to H.H. that it is necessary to introduce any regulations for the better ordering of any departments of the Government, H.H. shall immediately give directions for carrying the same into effect; and in case such directions are not given within twenty days after they shall have been formally communicated to him, then the Hon. the Lieutenant-Governor in Council shall be at liberty to issue the necessary orders for that purpose without further delay or reference.

Art. 17. H.H. promises to pay strict attention to any advice which the British Government may occasionally judge it necessary to give him with a view to the improvement of the revenues, finances or administration of justice, or in any other object connected with the advancement of His Highness's interest or the welfare of his people.

Art. 18. The Depatti or First Minister of His Highness's Government shall in future be approved and subject to removal, at the will of the British Government; and in the exercise of his Office it shall be his duty to consult and communicate with the British Resident, on all subjects whatever.

Art. 19. H.H. the Soosohonan shall hold no intercourse whatever, either with foreign powers of any description, or with the native powers or subordinate chiefs of Java, without the previous permission of the British Government.

Art. 20. As the present distribution of the High Lands of Java between the Hon. English East India Company, the Soosohonan and the Sultan of Mataram, is productive of mutual inconvenience and is disadvantageous to the interest of all parties in consequence of their respective lands being intersected, and in small detached portions, H.H. the Emperor consents to an exchange of the same with a view to render the several frontiers connected and regular, and H.H. also promises to sanction on his part such arrangements, as may hereafter be made with the Sultan by the British Government for the eventual exchange of such lands accordingly.

Art. 21. All stipulations in former treaties which are not annulled in the foregoing articles, are to remain in full force.

Art. 22. This treaty to have immediate effect but to be subject to the confirmation of the Right Hon. the Governor-General in Council.

Signed and sealed this 1st day of August 1812, by the Honorable Thomas Stamford Raffles, Lieutenant-Governor of the Island of Java and its dependencies, on the part of the Hon. English East India Company, and by H.H. the Soosohonan Pakoe-Buana the 4th.

(Signed) THOMAS S. RAFFLES. (L. S.)

The signature of the Soosohonan. (L. S.)

Ratified by the Right Hon. the Governor-General in Council, this second day of October in the year of our Lord one thousand eight hundred and thirteen.

Bijlage G.

Contract tusschen het Britsche Gouvernement en Pangeran Pakoe Alam:

Overeenkomstig eene verbintenis, gesloten tusschen John Crawford Esq. Resident aan het Hof van den Sultan van Java, behoorlijk daartoe gevolmachtigd door de Edele Thomas Stamford Raffles Esquire Luitenant-Gouverneur van het eiland Java en onderhoorigheden ten eenre en Prins Pangéran Pakoe Alam ter andere zijde.

Art. 1. Nademaal het Britsche Gouvernement ten volle overtuigd is van de getrouwe verknoechtheid en bewezene publieke diensten van Pangéran Pakoe Alam, heeft hetzelfde goed gevonden, hem en zijne familie onder hare onmiddellijke bescherming te nemen.

Art. 2. Het Britsche Gouvernement verbindt zich, den Prins Pangéran Pakoe Alam gedurende zijn leven en zoolang hij zich zal gedragen ten genoegte v. h. Gouvernement eene maandelijksche toelage van 750 Sp. matten te geven en voorts arrangementen te maken met Zijne Hoogh. den Sultan van Java, om den Prins in 't bezit te stellen van 4000 tjatja's landerijen op dezelfde voorwaarden als de toelage, welke landerijen na zijn dood op dezen voet zullen overgaan op zijn oudsten zoon Prins Soerio Mingrat.

Art. 3. De opgemelde landerijen blijven onder garantie van het Britsche Gouvernement en zijn onderworpen aan zoodanig beheer en bestuur als het genoemde Britsch Gouvernement hierin zal gelieven vast te stellen; en het is voorts uitdrukkelijk bepaald, dat dezelve onderworpen zijn aan de verandering of verwisseling, welke generale schikking den territoiren van Hunne Hoogheden den Soesoehoenan en Sultan nu in overweging noodzakelijk maken.

Art. 4. Het is uitdrukkelijk bepaald, dat in de landen, (om) aan Prins Pakoe Alam gecedeerd, geene nieuwe taxen zullen geheven worden, en dat de tegenwoordige opbrengst niet zal vermogen vermeerderd of veranderd worden zonder bijzondere toestemming van het Britsche Gouvernement.

Art. 5. Uit aanmerking der voordeelen, nu aan Prins Pakoe

Alam toegestaan, neemt hij aan te zullen oprigten en onderhouden ten dienste van het Britsche Gouvernement een corps van 100 dragonders op de voorwaarden, in de volgende artikelen bepaald.

Art. 6. Het corps zal worden gewapend en gekleed door het Britsche Gouvernement op zoodanige wijze als geraden zal voorkomen, terwijl de prins van zijne zijde paarden, toerusting en andere benooidigheden zal gehouden zijn aan te schaffen.

Art. 7. De Prins belooft en verbindt zich, het corps behalve de gewone rantsoenen rijst te zullen geven de volgende maandelijksche betaling:

een Sergeant . . .	Sp. matten	3.
een Corporaal . . .	" "	2 $\frac{1}{2}$.
een gemeen (soldaat)	" "	2.

Art. 8. Het corps zal geregeld worden gemonstord door een Britsch officier, daartoe benoemd, en geen der onderhoorigen zal mogen ontslagen worden zonder verlof van het Britsche Gouvernement.

Art. 9. Laatstelijk wordt nog uitdrukkelijk bepaald, dat behalve het bovengemelde corps Prins Pakoe Alam noch iemand van zijne familie om geene redenen hoegenaamd eenige andere militaire macht zal vermogen te houden of op de been brengen.

Geteekend, gezegeld en overgemaakt te Djocjokarta dezen dag v. Maart 1813.

(w. g.) J. CRAWFURD.

Bijlage H.

Acte van verband, gepasseerd door Z. Hoogh. den Soesoehoenan Pakoe Boewânâ Senopati Ingalaga Abdul Rachman Sayidin Panâ-tâgâmâ den Zesden:

Nademaal het Z. Exc. den Gouv. Generaal in Rade in naam en vanwege Z. M. den Koning der Nederlanden den wettigen Souverein dezer landen heeft behaagd, mij Soesoehoenan Pakoe

Boewono Senopati Ingalaga Abdul Rachman Sayidin Panotogomo den Zesden in die waardigheid te benoemen en te verheffen onder gehoudenis mijnerzijds, om bij die gelegenheid mij te leggen onder al zulke verplichtingen als waartoe mijn overleden vader, de Soesochoenan Pakoe Boewono Senopati Ingalaga Abdul Rachman Sayidin Panotogomo de Vijfde zich bij de bestane contracten had verbonden. En alzoo ik op die voorwaarde de mij opgedragen waardigheid met dankbaarheid heb aanvaard;

Zoo is het, dat ik tot duidelijke verklaring van hetgeen in mijn hart ligt, op heden de volgende artikelen met de voornaamste grooten van mijn Hof heb onderteekend, bezworen en met mijn zegel bekrachtigd:

1°. Verklaar en erken ik de mij opgedragen waardigheid als Leenman van de helft der Javasche bovenlanden zooals die door wijlen mijnen vader bij zijn' dood werden bestuurd, niet te hebben verkregen uit kracht van eenig in mij gevestigd recht, maar blotelijk door de gunst en de genegenheid, welke 't Gouvernement mij toedraagt.

2°. Verklaar en erken ik de bovengemelde landen te hebben ontvangen in leen en dat mitsdien het Gouvernement het regt en de magt blijft behouden om dat leen van mij terug te nemen, indien mijnerzijds niet wordt voldaan aan de verplichtingen, welke uit de reeds gemaakte of nader te maken contracten en verbintenissen voortvloeien.

3°. Beloof ik zoodra zulks van mij gevorderd zal worden de bestaande contracten met het Gouvernement te zullen renoveeren en bevestigen.

4°. Beloof ik plegtelijk om intusschen geenerhande veranderingen te zullen maken in den voet waarop thans de zaken bestierd en behandeld worden, en om voorts al te doen, wat in mijn vermogen is, om aan 't Gouvernement van mijne trouw, verkleefdheid en dankbaarheid te doen blijken.

5°. Beloof ik, dat ik van alle zaken, welke voor 't Gouvernement belangrijk zijn, en welke ter mijner kennis komen, dadelijk zal mededeeling doen aan den hier aanwezigen resident, met wien ik ook opregtelijk en vertrouwelijk alles zal overleggen, wat ik

wensch te ondernemen, en wiens raad ik in allen deele zal opvolgen.

6°. Beloof ik van deze acte drie concludende afschriften met de voornaamste grooten te zullen teekenen en bezegelen en welke afschriften, nadat deze acte door Zijne Exc. den Gouv.-Generaal in Rade zal zijn bekrachtigd en geratificeerd en zal worden gezonden aan het Gouv^t te Batavia en aan den Resident alhier, terwijl de derde zal blijven onder mijne berusting.

Aldus gedaan te Soerakarta, den 18^{en} Sept. 1823 of..... enz.

volgt handteekening:

Bijlage I.

Tractaat met den Sultan Amangkoe Boewånå II:

In naam des Konings. De Burggaaf Leonard du Bus de Gignies, Gouverneur van Zuid-Brabant, Commissaris-Generaal over Nederl.-Indië, kommandeur van de orde van den Nederl. Leeuw, Lid der Ridderschap van West-Vlaanderen, enz. als representeerende Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, Prins van Oranje Nassau, Groothertog van Luxemburg, enz. enz.

Overwegende, dat het Rijk van Djocjokarta sedert bijkans dertien maanden in eenen kommerlijken toestand zich bevindt en door opeengestapelde rampen wordt gedrukt; dat onder de oorzaken, waaraan deze toestand moet worden toegeschreven, in de eerste plaats en voornamelijk behoort de afval en ontrouw van de voogden van den thans regeerenden minderjarigen Sultan van Amangkoe Boewånå V, de Pangerans Diepå Negårå en Mangkoe Boemi, welke zich niet hebben ontzien, om in de maand July des verledenen jaars tegen hun wettigen vorst op te staan, zich zelven het oppergezag aan te matigen, het gansche rijk in oproer te brengen, de goede ingezetenen tot rebellie aan te zetten en allerlei verwoesting en moord en plundering aan te richten; Dat als een tweede oorzaak der rampen, welke het Rijk van Djokjokarta zijn overgekomen, mag worden beschouwd, het overlijden

van des minderjarigen Sultans Grootmoeder Ratoe Ageng, welke door haar beleid en persoonlijke hoedanigheden zich de genegenheid en achting des volks had verworven en op den jongen Sultan een' zoo heilzamen invloed wist uit te oefenen;

Dat eindelijk een der grootste onheilen aan Djokjokarta is overgekomen door het verlies van de nieuwe voogden, welke van wege het Nederlandsche Gouvernement op den veertienden November 1825 over den minderjarigen Sultan waren gesteld: de Pangerans Mertå Sana en Panoelar, en die op den noodlottigen dag van den 28^{en} Juli jongstleden in handen der muitelingen gevallen, het slachtoffer hunner wreedaardigheden geworden zijn; Dat hierdoor een staat van zaken is geboren, welke tot niets anders dan tot den ondergang van het Djokjokartasche Rijk zoude kunnen strekken, daar de thans regeerende Sultan door zijn jeugdigen ouderdom nog buiten staat is, om zelf de teugels van het bewind te voeren, en er zich onder de rijks grooten geene of zeer weinige bevinden, welke van genoegzame middelen zijn voorzien om met de vereischte klem het gezag van hunnen Vorst en de rust van het Rijk te handhaven:

Dat, hoezeer het Nederl. Gouvernement van zijne zijde zich niet onbeproefd heeft gelaten om het Djokjokartasche Rijk te hulp te komen en de orde te herstellen, deszelfs pogingen echter geenszins die ondersteuning hebben mogen vinden, welke hetzelfde van den kant van het Djokjosche volk had mogen verwachten en hetzelfde door eene langere toelating van zoodanigen staat van zaken de rechten en de belangen van Zijne Majesteit den Koning in de weegschaal zoude brengen;

Dat door Amangkoe Boewånå II, Oud Sultan van Djokjokarta, aan hem Kommissaris-Generaal, bij verzoekschrift van den twaalfden dezer eene poging is gedaan, om op den troon van Djokjokarta te worden hersteld onder den titel van Sultan Sepoe, en om een traktaat daartoe te mogen sluiten, met belofte om in eenstemmigheid met het Gouvernement alle pogingen te zullen aanwenden, welke tot de herstelling van de rust in dat Rijk dienstig zullen zijn;

Voorts overwegende, dat het onder deze omstandigheden nood-

zakelijk is geworden, om aan het Djokjokartasche Rijk terug te geven eenen Vorst, die door zijne langdurige Regeering, zijne hooge afkomst en zijne gevorderde jaren, eene wettige aanspraak op den eerbied, het vertrouwen en de medewerking van zijne onderdanen kan doen gelden, en door eenen samenloop van onvoorziene gebeurtenissen gedurende eenigen tijd van den troon van het Djokjokartasche Rijk is verwijderd geweest, doch van wien het Nederl. Gouvernement mag verwachten, dat hij op den troon hersteld zijnde, aan zijne verbintenissen getrouw, zijne verplichtingen aan het gouvernement zal weten na te komen en aan zijne onderdanen de zoo noodige rust en vrede te hergeven.

De Hooge Regeering van Nederlandsch-Indië gehoord (missive 12 Aug. jl. n°. 887),

Verklaart het bestuur over het Rijk van Djokjokarta te hebben opgedragen, zooals hetzelfde wordt opgedragen bij dezen, aan den Oud-Sultan Mangkoe Boewânâ, welke mitsdien als zoodanig in al zijne rechten en privilegiën wordt hersteld, en zulks op de navolgende voorwaarden :

Art. 1. Dat Z. Hoogh. de Sultan den troon van het Djokjokartasche Rijk zal aanvaarden onder den titel van Sultan Mangkoe Bocwânâ Sepoeh Senâpati Ingalâgâ Abdul Rahman Seidi Panâtâgâmâ Chalifat Allah, en de tegenwoordige minderjarige vorst deel in het bestuur zal nemen onder den titel van Sultan An^oem.

Art. 2. Dat bij het weder beklimmen van den troon door den Sultan Sepoe Zijne Hoogh. zal bevestigen, hernieuwen, gelijk geschiedt bij dezen, al de verbonden en tractaten, in vroegeren en in lateren tijd gesloten, zoowel met 't Hollandsche Gouvernement in deze gewesten, als ook met het Britsch bestuur, zoolang hetzelfde in bezit van deze landen geweest is, en zulks voor zoover de verbintenissen, daarbij gemaakt, in den tegenwoordigen tijd nog van toepassing mochten zijn en derzelven inhoud met de tegenwoordige overeenkomsten niet zullen strijden.

Art. 3. Z. Hoogh. de Sultan Sepoe verbindt zich ten ernstigste, om onmiddellijk na de aanvaarding van het Djokjokartasche Rijk alle zoodanige gepaste maatregelen te zullen nemen en die

bevelen te zullen geven, welke onder goedkeuring van het Nederlandsche Gouvernement ten doel zullen hebben den staat van zaken in dat Rijk aanvankelijk te verbeteren en den zoo verderfelijken oorlog der muitelingen trachten te stuiten en hunne aanhangers tot onderwerping aan zijn bestuur te nopen.

Art. 4. In het bijzonder verklaart Z. Hoogh. de Sultan Sepoe te zullen bevestigen en eerbiedigen alle afstanden van grondgebied ten tijde van Zijne Excellentie den Maarschalk en Gouverneur Daendels en ten tijde van het Britsche bestuur aan het Gouvernement gedaan, alle welke cessiën van grondgebied, Zijne Hoogh., mitsgaders van alle verdere afstanden van heerlijkheden, prerogatieven en domeinen, verklaart zonder eenige reserve te vernieuwen bij deze, en in den volsten zin te bekrachtigen, zonder immer of te ooit daartegen eenige reclame te zullen doen.

Art. 5. Zijne Hoogh. de Sultan verbindt zich, om aangezien de gebrekkige regeling, die op vele plaatsen ten aanzien der grenzen van het Djokjokartasche Rijk en deszelfs afscheiding van het Nederlandsche grondgebied plaats heeft, bij de eerste bekwame gelegenheid eene herzioning van de gedachte grensscheiding, gezamenlijk met Kommissarissen van het Nederlandsche Gouvernement te doen bewerkstelligen, en alsdan tot regeling van dit werk in het algemeen te zullen doen aannemen het gemak van den handel en der Communicatie, mitsgaders de beveiliging der wederzijdsche landen door de ligging en strekking der bergen, den loop der rivieren en der bestaande groote wegen.

Art. 6. Zijne Hoogh. de Sultan Sepoe verbindt zich om voor de opvoeding van het bestaan van den nevens Zijne Hoogh. op den troon van Djokjokarta blijvenden minderjarigen vorst Sultan Anoem, alle zorg te dragen en te doen dragen, die zijne waardigheid en hooge bestemming zullen vorderen, — in het bijzonder belooft en verklaart de Sultan Sepoe, aan zijnen achterkleinzoon Sultan Anoem, onder nadere goedkeuring der Hooge Regeering de opvolging tot den troon van Djokjokarta nog bij zijn leven te zullen verzekeren.

Art. 7. Zijne Hoogh. de Sultan verbindt zich verder om daar

en waar het Gouvernement tot veiligheid en bescherming harer bezittingen of van den vrijen af- en toegang tot dezelve den aanleg van eenige vestingen, forten of versterkingen op des Sultans grondgebied noodig mocht oordeelen, Zijne Hoogh. daartoe het benoodigde terrein volgens eene militaire berekening gratis zal afstaan, zullende bij dergelijke gelegenheden al het handwerk in materialen van Javaanschen oorsprong door Zijne Hoogh. den Sultan worden verschaft, doch het ijzerwerk en alle verdere materialen, die uit Europa moeten worden aangevoerd, zullen door het Gouvernement voor eigen rekening worden verstrekt; de transporten van goederen zullen door de onderdanen van Zijne Hoogh. worden verricht, tegen vaste en billijke betaling, en de vivres voor de bezettingen dier plaatsen zullen mede door de onderdanen van Zijne Hoogh. tegen billijke of vastgestelde prijzen worden geleverd.

Art. 8. Speciaal verbindt zich Zijne Hoogh. de Sultan om te zorgen, dat een groote weg van communicatie ter breedte van veertig voeten, mitsgaders eene uitgraving ter wederzijde van vijf voeten breed en drie voet diep van de grenzen van Cheribon rechtstreeks tot aan den Kraton Djokja zooveel mogelijk zal worden gebaad; doch zal in het leiden van dezen weg zorgvuldig worden gelet, dat huizen, tuinen en andere particuliere eigendommen gelijk mede alle kerkelijke en godsdienstige gestichten zoo min mogelijk worden geschonden.

Art. 9. Almede verbindt zich Zijne Hoogh. de Sultan, om wanneer het Ned. Gouvernement mocht verkiezen een of twee nader aan te wijzen Zeehavens aan het Zuider Zeestrand van Java te bezitten, Zijne Hoogh. het noodige terrein tot den aanleg der aldaar op te richten forten en vestingwerken gratis zal verschaffen, zullende het hierboven gestipuleerde bij art. 7 ten aanzien van de kosten der daarbij bedoelde vestingwerken of versterkingen ook ter dezer plaatse van toepassing zijn.

Art. 10. De Nederlandsche handel en de invoer in het bijzonder van alle Nederlandsche handelswaren en fabricaten zullen door het gansche Rijk van Djokjokarta vrij zijn van alle belastingen.

Art. 11. Alle de onkosten van den tegenwoordigen oorlog zullen door Zijne Hoogh. den Sultan Sepoe aan het Nederlandsche Gouvernement worden vergoed, ten welken einde aan Zijne Hoogh. na het eindigen van gemelden oorlog, eene rekening van die kosten zal worden ter hand gesteld, en de verevening derzelve, welke zoodra de rust algemeen zal zijn hersteld, plaats zal moeten vinden, naar billijkheid door het Nederl. Gouvernement met Zijne Hoogh. worden geregeld. Ter bevordering van voorschreven oogmerk verklaart Zijne Hoogh. de Sultan expresselijk bij deze, de Djabarankasche landen, welke thans aan het Nederl. Gouvernement voor eene jaarlijksche som van Eenmaal honderd zes en twintig duizend guldens zijn verpacht, voor zooveel het aandeel van het Djokjosche Rijk daarin betreft, in vollen eigendom aan het Nederl. Gouvernement te cederen tegen eene kapitale som van Viermaal honderd drie en dertig duizend, driehonderd drie en dertig guldens, waarvan de renten à 6 percent gelijk staan met de som van Zes en twintig duizend gulden, zijnde zooveel als het aandeel van het Djokjosche Rijk in de bovenstaande pacht van Eenmaal honderd zes en twintig duizend guldens bedraagt; wordende wel expresselijk bij deze gestipuleerd, dat gemeld kapitaal van Viermaal honderd drie en dertig duizend drie honderd drie en dertig guldens al dadelijk in mindering van de bovengemelde oorlogskosten ten voordeele van Zijne Hoogh. in rekening zal worden gebracht.

Art. 12. Zijne Excellentie de Luitenant Gouverneur-Generaal de Kock wordt benevens en met overleg der Kommissie, die door Zijne Excellentie den Kommissaris Generaal zal worden benoemd, tot de herstelling van den ouden Sultan op den troon van Djokjokarta, bij deze gemachtigd, om, wanneer Zijne Hoogh. de Sultan op eene daartoe geschikte plaats zal zijn aangekomen, zoodanige nadere punten van huishoudelijk belang, welke uit de executie der voorgaande artikelen zullen voortvloeien, met Zijne Hoogh. te regelen; zullende dezelve na door Zijne Excellentie den Kommissaris Generaal te zijn geratificeerd, worden beschouwd, als woordelijk in dit tegenwoordige tractaat te zijn geïnsereerd en van dezelfde kracht en waarde te zijn.

Aldus gedaan en overeengekomen te Buitenzorg, den 17^{en}
Aug. 1826.

(*w. g.*) L. BURGGRAAF DU BUS DE GISIGNIES.

Bijlage J.

Acte van overeenkomst, gesloten tusschen Mr. P. Merkus, Ridder van de Orde van den Nederl. Leeuw, Raad van Indië en Mr. H. G. Nahuijs, Ridder van de Militaire Willemsorde en van de Orde van den Nederl. Leeuw, Kolonel en Resident van Soerakarta als daartoe speciaal gemachtigd door Zijne Excellentie den Luitenant-Generaal Johannes van den Bosch, Commandeur van de orde van den Nederl. Leeuw en Gouverneur-Generaal van Nederl.-Indië en Zijne Hoogheid Pakoe Boewono Senopatie Ingalaga Abdul Rachman Saijidin Panotogomo den Zevenden, als Leenheer der landen tot het Soerakartasche rijk behorende.

Alzoo eene langdurige ondervinding, en vooral de gebeurtenissen der vijf laatste jaren, gedurende welke de Javasche bovenlanden zoo deerlijk zijn geteisterd door den verwoestenden oorlog, welke alleen door de kracht der Nederlandsche wapenen en de opoffering van aanzienlijke schatten door het Nederl. Gouvernement is ten einde gebracht, volkomen hebben bewezen, dat het bestuur der Provinciën, welke ver van de Hoofdplaats Soerakarta zijn gelegen, zoodanig gebrekkig is, dat 's vorsten gezag alom wordt miskend, de hem verschuldigde lasten grootendeels onvoldaan blijven, en zijne magt bijna niet meer dan in naam bestaat, dat de goede ingezetenen dier provinciën aan de willekeur der hoofden overgelaten, noch veiligheid, noch bescherming genieten, zowel hunne personen als de vruchten van hunnen arbeid ten prooi zien van verkwisting en van schraapzucht, en om zich aan de ondragelijke onderdrukking te onttrekken, als genoodzaakt worden in groote menigte hunne dessa's en hunne vruchtbare velden te verlaten.

En aangezien de gevolgen van zulk eenen staat van zaken geene verdere kunnen zijn, dan dat in die landen op den duur alle middelen moeten ontbreken, om de eenmaal verstoorde rust te herstellen, of kwaadwilligen en oproermakers te beteugelen, veel minder hunne welverdiende straf te doen ondergaan, en dat deze integendeel bij eene ontevreden en onderdrukte bevolking, die niets te verliezen, maar alles van de veranderde omstandigheden te verwachten heeft, hulp en bijstand vinden.

Dat hierdoor niet alleen het bestaan van het Rijk van Soerakarta in de waagschaal wordt gesteld, gelijk maar al te zeer is gebleken gedurende de nu gedempte onlusten, toen, ware dat Rijk niet door 's Gouvernements macht beschermd geworden, hetzelfde onvermijdelijk zoude zijn ten onder gegaan en vernietigd, maar ook bovendien de zoo rustige en bloeiende provinciën, onmiddellijk aan het Gouvernement onderworpen, blootgesteld zijn aan de invallen van roofzieke muiters, tot weering van welke, bij aldien geene andere krachtdadige maatregelen werden genomen, op den duur eene kostbare gewapende magt zoude aangehouden moeten worden.

Dat, zoowel op het Nederl. Gouvernement als op Z. H. den Soesoehoenan de verplichting rust, om zulk een beklagenswaardigen staat van zaken te doen ophouden, en alle middelen aan te wenden, om van den eenen kant het Rijk van Soerakarta te bewaren voor zijnen ganschen ondergang, en aan hetzelfde het genot te verzekeren van alle inkomsten en voordelen, op welke het rechtmatig aanspraak mag maken, en van den anderen kant 's Gouvernements bezittingen zonder nadere onevenredige opofferingen van schatten te beveiligen.

Dat eindelijk het Ned. Gouvernement, na door zijnen krachtdadigen bijstand het Rijk van Soerakarta te hebben in stand gehouden, met regt en billijkheid deszelfs medewerking mag vorderen ter voorkoming van nieuwe onheilen.

Zoo wordt bij deze overeengekomen en bepaald:

Art. 1. Het Hof van Soerakarta zal evenals het tot dusver heeft plaats gehad, gezag voeren in de nabij gelegen provinciën Mataram, Padjang, Soekowatie en Goenoeng-Kidool, zonder

verdere tussehenkomst, dan bij bestaande concreten is bepaald.

Art. 2. In alle de overige provinciën en landen van het Rijk zal het gezag van Z. H. den Soesoehoenan in zijn naam gevoerd worden, daar het Ned. Gouvernement, hetwelk tot het besturen van die provinciën zal aanstellen zoodanige ambtenaren als het raadzaam zal oordeelen, ten aanzien van de Policie en Justitie de vereischte regelingen invoeren en alle de inkomsten ontvangen, die van dezelve kunnen worden geheven.

Art. 3. Het Nederl. Gouvernement zal mede aanstellen alle Regenten en verdere Javaansche hoofden. In het algemeen zullen zij gekozen worden onder degenen, welke door trouw en goede diensten daarop regtmatige aanspraken hebben, en zal daarbij gelet worden op de aanbeveling door Z. H. den Soesoehoenan. Desniettemin zal bij gelegenheid van de feesten Gerbek een bepaald aantal regenten zich naar Soerakarta begeven, teneinde Z. H. den Soesoehoenan de verschuldigde eer te bewijzen.

Art. 4. Z. H. de Soesoehoenan verbindt zich plegtig, om in de landen, welke in zijn' naam door het Gouvernement zullen worden beheerd, zich te onthouden van alle daden van gezag, en noch aan den Regenten en hoofden, noch aan de bevolking eenige bevelen te geven of zendingen daarmede te belasten, dan alleen wanneer dit door of van wege het Gouvernement zal worden gevorderd; om met de Regenten en hoofden niet te correspondeeren, dan door middel van 's Gouvernements Hoogste ambtenaren, noch ook van hen eenige brieven, rapporten of verzoeken aan te nemen, dan die, welke Z. H. door de gemelde ambtenaren zullen worden aangeboden.

Art. 5. Het Gouvernement verzekert aan Z. H. den Soesoehoenan en aan alle de Pangerans en de voornaamste rijksgrooten van Soerakarta het vol bedragen der inkomsten, welke zij voor den nu geëindigden oorlog hebben genoten uit de provinciën, die krachtens art. 2 door het Gouvernement in naam van Z. H. zullen worden beheerd.

Het beloop van die inkomsten zal nu eens vooral worden opgemaakt en daaronder worden begrepen alle diensten, leveranciën, verstrekkingen in natura en voordeelen, welke alle in billijkheid

tot geld zullen worden berekend. Het eenmaal opgemaakte bedragen van voorschreven inkomsten zal jaarlijks in vier termijnen aan Z. H. en aan de Pangerans en voornamste rijksgrootten worden voldaan.

Art. 6. Het Gouvernement neemt daarenboven aan, ten aanzien der betaling van alle schulden aan Z. H. den Soesochoenan en van alle de Pangerans en voornaamste rijksgrootten billijke schikkingen daar te stellen, en hen daarin behulpzaam te zijn, en bijzonder die, welke voortspruiten uit de regeling der vergoeding aan vroegere landverhuurders.

Art. 7. Z. H. de Soesochoenan zal in 't vervolg ontheven zijn van het onderhoud der forten, en alleen gehouden, om de daartoe vereischte materialen tegen billijke betaling te leveren.

Art. 8. Daar Z. H. de Soesochoenan als hoofd van de vorstelijke familie en van alle zijne onderdanen een bepaald gezag over dezelve oefent, en daardoor de middelen bezit om hunne daden en handelingen na te gaan, te bestieren en te beteugelen, zoo neemt Z. H. aan, om een ieder, wie het ook zijn moge, onder zijn gezag staande tot gehoorzaamheid en onderwerping te houden, en degenen, die zich aan oproer, onrustige bewegingen of tegenstand aan het openbaar gezag schuldig maken te doen straffen, dan wel, wannoccr het door het Gouvernement gevorderd zal worden, uit te leveren.

Art. 9. Alle vroegere contracten en overeenkomsten voor zoverre zij bij het tegenwoordige niet worden gewijzigd of veranderd, blijven in volle kracht.

Aldus op heden den 22^{en} Juni 1830 te Soerakarta gedaan, geteekend en bezegeld bij de Commissarissen en Z. H. den Soesochoenan.

(w. g.) P. MERKUS: Kolonel NAHUIJS.

Z. H. de Soesochoenan PAKOE BOEWONO VII enz.

Bijlage K.

Akte van overeenkomst gesloten en vastgesteld tusschen den Raden Adipattie Soero Diningrat van Soerakarta Adiningrat ter eenre, en den Raden Adipattie Danoe Redjo van Djokjokarta Adiningrat ter andere zijde, als beide gevolmagtigden van hunnen vorst, Hunne Hooghoden den Socsoehoenan Pakoe Boewana Senopatie Ingalogo Ngabdoor Rachman Saidin Panotogomo den Zevenden van Soerakarta adiningrat en den Sultan Hamangkoe Boewono Senopatie Ingalogo Ngabdoor Rachman Saidin Panotogomo Kalifatolah den Vijfden van Djokjokarta adiningrat, onder toezicht en leiding van Heeren Kommissarissen ter regeling der Vorstenlanden, I. I. van Sevenhoven en Mr. H. G. Nahuijs, Kolonel, Ridder der Militaire Willemsorde en die van den Nederlandschen Leeuw, zijnde de Heer medekommissaris Mr. P. Merkus, Raad van Indië, Ridder van den Nederl. Leeuw afwezig en in tegenwoordigheid van de Heeren J. W. M. Smiessaert, als Secretaris der residentie Soerakarta, de functiën van Resident aan het Hof te Soerakarta adiningrat waarnemende en Mr. J. F. W. van Nes, Resident aan het Hof te Djokjokarta adiningrat en den Panembahan Bocminotto van Soerakarta adiningrat en den Panembahan Mangkocrat van Djokjokarta adiningrat.

Daar de ondervinding sodert eene reeks van jaren geleerd heeft, dat de ineenlegging der beide vorstenlanden voor de rust en veiligheid der bevolking hoogst nadeelig en voor het houden van eene goede politie onmogelijk is, heeft het Nederlandsche Gouvernement die zwarigheden willen uit den weg ruimen en de vorsten zoowel als de bevolking opnieuw een blijk geven, hoe haar het geluk dezer gewesten ter harte gaat, en dien overeenkomstig Heeren Kommissarissen ter regeling der Vorstenlanden gemachtigd om met beide de Hoven van Java onderhandelingen aan te gaan, strekkende en ten doel hebbende om voor altoos deze moeielijkheden uit zoodanigen staat van zaken noodwendig voortvloeiende, uit den weg te ruimen en eene nieuwe verdeeling van Landen en grensbepaling tusschen de twee rijken tot stand te brengen,

tengevolge waarvan de rijksbestuurders van beiden door hunne respectieve vorsten daartoe zijn gemachtigd geworden, om onder leiding en naar goedvinden van meermede Heeren Kommissarissen de volgende overeenkomst aan te gaan en te sluiten:

Art. 1. Tot het daarstellen van eene algemeene en vast aangewezen grensscheiding zullen van heden af, voor altijd, onvoorwaardelijk de Provinciën Padjang en Soekowatie aan Z. H. den Soesochoenan van Soerakarta, en die van Mataram en Goenoeng-Kidool aan Z. H. den Sultan van Djokjokarta overgaan.

Art. 2. De rivier de Oempak, voor zooverre dezelve tot nabij Brambanang is aflopende, is de grondslag der groote grensscheiding tusschen de provinciën Mataram en Padjang. Deze grensscheiding echter zal uit hoofde de oevers dezer rivier aan gedurige veranderingen door zware afstromingen als anderszins onderhevig is, voor het vervolg aangewezen worden door een grooten weg, welke van Brambanang tusschen de groote waringenboomen op de Bazaar (Passer) staande, uitgaande noordwaarts naar Mar-Apie en zuidwaarts naar de Goenoeng-Kidool zal geleiden. Op dezen scheidsweg zal eene groote steenen zuil, palen en boomen, die groot en oud worden, gesteld en geplant worden ter eeuwige aanduiding. De beide rijksbestuurders verbinden zich dezelve door de bevolking van beide rijken ten spoedigsten en zonder vertraging te zullen daarstellen, waartoe het seizoen thans nog gunstig is.

Art. 3. De grensscheiding tusschen de provinciën Padjang en Goenoeng-Kidool zal zijn de voet van het Zuidergebergte aan de Noordzijde van hetzelfde. Langs dezen voet zal dezelve zooveel doenlijk en ten overvloede nog door palen en boomen worden aangewezen.

Art. 4. De landen gelegen tusschen de Mar-Apie en Marbaboe, en ten Westen door Gouvernementsgrond afgescheiden, zullen geheel en al aan Z. H. den Soesochoenan van Soerakarta overgaan.

Art. 5. De Heilige graven te Himogirie en Koetogedee in het Mataramsche, en die van Seselo in het Soekowatische, zullen het eigendom van de beide vorsten blijven. Tot onderhoud van die in den Mataram zullen vijfhonderd Tjatja's lands in de nabijheid

derzelven aan Z. H. den Soesoehoenan afgestaan worden; terwijl voor de graven van Seselo in het Soekowatische twaalf Jonken land aan Z. H. den Sultan van Djokjokarta in de nabijheid derzelven voor het onderhoud zullen aangewezen worden.

Art. 6. De Regenten en mindere hoofden zullen naar verkiezing hunnen Vorst of hun' grond kunnen volgen, zonder dat daarin door de beide vorsten eenige belemmering zal kunnen teweeggebracht worden.

Art. 7. Indien in de uitvoering van bovenstaande artikelen eenige moeielijkheden of geschillen mogten ontstaan, verbinden de beide rijksbestierders zich dezelve te brengen ter kennis van Heeren Kommissarissen en aan hunne uitspraak te onderwerpen.

Aldus gedaan en overeengekomen te Klatten, den 9^{en} van het licht Rabiolakicr, in het jaar Dje 1758 of den 27^{en} September 1830.

Als blijk van hunne toestemming ook bezegeld en geteekend door den Sultan en den Soesoehoenan, den 4^{en} en den 1sten October 1830.

Bijlage I.

Acte van overeenkomst gesloten tusschen Mr. Pieter Merkus, Ridder van de orde van den Nederlandschen Leeuw, Raad van Indië en Jan Isaak van Sevenhoven, Kommissarissen ter regeling van de zaken in de Vorstenlanden als daartoe speciaal gemachtigd door Z. Excellentie den Luitenant-Generaal Johannes van den Bosch, Kommandeur van de Orde van den Nederl. Leeuw en Gouverneur-Generaal van Nederl. Indië en den Panumbahan Mangkoerat en de Pangerans Mangkoe Koesoemo en Adie Winotto als voogden en mitsdien in naam van Z. H. den minderjarigen Sultan Hamangkoe Boewana Senopattie Hingalogo Ngabdoor Rachman Sajideen Panotogoma Kalifatolach den Vijfden te

Djokjokarta Hadiningrat. Alzoo de handelingen der Prinsen, die in het jaar 1825 namens den minderjarigen Sultan van Djokjokarta het bestuur van het Rijk in handen hebben gehad, bij welke de Regten van het Gouvernement, onverwacht en zonder aanleiding zoodanig zijn miskend en aangerand, dat zij niet dan door de kracht van wapenen gehandhaafd en herwonnen zijn kunnen worden, de betrekkingen, welke vroeger met het Hof van Djokjokarta hebben bestaan, ten eenenmale hebben verbroken, en aan het Gouvernement het gegrondste recht gegeven, om dat Rijk desverkiezende als geheel aan zich vervallen te beschouwen. Dat evenwel bewogen door mededogen voor den Jongen Vorst, wiens belangen zoo roekeloos uit het oog zijn verloren, en uit aanmerking eensdeels van den trouw door eenige Prinsen bewezen, anderdeels van de betuigingen van leed en berouw door anderen gedaan, het Gouvernement thans van dat Recht geen gebruik willende maken, gunstig heeft besloten aan het Rijk van Djokjokarta nog eenmaal deszelfs bestaan te schenken en daarmede nieuwe betrekkingen aan te gaan.

Dat desniettemin de verplichting op het Gouvernement rust en deszelfs waardigheid vordert, om maatregelen daar te stellen, door welke deszelfs Bezittingen in het vervolg tegen alle oproerige bewegingen en aanvallen van kwaadwilligen zullen zijn beveiligd en die tevens de strekking zullen hebben om van den eenen kant het Gouvernement schadeloos te stellen voor de aanzienlijke opofferingen en uitgaven, welke het gedurende een' vijfjarigen oorlog verplicht is geweest te doen en van den anderen kant het Rijk van Djokjokarta voor eenen ganschen ondergang te bewaren en aan hetzelfde het genot te verzekeren van de voordelen en inkomsten, die het zal blijven behouden.

Zoo wordt bij deze overeengekomen en bepaald:

Art. 1. Het Hof van Djokjokarta zal gezag blijven voeren in de Provinciën Mataram en Goenoeng Kidool, welke in haar geheel aan hetzelfde zijn overgegaan, krachtens de overeenkomst op den 27^{en} September van dit jaar met het Hof te Soerakarta te Klatten gesloten. De rivier Krassak zal voortaan de grenscheiding uitmaken tusschen de residentie Kadoe en de Provincie Mataram.

Art. 2. In alle overige Provinciën en Landen van het Rijk zal het gezag van Z. H. den Sultan in zijnen naam gevoerd worden door het Nederlandsch Gouvernement, hetwelk tot het besturen van die Provinciën zal aanstellen zoodanige Ambtenaren, Regenten en verdere Javaansche hoofden als het raadzaam zal oordeelen ten aanzien der Justitie en Politie de vereischte regelingen invoeren en alle de inkomsten ontvangen, die van dezelve kunnen worden geheven.

Art. 3. Daartegen verzekert het Nederlandsche Gouvernement aan Z. H. den Sultan en aan alle de Pangerangs van het Hof van Djokjokarta het vol bedragen der inkomsten, welke zij voor den nu geëindigden oorlog hebben genoten uit de Provinciën, die krachtens art. 2 door het Gouvernement in naam van Z. H. zullen worden beheerd. Het beloop dier inkomsten zal nu eens vooral worden opgemaakt en daaronder worden begrepen alle diensten, leverantiën, verstrekkingen in natura en alle andere voordeelen, welke allen in billijkheid tot geld zullen worden berekend.

Het eenmaal opgemaakte bedragen van voornomde inkomsten zal jaarlijks in vier termijnen aan Z. H. en aan de Pangerangs, die daarop aanspraak mogen maken, worden voldaan.

Art. 4. Het Gouvernement verbindt zich, om voor het onderhoud der graven gelegen binnen de Provinciën en Landen, waarvan het bestuur aan hetzelfde overgaat, te zorgen en de daaromtrent bestaande inrichtingen in stand te houden.

Art. 5. Z. H. de Sultan zal in de Landen, welke door het Gouvernement worden beheerd, zich onthouden van alle daden van gezag, Z. H. zal noch aan de Regenten, noch aan de bevolking eenige bevelen geven dan alleen, wanneer dit door of vanwege het Gouvernement zal worden gevorderd, noch ook de Regenten en Hoofden schrijven of Brieven zenden, en eindelijk ook van hen geene Brieven, rapporten of verzoeken ontvangen.

Art. 6. Ten einde de herstelde rust zooveel mogelijk te verzekeren en de verstoorders daarvan met kracht tegen te gaan, zullen de onderdanen van Djokjokarta wegens misdaden binnen dat Rijk gepleegd, worden terechtgesteld door eene daartoe te Djokjokarta op te richten rechtbank, welke de Resident of een

door het Gouvernement te benoemen ambtenaar zal voorzitten.

De samenstelling en de rechtsmacht van deze rechtbank zal nader worden bepaald.

Art. 7. De belooningen door of vanwege het Gouvernement aan Prinsen en hoofden toegezegd, hetzij in land onder het onmiddellijk gezag van het Gouvernement of ook met behoud van het gezag van Z. H. den Sultan, hetzij in geld, zullen komen ten lasten van het Rijk van Djokjakarta, hetwelk mede zal voorzien in het onderhoud der Prinsen en Hoofden der munitelingen, die voor het dempen van den opstand in onderwerping zijn gekomen, alles overeenkomstig de schikkingen, welke door Commissarissen ter regeling der Vorstenlanden zullen worden gemaakt.

Art. 8. Het Rijk van Djokjakarta zal ook Pangerang Adipattie Pakoc Alam vergoeden de landen, door hem voor den oorlog bezeten in de provinciën, welke krachtens art. 2 onder 't beheer van het Gouvernement overgaan. Op dezelfde wijze zullen door het Rijk vergoed worden de Landen van den Tommongong Setjo diningrat in dezelfde provinciën gelegen.

Art. 9. Daartegen stelt 't Gouvernement Z. H. den Sultan vrij van de vergoeding der kosten van den oorlog tot de voldoening welke Z. H. krachtens art. 11 der overeenkomst op den 17^{en} Augustus 1826 met den Sultan Mangkoe Boewana den Tweeden of Sultan Sepoe gesloten, gehouden was. Onder deze kwijtschelding zijn echter niet begrepen de gelden, die door het Gouvernement aan of ten behoeve van Z. H. den Sultan zijn voorgeschoten of betaald.

Art. 10. Insgelijks zal Z. H. de Sultan in het vervolg ontheven zijn van het onderhoud der forten en alleen gehouden wezen, om de daartoe vereischte materialen tegen billijke betaling te leveren.

Art. 11. Gedurende de minderjarigheid van Z. H. den Sultan zal het onderhoud der Prinsen en leden van het vorstelijk geslacht in land of in geld door of vanwege het Gouvernement met overleg van de voogden van Z. H. worden geregeld en bepaald.

Art. 12. De voogden van Z. H. den Sultan zullen zich in de oefening van het gezag, hetwelk hun gedurende zijne minder-

jarigheid is toevertrouwd, regelen naar de Instructie, welke hun vanwege het Gouvernement zal worden gegeven.

Art. 13. Daar Z. H. de Sultan als hoofd van de vorstelijke familie en van alle zijne onderdanen een bijna onbepaald gezag over dezelve oefent en daardoor de middelen bezit, om hunne daden en handelingen na te gaan, te besturen en te beugelen, zoo zal Z. H. verplicht zijn, om een ieder, wie het ook zijn moge, onder zijn gezag staande, tot gehoorzaamheid en onderwerping te houden, en degenen, die zich aan oproer, onrustige bewegingen of tegenstand aan het openbaar gezag schuldig maken, te doen straffen, dan wel wanneer het gevorderd zal worden uit te leveren. Z. H. zal bijzonder verantwoordelijk zijn voor de handelingen van alle leden van het vorstelijk geslacht van Djokjokarta.

Art. 14. Alle vroegere contracten en overeenkomsten, voor zooverre zij bij het tegenwoordige niet worden gewijzigd of veranderd, blijven in volle kracht.

Aldus op heden den 3^{en} November 1830 te Djokjokarta gedaan, geteekend en gezegeld bij de kommissarissen ter regeling der Vorstenlanden en de voogden van den Sultan.

Bijlage M.

Voorwaarden, waarop de Pangeran Adi Pattie Pakoe Alam als opvolger van zijn vader wordt in 't beheer gesteld van 4000 tjatja's land, verzekerd bij akte van overeenkomst onder dagtekening van den Maart 1813 tusschen het Britsche Gouvernement en wijlen zijn vader gesloten:

Art. 1. De landen, waarvan de Pangeran Adi Pattie Pakoe Alam in het beheer wordt gesteld, zijn gelegen in het district Mataram tusschen de rivieren Progo en Bogowonto en genaamd zoodanig als dit is bekend gesteld op den hieraan geannexeerden Staat.

Art. 2. De Pangeran Adi Pattie Pakoe Alam erkennende de gunst hem hiermede door het Gouvernement bewezen, verbindt

zich aan het Gouvernement ten allen tijde ten dienste te staan, wanneer hetzelfde zulks zal verlangen.

Art. 3. Gemelde Pangeran Adi Pattie verbindt zich om, om welke redenen ook, geene andere militaire macht of gewapend volk aan te houden of op de been te brengen, veel min te gedoogen, dat zulks door iemand zijner familie of onderhoorigen geschiede, als hem door het Gouvernement uitdrukkelijk is of zal worden toegestaan.

Art. 4. Eene vrije en onbelemmerde doortogt zoo van handelaren, als andere personen, zal op deze landen bestaan, en geene tollèn, hetzij bij bruggen, overvaarten of op de publieke wegen, zullen door den Pangeran Adi Pattie of zijne onderhoorigen mogen worden gelegd.

Art. 5. De bevolking van deze landen zal belast blijven met het aanleggen en onderhouden van de wegen en bruggen, die reeds bestaan of nadien door het Gouvernement zullen worden verlangd, en zal voorts onderhevig zijn aan het leveren van koelies en andere transportmiddelen voor den publieken dienst, omtrent welk een en ander de noodige bepalingen zullen worden gemaakt.

Art. 6. Het recht van heffingen op de Bazaars of warongs te doen, uitsluitend aan het Gouvernement behoorende, zoo zal de Pangeran Adi Pattie niet toestaan, dat door zijne onderhoorigen hetzij ten zijnen, hetzij ten hunnen behoefte, eenige heffingen hoe ook genaamd onder de benaming van Bea Tjapan, Bea Bango of anderen op de Bazaars gedaan worden.

Art. 7. De Pangeran Adi Pattie verbindt zich om door doelmatige bepalingen van Policie en door het stellen van wachten en wachthuizen voor de veiligheid van 's Gouvernements pachters, der handelaren en reizigers, zoowel in de dessa's als op de publieke wegen te zorgen.

Art. 8. Het Gouvernement het noodig oordeelende om op de landen van den Pangeran Adi Pattie Forten, Redoutes of Bentsings aan te leggen, zal daarin niet door den Pangeran belemmerd mogen worden, maar dezelve verbindt zich integendeel om zoowel voor den opbouw van dezen, als tot onderhoud van de aldaar reeds bestaande sterkten, koelies en materialen, tegen betaling te

doen leveren; speciaal wordt bij deze bepaald, dat de koelies, welke ten behoeve van de bezetting der versterkingen of voor de in zijne landen gecantonneerde troepen noodig zullen wezen, hetzij voor vivres of amunitie te transporteeren, hetzij voor den dagelijkschen arbeid binnen of bij dezelve, tegen betaling zullen worden geleverd en dat door den Pangeran Adi Pattie Hoofden zullen worden aangewezen, die de Kommandanten zonder zijne tusschenkomst in deze zullen ten dienste staan.

Art. 9. De Justitie zal in deze landen worden uitgeoefend op dezelfde wijze, als in de overige landen van Djokjokarta, de misdadigers zullen worden overgeleverd aan den Rijksbestierder te Djokjokarta.

Art. 10. Op de bedoelde landen zal de Pangeran Adi Pattie een of meer hoofden aanstellen, die met de handhaving der politie zal of zullen worden belast; de namen van deze hoofden zullen aan den Resident van Djokjokarta worden bekend gemaakt, ten einde daarvan mededeeling te kunnen doen aan de Residenten van de nabijgelegene Gouvernementsresidentiën. De Residenten van gemelde landen zullen over dagelijksche zaken van Politie onmiddellijk met die hoofden kunnen handelen, behoudens de verplichting van deze laatsten, om den Pangeran Adi Pattie daarvan rapport te maken, die daarvan kennis geeft aan den Resident van Djokjokarta.

Art. 11. De bedoelde hoofden zullen verplicht zijn om aan alle aanvragen van de chefs der aangrenzende Residentiën, hetzij tot uitlevering van beschuldigten, hetzij tot overzending van getuigen, onmiddellijk te voldoen, en zoo zulks, wat de beschuldigten aangaat niet onmiddellijk geschiedt, zullen gemelde ambtenaren het regt hebben om dezelve door hunne eigene bedienden te doen opsporen en gevangennemen, zonder dat zij daarin door of vanwege den Pangeran Adi Pattie verhinderd zullen mogen worden, namelijk in zaken, welke geen uitstel lijden. In gewone of geen haast vorderende gevallen zullen zij met den Resident van Djokjokarta correspondeeren.

Art. 12. Het vervolgen van roovers of andere misdadigers op heeterdaad, tot over de respectieve grenzen, wordt zoowel aan de

bevolking van de gouvernementslanden als aan die van den Pangeran Adi Pattie vrij gelaten, en de onderscheidene ingezetenen zullen elkaar daarin behulpzaam moeten wezen, behoudens de verplichting van degenen, die de misdadigers vervolgen of opsporen, om de hoofden der Dessa's alwaar zij aankomen of passeeren, met het doel hunner komst bekend te maken.

Art. 13. De onderhavige landen zijn verder onderworpen aan zoodanig beheer en bestuur, als het Gouvernement om of in den tijd zal goedvinden in te voeren, mitsgaders van al datgene, hetwelk hetzelfde voor de algemeene veiligheid of in haar belang zal noodig oordeelen.

Art. 14. De Pangeran Adi Pattie verbindt zich om de bevolking van meermede landen door geene nieuwe belastingen en taxen op dezelve te zullen drukken, maar belooft al wat in zijn vermogen is te zullen aanwenden tot vermeerdering van derzelven welvaart. Hem wordt op het sterkste aanbevolen om de aan hem toebetrouwde bevolking zoodanig te besturen en te doen behandelen, dat de rust en tevredenheid onder dezelve bewaard worden.

Art. 15. Ingeval de Pangeran Adi Pattie of zijn erfgenaam zich niet stiptelijk aan de hierboven beschreven bepalingen mogt houden, of het Gouvernement andere redenen tot ontevredenheid mogt geven, zullen de hierin vermelde landen wederom aan het Gouvernement vervallen.

De bovenstaande voorwaarden bij resolutie van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal in rade van den 19^{en} Februari 1831 n°. 6 goedgekeurd en de afgifte der hierboven genoemde landen toegestaan zijnde, zoo is voor mij gecompareerd de Pangeran Adi Pattie Pakoe Alam, aan wien zoowel deze resolutie als de voorwaarden (waarvan hem de vertaling vroeger gegeven was) voorgehouden zijn, en heeft de Pangeran Adi Pattie de plegtige belofte gedaan, dat hij de voorwaarde aanneemt, en zich tot de nakoming verbindt, zich onderwerpende aan de gestelde poenaliteit, indien hij van de daarbij bepaalde verpligting en voorschriften mogt afwijken.

En zijn hiervan ter verzekering gezegeld en geteekend drie eensluitende afschriften.

Aldus gedaan te Djokjokarta den 28^{en} April 1831: De Resident
aan het hof te Djoejokarta.

(w. g.) VALCK.

Bijlage N.

Voorwaarden, waarop aan den Pangeran Adi Pattie Pakoe Alam, ingevolge het tusschen zijn' vader en het Britsche Gouvernement gesloten contract van den ... Maart 1813 en opnieuw door hem als opvolger van zijn' vader op den 31^{en} December bezworen, wordt verzekerd eene maandelijksche som van Een duizend guldens tot onderhoud van een bij dit contract vermeld korps dragonders:

Art. 1. De Pangeran Adi Pattie Pakoe Alam verbindt zich ten dienste van het Gouvernement te onderhouden een korps dragonders sterk 100 man. Ter tegemoetkoming in het onderhoud van dit korps zal door het Gouvernement aan den Pangeran Adi Pattie Pakoe Alam maandelijks betaald worden eene som van Een duizend guldens.

Art. 2. Het Gouvernement verbindt zich om voor kleeding en wapening van dit korps om de 2 jaren eene somma van 4000 guldens te besteden, terwijl de Pangeran Adi Pattie van zijne zijde paarden, toerusting en andere benoedigdheden zal gehouden zijn aan te schaffen.

Art. 3. De prins belooft en verbindt zich het korps, behalve de gewone rantsoenen van rijst, te zullen geven de volgende maandelijksche betaling als:

Aan een sergeant *f* 6.50.

Aan een korporaal *f* 5.50.

Aan een gemeene *f* 4.50.

Art. 4. Het korps zal geregeld worden gemonsterd door een Nederlandsch officier en geen der onderhoorigen zal mogen ontslagen worden zonder verlof van het Gouvernement.

Art. 5. De Pangeran Adi Pattie verbindt zich om, behalve dit

korps dragonders geene andere militaire magt te zullen aanhouden of oprigten, noch besloten, dat zulks door iemand van zijne familie of van zijne onderhoorigen geschiede.

Art. 6. Laatstelijk wordt nog bepaald, dat de bij art. 1 toegestane *f* 1000 maandelijks, dan wel om de drie maanden aan den Pangeran Adi Pattie zullen worden uitbetaald, in één kwart zilveren en drie kwart koperen munt, of wel in zoodanige spetic als het Gouvernement naderhand mogt goedvinden te bepalen.

Aldus geteekend en gezegeld den 18^{en} January des jaars 1832 ingevolge de daartoe verleende autorisatie bij resolutie van den 22^{en} Augustus 1831 n°. 50 en apostillaire dispositie van den 19^{en} Januari 1832 n°. 1.

De Resident van Djokjokarta
(*w. g.*) VALCK.

Bijlage O.

Overeenkomst gesloten door Frans Gerardus Valck, Ridder van de Militaire Willemsorde en die van den Nederlandschen Leeuw, Resident van Djokjokarta voor en vanwege het Nederlandsche Gouvernement als daartoe gemachtigd bij Besluit de dato 15 Mei 1833 n°. 9 en den Pangeran Adicpattie Pakoe Alam als opvolger van zijnen vader, den in 1829 overleden Pangeran Adicpattie Pakoe Alam.

Art. 1. Met alteratie in zooverre van het op den 28^{en} Januari 1832 door de beide teekenaren op hooge autorisatie gesloten contract, verbindt zich de Pangeran Adipattie Pakoe Alam, alsnu om ten dienste van het Gouvernement te onderhouden een korps dragonders van vijftig en een korps infanterie sterk honderd man. Ter tegemoetkoming in het onderhoud van deze korpsen zal door het Gouvernement aan den Pangeran Adipattie Pakoe Alam maandelijks betaald worden eene som van Een duizend guldens.

Art. 2. Het Gouvernement verbindt zich om voor kleeding en wapening van deze korpsen om de twee jaren eene somma van

f 4000 te besteden, terwijl de Pangeran Adipattie van zijne zijde paarden, toerusting en andere benoodigdheden zal gehouden zijn aan te schaffen.

Art. 3. De prins belooft en verbindt zich om de troepen behoorlijke maandelijksche tractementen, overeenkomstig hunne rangen te geven, alsmede de noodige voeding.

Art. 4. Deze korpsen zullen geregeld worden gemonsterd door een Nederlandsch officier en geen der onderhoorigen zal mogen ontslagen worden, zonder verlof van het Gouvernement.

Art. 5. De Pangeran Adipattie verbindt zich om behalve deze troepen, geene andere militaire magt te zullen aanhouden of oprichten, noch toelaten, dat zulks door iemand van zijne familie of onderhoorigen geschiede.

Art. 6. Laatstelijk wordt nog bepaald, dat de bij art. 1 toegestane f 1000 maandelijks, dan wel om de drie maanden aan den Pangeran Adipattie zullen worden uitbetaald in een kwart zilveren en drie kwart koperen munt of wel in zoodanige specie als het Gouvernement mogt goedvinden te bepalen.

Aldus geteekend en gezegeld den 1sten Juny des jaars 1833.

De Resident voormeld

(w. g.) VALCK.

Bijlage P.

Akte van overeenkomst gesloten, in naam en vanwege Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indie, door J. J. Hasselman, Resident van Djokjokarta, als daartoe gemachtigd bij Gouvernements besluit van den 26ten Juni 1851 n°. 4 ter eene, en Zijne Hoogheid den Sultan Hamangkoe Boewono Senopatie Ingngalogo, Ngabdur, Rachman Sayidien Panoto Gomo, Kalifatolah V, kommandeur van de Orde van den Nederlandschen Leeuw, hofhoudende te Djokjokarta, ter andere zijde.

Art. 1. Aangezien het Gouvernement van Nederl-Indië zich genegen heeft verklaard, aan Z. H. den Sultan van Djokjokarta

af te staan het beheer en 't volle genot der inkomsten van de landen, gemeenlijk beheerd onder den naam van Nangoelan, zoo worden aan Zijne Hoogheid ten dien einde afgestaan, om dezelve in bruikleen te bezitten, onder de voorwaarden, vervat in de acte van verband van 26 November 1836 op den 17^{en} Roewah van het jaar Ehé 1764.

Art. 2. Z. H. de Sultan, erkennende de gunst hem hiermede door 't Gouvernement bewezen, verbindt zich, om de door Pangeran Adipatie Noto Prodjo, Pangeran Ario Serang en Raden Aijoe Serang genoten wordende traktementen, ten gezamenlijken bedrage van f 8400 's jaars, welke tot dusver uit de inkomsten van Nangoelan gevonden zijn, voor zijne rekening te nemen, zoodat genoemde traktementen, bij gelijke maandelijksche termijnen zullen worden ingehouden op de aan Z. H. den Sultan toegekende schadeloosstelling.

Art. 3. Z. H. de Sultan verbindt zich om het districtshoofd van Nangoelan, Radhen Toemenggoeng Ronowinoto, voor het geval, dat deze niet mocht verlangen in dienst van Zijne Hoogheid te treden of later te blijven, uit aanmerking zijner veeljarige goede diensten, toe te kennen een pensioen van f 1800 's jaars, te vinden uit de opbrengsten van het land Nangoelan, benevens het genot van twintig jongs land, zullende het gemelde pensioen, casuguo, almede maandelijks worden ingehouden van de aan Zijne Hoogheid toegekende schadeloosstelling en op het residentiekantoor worden uitbetaald.

Aldus gedaan en overeengekomen te Djokjokarta den 1^{en} November 1851: De Resident

J. J. HASSELMAN.

Bekrachtigd op den 5^{en} December 1851: De Gouverneur-Generaal van Nederl.-Indië

DUYMAER VAN TWIST.

Bijlage Q.

Voorwaarden, waarop de Pangeran Adi Patti Mangkoe di Ningrat wordt in het beheer gesteld van vijfhonderd tjatja's land en toegelegd eene toelage in geld volgens met hem gemaakte overeenkomst.

Art. 1. Aangezien de Pangeran Adi Patti Mangkoe di Ningrat zich in den jare 1826 als voornaam hoofd onder de muitelingen onderworpen heeft, hem bij die onderwerping de toezegging is gedaan, dat hij in het beheer zou worden gesteld van 1000 (een duizend) tjatja's land en hem al dadelijk de titel is gegeven van Pangeran Adi Patti, en voorts, dat hij volgens zijn verlangen alleen aan het Nederlandsche Gouvernement onderworpen zou zijn, terwijl bij nadere overeenkomst tusschen hem en Kommissarissen ter regeling der Vorstenlanden gemaakt, hem zijn toegezegd 500 (vijfhonderd) tjatja's land en eene toelage in geld van f 450 (vierhonderd en vijftig gulden) 's maands, zoo wordt hij bij deze in het beheer gesteld van 500 (vijfhonderd) tjatja's land, gelegen in het district Mataram gelegen tusschen de rivieren Progo en Bogowonto en genaamd zoodanig als het is bekend gesteld op de aan dezen geannexeerden staat, en hem toegelegd eene maandelijksche toelage in geld van f 450 (vierhonderd en vijftig guldens).

Art. 2. De Pangeran Adi Patti Mangkoe di Ningrat erkennende de gunst, hem hiermede door het Gouvernement bewezen, verbindt zich om hetzelfde ten allen tijde ten dienste te staan, wanneer het Gouvernement zulks zal verlangen.

Art. 3. Gemelde Pangeran Adi Patti verbindt zich, om, om welke redenen ook, geen militaire magt of gewapend volk op de been te brengen of aan te houden, veel min te gedogen dat zulks door iemand zijner familie of onderhoorigen geschiede.

Art. 4. Een vrije en onbelemmerde doortogt, zoo van handelaren als andere personen, zal op deze landen bestaan, en geene tollens hetzij bij bruggen, overvaarten of op de publieke wegen zullen door den Pangeran of zijne onderhoorigen worden gelegd.

Art. 5. De bevolking van deze landen zal belast blijven met 't aanleggen en onderhouden van de wegen en bruggen, die reeds bestaan of die nader door het Gouvernement zullen worden verlangd, en zal voorts onderhevig zijn aan het leveren van koelies en andere transportmiddelen voor den publicken dienst, omtrent welk een en ander de noodige bepalingen zullen worden gemaakt.

Art. 6. Het regt van heffingen op de bazaars en warongs te doen, uitsluitend aan het Gouvernement behoorende, zoo zal de Pangeran Adi Patti niet toestaan, dat door zijne onderhoorigen, hetzij ten zijnen, of ten hunnen behoefte eenige heffingen hoe ook genaamd onder de benaming van Bea Pesapan, Bea Bango of anderen op de bazaars gedaan worden.

Art. 7. De Pangeran Adi Patti verbindt zich om door doctmatige bepalingen van politie en door het stellen van wachten en wachthuizen voor de veiligheid van 's Gouvernements pachters, der handelaren en reizigers, zoowel in de dessa's als op de publieke wegen te zorgen.

Art. 8. Het Gouvernement het noodig oordeelende, om op de landen van den Pangeran Adi Patti forten, redouten of bentings aan te leggen, zal daarin niet door den Pangeran Adi Patti belemmerd mogen worden, maar dezelve verbindt zich integendeel om, zoowel voor den opbouw van dezen, als tot onderhoud van de elders reeds bestaande sterkten, koelies en materialen tegen betaling te doen leveren; speciaal wordt bij deze bepaald, dat de koelies, welke ten behoeve der bezetting der versterkingen of voor de in zijne landen gecantonneerde troepen noodig zullen wezen, hetzij om vivres of munitie te transporteeren, hetzij voor den dagelijkschen arbeid binnen of bij dezelve tegen betaling zullen worden geleverd, en dat door den Prins hoofden zullen worden aangewezen, die de kommandanten zonder zijne tusschenkomst in dezen zullen ten dienste staan.

Art. 9. De Justitie zal in deze landen worden uitgeoefend op dezelfde wijze als in de overige landen van Djokjokarta, de misdadigers zullen worden overgeleverd aan den Rijksbestuurder te Djokjokarta.

Art. 10. Op de bedoelde landen zal de Pangeran Adi Patti

een of meer hoofden aanstellen, die met de handhaving der politie zal of zullen worden belast; de namen van deze hoofden zullen aan den Resident van Djokjokarta worden bekend gemaakt, ten einde daarvan mededeeling te kunnen doen aan de Residenten der nabij gelegen Gouvernementsresidentiën; de Residenten van gemelde landen zullen over dagelijksche zaken van politie onmiddellijk met de hoofden kunnen handelen, behoudens de verplichting van deze laatsten om den Pangeran Adi Patti daarvan rapporten te maken, die daarvan kennis geeft aan den Resident van Djokjokarta.

Art. 11. De bedoelde hoofden zullen verplicht zijn, om aan alle aanvragen van de Chefs der aangrenzende Residentiën, hetzij tot uitlevering van beschuldigten, hetzij tot overzending van getuigen, onmiddellijk te voldoen, en zoo zulks wat de beschuldigten aangaat, niet onmiddellijk geschiedt, zullen gemelde ambtenaren het regt hebben om dezelve door hunne eigene bedienden te doen opsporen en gevangen nemen, zonder dat zij daarin door of vanwege den Pangeran Adi Patti verhinderd zullen mogen worden, namelijk in zaken, die geen uitstel lijden; in gewone of geen haast vorderende gevallen zullen zij met den Resident van Djokjokarta correspondeeren.

Art. 12. Het vervolgen van roovers of andere misdadigers op heeterdaad tot over de respectieve grenzen wordt zoowel aan de bevolking van de gouvernementslanden als aan die van den Pangeran Adi Patti vrij gelaten, en de onderscheidene ingezetenen zullen elkander daarin behulpzaam moeten wezen, behoudens de verplichting van degenen, die de misdadigers vervolgen of opsporen om de hoofden der dessa's alwaar zij aankomen of passeeren, met het doel hunner komst bekend te maken.

Art. 13. De onderhavige landen zijn verder onderworpen aan zoodanig beheer en bestuur als het Gouvernement nu of in der tijd zal goedvinden in te voeren, mitsgaders van al datgene hetwelk hetzelfde voor de algemeene veiligheid of in haar belang zal noodig oordeelen.

Art. 14. De Pangeran Adi Patti verbindt zich om de bevolking van meermelde landen door geene nieuwe belastingen en taxen

op dezelve te zullen drukken, maar belooft al wat in zijn vermogen is te zullen aanwenden tot vermeerdering van derzelven welvaart. Hem wordt op het sterkste aanbevolen om de aan hem toevertrouwde bevolking zoodanig te besturen en te doen behandelen, dat de rust en tevredenheid onder dezelve bewaard worde.

Art. 15. Ingeval de Pangeran Adi Patti zich niet stiptelijk aan de hierboven voorschreven bepalingen mogt houden, of het Gouvernement andere redenen tot ontevredenheid mogt geven, zullen de hierin vermelde landen wederom aan het Gouvernement vervallen.

De bovenstaande voorwaarden bij Resolutie van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal in Rade van den 19^{en} Februari 1831 n°. 6 goedgekeurd en de afgifte der hiervoren genoemde landen toegestaan zijnde, zoo is voor mij gecompareerd de Pangeran Adi Patti Mangkoe di Ningrat, aan wien zoowel deze resolutie als de voorwaarden (waarvan hem de vertaling vroeger gegeven was) voorgehouden zijn en heeft de Pangeran Adi Patti de plechtige gelofte gedaan, dat hij de voorwaarde aanneemt en zich tot de nakoming verbindt, zich onderwerpende aan de gestelde poenaliteit, indien hij van de daarbij bepaalde verpligting en voorschriften mogt afwijken.

Er zijn hiervan ter verzekering geteekend en gezegeld drie eensluidende afschriften.

Aldus gedaan te Djokjokarta den 28^{en} April 1831.

De Resident te Djokjokarta: VALCK enz.

De Pangeran: ADI PATTI NOTTO PRODJO.

Bijlage R.

Acte van overeenkomst gesloten in naam en vanwege Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal van Nederl.-Indië door Mr. W. C. E. de Geer, Kamerheer des Konings in buitengewonen dienst, Ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, Kom-

mandeur der Orde van den Witten Valk van Saxon Weimar Eisenach, Ridder der Orde van de Poolstar van Zweden, Resident van Djokjokarta, als daartoe gemachtigd bij Gouvernements besluit van 16 April 1854 1^a a geheim ten eenre en Z. H. den Sultan Hamangkoe Boewono Senopattie Hingalogo Ngabdoor Rachman Saijidien Panotogomo Kaliefattoolach V, Kommandeur van de Orde van den Nederl. Leeuw, hofhoudende te Djokjokarta Hadiningrat ter andere zijde.

Art. 1. Aangezien door het overlijden van den Pangeran Hadiepattie Kolonel Notto Prodjo vervalt het met dien prins gesloten contract van den 24^{en} December 1832, goedgekeurd en bekrachtigd bij resolutie van den 21^{en} Januari 1833 n°. 10;

Aangezien dientengevolge de bij dat contract afgestane landen, bekend onder den naam van Kaliebawang, ter uitgestrektheid van 500 tjatja's of 120 djonken, zooals dezelve specifiek zijn omschreven in de aan gemeld contract geannexeerde lijst, weder komen ter beschikking van het Gouvernement;

Aangezien het Gouvernement die landen niet tot zich wenschte te nemen en Z. H. de Sultan in den tegenwoordigen stand der zaken moet beschouwd worden als daarop de meeste aanspraak te hebben, worden dezelve als een blijk van 's Gouvernements welwillendheid en toegenegenheid bij deze aan Z. H. den Sultan afgestaan om dezelve in leen te bezitten onder de voorwaarden vervat in de acte van verband van 26 November 1836 of den 17^{en} van de maand Roewat het jaar Ehé 1764.

Art. 2. Z. H. de Sultan erkennende de bijzondere gunst, hiermede door het Gouvernement bewezen, verbindt zich daarentegen om te voorzien in het onderhoud van de door Pangeran Hadiepattie Kolonel Notto Prodjo nagelatene weduwe en kinderen en van allen, die tengevolge van het tenietgaan van bedoeld contract, eigenaardig ten laste en weder onder het direct gebied van Z. H. komen.

Art. 3. Zijne Hoogheid verbindt zich in 't bijzonder, om 1°. aan de weduwe en echte vrouw van nu wijlen Pangeran Hadiepattie Kolonel Notto Prodjo een onderhoud te verzekeren van acht djonken land en f 100 's maands; 2°. aan den oudsten zoon van

voornoemden nu wijlen Pangeran Hadiepattie Kolonel Notto Prodjo genaamd Pangeran Ngabdool Kamar Sajiedino een onderhoud te verzekeren van dertig djonken land en een inkomen van f 100 's maands; 3°. den genoemden Pangeran Ngabdoel Kamar Sajiedino en zijne moeder, de hiervoren bedoelde weduwe Raden Hajoe, in het bezit te laten van het erf met de daarop staande gebouwen enz., door nu wijlen Pangeran Hadiepattie Kolonel Notto Prodjo nog in leven zijnde bewoond, met en benevens de daarbij behoorende aangrenzende kampongs, alwaar nog heden de familie en volgelingen van meermelden Pangeran Hadiepattie Kolonel Notto Prodjo gevestigd zijn.

Art. 4. Z. H. de Sultan verbindt zich wijders om de keus der in art. 3 vermelde aan de nakomelingen van nu wijlen Pangeran Hadiepattie Kolonel Notto Prodjo tot onderhoud af te stane landen te onderwerpen aan de goedkeuring van zijnen vader den Resident van Djokjokarta en om de traktementen op het residentiekantoor te doen uitbetalen.

Art. 5. Eindelijk verbindt zich Z. H. de Sultan tevens om de pachtpenningen (Padjek) van de bij dat contract bedoelde landen te Kaliebawang, over Moclood dit jaar Dal, door de Raden Hajoe weduwe van den Pangeran Ngabdool Kamar Sajiedino te doen genieten, belovende Z. H. om indien bij de overname van de landen de pacht nog niet mogt zijn aangezuiverd, de Raden Hajoe met de inning behulpzaam te zullen zijn.

Aldus gedaan en overeengekomen te Djokjokarta op Dinsdag 13 Februari des jaars 1855.

De Resident van Djokjokarta:

W. C. E. DE GEER enz.

Bijlage S.

Ik Pangeran Ario Gondo Koesoemo, door de bijzondere gunst van het Nederl. Gouvernement en met voorkennis van Z. H. den

Soesoehoenan Pakoe Boewono Senopati Ingalogo Ngabdur Rachman Sajjidin Panoto Gomo den Zevende, benoemd en aangesteld zijnde tot opvolger van wijlen mijn' neef den Pangeran Adhipati Ario Mangkoe Negoro den derden in de vijf duizend vijfhonderd karjo's land, door genoemden mijnen neef bezeten, onder den titel van Pangeran Adhipati Ario Praboe Prang Wedono, zoomede door Zijne Excellentie den Heer Gouverneur-Generaal van Nederl. Indië aangesteld zijnde tot Luitenant-Kolonel in dienst van het Nederl.-Gouvernement en kommandant van het in dienst van hetzelfde staande Mangkoe Negoro'sche legioen, beloof en zweer bij deze, dat ik het Nederl. Gouvernement getrouw zal wezen, en alle gehoorzaamheid aan hetzelfde betoonen zal. Dat ik in allen deelen oprechtelijk en zonder eenige afwijking zal nakomen alle schikkingen en bepalingen van het Nederlandsche Gouvernement of namens hetzelfde gemaakt en vastgesteld, of nog te maken en vast te stellen.

Dat ik de 5500 karjo's landen, waarin ik mijnen neef genoemden Pangeran Adhipati Ario Mangkoe Negoro ben opgevolgd, ten nutte en voordeele van die landen en derzelven opgezetten zal besturen en dat ik wijders nimmer iets tegen Zijne Hoogheid den thans regeerenden Soesoehoenan Pakoe Boewono den Zevenden en Hoogstdezelfs opvolger alsmede tegen zijne landen of onderdanen zal ondernemen, dat tot eenig nadeel zoude kunnen strekken, tenzij daartoe door het Nederl. Gouvernement geautoriseerd en gelast zijnde.

Ten bewijze, dat ik genegen ben al hetgeen in deze bevat is heiliglijk na te komen en te achtervolgen, heb ik deze met mijn zegel bekrachtigd, eigenhandig onderteekend en op den koran plegtig bezworen.

Geschreven te Soerakarta op Vrijdag 25 Maart 1854 enz.

Bijlage T.

Verklaring door Sultan Hamangkoe Boewana VII van Djokjokarta afgelegd, voor zijne optreding:

Ik ondergeteekende Pangeran Adhipati Anom Hamangkoe Negero Soedibyo Rodjo Poetro Narindro Mataram van Djokjokarta, kolonel-adjutant van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal van Nederl.-Indië, verklaar bij deze, dat ik, na ter zake met mijn' jongeren broeder Pangeran Arjo Mangkoe Boemie, luitenant-kolonel van den Hof, en mijn' oudoom den Radhen Adhipati Dhanoeredjo (Rijksbestuurder), ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw, in overleg te zijn getreden, mij tegenover het Gouvernement van Nederl.-Indië verbind, dat ik, wanneer ik door de gunst van het Nederl.-Indisch Gouvernement, wijlen mijn vader Zijne Hoogheid den Sultan Hamangkoe Boewono Senopatie Ingngalogo Ngabdoor Rachman, Sajjidin Panotogomo Kalifatoolah den Zesden in zijne waardigheid van Sultan van Djokjokarta zal hebben opgevolgd, mij geheel zal onderwerpen aan de regelingen, welke het Gouvernement in dit Rijk zal wenschen te maken, betreffende:

Ten eerste: de verbetering der politie en justitie en der rechtspraak in politie- of crimineele zaken, zoo door het plaatsen van assistent-residenten in de binnenlanden als anderszins.

Ten tweede: het onderhouden van wegen en bruggen, waartoe ik, zooveel de ter mijner beschikking staande middelen zulks zullen toelaten, mijne medewerking bij deze beloof.

Ten derde: de vordering van verpligte diensten van de bevolking, der aan Europeanen en daarmee, gelijkgestelden verhuurde gronden, door de landverhuurders; zullende ik de daaruit voortvloeiende geschillen geheel aan de beslissing van het Gouvernement onderwerpen.

Ten blijke voorts, dat ik bereid ben al het bovenstaande getrouwelijk na te komen, heb ik dit geschrift met mijnen broeder en den Radhen Adhipati voornoemd, ondertekend en bezegeld ten overstaan van mijnen vader den heer Adolph Joan Bernard

Wattendorff, ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw,
Resident van Djokjokarta.

Geschreven te Djokjokarta, op heden Dinsdag den 27^{en} Redjeb
van het jaar Dje 1800 en zes of den 7^{en} Augustus 1877.

(Hier volgen de handteekeningen).

Voor de vertaling uit het Nederlandsch in het Javaansch de
Translateur

(w. g.) VAN DEN BERG.

Ik ondergeteekende, Resident van Djokjokarta, verklaar bij
deze, dat de Pangeran Adhipati Anom Hamangkoe Negoro Soe-
dibyo Rodjo Poetro Narindro Mataram van Djokjokarta, kolonel-
adjutant van Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal van
Nederlandsch-Indië deze acte op heden Dinsdag den 7^{en} Augustus
1877 in mijne tegenwoordigheid heeft geteekend en bezegeld met
de bovengenoemde Rijks grooten.

De Resident voornoemd

(w. g.) WATTENDORFF.

Voor eensluidend afschrift:

De Gouv^{ts} Secretaris

(w. g.) PANNEKOEK.

Bijlage U.

Verklaring door het nieuwe hoofd van het Pakoe Alamsche
huis afgelegd voor zijne optreding.

Ik ondergeteekende, pangeran majoor Arjo Soorjo dhilogo, zoon
van wijlen pangeran Adhipati Pakoe Alam II, verklaar bij deze,
dat ik mij tegenover het Gouvernement van Nederl.-Indië ver-
bind, dat ik, wanneer ik door de gunst van het Nederl.-Indische
Gouvernement wijlen mijn' neef pangeran Adhipati Soorjo Sas-
raningrat IV, hoofd van het Pakoe Alamsche huis, in zijne waar-
digheid van pangeran Adhipati van het Pakoe Alamsche huis

van Djokjokarta zal hebben opgevolgd, mij geheel zal onderwerpen aan de regelingen, welke het Gouvernement in het Pakoe Alamsche gebied zal wenschen te maken, betreffende:

ten eerste: de verbetering der politic en justitie en der rechtspraak in politie- of crimineele zaken, zoo door het plaatsen van assistent-residenten in het Pakoe Alamsche gebied als anderszins;

ten tweede: het onderhouden van wegen en bruggen, waartoe ik, zooveel de te mijner beschikking staande middelen zulks zullen toelaten, mijne medewerking bij deze beloof;

ten derde: de vordering van verpligte diensten van de bevolking der aan Europeanen en daarmee gelijkgestelden verhuurde gronden door de landverhuurders; zullende ik de daaruit voortvloeiende geschillen geheel aan de beslissing van het Gouvernement onderwerpen.

Wijders beloof ik, dat ik de orde en veiligheid in het Pakoe Alamsche gebied in den korst mogelijken tijd ten genoegen van het Nederl.-Indische Gouvernement zal herstellen en de op het vorige hoofd van het Pakoe Alamsche huis rustende schuld aan het Nederl.-Indische Gouvernement en ten bedrage van f 100.000 (zegge honderd duizend gulden), op de wijze als later bepaald zal worden, behoorlijk zal voldoen;

terwijl ik er in genoegen neem, dat, wanneer ik aan deze voorwaarden behoorlijk zal hebben voldaan, het Gouvernement aan mij eerst dan zal verleenen den eere naam van Pakoe Alam, met den rang van kolonel.

Ten blijke voorts, dat ik bereid ben al het bovenstaande getrouwelijk na te komen, heb ik dit geschrift onderteekend en bezegeld ten overstaan van den Heer Bastiaan van Baak, Resident van Djokjokarta.

Geschreven te Djokjokarta op heden Vrijdag den 7^{en} Sawal van het jaar Ohal 1807 of den 4^{en} October 1877.

Verklaring van den Resident enz.

Bijlage V.

Verklaring den 25^{en} Maart 1893 door den Soesoehoenan Pakoe Boewono X van Soerakarta voor zijne optreding afgelegd:

Ik ondergeteekende Pangeran Adipati Anom Hamangkoenegoro Soedibio Radjopoetronarendro Mataram, verklaar bij deze, dat ik tegenover het Gouvernement van Nederl.-Indië mij verbind, om wanneer ik door de gunst van het Nederl.-Indische Gouvernement wijlen Z. H. den Soesoehoenan Pakoe Boewono Senopati Ingalogo Abdoer Rachman Sayidin Panotogomo IX in zijne waardigheid van Soesoehoenan van Soerakarta zal hebben opgevolgd, mij geheel te onderwerpen aan de regelingen, welke het Gouvernement in dit Rijk zal wenschen te maken, betreffende:

- 1°. De verbetering der politie en justitie en van de rechtspraak, zoowel in politieele en crimineele als in civiele zaken.
- 2°. De aan mij uit te keeren schadeloosstelling, in zoverre dat daarin vermindering wordt gebracht, indien door de verbetering der politie en justitie en van de rechtspraak, uitgaven, thans door mij gedaan, zullen komen ten laste van het Gouvernement.
- 3°. De Solosche enclaves in de residentie Samarang en in het Mangkoenegorosche gebied, zoomede de Mangkoenegorosche enclaves in mijn territoir.
- 4°. De politieke verwijdering van mijne onderdanen, die gevaarlijk worden geacht voor de openbare rust en orde.
- 5°. Het belastingwezen; zullende ik geen nieuwe belasting heffen dan na overleg en in overeenstemming met het Gouvernement.
- 6°. De landverhuur aan Europeanen en daarmede gelijkgestelden; zullende ik medewerken tot het brengen van verbeteringen daarin en in de wijze van uitvoering daarvan.
- 7°. De vordering van verplichte diensten van de bevolking der aan Europeanen en daarmede gelijkgestelden verhuurde gronden door de landhuurders; zullende ik de daaruit voortvloeiende geschillen geheel aan de beslissing van het Gouvernement onderwerpen.

8°. Den kosteloozen afstand van grond, benoodigd door de op-richting van Gouvernementsgebouwen.

9°. Het afstaan van gronden in eigendom of recht van opstal ter bewoning; zullende ik die billijkerwijze toestaan in overeenstemming met den resident.

10°. De toepasselijke verklaring van de in de Gouvernements-residentiën op Java vigeerende verordeningen aangaande den eigendom van vaste goederen met dien verstande, dat de in de eigendomsregisters ingeschreven perceelen aan die verordeningen onderworpen blijven, onverschillig in wiens eigendom zij overgaan, met uitzondering evenwel van de perceelen, die door aankoop of langs anderen weg tot mij terugkeeren, in welk geval die perceelen van het register van eigendommen, waarin zij ingeschreven zijn, afgevoerd dienen te worden.

11°. Het onderhouden en vernieuwen van wegen, bruggen en andere openbare werken.

12°. Het ceremonieel bij feestelijke en andere gelegenheden.

Ten blijkke voorts, dat ik bereid ben al het bovenstaande getrouwelijk na te komen, heb ik dit geschrift met den Rijksbestuurder van het Rijk van Soerakarta ondertekend en bezegeld ten overstaan van mijnen grootvader, den Heer Oscar Arend Burnaby Lautier, Resident van Soerakarta.

Enz., enz.

Bijlage W.

Akte van verband gepasseerd door Z. H. den Soesoehoenan Pakoe Boewono Senopati Ingalogo Abdur Rachman Sayidin Panotogomo X:

Nademaal het Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal in naam en vanwege Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden, de wettige Souverein dezer landen heeft behaagd, mij Soesoehoenan Pakoe Boewono Senopati Ingalogo Abdur Rachman Sayidin Panotogomo den X, in die waardigheid te benoemen en te verheffen onder gehoudenis mijnerzijds om bij die gelegenheid te

leggen onder al zulke verplichtingen als waartoe de gewezen Soesoehoenan Pakoe Boewono Senopati Ingalogo Abdur Rachman Sayidin Panotogomo IX zich bij bestaande contracten had verbonden. En alzoo ik op die voorwaarden de mij opgedragen waardigheid met dankbaarheid heb aanvaard.

Zoo is het, dat ik tot duidelijke verklaring van hetgeen in mijn hart ligt, op heden de volgende artikelen met de voornaamste Grooten van mijn Hof heb ondertekend, bezworen en met mijn' zegel bekrachtigd.

Eerstelijk: Ik Pakoe Boewono Senopati Ingalogo Abdur Rachman Saijidin Panotogomo de tiende, Soesoehoenan van Soerakarta beloof plegtiglijk:

1°. Het Nederl. Indisch Gouvernement als mijn opperheer, en de door hetzelfde over mij gestelde magten, als mijne overheid, allen verschuldigden eerbied, gehoorzaamheid en hulp te bewijzen;

2°. De Contracten tusschen mijn' voorganger met het Nederl. Indische Gouvernement speciaal dat onder dagteekening van 22 Juni 1830 gesloten, getrouwelijk na te komen, en wel in het bijzonder;

3°. Het welzijn des volks te bevorderen;

4°. Met rechtvaardigheid te regeeren;

5°. Met mijne naburen vrede te handhaven;

6°. Den slavenhandel te beletten;

7°. Den landbouw te beschermen;

8°. De nijverheid te beschermen;

9°. Den handel te beschermen;

10°. In geene staatkundige aanrakingen te treden met vreemde mogendheden;

11°. Geene vreemdelingen van Westersche of Oostersche afkomst tot vestiging toe te laten, als met toestemming van het hoofd van gewestelijk bestuur.

Ten tweede: Verklaar en erken ik, dat de mij opgedragen waardigheid als leenman van de landen Soerakarta, zooals die door den gewezen Soesoehoenan werden bestuurd, niet te hebben verkregen uit kracht van eenig in mij gevestigd recht, maar blootelijk uit aanmerking van langjarige en goede diensten en

als persoonlijk gunstbewijs door de genegenheid, welke het Gouvernement mij toedraagt.

Ten derde: Verklaar en erken ik de bovengemelde landen te hebben ontvangen in leen en dat mitsdien het Gouvernement het regt en de magt blijft behouden, om dat leen van mij terug te nemen, indien van mijne zijde niet wordt voldaan aan de verplichtingen, welke uit de reeds gemaakte of nader te maken contracten en verbintenissen voortvloeien.

Ten vierde: Beloof ik, zoodra zulks van mij gevorderd zal worden, de bestaande contracten met het Gouvernement te zullen renoveeren en bevestigen, alsmede zoodanige schikkingen ten aanzien van het bestuur en de regeling der zaken van het Rijk met den daartoe benoemden Commissaris of Commissarissen van het Gouvernement aan te gaan, als in de alsdan tegenwoordige omstandigheden, tot behoud van de rust en de welvaart van het land nuttig zullen bevonden worden.

Ten vijfde: Beloof ik plegtiglijk om voorts alles te doen wat in mijn vermogen is, om aan het Gouvernement van mijne trouw, verkleefdheid en dankbaarheid te doen blijken.

Ten zesde: Beloof ik, dat ik van alle zaken, welke voor het Gouvernement belangrijk zijn, en welke ter mijner kennis komen, dadelijk zal mededeeling doen aan den hier aanwezigen Resident, met wien ik ook opregtelijk en vertrouwelijk alles zal overloggen wat ik wensch te ondernemen en wiens raad ik ook in allen deele zal opvolgen.

En is deze akte in drie eensluitende door mij met mijne voor naamste grooten onderteevend en bezegeld, om na door Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal van Nederl.-Indië te zijn goedgekeurd en bekrachtigd te dienen daar en waar zulks behoort.

Aldus gedaan te Soerakarta Adiningrat op Donderdag, den 30^{en} Maart 1893 of volgens de Javaansche tijdrekening op den 12^{en} der maand Poesa van het jaar Dje 1822.

Handteekeningen en zegels van den Soesoehoenan van Soerakarta en zijne rijks grooten.

Ik ondergeteekende O. A. Burnaby Lautier, Resident van Soerakarta, verklaar dat Z. H. de Soesoehoenan Pakoe Boewono

Senopati Ingalogo Abdur Rachman Sajjidin Panotogomo X deze acte op heden Donderdag den 30^{en} Maart 1893 in mijne tegenwoordigheid plechtiglijk op den Koran bezworen en met de daarbij tegenwoordige Rijks grooten geteekend en bezegeld heeft.

(*w. g.*) O. A. BURNABY LAUTIER.

Deze acte is goedgekeurd en bekrachtigd op den 4^{en} Mei 1893.

De Gouvern.-Generaal van Nederl.-Indië:

(*w. g.*) C. PIJNACKER HORDIJK.

Bijlage X.

Verklaring, door den Soesoehoenan afgelegd (die door den Sultan afgelegd, is gelijkkluidend):

Dit geschrift van mij Ingkang Sinoehoen Kandjeng, Soesoehoenan Pakoe Boewono Senopati Ingalogo Ngabdoer Rachman Sayidin Panatogomo IX, Commandeur der Orde v. d. Nederl. Leeuw en Commandeur met de Ster der Frans. Joseph orde van Oostenrijk, Generaal-majoor bij de legers v. Z. M. den Koning der Nederlanden, hofhoudende te Soerakarta.

Adiningrat stel ik in handen van vader, den heer Oscar Arend Burnaby Lautier, resident van Soerakarta, ten bewijze, dat wanneer mijne onderdanen zich schuldig maken aan het plegen van misdrijven, overtredingen en rechtsverkorting met betrekking tot telegraaflijnen en kabels, liggende binnen mijn gebied of daarbuiten, ik er genoeg in neem, dat de straf- en rechtsvorderingen ter zake zullen worden berecht door de Nederl.-Indische rechtbanken en rechters en naar de Nederl.-Indische wetten.

Geschreven den 13^{en} Besar v. h. jaar Alip 1819 of den 31^{en} Juli 1890.

Deze verklaring is goedgekeurd en bekrachtigd op den 18^{en} November 1890 door den Gouv.-Generaal van Nederl.-Indië.

(*w. g.*) C. PIJNACKER HORDIJK.

Bijlage Y.

Geschrift van mij, Ingkang Sinochoen Kandjeng Soesochoenan Pakoe Boewono Senopati Ingalogo Ngabdoer Rachman Sayidin Panotogomo den Negenden, Commandeur enz. (gelijk ook hierboven), stel ik in handen van vader, den Hoog Edel Gestrengen Heer Oscar Arend Burnaby Lautier, Resident van Soerakarta, ten blijke, dat ik aan personen, niet behoorende tot de inheemsche bevolking van Soerakarta, geen concessiën tot mijnontginning zal verleen, dan na verkregen toestemming van het Gouvernement. Mijnontginning vanwege de Regeering of het verleen Harerzijds van eene concessie tot mijnontginning, zal in elk bijzonder geval het onderwerp van eene bijzondere schikking met mij uitmaken. Het Gouvernement regelt het toezicht in het algemeen belang op de mijnontginning te houden.

Geschreven op Maandag den 16^{en} der maand Sawal van het jaar Ehe 1820 of den 25^{en} Mei 1891.

Deze verklaring is goedgekeurd op heden den 15^{en} Sept. 1891.

(w. g.) C. PIJNACKER HORDIJK.

Bijlage Z.

Suppletoire acte van verband gepasseerd door den Pangeran Adhipati Soerjo Sasra Ningrat ten behoeve van het Nederl. Ind. Gouvernement.

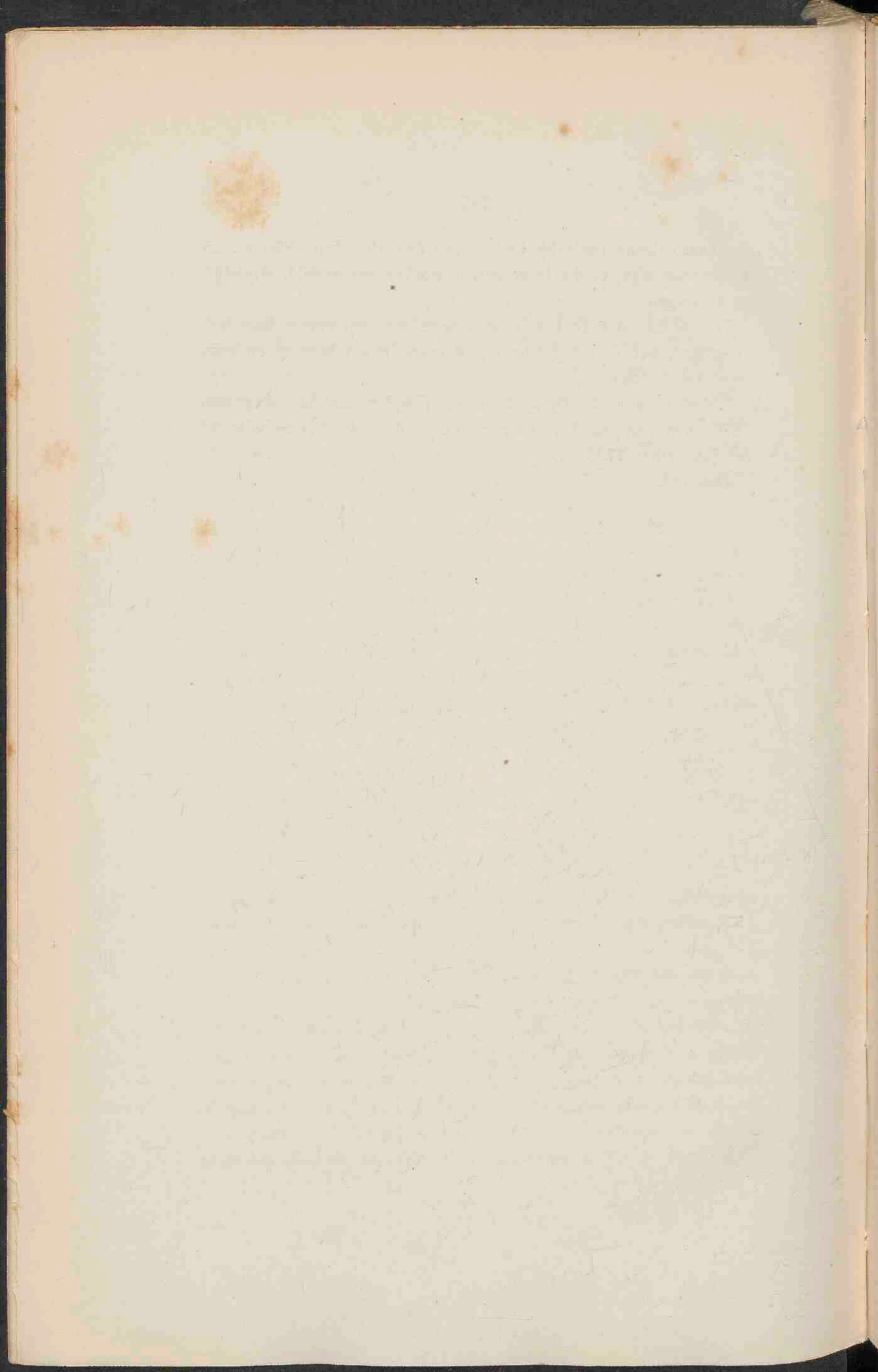
Met wijziging van het voorkomende in de acte van verband, door mij gepasseerd onder dagteekening van den 1^{en} December 1864 of volgens Javaansche tijdrekening den 2^{en} Ridjeb van het jaar Wawoe 1793, verbind ik mij alsnu om voor de maandelijks aan mij uit te betalen som van f 4266 (zegge vier duizend twee honderd en zestig gulden) een corps gewapende troepen sterk een half bataillon Infanterie en een Kompagnie Kavallerie ten dienste van het Gouvernement te onderhouden, en voorts de bepalingen,

die daaromtrent reeds bij besluit van den 19^{en} Juli 1870 n°. 45 vastgesteld zijn, of die later zullen worden vastgesteld, stiptelijk op te volgen.

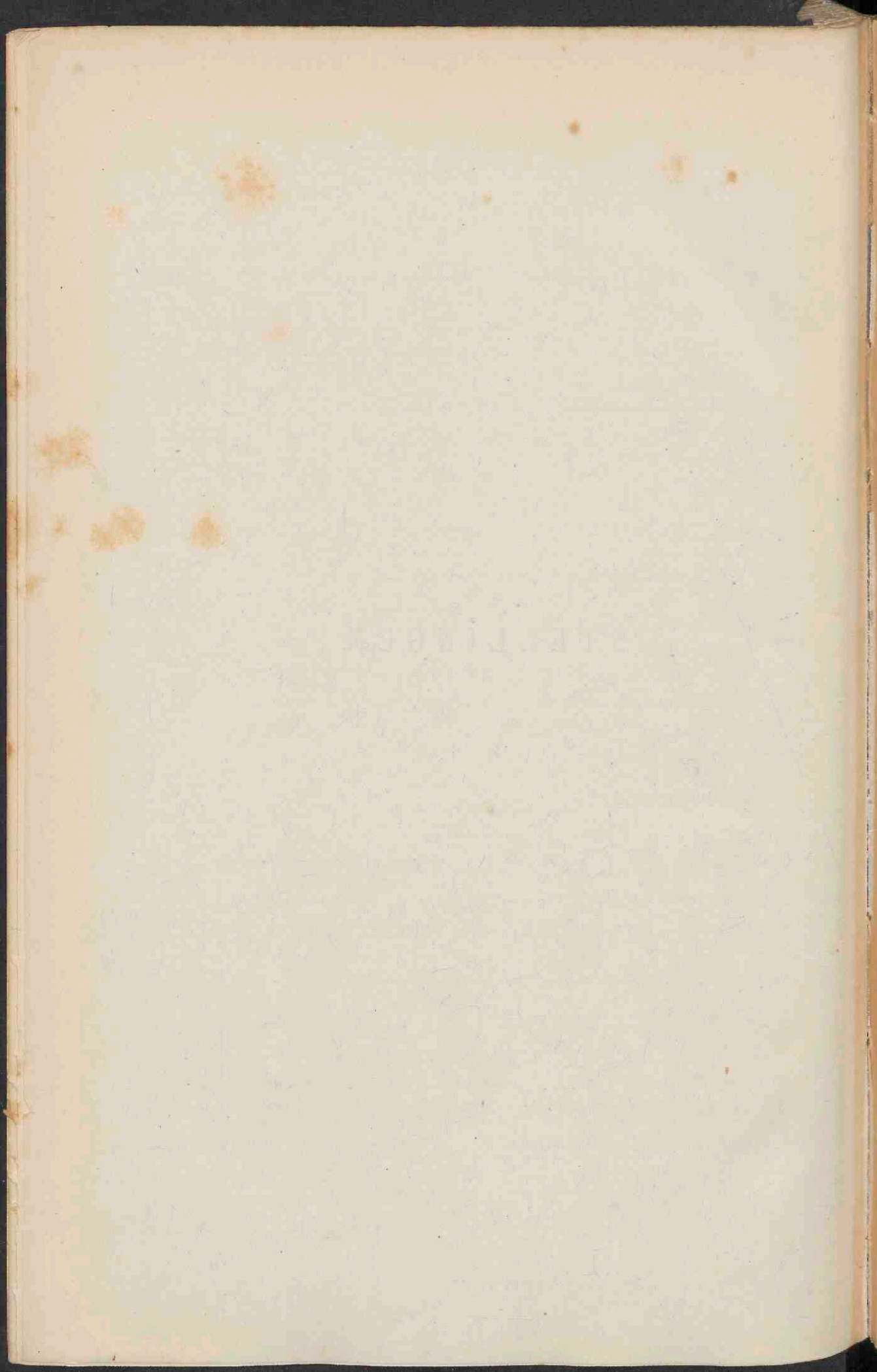
Ten blijk, dat ik het bovenstaande met een opregt hart heb verklaard, heb ik dit geschrift met mijne handteekening en mijn zegel bekrachtigd.

Aldus gedaan te Djokjokarta op Vrijdag den 12^{en} Augustus 1870 of volgens de Jav. tijdrekening op den 14^{en} Djoemahdilawal het jaar Dhal 1799.

Enz. enz. . . .

STELLINGEN.

STELLINGEN.

I.

De regeling der verhouding van de vorsten op Java tot het Gouvernement moet noodzakelijk binnen korter of langer tijd leiden tot de invoering van het directe bestuur in de Vorstenlanden.

II.

Wenschelijk is het in de contracten met Inlandsche vorsten, in wier gebied sommige categorieën van personen onder 't gezag van de Ned.-Indische regeering blijven staan, eene juiste onderscheiding te maken tusschen de eigenlijke onderdanen dier vorsten en de zoogenaamde Gouvernements-onderdanen.

III.

De raadgeving van Van der Burgh in zijne memorie van 1780: „niet minder achte ik het noodzakelijk, dat bij het

„overleiden van een der Vorsten, met deszelfs troonopvolger respectie een geheel nieuw contract worde gemaakt, „zonder herhaal van en renvooi tot de contracten, verbin- „tenissen en overeenkomsten van vroegere tijden” (zie de Jonge, dl. XI, pag. 410), mag ook nu nog en in 't algemeen worden ter harte genomen.

IV.

De onderscheiding der staatjes met zelfbestuur in Nederlandsch-Indië in leenroorige en bondgenootschappelijke heeft theoretische noch practische waarde.

V.

Voor het verzoek tot executoir-verklaring van vonnissen er priesterraden is de Inlander aan geen vormen gebonden.

VI.

Het verzoek tot executoir-verklaring van vonnissen der priesterraden geeft den landraad niet het recht den inhoud dier vonnissen nader te beoordeelen.

VII.

Wenschelijk ware art. 4 der Comptabiliteitswet voor Nederlandsch-Indië te doen vervallen.

VIII.

De praktijk om bij Koninklijke Besluiten Nederlandsche onderdanen te machtigen tot het dragen van ordeteekenen;

door den Paus verleend, is niet in overeenstemming met art. 67 G.

IX.

Wanneer een gemeentebestuur niet voldoet aan de voorschriften van art. 178 Gemeentewet, blijven de tot dusver niet herziene politieverordeningen desniettemin in stand.

X.

Art. 992 B. W. behoeft niet te worden toegepast door den buitenlandschen rechter.

XI.

De schat na verkoop doch voor de levering gevonden in eene verkochte zaak behoort den eigenaar, niet den koper.

XII.

De lastgeving in art. 134 B. W. moet als eene handeling sui generis worden beschouwd.

XIII.

De hereditatis petitio kan niet worden ingesteld tegen den executeur-testamentair.

XIV.

Art. 626 al. 1 B. W. is geene bepaling van publieke orde.

XV.

De regel „Conceptus pro jam nato habetur” vond in het Justinianeïsch recht eene ruimere toepassing dan in ons art. 3 B. W.

XVI.

Decreta en rescripta van den keizer gaven slechts recht voor 't geval, waarvoor zij gegeven waren.

XVII.

In geval van faillissement eener vennootschap onder firma zijn het slechts de vennoten, die worden failliet verklaard.

XVIII.

Bij faillissement eener vennootschap onder firma moet 't vennootschapsvermogen afzonderlijk worden vereffend en moeten daaruit allereerst de vennootschapscrediteuren worden betaald.

XIX.

Buitenlandsche Naamlooze Vennootschappen, opgericht overeenkomstig de wetten van het land, waar zij haren zetel hebben, moeten als zoodanig ook hier worden erkend en in rechten kunnen optreden; doch alhier haar bedrijf uitoefnende, en een vast agentschap alhier hebbende, is 't wenschelijk, dat zij door den uitgever aan analoge bepalingen worden onderworpen als de Naamlooze Vennootschappen hier te lande.

XX.

De vordering tot reclame is eene vordering sui generis, strekkende tot handhaving van het recht tot reclame, een door de wet aan het feit van wanbetaling verbonden recht.

XXI.

Bij niet-verschijning van den gedaagde moet de rechter de door den gedaagde gestelde feiten houden voor waar en alleen onderzoeken, of de vordering in rechten gegrond zij.

XXII.

De schuldenaar, die bewijst, door ongelukken niet in staat te zijn zijne schulden te betalen, zal kunnen worden toegelaten tot den gerechtelijken boedelafstand, zonder dat hij ook tot 't bewijs van zijne goede trouw zal verplicht zijn.

XXIII.

Ook zonder de bijzondere bepalingen van art. 46 W. v. Sr. zou poging tot overtreding niet strafbaar zijn.

XXIV.

De bepaling van art. 5 al. 2 W. v. Sr. behoorde als strijdig met 't beginsel van art. 1 W. v. Sr. eigenlijk te vervallen.

XXV.

Met „geweld” in art. 284 W. v. Sr. wordt bedoeld zoowel geweld tegen personen als tegen goederen.

XXVI.

Art. 410 W. v. Sv. maakt ten onrechte uitzondering op het algemeen beginsel van art. 1 W. v. Sv.

XXVII.

Bezit de Staat domeinen, zoo is het wenschelijk, dat de eigendom niet in particuliere handen overgaat.

XXVIII.

Abandonnement en abandon sluiten elkaar niet uit.

